T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HIRİSTİYAN KAYNAKLARA VE KUR'AN-I KERİM'E GÖRE Hz. İSA

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN:
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU

HAZIRLAYAN:
Salih AKDEMİR

ANKARA — 1992

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HIRİSTİYAN KAYNAKLARA VE KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE Hz. İSA

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof.Dr. İsmail CERRAHOĞLU

HAZIRLAYAN
Salih AKDEMİR

ANKARA - 1992

İÇİNDEKİLER

Ö N S Ö Z

Tevhid inancı vahye dayanan dinlerin temelini oluşturur. Bütün Peygamberler, öncelikle bu gerçeği bildirmek için gönderilmişlerdir. Hz.İsa da bunlardan biridir. Ancak vefatından kısa bir zaman sonra Hz.İsa'nın ilah edinildiğine tanık oluyoruz. Bu, Allah'a ortak koşmak cürmünü oluşturuyordu. Zira Allah'ın, mülkünde hiçbir ortağı yoktur. O, kendisinden başka ilah olmayan tek bir Allah'tır. Böylece vahiy dini içine şirk sokulmuş oluyordu. Bu teşebbüse karşı zaman içinde Tevhid inancını savunanlar da hiçbir zaman eksik olmamıştır. Hz.İsa'nın ilah kılınması beraberinde, inkarnasyon, aslî günah, kefaret(redemption) ve teslis gibi insanları asırlar boyu oyalayacak olan son derece anlamsız öğretileri de getiriyordu. Bu öğretileri insanlara Hz.İsa'nın öğretmiş olması tasavvur bile edilemez. Hal böyleyken Kilise bütün bu öğretileri Hz.İsa'ya isnad etmekten çekinmemiştir.

Yüce Allah'ın, insanların kendi adına aldatılmalarına uzun zaman göz yumamayacağı açıktır. Bu yüzden son Kitab'ı Kur'an-ı Kerim'i indirerek insanlara Hz.İsa konusundaki gerçekleri bildirmiştir. Kur'an-ı Kerim, kendinden önceki kitapları doğrulayıcı olarak gönderilmiştir. Bunun dışında Kur-an-ı Kerim'in bir de önceki vahiyleri koruma görevi vardır. Şu halde Kur'ân-ı Kerim'in eski peygamberlerin öğretilerini sık sık tekrarlaması asla bir rastlantı değildir. Zira Kur'an değişmeyen bu evrensel kaideleri tekrar etmekle onları bir bakıma koruma altına almış bulunmaktadır.

Hz.İsa hakkındaki gerçekleri kamuoyuna sunmak üzere

yapmış olduğumuz bu mukayeseli araştırmamızda bilimsel metodun bir gereği olarak, çeşitli meseleleri objektif olarak ve ana kaynaklara inerek incelemeye gayret ettik ve problemi ayrı ayrı ele almaya özen gösterdik. Bu araştırmamızla Hz. İsa'nın gerçek hüviyetinin tanınmasına az da olsa katkıda bulundu isek kendimizi bahtiyar hissedeceğiz. Başarı sadece Allah'tandır. Ne mutlu O'nun inayetine mazhar olanlara!

28.1.1992

Salih AKDEMİR

KISALTMALAR

ESKİ AHİD

Tek..... Tekvin

Çık..... Çıkış

Lev..... Levililer

Say..... Sayılar

Tes. . . Tesniye

Ey. . .. Eyyub

Mez. . . Mezmurlar

Sü. . . . Süleyman'ın meselleri

İş. İşaya

Yer. . Yeremya

Hez. . . Hezekyel

YENİ AHİD

Mat.. Matta

Mar.. Markos

Lu. . . Luka

Yu. . . . Yuhanna

Elçi. . .Elçilerin İşleri

Rom. . . Ramalılara Mektup

I.Kor. Korintlilere I. Mektup

II.Kor. Korintlilere II. Mektup

Gal.. Galatyalılara Mektup

Ef.. Efeslilere Mektup

Fil. Filipililere Mektup

Kol. . .	Koloselilere Mektup
I. Sel.	Selaniklilere I. Mektup
II.Sel.	Selaniklilere II. Mektup
I. Tim. .	Timoteyus'a I. Mektup
II.Tim.	Timoteyus's II. Mektup
Ti. .	Titus'a Mektup
Fili. .	Filimun'a Mektup
İb. .	İbranilere Mektup
Yak. .	Yakub'un Mektubu
I. Pet. .	Petrus'un I. Mektubu
II.Pet. .	Petrus'un II. Mektubu
I. Yu.	Yuhanna'nın I. Mektubu
II.Yu.	Yuhanna'nın II. Mektubu
III. Yu..	Yuhanna'nın III. Mektubu
Yah.	Yahuda'nın Mektubu
Esin. .	Esinleme (Vahiy)

G İ R İ Ş

Tevhid inancı,vahye dayanan bütün dinlerin temelini teşkil eder. Çünkü, ilk insan ve peygamber olan Hz. Adem'den, son peygamber Hz. Muhammed'e kadar, Hz. İsa da dahil olmak üzere, bütün peygamberler, hep aynı gerçeği bildirmişlerdir. Tevhid ise, her şeyin yaratıcısı olan Allah'ın birliğine iman etmek, yeryüzünde O'ndan başka tapılacak, yardım istenilecek ve boyun eğilecek otorite tanımamaktır. Tevhid inancının en büyük özelliği, insanı hür kılmasıdır. Yaratıcısı dışında, iradesini sınırlayacak hiç bir otorite söz konusu olmayınca, insanın bağımlılığından söz edilemiyeceği açıktır. Bütün peygamberler, birbirlerini yalanlamak için değil, aksine birbirlerini doğrulamak için gönderilmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in bir çok yerinde vurgulandığı üzere, en son peygamber Hz. Muhammed (S.A.V) Tevrat'a ve İncil'e karşı çıkmak için değil, fakat onları doğrulamak için gönderilmiştir. O halde, peygamberlerin çeşitli zamanlarda, insanlara bildirdikleri dinin esasında hiç bir değişiklik söz konusu olmamaktadır. Değişiklik sadece,dünya hayatını ilgilendiren idarî bir takım hükümlerde yapılmıştır. Gayet tabii ki, esasla ilgili olmayan bu değişikliklerin amacı, toplumları daha ileri medeniyet seviyesine yükseltmektir.

Ne var ki, insanlar, peygamberler tarafından bildirilen bu tevhid inancından, çeşitli sebepler yüzünden yüz çevirmişler, Allah'a ortaklar koşmuşlardır. Kur'an-ı Kerim

vahyolunmadan önce, tevhid inancı adeta yeryüzünden tamamen silinmiş gibiydi. Zira, insanlar, kendilerine tevhid inancını bildiren Hz. İsa'nın kendileri gibi bir beşer olduğunu unutmuşlar, onu ilah edinmişlerdi. Yine, Allah ile insan arasına, Hz. Isa'nın temsilcisi olmak sıfatıyla Kilise konulmuştur. Artık insan yaratıcısıyla doğrudan temasa geçme imkanından mahrum bırakılmıştır. Yaratıcısına ulaşması ancak Kilise'nin aracılığı ile mümkün olabilmektedir. Böylece Kilise bir yandan onun hürriyetini elinden alırken, diğer yandan, atası Hz. Adem'den dolayı, günahkar olduğunu da vurgulamayı ihmal etmiyordu. İnsan, işlemediği bir suçtan ötürü, sorumlu tutulmakla bir bakıma aşağılanmış bulunuyordu. Kadının durumu ise daha da içler acısı idi. Çünkü aslî günahda asıl fail kadındı.Kadın yüzünden insanoğlu ölümsüzlükten mahrum edilmişti. O halde günahın yükünü öncelikle kadın taşımalıydı. Ve öyle de oldu. Asırlar boyu kadın aşağılandı. Bugün Batı dünyasında "Feminizm" hareketlerinin başlamasında ve güçlenmesinde, bu olgu yatmaktadır. İşte Kur'an-ı Kerimin varmak istediği ilk hedef, bilhassa Hz. İsa'nın tebliğ etmiş olduğu Hıristiyan dininde kaybolmuş olan tevhid inancını yeniden bildirmek suretiyle,insana kaybetmiş olduğu özgürlüğünü ve onurunu yeniden iade etmek olmuştur. Bir çok âyet-i kerimede Yüce Allah, kimsenin başkasının günahından mesul tutulamıyacağını, Kendisi ile kulu arasına hiç kimsenin giremiyeceğine, günahları Kendisinden başka hiç kimsenin affetme yetkisine sahip olamayacağını, ne kadar günahkar olursa olsun, hiç kimsenin,Yaratıcı-

sına iman ettiği sürece O'nun rahmetinden mahrum bırakılamıyacağını açıkca bildirmektedir. Yüce Allah Kendisine şirk koşulması dışında bütün günahları bağışlayacağını vadetmiştir. O halde şirk nedir ? Şirkin bir çok tezahürü vardır. Ancak biz konumuzla ilgili olan yöne dikkatleri çekmek istiyoruz. Allah ile insan arasına hiç kimse giremez. Kişi günahkâr da olsa Rabbi ile doğrudan temasa geçme güçüne sahiptir. İşte insan ile Allah arasına, bazı güçlerin sokulması—şirk-dediğimiz en büyük insanlık suçunu oluşturmaktadır. Maalesef Hıristiyanlık, Allah ile insan arasına Kilise'yi koymak ile bu suçu işlemiş bulunmaktadır. Kilise'nin bu tavrı, bilhassa Reform hareketinden itibaren, eleştirilere konu olmuştur. Esasen söz konusu hareket bir bakıma Kilise'nin yetkilerine karşı çıkmak için yapılmıştır. Bu harekete yol açan en önemli sebeplerden biri, Luther gibi bazı din adamlarının İncil'lerde söz konusu edilen hayat tarzı ile Kilise'nin sürdürdüğü hayat terzı arasında açık bir çelişki görmeleridir. Daha önceleri sadece din adamlarının tekelinde bulunan İncil'lerin Luther tarafından Almancaya çevrilmesi son derece anlamlıdır. Amaç insanlara Kilise'nin donuk doğmalarını değil Hz. İsa'nın hayat dolu sözlerini öğretmektir. İncil'lerin tercüme edilmesiyle birlikte bir çok kimse dini konularda gerçekleri görmekte gecikmemiştir. Bilhassa geçen son iki asırda, Kilise'nin çok şiddetli eleştirilere maruz kaldığını görüyoruz. Öyle ki, bazı eleştirilerde, Hz. İsa'nın yaşamadığı, Hıristiyanlığın varolması için ona gerek olmadığı, çünkü, bugün

Hıristiyanlığın esasını teşkil eden bir çok doğmanın Kilise'nin teşekkül ettiği sıralarda Helenistik kültürde mevcut olduğu ifade edilmiştir. Kısacası, bu görüşte olan düşünürlere göre Hz. İsa tarihî bir şahsiyet değildir.

Her ne kadar bu görüşün dayandığı esas doğru ise de sonuç yanlıştır. Dayandığı esas doğrudur; çünkü Kilise'nin dayandığı temel doğmalar, İncil'lerin dışında olan kültüre dayanmaktadır. Vardığı sonuç yanlıştır; çünkü, Hıristiyanlığın İncil dışı kültüre dayanması Hz. İsa'nın yaşamadığını kanıtlamaz. Kur'an-ı Kerim'in de ifade ettiği gibi o, yaşamış ve insanlığa tevhid dinini öğretmiştir. Ancak, Hz. İsa'dan sonra, din adamları, çevrelerinde hüküm süren kültürlerin tesirinde kalarak, onun tebliğ etmiş olduğu tevhid dinini tahrif etmişlerdir.

I- ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ:

İşte Hz. İsa gibi, milyonlarca kimsenin geleceğini alakadar eden yüce bir şahsiyetin tez konusu olarak ele alınması, araştırmanın önemini açıkca gözler önüne sermektedir. İncil'ler ön yargılardan uzak bir şekilde incelenecek olursa, Hıristiyanlığın dayandığı temel doğmaları içermediği açıkca görülür. Zira bu doğmalar daha önce de ifade ettiğimiz gibi daha ziyade Yunan ve Helen kültürlerine dayanmaktadır. Araştırmamızda kullanacağımız Batı ilim adamlarınca bir çok eser bu hususu kanıtlamaktadır.

II- ARAŞTIRMANIN AMACI

O halde yapılması gereken, Hıristiyanlığı, bünyesine girmiş olan yabancı unsurlardan arındırmak suretiyle ona gerçek hüvviyetini iade etmektir. İşte araştırmamızın asıl amacı budur. Aslında Kur'an-ı Kerim'de bunu amaçlamaktadır. Diğer taraftan son zamanlarda Batı dünyasında Kur'an-ı Kerim ile ilgili araştırmaların ağırlık kazandığını görüyoruz. Bu sevindirici bir husustur. Ancak bu çalışmaların büyük bir kısmında bilimsellik maskesi altında Kur'an-ı Kerim'in getirdiği esaslar tahrif edilmek istenmektedir. Konumuzla doğrudan ilgili olması bakımından burada üç müellifin eserlerinden özellikle bahsetmek istiyoruz. Bu müelliflerden Geoffrey Parrinder, 1965 yılında Londra'da yayınlanan, Jesus in the Qur'an adlı eserinde Kur'an-ı Kerim'in, öğretildiğinin aksine, Hıristiyanlığın dayandığı teslis inancını reddetmediğini, aksine bir çok noktada onunla uyum halinde bulunduğunu ifade etmektedir. Hatta Henri Michaud, Jésus selon le Coran adlı eserinde, teslisi Allah, İsa ve Meryem'den müteşekkil üç ayrı ilah olarak sunmakla, Kur'an-ı Kerim'in gerçek Hıristiyan teslisi hakkında müslümanları yanılttığını söyleyebilmiştir. Oysa onun bu iddiasının gerçekle hiç bir ilgisi yoktur. Zira Kur'an-ı Kerim hiç bir yerde teslisi Allah, Isa ve Meryem'den ibaret olarak sunmamıştır. Gerçi teslisi bu şekilde açıklayan müfessirler de vardır, ama, bu yanlış bir yorumdan öteye gitmez. Aslolan ve dolayısıyla bağlayıcı olan

sadece Kur'an metnidir. Bu gerçeğin hiç bir zaman unutulmaması gerekir.

Yine Rahib Basetti Sani'ye göre de Kur'an-ı Kerim Hıristiyanlığın dayandığı temel esasları yıkmayı hedef almamıştır. Bu yüzden o, haklı olduğunu ortaya koyabilmek için Il Corano nella luce di Cristo adlı eserinde Hıristiyan inancını reddeden âyet-i kerimeleri, inancı çerçevesinde yorumlayarak, onların gerçekte Hıristiyan inancını yıkmayı hedef almadığını göstermeye çalışır.

İşte "Hıristiyan Kaynaklara ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. İsa" adlı araştırmamızda, Hz. İsa hakkında ileri sürülen yanlış anlamaları da izale etmeyi amaçlamaktayız.

III- ARAŞTIRMANIN METODU:

Araştırmanın ilmi sonuçlara ulaşabilmesi ana kaynaklara inilmesine bağlıdır. Kaynaklara inilmeden doğrudan doğruya muahhar eserlere dayanılmak suretiyle doğru sonuçlara ulaşılamıyacağı açıktır. Nitekim şimdiye kadar yapılan bir çok çalışmada bu esasa her zaman uyulmadığı içindir ki, başarılı olunamamıştır.

Biz söz konusu çalışmamızda, Hz. İsa ile ilgili problemleri öncelikle, her iki dinin ana kaynaklarına inerek incelemeye çalışacak, daha sonra konuyla ilgili alimlerin görüşlerini tetkik edeceğiz. Her iki dine ait metinler incelenirken ön yargılardan uzak kalınmasına bilhassa özen gösterilmesi gerekir. Amaç metinleri, kendi kişisel görüşlerimiz ışığında değerlendirerek onları tahrif etmek değil, aksine taşıdıkları anlamları aynen ortaya koymaktır. Kilise,

metin değerlendirilmesinde objektif bir yola başvurmadığı için, metinlere taşımadığı manaları yüklemiş ve böylece kutsal kitaplarını gönderiliş amacından saptırmıştır. Bu sapmada en önemli amil, Pavlus olmuştur. Pavlus, özellikle Gnostisizm ile Sır dinlerinden yararlanmak suretiyle oluşturduğu öğretilerinin, öncelikle mektuplarında, Hz. İsa'nın sözlerine dayandığını ispat etmeye büyük özen göstermiştir. Diğer taraftan, öğrencileri olan Luka ve Markos sayesinde bu öğretilerine destek olacak metinleri İncil'lere sokmağa da muvaffak olmuştur. Kilise Pavlus'un sözlerini vahiy olarak kabul etmektedir. Bunun sonucu olarak, İncil'leri, Pavlus'un öğretileri doğrultusunda değerlendirmektedir. Bu ise, Kilise'yi Hz. İsa'nın gerçek mesajını anlamaktan alıkoymaktadır. Oysa ki, İncil'ler, Pavlus'un öğretileri dikkate alınmadan okunacak olursa Hz. İsa'nın ilahlığı, inkarnasyon, aslî günah, kefaret ve teslis gibi Kilise'nin dayandığı temel esasları içermediği rahatlıkla görülebilir. Ancak, daha başlangıçtan itibaren, Kilise babalarının, İncil'leri, gelenek, özellikle Pavlusçu gelenek doğrulsutunda anlamanın zarureti üzerinde ısrarla durduklarını görüyoruz. Buradan da Kutsal metinleri gelenek olmadan anlamanın imkansızlığı sonucuna ulaşmakta gecikmemişlerdir.

Oysa ki, geleneği oluşturan yorumların hatalı olabilecekleri hiç bir zaman göz ardı edilmemelidir. Nitekim tarih bunların örnekleriyle doludur. Şurası hiç bir zaman unutulmamalıdır ki, yorumlar Kutsal metinlere olan uygunlukları ölçüsünde bir anlam ifade ederler.

İşte, bilimsel bir metodun gereği olarak, araştırmamızda, Kutsal metinler ile yorumları ayrı ayrı ele alacağız.

Araştırmanın ilk bölümünde, Hz. İsa'yı, Hıristiyan kaynaklara göre, ikinci bölümde ise Kur'an-ı Kerim'e göre inceleyeceğiz. Hz. İsa'nın bütün hayatını incelemekten çok Onun ilahlığı, inkarnasyon, aslî günah, kurtuluşu (redemption) ve teslis gibi problemler üzerinde duracağız. Bu açıklamadan sonra söz konusu problemleri incelemeye geçebiliriz.

BİRİNCİ BÖLÜM

HIRISTİYAN KAYNAKLARA GÖRE Hz. İSA

"Tanrın olan Rab'bi, bütün kalbinle bütün canınla ve bütün aklınla sev. İşte ilk ve önemli buyruk budur. İlkine benzeyen ikinci buyruk da şudur: "Komşunu kendin gibi sev" Kutsal Yasa'nın tümü ve peygamberlerin sözleri bu iki buyruğa dayanır."
[Mat. 22: 37-40]

GENEL MÜLAHAZALAR

İsimleri farklı olsa da Allah katında geçerli tek bir din vardır ki o da İslâm'dır.[1] Bütün Allah elçileri, tarih boyunca hep aynı dini tebliğ etmişlerdir. Bunun böyle olması gayet tabiidir; çünkü hepsi de aynı kaynaktan gelmektedir: Vahy kaynakları aynı olunca, konularının da bir olması kaçınılmazdır. Tevhîd, Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar, Hz. İsâ da dahil olmak üzere, bütün Allah elçileri aynı gerçeği, tevhîd geçeğini tebliğ etmislerdir. Tevhîd, yeryüzünde, Allah'tan başka tapınılacak, kulluk edilecek ve yardım istenilecek otorite tanımamaktır. Daha değişik bir ifadeyle, yeryüzünde ilâhi iradeyi hakim kılmaktır. Tevhîd'in zıddı olan şirk ise, yeryüzünde beşeri iradenin, ilahî iradeye rağmen hakim kılınmasıdır. Şirk Yüce Allah'ın asla bağışlamayacağını bildirdiği en büyük insanlık suçudur. Şu halde şirke, zulme ve sömürüye karşı çıkmak ve onu yeryüzünden kaldırıp yerine tevhîd'i hakim kılmak Allah'a kulluğun gereklerindendir.

1- 3 Âl-i İmrân, 19.

A- Hz. İSA VE MESAJI

Tevhîd bütün Allah elçilerinin bildirdikleri mesajın temelini oluşturur. Her ne kadar bu temel, hiçbir zaman değişiklik arzetmese de, mesajın muhtevası, hitab ettiği toplumun ihtiyaçlarına göre değişir. Her peygamber, öncelikle gönderildiği toplumun problemleriyle ilgilenir. Hz. İsa'nın insanlığa sunduğu mesajın ağırlığını "sevgi" oluşturmaktadır. Mesajda sevgiye ağırlık verilmesinin sebebi, Hz. İsa'nın gönderildiği Yahudi toplumunun dini bakımdan tamamen yozlaşmış olmasıdır. Hz. İsa gönderildiği sırada Yahudi toplumu gerçekten de ruhî bir çöküntü içinde bulunuyordu. Din, manaviyattan tamamen uzak kuru bir şekilciliğin altında gerçek anlamını yitirmişti. Bu yozlaşmanın temelinde din bilginleri yatmaktaydı.Bu yüzden biraz sonra göreceğimiz gibi, Hz. İsa'nın verdiği en amansız mücadele, kutsal'ı ve gerçeği elinde bulundurduğunu iddia eden din bilginleriyle olmuştur.

Hz. İsa'nın mücadele etmek zorunda kaldığı din bilginlerini iki ana grubta incelemek gerekir:

1- Sadukîler

2- Ferisîler

M.Ö. ikinci asrın ortasında ortaya çıkan Sadukîler; bilhassa rahibler sınıfından gelmekteydiler. Yahudilerin içinde, dışa açılmayı benimseyen kesimi oluşturmaktaydılar. Bunların dünyevî menfaatler elde etmek için işgalci güçlerle iyi ilişkiler kurmaya özen gösterdiklerini görüyoruz. Bugünkü tabirle, "işbirlikçi" olarak tavsif edebileceğimiz Sadukîlerin, Hz. İsa'nın zamanında en başta gelen kaygılarından birini işgalci kuvvetler ile iyi münasebetler kurarak kendi

nüfuzlarını sürdürmek ve böylece menfaatlerini korumak teşkil etmiştir. Bunları eyyamcı siyasetçilere benzetebiliriz; işgalcilerin hoşgörüsünü kaybetmemek için Yunan medeniyetine karşı savaşmamışlardır, aksine ona karşı çok ılımlı davranmışlardır.[1] Kudüs'deki mabedin idaresini ellerinde bulunduran ve böylece çok önemli bir gurub oluşturan Sadukî'lerin, iman açısından en önemli özellikleri öldükten sonra dirilmeyi, ruhun ölümsüzlüğünü ve meleklerin varlığını inkâr etmeleridir.[2] Eylem bakımından ise sadece yazılı yasalara saygı gösterip geleneklerini ihmal etmişlerdir. Maddiyata aşırı önem verdikleri ve çıkarcı oldukları için halk tarafından hiçbir zaman sevilmemiş ve sayılmamışlardır.

Ferisîler M.Ö. ikinci asrın sonlarına doğru ortaya çıkmış tutucu bir fikir akımıdır. Bazı Yahudi idarecilerin Helen kültürüne gösterdikleri ilgi ve hoşgörüye bir tepki olarak gelişen bu fikir akımının en başta gelen kaygısını hiç şüphesiz ki, Musevî dinini dıştan gelen tesirlere karşı korumak ve böylece onu bütün saflığı ile bozulmadan yaşatmak oluşturmuştur. Herkese açık olmakla birlikte üyelerinin çoğunluğunu Yazıcılar oluşturuyordu. Zira bu fikir akımına katılabilmek için, Kutsal Yasa'nın bütün buyruklarını çok iyi bilmek gerekiyordu. Yazıcılar, halk arasında Kutsal Yasa'yı en iyi bilen kişiler olarak temayüz etmişlerdi.

Bu fikir akımına mensub olanların en önemli özellikleri, Musevî olmayan kişilerle ilişkiye girmekten kaçınma-

---

1- Xaviler Yacob, İncil Nedir?, Ank. 1985, s. 174.

2- Mat. 22: 23; Mar. 12: 18-27; Lu. 20: 27-40; Elçi. 23: 8

-ları, abdesti bozan şeylerden uzak durmaları, Musevî olmayanlardan ve hatta Yahudiler arasında Kutsal Yasa'yı bilmeyenlerden bile nefret etmeleri ve onları hor görmeleridir. Kendilerini diğerlerinden daha üstün, daha dindar gören Ferisîler'in başkalarını küçümsemeleri, Hz. İsa'nın şiddetli eleştirilerine ve kınamalarına yol açmıştır. Kendi doğruluklarına güvenen ve başkalarını küçümseyerek onlara tepeden bakan Ferisîlerle ilgili olarak Hz. İsa şöyle bir benzetme yapar:

Biri Ferisî, öbürü vergi görevlisi iki kişi dua etmek üzere tapınağa çıkmış. "Ferisi ayakta dikilip kendi kendine şöyle dua etmiş, Tanrım, diğer insanlar gibi soyguncu, hak yiyici ve zina edici olmadığım için, hatta şu vergi görevlisi gibi olmadığım için sana şükrederim. Haftada iki gün oruç tutuyor, bütün kazancımın ondalığını veriyorum, "Vergi görevlisi ise uzakta durmuş, gözlerini göğe doğru kaldırmak bile istemiyor, ancak göğsünü döverek, "Tanrım, ben günahkâra merhamet et" diyormuş.

"Size şunu söyleyeyim, Ferisî'den çok bu adam aklanmış olarak evine dönmüş. Çünkü kendini yücelten herkes alçaltılacak, kendini alçaltan ise yüceltilecektir. [1]

Gerçekten de, Ferisîler, kendilerini diğer insanlardan üstün görüyorlardı. Aslında kendilerine verilen "Ferisî" ismi bu hususu doğrulamaktadır. Zira bu kelime "ayrılmış" anlamına gelmektedir. Ferisîleri diğerlerinden ayıran başka bir özellikleri de yasal ayrıntılara fazlasıyla önem vermeleridir. Gereksiz ayrıntılara girmeleri sonucu, dini

1- Lu. 18: 11.

buyrukların gerisinde yatan manaları ve gayeleri görememişler ve böylece dini bir nevi kuru şekilciliğe dönüştürmekten kurtulamamışlardır. Oysa ki din, şeklin ötesinde bir derinlik taşıdığı zaman anlam ifade eder ve böylece hitab ettiği fertlerin üzerinde müsbet tesir icra eder. Kendilerini herkesten bilgili ve dindar gören Ferisîlerin, Hz. İsa'ya herkesten önce tabi olacakları yerde O'na karşı çıkmalarının başlıca sebebi, halk nezdinde sahip oldukları itibarlarının kaybolmasından korkmalarıdır. Aslında bunların dindarlığı görünüşten ibaretti; zira iman kalblerine nüfuz etmiş değildi. Bu yüzden Hz. İsa onları halkın ve öğrencilerinin huzurunda çok ağır bir şekilde eleştirmiştir. Mesajının derinliğini yansıtması bakımından burada Hz. İsa'nın eleştirilerini aktarmakta yarar görmekteyiz: "Din bilginleri ve Ferisîler Musa'nın kürsüsünde oturanların bu nedenle size söylediklerinin tümünü yapın ve yerine getirin, ama onların yaptıklarını yapmayın. Çünkü söyledikleri şeyleri kendileri yapmazlar. Ağır ve taşınması güç yükleri bağlayıp başkalarının omuzlarına koyarlar da kendileri bu yükleri taşımak için parmaklarını bile kıpırdatmak istemezler."

"Yaptıklarının tümünü gösteriş için yaparlar. Örneğin, muskalarını büyük, giysilerinin püsküllerini uzun yaparlar. Şölenlerde baş köşeye, havralarda da en seçkin yerlere kurulmaya bayılırlar. Meydanlarda selamlanmaktan ve insanların kendilerini 'Rabbi' diye çağırmalarından zevk duyarlar.

"Kimse sizi 'Rabbi' diye çağırmasın. Çünkü sizin bir tek öğretmeniniz var ve hepiniz kardeşsiniz. Yeryüzünde

kimseye 'Baba' demeyin. Çünkü bir tek Babanız var,O da göksel Baba'dır. Kimse sizi 'önder' diye çağırmasın. Çünkü bir tek önderiniz var, O da Mesih'tir. Aranızda en üstün olan, diğerlerinin hizmetkârı olsun. Kendini yücelten alçaltıla - cak, kendini alçaltan yüceltilecektir.

"Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisîler, ikiyüzlüler! Göklerin Egemenliğinin kapısını insanların yüzüne kapıyorsunuz; ne kendiniz içeri giriyorsunuz ne de girmek isyenleri bırakıyorsunuz!

"Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisiler, ikiyüzlüler! Tek bir kişiyi dininize döndürmek için denizleri ve kıtaları dolaşırsınız. Dininize döneni de kendinizden iki kat daha cehennemlik yaparsınız.

"Vay halinize kör kılavuzlar! Diyorsunuz ki, 'Tapınak üzerine ant içenin andı sayılmaz, ama tapınaktaki altın üzerine ant içen, andını yerine getirmek zorundadır.' Budalalar, körler! Hangisi daha önemli, altın mı, altını kutsal kılan tapınak mı? Yine diyorsunuz ki, 'Sunak üzerine ant içenin andı sayılmaz, ama sunaktaki adağın üzerine ant içen andını yerine getirmek zorundadır'. Ey körler! Hangisi daha önemli, adak mi, adağı kutsal kılan sunak mı ? Öyleyse sunak üzerine ant içen, hem sunağın hem de sunaktaki her şeyin üzerine ant içmiş olur. Tapınak üzerine ant içen de hem tapınak, hem de tapınakta yaşayan Tanrı üzerine ant içmiş olur. Gök üzerine ant içen, Tanrı'nın tahtı ve tahtta oturanın üzerine ant içmiş olur.

"Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisiler,ikiyüzlüler! Siz nanenin, anasonun ve kimyonun ondalığını verir-

siniz de, Kutsal Yasa'nın daha önemli yönleri olan adalet, merhamet ve sadakati ihmal edersiniz. Ondalık vermeyi ihmal etmeden esas bunları yerine getirmeniz gerekirdi. Ey kör kılavuzlar! Küçük sineği süzer ayırır, ama deveyi yutarsınız.

"Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisîler,ikiyüzlüler! Bardağın ve çanağın dışını temizlersiniz, ama bunların içi açgözlülük ve taşkınlıkla doludur. Ey kör Ferisi! Sen önce bardağın ve çanağın içini temizle ki, dıştan da temiz olsunlar.

"Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisiler,ikiyüzlüler! Siz dıştan güzel görünen, ama içi ölü kemikleri ve her türlü pislikle dolu badanalı mezarlara benzersiniz.Dıştan insanlara doğru kişilermiş gibi görünürsünüz, ama içte ikiyüzlülük ve kötülükle dolusunuz.

"Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisiler,ikiyüzlüler! Peygamberlerin mezarlarını yaparsınız, doğru kişilerin türbelerini donatırsınız. 'Atalarımızın yaşadığı günlerde yaşasaydık, onlarla birlikte peygamberlerin kanına girmezdik' diyorsunuz. Böylece, Peygamberleri öldürenlerin torunları olduğunuza siz kendiniz tanıklık ediyorsunuz. Haydi atalarınızın başlattığı işi bitirin!

"Sizi yılanlar, engerekler soyu! Cehennem cezasından nasıl kaçacaksınız? İşte bunun için size peygamberler, bilge kişiler ve din bilginleri gönderiyorum. Bunlardan kimini öldürecek, çarmıha gereceksiniz. Kimini havralarınızda kamçılayacak, kentten kente kovalayacaksınız. Böylelikle,doğru kişi olan Habil'in kanından, tapınakla sunak arasında öldür-

düğünüz Berekya'nın oğlu Zekeriya'nın kanına kadar yeryüzünde akıtılan her doğru kişinin kanından sorumlu tutulacaksınız. Size doğrusunu söyleyeyim, bunların hepsinden bu kuşak sorumlu tutulacaktır.

Ey Kudüs! Peygamberleri öldüren, kendisine gönderilenleri taşlayan Kudüs! Bir tavuk, civcivlerini kanatları altına nasıl toplarsa, ben de kaç kez senin çocuklarını öylece toplamak istedim, ama siz istemediniz. İşte, eviniz ıssız bırakılacak! Size şunu söyleyeyim: 'Rab'bin adıyla gelene övgüler olsun!' diyeceğiniz zamana dek beni bir daha görmeyeceksiniz." [1]

Hz. İsa'nın eleştirilerinden de anlaşılacağı üzere, Din bilginleri ve Ferisîler görünüşte dindar ama aslında imansız ve ruhsuz kişilerdir. Bugün hemen bütün batı dillerinde Ferisîleri adlandırmak için kullanılan "Pharisean, Pharisien, Fariseo" kelimelerinin "münafık, mürai, iki yüzlü" manalarını da ifade etmesi, dinin, şekilin ötesinde, manevî boyutunun önemini gözler önüne sermektedir. Din kalbe inip sevgiye dönüşmedikçe sevgi olarak tezahür etmedikçe, yapılan eylemler şekilden öteye geçmez. Bu eylemlere anlam veren aşktır, sevgidir ve bu aşk ve sevgiyi herkese, iyi kötü demeden iletmek lazımdır. İşte Hz. İsa, mesajını, basit halk tabakalarına ve hatta günahkarlara ve fahişelere yaymaya başlayınca, Ferisîlerin ve Sadukîlerin şiddetli tepkisine maruz kalmıştır.

1- Mat. 23: 1-39; Mar. 12: 38-40; Lu. 11: 39-51; 20: 45-47; 13: 34-35.

Gösterdiği mucizelerle ve mesajının derinliğiyle, halk nezdinde itibar görmesi Ferisîleri ve Sadukîleri korkutur. Onu ve öğrencilerini halk nazarında küçük düşürmek için bütün güçleriyle çalışırlar.

Ferisiler, öğrencilerinin, yemekten önce ellerin yıkanması gibi, atalarının geleneklerine karşı geldiklerini Hz. İsa'ya aktarınca Hz. İsa, onlara şu karşılığı verir: "Ya siz, geleneğiniz uğruna neden Tanrı'nın buyruğuna karşı geliyorsunuz ? Tanrı şöyle buyurdu: 'Annene babana saygı göster ve 'Annesine ya da babasına söven mutlaka ölümle cezalandırılsın" [1] Ama siz, 'her kim anne ya da babasına, benden alacağın tüm maddi yardım Tanrı'ya adanmıştır derse artık babasına saygı göstermek zorunda değildir diyorsunuz. Böylelikle, geleneğiniz uğruna Tanrı'nın sözünü geçersiz kılmış oluyorsunuz. Ey iki yüzlüler! İşaya'nın sizinle ilgili şu peygamberlik sözü ne doğrudur:

"Bu halk dudaklarıyla beni sayar,
ama kalbleri benden uzaktır.
Boşuna bana taparlar
Çünkü öğrettikleri, sadece insan kurallarıdır"[2,3]

Gelenekler uğruna Tanrı buyruklarının geçersiz kılınması, üzerinde ısrarla durulması gereken bir husustur. Gerçekten de tarih boyunca, Tanrı buyruklarının geçersiz kılınması hep bu şekilde gerçekleşmiştir. Aynı şey, birazdan göreceğimiz gibi, Hz. İsa'nın mesajı için de sözkonusu

1- Çıkış 20: 12; 21: 17; Lev. 20: 9; Tes. 5: 16.
2- İş. 29: 13
3- Mat. 15: 1-9; Mar. 7: 1-23.

olacaktır. İnsanların görüşleri, ortaya koydukları kurallar, Hz. İsa'nın mesajının yerini alacaktır.

Toplumların ihtiyaçlarına bağlı olarak, mesajların da farklılık arzetmesi ilâhi hikmetin bir gereğidir. Bu itibarla, Hz. İsa'nın Hz. Musa'nın şeriatine, Kutsal Yasa'ya yeni hükümler getirdiğini görüyoruz. Bilindiği gibi, Musa şeriati kısas ağırlıklıydı. Hz. İsa buna af ve sevgi boyutunu getirmiştir: "Göze göz, dişe diş" denildiğini duydunuz.[1] Ama ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağına bir tokat atana öbürünü de çevir. Size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyene abanızı da verin. Sizi bin adım yol yürümeye zorlayanla iki bin adım yürüyün. Sizden bir şey dileyene verin, sizden ödünç isteyenden yüz çevirmeyin. 'Komşunu sev düşmanından nefret et,' denildiğini duydunuz.[2] Ama ben size diyorum ki, düşmanlarınızı sevin. Size zulmedenler için dua edin, öyle ki, göklerde olan Babanızın oğulları olasınız. O,yağmurunu hem kötülerin hem de iyilerin üzerine yağdırır. Eğer yalnız sizi sevenleri severseniz, ne ödülünüz oulur ? Vergi görevlileri di öyle yapmıyor mu ? Yalnız kardeşlerinize selâm verirseniz, fazladan ne yapmış olursunuz ? Putperestler de öyle yapmıyor mu ? Bu nedenle, göksel Babanız yetkin olduğu gibi siz de yetkin olun". [3]

Yine Hz. İsa'nın "Sept" günü yasağına son verdiğini görüyoruz. Bir Sept günü, Hz. İsa, öğrencileri ile birlikte ekinler arasından geçer, acıkmış olan öğrencileri başak-

---

1- Çık. 21: 24; Lev. 22: 20; Tes. 19: 21.
2- Lev. 19: 18.
3- Mat. 5: 38-48; Lu. 6: 29-30.

ları koparıp yemeye başlarlar. [1] Bunu gören Ferisîler, İsâ'ya "Bak, senin öğrencilerin sept günü yapılması yasak olanı yapıyorlar." dediler. İsa onlara, "Davud'un yanındakilerle birlikte acıkınca ne yaptığını okumadınız mı? diye sordu. "Tanrı'nın evine girdi, kendisinin ve yanındakilerin yemesi yasak olan, ancak kahinlerin yiyebileceği adak ekmeklerini yedi.[2] Ya da kahinlerin herhafta tapınakta Sept günüyle ilgili buyruğu çiğnedikleri halde suçlu duruma düşmediklerini Kutsal Yasa'da okumadınız mı ? Size şunu söyleyeyim, burada tapınaktan daha üstün bir şey var [3] eğer siz, "Ben kurban değil, merhamet isterim" sözünün anlamını bilseydiniz, suçsuz kişileri yargılamazdınız. Çünkü insan oğlu Sept gününün de Rabbidir." İsa oradan ayrılıp onların havrasına gitti. Orada eli sakat bir adam vardı, İsa'yı suçlamak amacıyla kendisine, "Sept günü bir hastayı iyileştirmek Kutsal Yasa'ya uygun mudur? diye sordular. İsa onlara şu karşılığı verdi: "Hanginizin bir koyunu olur da sept günü çukura düşerse onu tutup çıkarmaz. [4] İnsan koyundan ne kadar daha çok değerlidir! O halde Sept günü iyilik yapmak Yasa'ya uygundur" sonra adama, "elini uzat" dedi. Adam elini uzattı.Sakat el; öbürü gibi eski sağlam durumuna geliverdi. Dışarı çıkan Ferisîler ise İsa'yı yok etmek için anlaştılar, İsa bunu bildiği için oradan uzaklaştı." [5]

Getirdiği bu değişikliklerden, dolayı, Hz. İsa'nın Hz. Musa'nın Tevrat'ını ve andan sonra gelen peygamberlerin

---

1- Tes. 23: 25.
2- Lev. 24: 9; I Sam. 21: 1-6.
3- Ho. 6: 6; Mat. 9: 13
4- Lu. 14: 5
5- Mat. 1-15; Mar. 2:23; 3: 6; Lu. 6: 1-11.

öğretilerini neshettiğini, geçersiz kıldığını sananlar olmuştur. Hz. İsa onlara böyle bir gayesi olmadığını şöyle ifade etmiştir: "Kutsal Yasa'yı ya da peygamberlerin sözlerini geçersiz kılmak için geldiğimi sanmayın. Ben geçersiz kılmaya değil, tamamlamaya geldim. Size doğrusunu söyleyeyim, gök ve yer ortadan kalkmadan, herşey gerçekleşmeden, Kutsal Yasa'dan ufacık bir harf ya da bir nokta bile eksilmeyecek. Bu nedenle, bu buyrukların en küçüklerinden birini kim çiğner ve başkalarına öyle yapmalarını öğretirse Göklerin Eğemenliğinde en küçük sayılacak. Ama bu Buyrukları kim yerine getirir ve başkalarına öğretirse, Göklerin Eğemenliğinde büyük sayılacak. Size şunu söyleyeyim: Doğruluğunuz din bilginleriyle Ferisîlerinkini kat kat aşmadıkça, Göklerin Eğemenliğine asla giremezsiniz!" [1]

Hz. İsa; Kutsal Yasa'nın kıyamete kadar geçerli olduğunu ve bir harfinin bile kaybolmayacağını açıkca bildirmesine rağmen, Pavlus, Kutsal Yasa'yı hem de İsa adına kaldırabilmiş ve böylece Hıristiyanlığı Hz. İsa'nın mesajından uzaklaştırmıştır. Bu İşaya'nın da bildirdiği gibi, insan buyruklarının ilahi buyrukları ortadan kaldırmasından başka bir şey değildir. Bu ise şirk dediğimiz en büyük insanlık cürümünü oluşturur.

Hz. İsa, mesajını insanlara sunarken, bir çok mucize göstermiştir: Ölüleri diriltmiş, [2] körlerin gözlerini

1- Mat. 5: 17-20
2- Mat. 9: 18-26; Mar. 5: 21-43; Lu. 8: 40-56.

açmış, [1] cüzzamlı,[2] felçli, [3] ve cin çarpmış hastaları [4] iyi etmiş, dilsizin dilini çözmüş,[5] fırtınayı dindirmiş,[6] suda yürümüş [7] ve beşbin kişiyi doyurmuştur.[8] Ancak Ferisiler ile Sadukîler, Hz. İsa'ya sürekli karşı çıkmışlar ve hatta onu öldürmek için planlar yapmışlardır. Hatta İnciller'in bildirdiğine göre Onu çarmıh'ta öldürmüşlerdir. [9] Ancak, Hz. İsa üç gün sonra dirilerek göğe yükselmiştir."[10] Çalışmamızın ikinci bölümünde göreceğimiz üzere, Kur'an, Hz. İsa'nın çarmıhta öldürülmesi hadisesini reddetmektedir.

Ferisîler ile Sadukîlerin Hz. İsa'ya karşı çıkmalarının ve hatta Onu öldürmeye bile kalkışmalarının bilhassa başlıca sebebi, daha öncede ifade ettiğimiz gibi, halk nazarında otoritelerini ve itibarlarını yitirmekten korkmalarıdır. Gerçi, onlar da uzun zamandan beri, bir Mesih beklentisi içindeydiler. Ama, onların bekledikleri Mesih, maneviyata, sevgiye ve kardeşliğe önem veren değil, fakat kendilerine dünyevî saltanatı ve şatafatı getirecek, Hz. Süleyman dönemindeki ihtişamlarını iade edecek olan Mesihi,şu halde Hz. İsa'nın manevi ağırlıklı mesajının onları tatmin etmesi beklenemezdi. Bu yüzden bütün güçleriyle onu yok etmeye çalıştılar. Ancak sonunda hüsrana uğrayan yine onlar oldular.

1- Mat. 9: 27-29
2- Mat. 8: 1-4; Mar. 1: 40-45; Lu. 5: 12-16
3- Mat. 9: 1-8; Mar. 2: 1-12; Lu. 5: 17-26
4- Mat. 8: 28-34; Mar. 5: 1-20; Lu. 8: 26-39.
5- Mat. 9: 32-33.
6- Mat. 8: 23-27; Mar. 4: 35-41; Lu. 8: 22-25
7- Mat. 14: 22-34; Mar. 6: 45-56; Yu. 6: 15-21.
8- Mat. 14: 13:21; Mar. 6: 30-44; Lu. 9: 10-17; Yu. 6: 1-14
9- Mat. 27: 45-55; Mar. 15: 33-41; Lu. 23: 44-49; Yu.19: 28-30
10- Mat. 28: 1-10; Mar. 16: 1-10; Lu. 24: 1-12; Yu. 20: 1-10

Hz. İsa yeryüzünden ayrıldıktan sonra, öğrencileri olan Havariler, Onun mesajını Yahudiler arasında yaymaya çalıştılar. Zira bizzat Hz. İsa'nın da belirttiği gibi, mesajı sadece İsrail oğullarına yönelikti: "Ben yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildim".[1] Yine Hz. İsa, Havarilerini de şu buyrukla halkın arasında göndermişti: "Diğer uluslara ait yerlere gitmeyin. Samiriyelilere ait kentlerin de hiç birine uğramayın. Bunun yerine İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gidin.[2] Havariler, Hz. İsa'dan sonra Yahudi geleneklerine bağlı bir Mezheb oluşturdular. Ancak daha sonraları, Pavlus'un müdahalesiyle Hz. İsa'nın öğretisinin putperestlere de tebliğ edildiğini görüyoruz. 49 yılından itibaren de, Yahudi olmayan Hıristiyanların, Yahudilerle ilgili hükümlerinden muaf tutulduklarını görüyoruz. Birazdan Pavlus'un görüşlerinden söz ederken, bu konular üzerinde ayrıntılı bir şekilde duracağız. Hz. İsa'nın mesajının İsrail oğullarına yönelik olduğuna Kur'an-ı Kerim'in iki yerinde açıkca işaret edilmektedir.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝

"Onu İsrail oğullarına "şöyle diyen" bir elçi yapacak: Ben size Rabbinizden bir mucize getirdim: Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar ona üflerim. O, Allah'ın

---

1- Mat. 15: 24

2- Mat. 10: 5-6.

izniyle hemen kuş oluverir; körü ve cüzzamlıyı iyileştiririm; Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim; evlerinizde ne yeyip ne biriktirdiğinizi size haber veririm. Eğer inanıyorsanız, bunda sizin için bir ibret vardır." [1]

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ
مِنَ التَّوْرَاةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا
هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ

Meryem oğlu İsa "Ey İsrail oğulları, doğrusu ben, benden önce gelmiş olan Tevrat'ı doğrulayan ve benden sonra gelecek Ahmed İsimli elçiyi müjdeleyen, Allah tarafından size gönderilmiş bir elçiyim demişti. Ama o elçi onlara delillerle gelince, "bu apaçık bir sihirdir', dediler."[2]

Dikkat edilecek olursa, bu âyetlerin, Hz. İsa'nın mesajının sadece İsrail oğullarına yönelik olduğunu değil fakat aynı zamanda, süre bakımından da sınırlı bulunduğu açıkça gözler önüne serdiği görülür. Zira Hz. İsa kendinden sonra gelecek olan elçiyi müjdelemektedir. Hz. İsa'nın bu müjdesinin Yuhanna İncilinde de yeraldığını burada yeri gelmişken belirtelim. [3]

Bununla birlikte, İncillerin sonuç bölümlerinin, Hz. İsa'nın messjına evrensel bir boyut kazandırmaya özen gösterdiklerini görüyoruz. Zira Hz. İsa üçüncü gün dirildikten sonra havarilerini kendisini görmeleri için Celile'ye çağırır ve orada onlara şu sözleri söyler: "Gökte ve

1-3Âl-i İmrân, 49
2- 61. es-Saff, 6.
3- Yu. 14: 15-31.

yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum herşeye uymayı onlara öğretin. İşte ben, dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim." Bu sonuç bölümleriyle birlikte, daha bir çok pasajın İncillere nasıl sokulduğunu birazdan öğreneceğiz.

B- HIRİSTİYANLIĞIN KUTSAL METİNLERİ (YENİ AHİD)

Hıristiyanlığın Kutsal metinlerinin biraraya getirildiği mecmuaya "Yeni Ahid" denir. Yeni Ahid, dört İncil dışında yirmi üç risaleden oluşur. İnciller ve Risaleler şu sıraya göre dizilirler:

1- Matta
2- Markos
3- Luka
4- Yuhanna
5- Elçilerin İşleri
6- Romalılara Mektup
7- Korintlilere Birinci Mektup
8- Korintlilere İkinci Mektup
9- Galatyalılara Mektup
10-Efeslilere Mektup
11-Filifililere Mektup
12-Koloselilere Mektup
13-Selaniklilere Birinci Mektup
14-Selaniklilere İkinci Mektup
15-Timoteyus'a Birinci Mektup

16-Timoteyus'a İkinci Mektup
17-Titus'a Mektup
18- Filimun'a Mektup
19-İbranilere Mektup
20-Yakub'un Mektubu
21-Petrus'un Birinci Mektubu
22-Petrus'un İkinci Mektubu
23-Yuhanna'nın Birinci Mektubu
24-Yuhanna'nın İkinci Mektubu
25-Yuhanna'nın Üçüncü Mektubu
26-Yahuda'nın Mektubu
27-Esinleme

Kilisenin öğretisine göre İnciller, Hz. İsa'nın Havarilerinden olan Matta ve Yuhanna ile onların arkadaşları Luka ve Markos tarafından Milattan sonra ilk yüzyılda yazılmıştır. İncilleri oluşturan ilk dört kitapcıkta, Hz. İsa'nın hayatı ve öğretileri anlatılır. İncilleri izleyen "Elçilerin İşleri"nde ise, Hz. İsa tarafından seçilen havarilerin (elçilerin), hıristiyanlığı yaymak için gösterdiği faaliyetlerden söz edilir. "Elçilerin İşleri" Üçüncü İncil'in yazarı Luka tarafından kaleme alınmıştır. Yeni Ahid'de yer alan mektublara gelince, bunların on dördü, Pavlus tarafından, Hıristiyanlığın esaslarını özellikle, Yahudi cemaatin dışındaki Hıristiyanlara açıklamak amacıyla yazılmıştır. Diğer yedi mektup Havariler tarafından yazılmıştır. Bu mektublar da, inançla ilgili bazı konuları açıklığa kavuşturmayı hedeflemektedir. İncil'in son risalesi ise

Yuhanna tarafından kaleme alınan "Esin" (Vahy)'dir. Yuhanna bu risalesinde, üstü kapalı ve esrarengiz bir üslupla istikbalde gerçekleşecek olaylardan söz etmektedir. Uslubu açık olmadığı için, eserin anlaşılması oldukca zordur. Bu yüzden yorumlanması eskiden olduğu gibi bugün de bir çok tartışmalara yol açmaktadır. [1]

Yine Kilise'ye göre bu Kutsal Metinlerin tümü Tanrı esini (vahy)'dir. O, bu inananı Pavlus'un şu sözüne dayandırmaktadır: "Kutsal Yazıların tümü Tanrı esinidir ve öğretmek, azarlamak, yola getirmek ve doğruluk konusunda eğitmek için yararlıdır." [2] Bu itibarla metinlerin muhtevası ve hatta sıralanmaları hakkında bile eleştiri yapılması yasaklanmıştır. 1563 yılında sonuçlanan Trente Konsili,Kutsal Metinler hakkında şu ağır kararı almıştır:

"Kim, Kutsal-Yazı'nın kitaplarını, bütünlükleri içinde ve bütün cüzleriyle birlikte, (Kutsal Yazı)da sıralandığı şekilde kutsal ve kanonik kabul etmezse, aforoz edilsin." [3] Yeri gelmişken, bu kararın 1. Vatikan Konsili (1870) tarafından da aynen benimsendiğini belirtelim.

Açıkça görüleceği üzere, Kilise, İnciller dışındaki risaleleri de ilahi kaynaklı kabul etmektedir. Burada Kilise'nin vahiy anlayışı ile İslâm'ın vahiy anlayışı arasında

1- Bkz. X., Jacob, a.g.e., s. 9.
2- II. Tim. 3: 16.
3- "Si quelqu'un ne croit pas les Livres dela Sainte-Ecriture pour sacres et canoniques, dans leur intégrité et avec toutes leurs parties, tels qu'ils sont énumérés, qu'il soit anathème." Zikreden: Emile Gillabert, Saint Paul ou le colosse aux Pieds d'argile, Dijon-Quetigny. 1974, s. 189.

son derece büyük fark olduğunu belirtmek gerekir. Zira İslâm'a göre vahiy doğrudan doğruya Allah'ın sözüdür ve onda Allah elçisinin hiç bir dahli söz konusu değildir. Oysa ki Kiliseye göre vahiy ya da ilham, Allah'ın müdahale durumlarına göre iki şekilde gerçekleşir. Kimi zamanlar Allah'ın tesiri kendini en yüksek derecede, en kesin şekilde ve tam olarak gösterir; Peygamber'ine ya da elçisine söylenecek sözleri olduğu gibi söyler, ilham eder. Peygamber de onları sadece kabul eder ve aktarır. Demekki, ilhamın bu çeşidinde Allah'ın etkisi o kadar kuvvetli ve derindir ki, Allah elçisi, tamamen iradesini bir şekilde hareket ettirmektedir, daha doğrusu hareket ettirilmektedir. Bu durumda, Allah elçisinin, zekasını kullanması, şahsi faaliyeti asla söz konusu değildir. Tevrat'ta bu nevi ilhamın örnekleri çoktur. Meselâ: Rab ne söylerse, onu söyleyeceğim" [1] Bazı din bilginleri, bu gibi durumlarda, Peygamberin Allah tarafından kullanılan bir ney ya da kalem durumunda olduğunu ifade ederler. Ancak, Allah kutsal yazarlarına, planlarını ve emirlerini başka bir şekilde de ilham edebilir. Kimi zamanlar, Kutsal Yazar, sadece Allah tarafından vahiy edilen sözleri belirtmek ya da yazmakla yetinmemektedir; bilakis her yazar gibi çalışıp çabalamakta, malzeme ve bilgi toplamakta, kaynaklar kullanmaktadır. Demekki, teşebbüs ona aittir. Bu duruma hem Eski Ahid'de hem de Yeni Ahid'de sıkça raslanır. Eski Ahid'in yazarları bir çok defa bir nevi vekâyiname olan resmi arşivlere başvurmuşlardır. Örneğin;

1- Say. 24: 13.

"Süleyman'ın diğer işleri ve onun yaptığı herşey ve hikmeti, Süleyman'ın İşleri kitabında yazılı değil midir". [1] "Ve Yeroboam'ın diğer işleri, nasıl savaştığı ve nasıl hükmettiği, işte bunlar İsrail Kırallarının Tarihi adlı kitabta yazılıdırlar." [2] Yeni Ahid'e örnek olarak da Luka'nın İnciline başlarken söylediği sözleri zikredebiliriz: "Sayın Teofilos bir çok kişi aramızda olup bitenlerin tarihçesini yazmaya girişmiştir. Nitekim başlangıçtan beri bu olayların görgü tanığı ve Tanrı sözünün hizmetkârı olmuş olanlar bunları bize iletmişlerdir. Ben de tüm bu olayları ta başından özenle araştırmış olarak bunları sana sırayla yazmayı uygun gördüm. Ta ki, sana verilen bilgilerin doğruluğunu bilesin." [3] Luka'nın sözlerinde de açıkca görüleceği üzere, bu gibi durumlarda, Kutsal Ruh'un etkisi dahi zikredilmez. Buna rağmen Kutsal Ruh hazır bulunup onlara yardımcı olur, onları yönetir. Ancak Kutsal yazar tamamen pasif, münfail değildir, bilakis teşebbüs ondan gelir. Tıpkı bir yazar gibi çalışır. Allah'ın etkisi daha hafif,daha yumuşaktır. Yazarı hissedilmez, fakat etkili bir şekilde yönetir, öyle ki, ortaya çıkan eser, hem Allah'ın hem de yazarının-Matta'nın, Luka'nın vb. eseridir." [4]

Açıkca görüleceği üzere, Kilise'ye göre Kutsal metinlerin yazarı hem insan hem de Allah'tır. Bunun anlamı şudur: Yazar, insan olması hasebiyle, ilahi ilhamı yazarken, iradesini ve zekasını da kullanır. İlahi emirlerin ve

1- I. Kral. 11: 141
2- I. Kral. 14: 19
3- Lu. 1: 1-4.
4- Bkz. X. Jacob, a.g.e., s. 134-136. Burada sayın, Jacob'un vahiyle ilgili görüşlerini, aktarırken, dilin akıcılığını korumak için zaman zaman tasarruflarda bulunduğumuzu belirtmek isteriz.

fikirlerin uslubu, ifade edilmesi tamamen yazarın şahsiyetine,tahsiline, mizacına bağlıdır. Yazar istediği sözcükleri ya da uslubu kullanabilir; önemli olan Allah'ın bildirmek istediği fikirlere sadık kalması, manalarını değiştirmemesidir. Kilise'nin vahiy hakkındaki bu öğretisi bir çok Papa tarafından onaylanmıştır.[1]

Kilise'nin vahiy anlayışıyla İslam'ın vahiy anlayışı arasındaki en önemli iki fark, şudur: İslâm'a göre,

1- Vahiy sadece Allah elçisi olan Peygamberler için söz konusudur.

2- Vahyin gelmesinde ve ifade edilmesinde Peygamberlerin hiç bir katkısı yoktur.

Hz. Muhammed, okuma-yazma bilmeyen biri olduğu halde, kendisine gelen vahiy sayesinde ilim adamlarının günümüzde ancak modern aletler yardımıyla ortaya koyabildiği ilmi gerçekleri, bundan on dört asır önce ortaya koymuştur. Bu Kur'an'ın beşer sözü değil de, Allah sözü olduğunu açıkça ortaya koyar.

Ancak, Kilise açısından aynı durumun söz konusu olmadığını görüyoruz. Zira, ona göre, vahiy ya da ilham Allah elçisi olan peygamberler dışındaki kimselere de gelebilir ve bu durum kıyamet'e kadar devam edecektir. Zira, Kilise'nin vardığı sonuçlarda, ilahi iradeyi yansıttığı ve dolayısıyla masum olduğu fikri Hıristiyanlığın dayandığı

1- Bu tamimler şunlardır: Leo XIII, Enckl. "Providentissimus" (1893); Benedictus XV, "Spiritus Paraclitus" (1920); Pius XII, "Divino afflante spiritu" (1943), Zikreden: X. Jacob, a.g.e., s. 136.

temel inançlardandır. Ruhu'l Kudüs, bütün yaptığı işlerde Kilise'yi yönlendirmektedir. Aslında durumun böyle olmadığı bugün kesinlik kazanmış durumdadır. Bilindiği gibi, bir zamanlar, Kilise, dünya dönüyor dediği için Galile'ye karşı çıkmış ve ona görüşünden dönmesi için baskılar uygulamıştı. Kilise'nin o zamanlar, Galile'ye karşı çıkması normaldı; çünkü, Kutsal Kitablarına göre dünya'nın dönmemesi gerekiyordu.[1] Kilise, geçenlerde Galile konusunda, yanıldığını resmen ilan etti. Bu, Kilise'nin Ruhu'l-Kudüs tarafından desteklenmesi dolayısıyla, yanılmazlığı dogmasını yıkmıştır.

Biraz önce gördüğümüz gibi, Kilise, İncilleri Hz. İsa'nın havarilerinden olan Matta ve Yuhanna ile havarilerin arkadaşları olan Markos ile Luka'nın yazdıklarını kabul etmektedir. Matta, Markos ve Luka İncilleri genel de Hz. İsa'nın hayatını benzer bir plan dahilinde anlatırlar; öyle ki, hepsini birden aynı anda izlemek mümkündür. Bu bakımdan bu İncil'lere snoptik İncil'ler denir. Ancak, Yuhanna'nın İncil'i ile snoptik İncil'ler arasında gerek uslup gerekse ele aldığı konular bakımından çok büyük farklılıklar vardır. İşte bu çarpıcı farklılıklardan hareket eden bir çok araştırmacı, Yuhanna İncil'ini,ikinci asır Helen dünyasının bir ürünü olarak görmüştür; çünkü bu İncil'de Hz. İsa'nın Allah'ın hükümranlığına dair mesajı, Helenistik kurtarıcı din anlayışına dönüşmüştür.[2] Bu İncil bir

---

1- Bu konuda bkz.: A.D. White, Histoire de la lutte entre Le Science et la théologie, tradut et adopté par H.de Varigny et G. Adam, Paris, 1899, s. 84-120.

2- George Eldon, Ladd, A Theology of the New Testament, lutter worth press Cambridge, 1987, s. 217.

Grek tarafından Grekler için yazılmıştır. Hıristiyan inancının helenleşmesinde bir dönem noktasına işaret etmektedir. [1]

Yuhanna İncil'i, havari tarafından yazılmış İncil olma özelliğini yitirince, bir havari tarafından yazılmış incil olarak geriye sadece Matta İncili kalmaktadır. Bu bakımdan Matta İncili Hz. İsa'nın mesajını en iyi aktaran bir İncil durumundadır. Ancak ona da, sonraları bir çok ilave yapılmıştır. Diğer taraftan Luka ve Markos, havarilerden değildirler. Luka, Hz. İsa'nın öğretisini, araştırmaları sonucu yazılmıştır. Bunun anlamı şudur. Luka'nın derlediği İncil diğer bir çok İncil arasında, Hz. İsa'nın hayatını anlatan bir eser olup vahiyle hiç bir ilgisi yoktur. Diğer bir çok İncil arasında diyoruz; çünkü, bizzat Luka'nın da İncil'ine başlarken ifade ettiği gibi, "bir çok kişi olup bitenlerin tarihçesini yazmaya girişmiştir"[2] Gerçekten de Hz. İsa'nın hayatını konu alan bir çok İncil yazılmıştır. Ancak 325 tarihinde toplanan İznik Konsilinde dört İncil üzerinde ittifak edilmiş ve Kilise'nin öğretisine ters düşen bir çok İncil reddedilmiştir.

Bugün bir çok ilmi araştırma sonucu ortaya çıkan sonuç şudur ki, İnciller Hz. İsa'nın sözlerini ve mesajını bize doğru bir şekilde aktarmamaktadır; aksine belli bir öğretiyi desteklemek amacıyla, onun tarafından bildirilmemiş bir çok söz ve görüşü içermektedir. Bazı kişiler,

1- C.K. Barrett, The Gospel According to St John, 1955 s. 3, Zikreden, G. E. Ladd. a.g.e., s. 217.
2- Lu. 1: 1.

Hz. İsa'nın öğretisinin yazıya geçirilmemiş olmasından yararlanarak, kendi görüşlerini Hz. İsa'ya isnad edebilme cüretini gösterebilmişlerdir. Bu cüretkarlar içinde kendisinden en çok söz ettireni hiç şüphesiz ki, Pavlus'tur. Pavlus, yardımcılarıyla birlikte, Hz. İsa'nın tebliğ ettiği "tevhid" akidesini kısa zamanda "şirk"e dönüştürebilmiştir. Pavlus'un görüşlerinin İncil'lere yansıması kademeli olmuştur. Bu bakımdan, Pavlus'dan ve görüşlerinden söz etmeden önce, İncil'lerin oluşumuna dair en son ilmi görüşleri burada nakletmek istiyoruz.

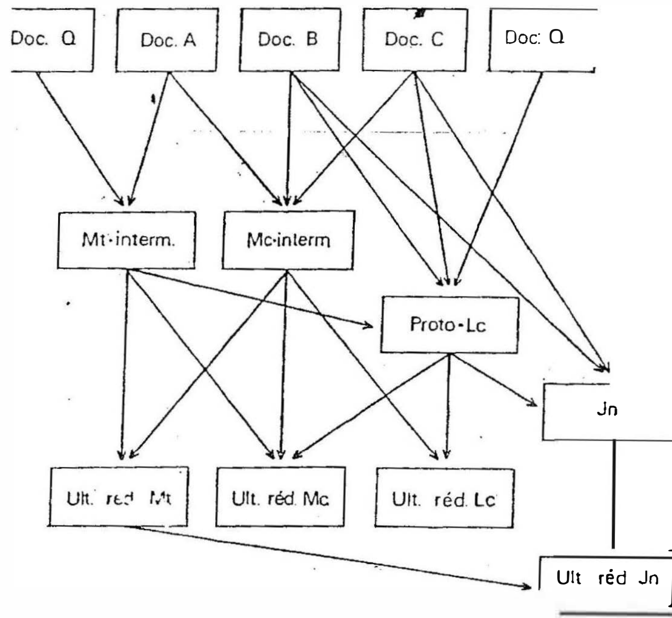
C- İNCİLLERİN OLUŞUMU

Hz. İsa'nın son derece kısa süren peygamberliği,sözlerinin yazıya geçirilmesine imkan vermemiştir. Bu dünyadan ayrılmasından sonra öğrencileri de O'nun sözlerini ve mesajını Yahudiler arasında yaymağa devam ettiler. Böylece Hz. İsa'nın müjdesi uzun zaman şifahi olarak nakledilmiştir.Bu günkü şekilleriyle İncil'lerden 140-150 senelerinden önce söz edilmediğini görüyoruz. Zira ancak, bu tarihlerden itibarendir ki, Kilise, süratle artan incilleri kontrol edemediği için, onların resmen belirlenmiş kanonik İncil'lere uyması gereğini vurgulamıştır. [1] Açıkca görülmektedir ki İnciller bugünkü durumlarına ulaşıncaya kadar bir çok aşamalardan geçmiştir. Kudüs Kitab-ı Mukaddes okulu öğretim üyelerinden Prof.Dr. P. Benoit ile Prof.Dr. M. E. Boismard,

---

1- Oscar, Cullmann, The new testament, Philadelphia, 1968, s. 127.

bu araşamaları "Synopse des quatre Evangiles"[1] adlı eserlerinde bilimsel bir şekilde ortaya koymuşlardır. Bu araştırmacılar, İncil'lerin geçirdiği aşamaları bir şema halinde göstermişlerdir. Aşamaları daha rahat izleyebilmek için, şemayı aynen aktarmakta yarar görmekteyiz:

1- İki ciltten oluşan bu eserin ilk cildi metinlere tahsis edilmiş olup 1965 yılında, yoruma ayrılan ikinci cildi ise 1972 yılında, Cerf yayınları arasında kamu oyuna sunulmuştur. Doğrudan yararlanma imkanı bulamadığımız için, bu eserden Emile Gillabert ile Maurice Bucaille'nin araştırmaları aracılığıyla yararlandığımızı belirtmek isteriz.

Bu şemaya göre Q dökümanı esas olarak Hz. İsa'nın sözlerinden oluşuyordu. A Dökümanı, özellikle Hz. İsa'nın mucizelerini anlatan kısa ve basit hikayeleri içeriyordu" ve Yahudi-Hıristiyan çevreleri hedef alıyordu. B dökümanı ise, Pavlus bakış açısından A dökümanını yeniden yorumluyordu; bu döküman putperestlikten gelen hıristiyanların okumaları için yazılmıştı. Nihayet C dökümanı da, Petrus'a önemli bir yer verme gayreti içinde bulunuyordu. Bununla birlikte, bu dökümanların asıl kaynakları temsil ettiklerine de kesin olarak bakmamakta yarar vardır. Bu metinlerden hiç değilse bazıları, meselâ, B dökümanı tarafından yeniden yorumlanan A dökümanın hikayeleri, mecmua halinde daha arkaik bir durum'dan geçmiş olabilir. Eğitim amacıyla birbirine yakın malzeme bir araya getirilmişti. Bunların birleştirilip bir bütün haline getirilmeleri daha sonra olmuştur. Metin tenkidi, elimizdeki kanonik İncil'lerden herbiriyle uygunluk arzeden ara İncil'lerin varlığını ortaya koymaya imkan vermektedir. Ancak bu ara İnciller için dökümanlar tarafından takdim edilen malzemeler, zorunlu olarak aynı değildirler. Meselâ, ara Matta ile ara Markos'dan herbiri, sadece biri müşterek olan iki kaynağa başvurmaktadırlar. Ancak, işin daha da içinden çıkılmaz hale geldiğini, nihai redaksiyonda görmekteyiz. Yukarıdaki şema bu karışıklığı açıkca gözler önüne sermektedir. [1]

Her ne kadar, Pavlus İncil'lerin yazılmasına bizzat katılmamışsa da öğrencileri vâsıtasıyla görüşlerini İncil'-

---

1- E. Gillabert, a.g.e., s. 174-175; M. Bucaille, La Bible le Coran, et la Science, Paris 1976, s. 83, Türkçe Terc. Suat Yıldırım, T.Ö.V. Yay. İzmir 1981, s. 119.

lere aktarma imkanı bulmuştur. Zira, Luka ile Markos'un Pavlus'un öğrencileri oldukları, onunla sıkı bir ilişki içinde bulundukları ve hatta bu ilişkilerini hocalarının ölümüne dek sadakatla sürdürdükleri bilinmektedir.Hocalarına son derece bağlı olan ve daha da önemlisi, onun görüşlerinin etkisinde kalan Luka ile Markos'un yazdıkları İncil'lerde hocalarının öğretilerine yer vermeleri kaçınılmazdı. Zira, Pavlus, bütün sözlerinin İsa Mesih'ten geldiğini söylemiş ve buna da onları inandırmış görünmektedir. Diğer taraftan Havarilerin (Elçi) Hz. İsa'nın mesajını yaymak için yaptıkları işleri anlatan "Elçilerin İşleri"ni yazanın Luka olması Pavlus-Luka işbirliğini açıkca gözler önüne sermektetedir. Eser dikkatle incelendiğinde, Luka'nın asıl gayesinin havarilerin işlerini anlatmaktan çok, Pavlus'u havariler halkasına dahil etmek ve daha önemlisi, cemaat içinde etkin havarileri yavaş yavaş dışlayarak, Kilise'nin hakimiyetini sadece Pavlus'a terk etmek olduğu rahatlıkla görülür.

Gerçekten de, eserin 12. bölümünden sonra Pavlus'a ağırlık verilmeye başlanmış, 16. bölümden eserin sonunu oluşturan 28. bölüme kadar olan yerler de ise, diğer havariler soyutlanarak sürekli olarak sadece Pavlus'dan söz edilmiştir. Hz. İsa'nın bir çok havarisinin, havari bile olmayan birini böylesine dışlanmış olması asla bir rastlantı değildir. Başlangıçta Havarilerden söz edilmesinin sebebi, ise, Pavlus'un otoritesine güvenirlik sağlamaktır. Hz. İsa'yı sağlığında görmeyen ve o bu dünyayı terk ettikten sonra, ona tabi olanlara zulmetmek için elinden

gelen gayreti esirgemeyen birinin, son anda çıkıp iman ettiğini söylemesi, onun adına konuşması herhalde inandırıcı olmasa gerektir. Nitekim havariler onun imanına başlangıçta kuşkuyla bakmışlardır. Ancak Barnaba'nın aracılığından sonradır ki, havariler arasına katılabilmiştir. Aslında Pavlus'un amacı, hiç bir şekilde Hz. İsa'ya ve Onun getirdiği mesaja tabi olmak değildir. Onun asıl gayesi, kafasında tasarlamış olduğu öğretileri, insanlara sunabilmektir. İşte ortaya çikan yeni din onun için ele geçmez bir fırsat teşkil etmiştir. Yeni din adına konuşabilmek için, öncelikle bu dine intisab etmesi gerekmiştir, o da bunu yapmıştır. İlk zamanlar, Havarileri rahatsız edecek davranışlardan kaçınmaya özen göstermiştir. Ancak kendini Kilise içinde yetkin görmeğe başladığı andan itibaren de yavaş yavaş görüşlerini açıklamaya başlamış ve kendisine muhalefet edenleri ise dışlamıştır. Dışladığı kişiler arasında Barnaba'nın başta gelmesi, onun ne denli nankör biri olduğunu gösterir. Zira havarilerin arasına kabul edilmesi ancak Barnaba sayesinde mümkün olabilmişti. Pavlus ile Hz. İsa'nın mesajını temsil eden ilk Yahudi Hıristiyan cemaati arasındaki çatışma sürekli devam etmiştir. Bu cemaat, Pavlus'tan sonra da onun görüşleriyle mücadelelerini sürdürmüştür. Ancak sonuçta Pavlus'un temsil ettiği Hıristiyanlık galip gelmiştir.

İşte görüşlerinin Kilise nezdinde hakim kılınmasında Pavlus'a en önemli katkı ve yardımları Luka ve Markos yapmışlardır. Bu iki sadık öğrenci, çok sevdikleri hocalarını Roma hapishanesinde bile yalnız bırakmamışlardır. Roma'da

hapisdeyken öğrencileri tarafından terk edildiğinden dert yanan Pavlus'un, Timoteyus'a yazdığı mektupta söyledikleri, bu iki öğrencinin hocaları nezdindeki değerini açıkca gözler önüne sermektedir: "Yanıma tez gelmeye gayret et. Çünkü Dimas, bu dünyayı sevdiği için beni terkedip Selanik'e gitti. Kiriskis Galat 'ya, Titus Dalmaçya'ya gitti. Yanımda yalnız Luka var. Markos'u alıp beraberinde getir. O, yapacağım hizmette bana yardımcı olur." [1] Pavlus'un ömrünün sonlarına doğru Roma'da hapishanede bulunduğu sırada yanında yalnızca sadık öğrencisi Luka'nın bulunması ve yine Pavlus'un Markos'u da yanına acele olarak çağırması ve Markos'un da bu çağırıya uyarak Roma'ya gitmesi, bu üçlünün son derece sıkı bir işbirliği içinde bulunduklarını gösterir.

İşte bu işbirliğinin tabii bir sonucudur ki, İncil'ler, Pavlus'un öğretisi doğrultusunda değişikliklere tabi tutulmuşlardır. Luka tarafından kaleme alınan "Elçilerin İşleri" ise bir havari gibi sunmak suretiyle Pavlus'u ve öğretilerini ilk Kilise nezdinde meşrulaştırmayı amaçlamaktadır. Bu durum, özellikle Almanların başını çektikleri bir çok araştırmacının dikkatlerini bu noktaya çevirmelerine yol açmıştır.[2] Vielhauer "Elçilerin İşleri"nde sunulan teolojinin, iman esaslarının ilk Yahudi-Hıristiyan cemaatından çok ikinci asır Hıristiyanlığının teolojisi, inanç esasları olduğu görüşünü savunmuştur.[3] Hans Conzelmann,

---

1- II Tim. 4: 9-11.

2- M. Dibelius, Studies in the Acts of the Apostles,1956.

3- Bkz. P. Vielhauer, "On the 'Paulinism' of Acts" Studies in Luke-Acts, L.E.Keck ve J.L. Martyn Yay. 1966.

oldukça ilgi toplayan bir eserinde, "Elçilerin İşleri'nin, ilk Hıristiyan inancı olan Kıyamet'i bekleme inancını tamamen terkettiğini ve onun yerine kurtuluş tarihi teolojisini "Heilsgeschichte" koyduğunu ileri sürmüştür.[1] Conzelmann daha sonraları kaleme aldığı bir başka eserinde[2] ise, Kilise için asla bir apostolik bir devir söz konusu olmadığını ve bu apostolik devir fikrinin, yani Kilise'yi Hz. İsa'nın havarilerine dayandırma düşüncesinin, ise asrın bitiminde kendi geleneğini meşrulaştırmak için Kilise tarafından uydurulduğu görüşünü savunmuştur.[3]

Gerek şimdiye kadar anlattıklarımızdan, gerekse batılı yazarların yaptıkları eleştirilerden açıkca görüleceği üzere, İncil'ler ve "Elçilerin İşleri" Hz. İsa'nın mesajını sadakatle aktaracakları yerde, Pavlus'un etkisiyle Heilsgeschicte teolojisine yönelmişlerdir. Bu teolojinin mimarı olan, Pavlus'a göre, ilk insan olan Hz. Âdem'in Allah'ın yasakladığı meyvadan yiyip günah işlemesi neslinin de günahkâr olmasına yol açmıştır. İşte insanlara son derece merhametli olan Allah, atalarının günahı yüzünden cezaya maruz kalmamaları, günahtan kurtulmaları için, biricik oğlu İsa'yı insan şekline sokarak dünyaya göndermiş, çarmıhta öldürülmesine katlanmıştır. Böylece Allah ile insan uzlaşmış bulunmaktadır. Hıristiyanlara göre Hz. İsa'nın çarmıhta öleceği çok önceden Allah tarafından takdir edilmiş ve

1- H. Conzelmann,The Theology of Saint Luke, 1960

2- H. Conzelmann,The First Christian Century, The Bible in Modern Scholarship, J.P. Hyatt Yay. 1965.

3- Luka ile ilgili bu eleştirilerin kaynaklarına inemediğimizden, onlara dair bilgileri G.E. Ladd, a.g.e. s.312'den aktardığımızı burada belirtmek isteriz.

bu,bütün peygamberler tarafından haber verilmiştir. [1] bu bakımdan bütün Eski Ahid tarihi, yani ilk insan Hz. Âdem'den Hz. İsa'ya kadar olan uzun dönem, Hz. İsa'nın gelişini daha doğrusu, insanın kurtuluşunu hazırlamıştır. Kitab-ı Mukaddes alimleri bu tarihi, Almanca "Heilsgeschicte" olarak adlandırmaktadırlar ki, Türkçe'ye "Kurtuluş Tarihi" ya da "Kurtarıcı Tarih" şeklinde tercüme etmek mümkündür."

Bu tarih anlayışına göre, Allah'ın kurtarıcı eylemleri, Meşih İsa'da tamamlanıp, zirvesine ulaşmıştır. O halde bütün insanlık tarihi Hz. İsa'da temerküz etmiş, noktalanmış bulunmaktadır. İşte Allah, biricik oğlunun çarmıhta ölmesi karşılığında insanoğluyla uzlaşmıştır. Pavlus,bu uzlaşmayı Romalılara gönderdiği mektubunda şöyle ifade eder:

1- Joseph Turmel, Histoire de le Théologie Positive, Paris, 1904, I, 1; "Et Sain Paul atteste avoir appris a l'école des premiers disciples: que le Christ est mort pour nos péches, selon les Ecritures; qu'il a éte enseveli et qu'il est ressuscité le troisieme jour, selon les Ecritures (1. Cor. 15: 3 et 4)' La grande preoccocupations des apotres, on'le voit par ces textes, fut d'établir que les souffrances, la mort et la resurrection de Notre-Seigneur avaient été arrétées longtemps d'avance dans les conseils de Dicu qu'elles avaient ete annoncées par les prophétes."

Kristolojik literatürün en önemli kavramalarından olan Heilsgescihchte teorisinden her nedense konu ile ilgili Türkçe eserlerde söz edilmemektedir. Öyle sanıyoruz ki, bu kavramı ilk defa literatürümüze kazandıran ve açıklığa kavuşturan Fakültemizin araştırma görevlilerinden Mehmet Paçacı olmuştur. Sayın Paçacı, bu teori ile ilgili açıklamalarını 1989 tarihinde savunduğu "Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Ahiret İnancı" adlı doktora tezinde yapmış bulunmaktadır. s. 24-25. Ayrıca bkz. M. Paçacı,"Kur'an-ı Kerim Işığında Vahiy Geleneğine-Kitab-ı Mukaddes Bağlamında-Bir Bakış" İslami Araştırmalar, 1991, V, 191.

"Fakat Allah bize olan Aşkını ispat etmiş bulunmaktadır; çünkü bizler hala günahkâr olduğumuz halde, Mesih bizler için ölmüştür. Madem ki, onun kanı ile temize çıkmış bulunuyoruz, o halde, Onun sayesinde azabdan evleviyetle kurtulacağız. Çünkü, düşman iken, eğer oğlunun ölümü sayesinde Allah ile uzlaşmış isek, uzlaşmış olarak onun hayatı ile evleviyetle kurtulmuş olacağız. Ve yalnız bu da değil; fakat kendisiyle şimdi uzlaşmaya nail olduğumuz İsa Mesih ile de Allah'la öğünüyoruz." [1]

O halde, Hıristiyan alimlerine göre, insanoğlunun kurtuluşu, çarmıhta kendisi için ölmüş olan Hz. İsa'ya Allah'ın oğlu olarak iman etmesine bağlıdır. Aksi halde kurtuluşa ermesi, asla mümkün değildir.

Böylece açıklıkla görülmektedir ki, Hıristiyan alimleri, bütün tarihi Meryem oğlu Mesih'in ışığında "Kurtuluş Tarihi" olarak yorumlamaktadır. Çünkü bu kurtuluş tarihini göz önünde bulundurmadan tarihi yorumlamanın mümkün olmayacağına inanmaktadırlar. İnciller sahasındaki eserleriyle meşhur olan Oscar Culmann [2] bu konudaki görüşlerini şöyle

1- Pavlus, Rom. 5: 8-11.

2- Oscar Culmann, Christology of the New Testament, 1963, Philadelphia, s. 9; "We have seen that, it is the characteristis of New Testament christology that Christ is connected with the total history of revelation and salvation, beginning with creation. There can be no Heilsgeschichte without Christology; no Christology without a Heilsgeschichte which unfolds in Time."

ifade eder: Gördüğümüz gibi, Mesih'in, yaratılıştan itibaren olmak üzere, bütün vahiy ve kurtuluş tarihi ile bağlantılı olması, Yeni Ahit Kristolojisinin hususiyetidir. O halde Kristoloji olmadan nasıl Kurtuluş Tarihi (Heilsgeschichte) olmazsa, aynı şekilde; zamana açılan bir Kurtuluş Tarihi olmadan da, Kristoloji olamaz. [1]

İncil'lerin Pavlus'un görüşlerini yansıtacak şekilde düzenlendiği kesinlik kazanınca, Hz. İsa'nın mesajını bütün saflığı ile yeniden ortaya koyabilmek için yapılacak en doğru iş, bu din adamının görüşlerini ve etkilerini ancak gözler önüne sermektir. Bu yapılmadıkça, Hz. İsa'nın mesajını bütün safiyetiyle sunmak mümkün değildir. Araştırmamızın en önemli amaçlarından biri de bu olduğuna göre, Pavlus ve görüşleri üzerinde durmamız büyük önem arzetmektedir. Ancak Pavlus ve görüşlerinden söz etmeden önce burada Türkçede Yeni Ahid ve İncillerin adlandırılması ile ilgili sıkça işlenen ve hala sürdürülen bir hataya işaret etmeden geçmek istemiyoruz. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi Yeni Ahid'in sadece ilk dört kitabı İncil'leri oluşturur. Yeni Ahid ise 27 kitabtan oluşan bütüne verilen addır. Buna rağmen, Yeni Ahid'e İncil adının da verildiğini görüyoruz. Mesela, 1987 yılında İstanbul'da yayımlanan, Yeni Ahid tercümesi, "Müjde, İncil'in Çağdaş Türkçe Çevirisi" başlığını taşımak-

1- Bu konuda bkz. S. Akdemir, Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed (SAV)'e Yaklaşımları, A.Ü.İ.F.D. 1989, XXXI, s. 185-186.

tadır. [1] Oysa bu çeviriye yazılan önsözde, İncil'ler de dahil olmak üzere, Yeni Ahid'i oluşturan risaleler hakkında bilgiler verilmiş ve sadece ilk dört Kitab'ın İncil'leri oluşturduğu açıkca belirtilmiştir. Xavier Jacob "İncil Nedir ?" adlı eserinde "İncil denilen Kitab'ın 27 risaleden oluştuğunu söyledikten sonra şöyle devam etmektedir." "Görüyoruz ki, "İncil" kelimesi bu kitabın ancak bir bölümü için isabetli ve doğrudur. Zaten, bu kitabın asıl ismi, "Ahd-i Cedid" veya "Yeni Ahid'tir ki bu isim daha doğru ve uygundur. Ancak daha kısa ve kolay olsun diye ona genellikle kısaca "İncil" denilir ki, bu deyim burada da kullanılacaktır. Zaten eserin en önemli, en tanınmış ve en çok okunmuş parçası daima onun başlangıcında bulunan "İncil'in metinleridir." [2] X. Jacob'un da ifade ettiği gibi, İncil kelimesi sadece ilk dört kitab için doğrudur. Ancak onun dışındaki kitablara teşmil edilmesi yanlış olduğu gibi,bilimsel metodla da bağdaşmayan bir durumdur. Bu bakımdan "daha kısa ve kolay olsun" diye kimsenin, gerçekleri çarpıtmağa hakkı yoktur. Kanaatimizce, Yeni Ahid'i Türkçeye çevirenlerin, İncil kelimesinde ısrar etmelerinin sebebi, Müslüman Türk toplumunun, Hz. İsa'ya inen İncil dışında başka ilâhi kitab kabul etmemesidir. Bu durumun bilincinde olan yetkililer, Türk okuyucusunun, Yeni Ahid'in yarısından fazla bölümünü oluşturan risaleleri yadırgamaması için böyle bir

---

1- Araştırmamızda, Yaşam Yayınları arasında yayınlanan bu Yeni Ahid çevirisini kullanacağız. Zira bu çeviri, diğerlerinden daha başarılı olduğu gibi, âyetlerin ve metinlerin bulundukları yerlerden başka geçtiği yerleri de vermektedir.
2- X. Jacob, a.g.e., s. 8.

yola başvurmayı yeğlemiş olabilirler. Aynı hataların, batı dillerinde yapılan tercümelerde işlenmediğini burada belirtelim.

D- PAVLUS VE ÖĞRETİSİ

Pavlus'un öğretisini daha iyi anlayabilmek için, kısada olsa hayatı üzerinde durmak gerekir. [1] Zira, yaşadığı hayat görüşlerini de etkilemiştir. Genelde Pavlus'un MS. 5 ila 10 tarihleri arasında doğduğu kabul edilmektedir. İstefan'ın 34 ila 35 yıllarında öldürülmesi bu hususu teyid eder mahiyettedir. Zira Pavlus bu[2] olaya bir delikanlı olarak şahit olmuştu. Yahudî bir ailenin oğlu olan Pavlus Kılikya eyaletinin başkenti olan Tarsus'ta[3] dünyaya gelmiştir. Pavlus'un ailesi aynı zamanda Roma vatandaşı idi;[4] bu da ailesinin varlıklı bir aile olduğunu gösterir. Çünkü, Roma vatandaşlığının, özellikle yahudilere verilmesi son derece ender rastlanan olaylardandı. Pavlus'un asıl ismi Saul idi Ancak özellikle, Hıristiyan olduktan sonra Pavlus ismini kullanmağa başlamıştır. Yahudi terbiyesine göre yetiştirilen Pavlus Tarsus'daki Yunan okullarına da devam etmiştir. Bu yüzden Pavlus İbranice'nin bir lehcesi olan Aramice'den başka, Yunanca'yı da iyi konuşma imkanına kavuşmuştur.Sonraları, Pavlus'un Tevrat'ı ve Yahudi dininin esaslarını

1- Pavlus'un hayatı, eserleri ve öğretisi hakkında bkz. Xavier Jacob, a.g.e., s. 48-96; Emile Gillabert, a.g.e., s. 11-220. Yazar bu araştırmasında Pavlus'a psikanaliz uygulamış ve ilginç bir sonuca ulaşmıştır. Yeri gelince bu sonuca işaret edeceğiz; E.B. Allo, Paul apotre de Jésus-christ, conf Yay. 1961; H. Lietzmann, Histoire de L'Eglise ancienne, Paris 1950, I, 108-136.
2- Rom. 11: 1; Fil. 3: 5.
3- Elçi. 21: 39; 22: 3
4- Elçi. 22: 25-28.

iyice öğrenmek için Kudüs'e gittiğini görüyoruz. Orada zamanın en meşhur hocalarından biri olan Gamaliel'in derslerine katılmış,[1] ve bu hocanın etkisi ile Ferisî mezhebine girmiştir.[2] Bütün Ferisîler gibi o da Yahudiliğin kurallarına sımsıkı bağlıydı.[3]

Hz. İsa geldiği zaman, Yahudiler O'nun mesajını kabul etmemişlerdi. Ona şiddetle karşı çıkmışlar ve hatta Onu öldürmeye bile kalkışmışlardır. Hz. İsa bu dünyadan ayrıldıktan sonra, Yahudiler bütün zulümlerini Hz. İsa'ya tabi olanlara yönelttiler. Yahudi-Hıristiyanlara zulmedenlerin arasında Pavlus'un da yer aldığını görüyoruz. Biraz öncede ifade ettiğimiz gibi, İstefan'ın taşlanarak öldürülmesini onaylayanların arasında o da vardı.[4] Pavlus, Yahudi-Hıristiyanlara yaptığı zulmü bizzat kendisi şöyle anlatır: "Doğrusu ben de, Nasıralı İsa adına karşı elimden geleni yapmam gerektiği düşüncesindeydim ve Kudüs'te bunu yaptım. Başkâhinlerden aldığım yetkiyle kutsallardan bir çoğunu hapse attırdım; ölüm cezasına çarptırıldıkları zaman oyumu onların aleyhine kullandım. Bütün havraları dolaşıp sık sık onları cezalandırır, inandıklarına küfretmeye zorlardım. Öylesine kudurmuştum ki, onlara zulmetmek için bulundukları yabancı kentlere bile giderdim."[5] Ancak bu zulüm artık sona erecektir. Zira, o Hıristiyanlara zulmetmek için Şam'a

1- Elçi. 22: 3
2- Fil. 3: 5
3- Gal. 1: 14; Elçi. 22: 3
4- Elçi. 8: 1
5- Elçi. 26: 9-11

doğru yol alırken, Hz. İsa'yı gördüğünü söyleyecektir. Olayı yine Pavlus'un ağzından dinleyelim: "Bir keresinde başkâhinlerden yetki ve görev almış olarak Şam'a doğru yola çıkmıştım (Ey Kralım),[1] öğlende yolda giderken, gökten gelip benim ve yol arkadaşlarımın çevresini aydınlatan, güneşten de parlak bir ışık gördüm. Hepimiz yere yıkılmıştık. Bir sesin bana İbrani dilinde seslendiğini duydum. 'Saul, Saul neden bana zulmediyorsun ? dedi. 'Üvendireye karşı tepmekle kendine zarar veriyorsun. "Ben de, Ey efendim, sen kimsin ? dedim. "Ben senin zulmettiğin İsa'yım' diye cevap verdi Rab 'Haydi, ayağa kalk. Seni hizmetimde görevlendirmek için sana göründüm. Hem gördüklerine, hem de kendimle ilgili sana göstereceklerime tanıklık edeceksin. Seni kendi halkının ve diğer ulusların elinden kurtaracağım, seni, ulusların gözlerini açmak ve onları karanlıktan ışığa şeytanın hükümranlığından Tanrı'ya döndürmek için, gönderiyorum. Ta ki, bana iman ederek günahlarının affına kavuşsunlar ve kutsal kılınanların arasında yer alsınlar." [2]

İman edişinin hemen akabinde ne yaptığı konusunda kaynaklarda açık bir çelişki göze çarpmaktadır. Pavlus Galatyalılara gönderdiği Mektup'ta, İsa'yı gördükten sonra Arabistan'a ve oradan da Şam'a gittiğini ve bu görünme hadisesinden ancak üç yıl sonra Kıfâs'yani Petrus ile tanışmak için Kudüs'e gittiğini anlatmaktadır. [3] Oysa ki Luka,

1- Pavlus, bu sözleri, Kral Agriba'nın huzurunda kendisini savunurken söylemiştir.
2- Elçi. 26: 12-18.
3- Gal. 1: 15-16.

"Elçilerin İşleri"nde olayı oldukça değişik bir şekilde sunmaktadır. Pavlus, Şam yolunda Hz. İsa ile konuştuktan sonra, gördüğü şiddetli ışık yüzünden gözlerinin görmediğini farkeder. Yanındakilerinin de, dilleri tutulmuştur. Pavlus'u Şam'a götürürler, üç gün boyunca gözleri görmeyen Pavlus hiç bir şey yiyip içmez. Bu arada Rab, Şam'da Hananya isimli bir İsa öğrencisine, Pavlus'u bulmasını, gözlerini açmasını ve ona Rabbın adını diğer uluslara, krallara ve İsrailoğullarına duyurması için Tanrı'nın onu bir aracı olarak seçtiğini söylemesini bildirir. Bunun üzerine Hananya Pavlus'u bularak ellerini üzerine kor. Pavlus'un derhal gözleri açılır. Yeniden gözleri açılan Pavlus vaftiz olur ve yemek yemeye başlar. Şam'da öğrencilerin yanında kalan Pavlus, bu arada Hz. İsa'nın Mesih olduğunu alenen yaymaya başlar. Durumdan rahatsız olan Yahudiler, Pavlus'u öldürmek için plan yaparlar. Durumdan haberdar olan Pavlus, öğrencileri yardımıyla Şam'dan bir gece gizlice kaçar ve doğru Kudüs'e gider, oradaki öğrencilere katılmaya çalışır. Ama öğrencilerin hepsi ondan korkarlar, onun İsa'nın öğrencisi olduğuna inanmazlar. O zaman Barnaba onu alıp elçilere götürür. Onlara, Pavlus'un Şam yolunda Rabbi nasıl gördüğünü, Rabbin de onunla nasıl konuştuğunu, Şam'da ise, İsa adını nasıl korkusuzca duyurduğunu anlatır. Böylece Pavlus Kudüs'te girip çıktıkları her yerde öğrencilerle birlikte bulunarak, Rab'bin adını korkusuzca duyurmaya başlar. Dili Yunanca olan Yahudilerle konuşup tartışır. Ama onlar onu öldürmeyi tasarlarlar. Kardeşler bunu öğrenince onu Sezariye'ye götürüp oradan Tarsus'a yollarlar. 1

1- Elç. 9: 1-30, bu olay bizzat Pavlus tarafından da anlatılmıştır. O da Şam'dan sonra Kudüs'e gittiğini ifade etmiştir. bkz. Elç. 22: 10-21.

Aslında bu çelişkinin sebebi gayet açıktır. Pavlus'un Hıristiyanlığa girişi 34-36 yılları, Galatyalılara yazdığı mektub ise 56-57 yılları arasına rastlamaktadır. Aradan yirmi yıl geçmiştir. Artık, Pavlus'un, topluluk içinde kendini kabul ettirmek için havarilere ihtiyacı yoktur; niye ihtiyacı olsun ki;... o bütün bilgilerini doğrudan İsâ Mesih'ten alabilmektedir!

Pavlus'un hayatından söz eden eserlerin bu çelişkiye işaret etmemeleri dikkat çekicidir. Mesela, H. Lietzmann,[1] E. B. Allo,[2] ve X. Jacob,[3] Şam yolu hadisesinden sonra, Pavlus'un yaşadığı tecrübe üzerinde düşünmek üzere Arabistan çöllerine gittiğini belirtmektedirler. Konuya psikanaliz açıdan yaklaşan, E. Gillabert, Pavlus'la ilgili araştırmasında, söz konusu çelişkiye işaret etmez; çünkü o, Hananya kıssasının, Pavlus'u havariler arasına dahil edebilmek için Luka tarafından uydurulduğu kanaatindedir. Pavlus istediği kadar, bilgilerini, havarilerden değil de doğrudan İsa'dan aldığını haykırsın, bunun hiçbir anlamı yoktur. Bu subjektif bir iddiadan öteye gidemez. Bir insan bütün hayatını, Hz. İsa'ya tabi olanlara düşmanlıkla geçirsin sonra da, birden Hz. İsa'yı gördüğünü ve mesajını yaymak için O'nun tarafından görevlendirildiğini söylesin. Bu tarz bir yaklaşım Luka'ya hiç de inandırıcı gelmemektedir. O, sadece Şam hadisesinin, Pavlus'un misyonunu inananlara

1- H. Lietzmann, a.g.e. I, 109.
2- E B. Allo, a.g.e. s. 159.
3- X. Jacob, a.g.e., s. 51.

kabul ettirmek için yeterli olamayacağının bilincindedir. Bu yüzden, ne pahasına olursa olsun, onu havariler arasına katmak gerekecektir. İşte Hananya kıssası Pavlus'un misyonunu meşrulaştırmak amacıyla Luka tarafından uydurulmuş bir kıssadır. [1]

Gillabert'in bu açıklamaları acaba gerçeği ne ölçüde yansıtmaktadır ? Bu cevaplandırılması gerçekten güç bir sorudur. Ancak kesin olan bir şey varsa o da, Pavlus ile Luka arasında sıkı bir işbirliğinin var olduğudur. Bu, her ikisinin de varmak istedikleri gayenin aynı olmasıyla açıklanabilir. Hz. İsa'nın mesajının İsrailoğullarına yönelik olduğunu daha önce görmüştük. Pavlus ile Luka, onu Yahudilerin tekelinden çıkarıp putperestler için bir kurtuluş vesilesi kılmayı amaçlamaktadırlar. Luka'nın, Hıristiyan olmadan önce kültürlü bir müşrik olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, durum kendiliğinden açıklığa kavuşmuş olur.

Putperestlikten dönmesi, Luka'nın Yahudi aleyhtarı bir tutum içine girmesine yol açmıştır. Bu yüzden, O Cullmann'ın da belirttiği gibi o, Markos'un İncil'indeki en Yahudimsi âyetleri [2] İncil'ine almaz; aksine Hz. İsa'nın yahudilerin inkârcılıklarına karşı söyledikleri sözlere ve onun, Yahudilerin nefret ettiği bir topluluk olan Samiriyelerle olan iyi ilişkilerine [3] ağırlık verir." [4]

1- E. Gillabert, a.g.e. s. 103-104.
2- Mesela bkz. Ma. 7: 27.
3- Bkz. Lu. 9: 51-56; 10: 25-37; 17: 11-17.
4- O. Culmann, a.g.e., s. 40.

Pavlus ise, önceleri Ferisî mezhebine bağlı sert bir Yahudi olduğunu biliyoruz. Pavlus'un asırlarca süren uzun bir Yahudi geleneğine karşı çıkması bir yana, kurtuluşa erebilmek için onun yok edilmesinin gerekli olduğunu ilân etmesi üzerinde ısrarla durulması gereken bir husustur.

Tabiri caizse, Pavlus'u bir zıt kutubdan diğer bir zıt kutuba iten güç ne olmuştur? Bu ani köklü değişikliğin, gerçek sebebi nedir? Şam yolu hadisesi, bizim açımızdan, kesin bir çözüm yolu arzetmekten uzaktır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, bu subjektif bir iddiadır. Bunun gerçek bir sanı (birsam) olmadığını kim temin edebilir. Burada aklımıza şöyle bir çözüm yolu gelmektedir. Luka; putperest olduğu için, Yahudiler'den hoşlanmamaktadır; öyleki, bu duygularını İncil'ine bile yansıtmaktan kendini alamamıştır. Acaba Luka, Hz. İsa'nın, mesajını yahudilerin tekelinden çıkarıp putperestlere mal edebilmek için, Pavlus'tan yararlanmış olabilir mi?

Luka'nın kaleme aldığı "Elçilerin İşleri" ile Pavlus'un mektupları dikkatle okunduğunda, böyle bir varsayımın hiç'te imkansız olmadığı rahatlıkla görülecektir. Burada Pavlus'un kişiliğiyle ilgili çalışmalar, bir çok davranışını açıklamada bize büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Bu çalışmalar arasında özellikle E. Gillabert'in ki vardığı sonuç bakımından son derece dikkat çekicidir. Bu araştırmacı araştırmasında, Pavlus'a psikanalizi uygulamış ve sonuç olarak da, onun kişilik ve affektif bakımından, patolojik bir yapıya sahip olduğunu ve dolayısıyla psikiyatrik vaka

teşkil ettiğini ileri sürmüştür.[1] Gillabert, hastasına teşhisini de koymuştur: Paranoia. [2] Paranoia, az yada çok sistemli sanrılarla tanınan kronik bir psikozdur.[3] Bu hastalığa maruz kalan kişilerde, sistemli ve iyi düzenlenmiş sanrılar vardır. Kişilik bütünlüğünün korunmasına karşın, yaşam bu sanrılara göre ayarlanmıştır. Örneğin kıskançlık paranoyasında kıskanılan kişiyi izleyip gözlemek yaşamın temel amacıdır. Paranoit bozukluklarda temel düşünce biçimine yansıtma makanizması hakimdir. Kişi kendinde beğenmediği düşünce ve özelliklerin yadsıyarak başkalarına yükler ve onlardan geliyormuşcasına algılar. Örneğin güvensiz, içine kapanık ve yalnız bir kişi, bu durumundan ötürü, kendine olan kızgınlığını karşısındakilere yansıtarak "bana karşı komplo kuruyorlar"a dönüştürür. Böylece kendine güvensizlik, yerini, başkalarının onu yok etme isteğine ilişkin düşüncelerle sanrılara bırakır böylelikle bunaltı (anksiyete) önlenir ya da altedilir. Paranoya da birey kendini çoğu kez olağanüstü güçlerle donatılmış olarak görür. [4]

1- E. Gillabert, a.g.e. s. 191 ; "Les traits de son caractere se sont dessinés avec netteté; ils ont révélé une organisation pathologique de le" personnalité de l'affectuvité relevant in contestablement de la psychiatrie.

2- Bkz. a.g.e., s. 87-112, 117.

3- J. Laplanche, J.B. Pontalis, The Language of Psycho-Analysis, New York, 1973, s. 296.

4- Bkz. Ana Britanika, XIX, 67, 1990 İstanbul. Bu konuda bkz. İsmail Çefter, Psikiyatri, s. 36, Ankara, tarihsiz, s. 381-401.

E. Gillabert'e göre, Şam yolu hadisesi bir sanrıdan başka bir şey değildir. Sanrı'nın (hallucination) klasik tarifi bilinmektedir: Eşyaya, gerçeklere dayanmayan algı. Oysa, ki, paranoyakin hezeyanları, gerçek dayanağı olmayan bu algıya dayanmaktadır. Her ne kadar, sanrı çok defa garip bir şekilde tezahür ederse de, bazan normal bir kimsenin algılayabilceği algıya da çok yakın olur. Bu bakımdan normal ile patalojik olanı ayırmak her zaman mümkün değildir. Patalojik kişiliğe sahip bir çok yönetici, büyük halk kitleleri tarafından heyecan ve coşku ile izlenmişlerdir ve hasta oldukları da sağlıklarında anlaşılamamıştır. Paranoyağın, en önemli özelliklerinden biri, başkalarının davranışlarını ve nedenlerini makul bir şekilde inceleyip değerlendirebildiği halde aynı şeyi kendi davranışları için yapamamasıdır. Başka bir deyişle, kendi sahnesinin seyircisi olamaz. Kendisini kahramanının kişiliğiyle özdeşleştirebilen ama aynı zamanda münekkid bir gözlemci durumunu da koruyabilen bir romancının aksine, paranoyak her zaman kahramandır. Kişiliğine karşı mesafe koyması mümkün değildir.

"Kanun"un temsilcisi olan babasına karşı durumunu belirleyemediği için, kanun ona karşı cephe almıştır. Şu halde babanın yerini alabilecek hiç bir şey "Başkası" ile ilişkiye imkan veremeyecektir. Paranoyak, tıpkı bir aynanın aksettirdiği görüntü gibi, sadece kendini görmekte ve sadece kendini kendine muhatab kabul etmektedir. Bu yüzden, kendi dışında kalan herkes, ya onun dediklerini aynen kabul eden çömezler ya da ona karşı çıkan rakibleri olacaklardır. Arada üçüncü bir gruba asla yer olmayacaktır. Bu durum, onun,

niçin sadece ama sadece kendi gerçeği adına konuşabildiğini gayet iyi açıklamaktadır. Ancak bu "gerçek" bizzat hatanın ifadesinde, başka birşey değildir; çünkü "başkasının gerçeği ile hiç bir bağlantısı yoktur. Şu halde başkası'nın gerçeğine ihtiyaç duymamak için Mutlak bir bilgiye sahib olmak gerekecekti . Acaba bu o kadar önemli midir ? Paranoyağın sahip olduğu gerçeğe gelince o, bunu, inanılabilirliğin mutlak özelliklerine sahipmiş gibi, bütün inancıyla sunmaktadır. Yalnız en önemli şeyi unutmaktadır. Algısının noktası başkalarına aktarılmaz çünkü, Gerçek'le hiç bir ilgisi yoktur. Paranoyağın işittiği sözler, maruz kaldığı telepatik hadiseler ve algıladığı görüntüler başkası tarafından asla doğrulanamazlar. Yanıltma gerçeğin algılanmasından çok, duyular dışı tecrübeden kaynaklanmaktadır. [1]

Pavlus'un Hz. İsâ'yı gördüğü , O'nunla konuştuğu mesajını yaymak için O'nun tarafından görevlendirildiğini ve hatta İncil'ini doğrudan Hz. İsa'dan aldığını söylemesi, muhatabları için kabulu kolay olmayan bir hadiseydi. Söylediklerinin doğru olduğunun garantisi neydi ? Oysa ki, onlar, önceleri Hz. İsa'yı doğrudan kendi gözleriyle görüyorlar, onunla konuşuyorlardı. Hz. İsâ ile havarileri arasında ilişkiler çoğu kez alenen sürdürülüyordu. Halkta bu ilişkilerin görgü tanığıydı. Oysa aynı şeyleri Pavlus için söylemek mümkün değildir. Pavlus'un Hz. İsa ile olan bütün ilişkilerinin kendinden başka hiç bir tanığı yoktur. Aslında Pavlus, buna ihtiyaç bile duymamaktadır. Nitekim, onun Şam

---

1- E. Gillabert, a.g.e., s. 86-87.

hâdisesini naklederken, yanında bulunanların "nuru gördüklerini ama, onunla konuşanın sesini işitmediklerini" [1] açıkça ifade ettiğini görüyoruz. Buna rağmen Luka, gerçekleri saptırmağa büyük bir özen göstermektedir; zira o, Pavlus'un aksine, yanındakilerin "sesi işittiklerini ama kimseyi görmediklerini" [2] söylemektedir. Bu çelişkiyi Ruhu'l-Kudüs'e atfetmek mümkün olmadığına göre, Kilise'nin bu duruma bir açıklama getirmesi kaçınılmazdır. Kilise, istediği kadar Yeni Ahid'in baştan sona ilahî kaynaklı olduğunu ve onu böyle kabul etmeyenlerin, dinden çıkaracaklarını söylesin, günümüzde bile insanların onun ifadelerinin değiştirdikleri bir vakıadır. Örnek olarak "Elçilerin İşleri"nde yapılan değişikliği sunalım. 22: 9'da geçen Şam hadisesi, 1972 yılında yayımlanan Kitab-ı Mukaddes'de doğru olarak şöyle anlatılmaktadır: "Benimle beraber olanlar gerçi nuru gördüler, fakat bana söyleyenin sesini işitmediler." Aynı yerin çevirisi 1987 tarihli en yeni tercümede şöyle yapılmıştır: "Beraberimde olanlar ışığı gördülerse de, benimle konuşanın söylediklerini anlamadılar." İki çeviri arasındaki çelişki meydandadır. Yeni çeviriyi sunanlar, 9: 7'den haraketle, iki metin arasındaki çelişkiyi gidermeyi amaçlamaktadırlar. Ancak metinleri, hem de, Allah'ın kelamı olduğu kabul edilen metinleri tahrif etmek suretiyle çelişkilerin giderilmesi hiç bir şekilde bağışlanmayacak bir suçtur. Hem de tarih karşısında insanlık adına işlenmiş bir suçtur. Mütercimlere düşen, metinleri heva ve heveslerine göre, saptırmak değil fakat onları doğru bir şekilde çevirmektedir. Tahrifin

1- Elçi. 22: 9.
2- Elçi. 9: 7.

yapıldığı çevirinin önsözünde, "söz konusu Yeni Ahid çevirisinin, bir kurul tarafından 8 sene zarfında gerçekleştirildiği ve "çevirinin, gerçek kaynak metne sadakatı açısından kılı kırk yararcasına bir eleştiriye tabi tutulduğu" ifade edilmektedir. Çeviriyi Türk okuruna sunan kurul üyelerinin dileklerini burada aktarmakta yarar görmekteyiz: "Kurul üyelerinin dileği, bu çalışma aracılığıyla Tanrı'nın övülmesi, ve yüceltilmesidir. Kendileri gibi, okuyucuların da bu metnin her satır ve sayfasında Tanrı'nın sesini duymaları en başta gelen dilekleridir."

Kurul şu gerçeği hiç bir zaman unutmamalıdır. İlâhi kitablarda yapılan tahriflerle Tanrı yüceltilmez,aksine gazaba getirilmiş olur. Ve kurul istediği kadar, çevirinin Grekçe kaynak metne sadık kalabilmesi için, kılı kırk yararcasına özen gösterdiğini söylesin, bunun hiç bir anlamı yoktur. Çünkü Grekce kaynak metni esas alan milyonlarca tercüme, kurulun metni tahrif ettiğine açıkça tanıklık etmektedir. Burada bu metnin Fransızca tercümesini vermekle yetinmek istiyoruz:

"Ceux qui etaient avec moi virent la lumière, mais n'entendirent pas la voix de celui qui me parlait." [1]

Öyle görünüyor ki, Luka bu davranışıyla "Şam yolu hadisesine" maddi bir dayanak sağlamayı amaçlamıştır. Çünkü o, subjektif bir iddianın, Pavlus'un, Havarilerinkinden tamamen farklı olan mesajını temellendirmede yeterli olamayacağının bilincindedir. Oysa ki,Hz. İsa'nın diğer havarılere görünmesi hadisesi,sağlam esaslara dayanmaktadır;çünkü bu kişiler şimdi halka onun tanıklığını yapmaktadırlar. Ama Pavlus

1- Elç. 13: 31.

nazarında, kendisiyle diğer havariler arasında hiç bir fark yoktur. Niçin fark olsun ki,... Hz. İsa ona da görünmemiş, onu da elçi tayin etmemiş midir? Pavlus, bu hususları, Korintlilere yazdığı mektub'da şöyle dile getirmektedir: "Elçi değil miyim? Rabbimiz İsa'yı görmedim mi? Siz Rab'-bin yolunda verdiğim emeğin ürünü değil misiniz? Başkaları için elçi olmasam bile, sizler için elçiyim ya! Sizler Rab'-bin yolunda elçiliğimin kanıtısınız." Beni sorguya çeken-lere karşı kendimi böyle savunurum." [1]

Pavlus'un bu ifadelerinden, onun Hz. İsa'yı gördüğü-elçisi olduğu yolundaki iddialarını bir çok kimsenin kabul etmediğini anlıyoruz. Pavlus'un, elçiliğine işaret olarak, sadece, Putperest asıllı Korintlileri göstermesi, mektubun yazılış tarihi olan 57 senesinde, Yahudî hıristiyanların ha-kim olduğu yerlerde, elçiliğinin kabul edilmediğini açıkca gözler önüne sermektedir.

Pavlus'un gerçekten paranoyak olup olmadığını bilmi-yoruz. Ama kesin olan bir şey varsa, o da Luka'nın, Pavlus'u Hz. İsa'nın mesajını Yahudi tekelinden çıkarıp onu putperest-lere mal edebilmek için Pavlus'u kullandığıdır. Pavlus'un sivriliklerini elinden geldiğince törpülemeğe çalışmaktadır. Pavlus, Hz. İsa'nın tanığı ve elçisi olma görevini doğrudan aldığını [2] söylerken, Luka onu, Havariler arasına katmaya büyük özen göstermiştir. Bu iş için Barnaba'nın aracılığın-dan yararlanılmıştır. Öyle görünüyor ki, Pavlus başlangıçta Yahudi-Hıristiyan cemaatine ters düşmemeğe ve böylece onla-rın güvenini kazanmağa büyük özen göstermiştir. Bu onun iki

1- I. Kor. 9: 1-3
2- I. Kor. 1: 16; Rom. 1: 5.

yüzlülüğünü gösterir. Ancak, o, bu iki yüzlülüğünü, açığa vurmaktan adeta zevk duyar: "Ben özgürüm, kimsenin kölesi değilim. Ama daha çok kişi kazanayım diye, herkesin kölesi oldum. Yahudileri kazanmak için Yahudilere Yahudi gibi davrandım. Kendim Kutsal Yasa'nın denetimi altında olmadığım halde, Yasa altında olanları kazanmak için onlara Yasa altındaymışım gibi davrandım. Tanrı'nın Yasa'sına sahip olmayan değil de Mesih'in Yasası altında olan biri olarak, Yasa'ya sahip olmayanları kazanmak için Yasa'ya sahip değilmişim gibi davrandım. Güçsüzleri kazanmak için güçsüzlerle güçsüz oldum. Ne yapıp yapıp bazılarını kurtarmak için herkesle her şey oldum. Bunların hepsini, Müjde'de payım olsun diyen Müjde uğruna yapıyorum." [1]

Pavlus'un bilgisini kimseden değil de doğrudan Hz.İsâ'dan aldığını, iddia ettiğini, daha önce de söylemiştik.[2] Bunun doğru olmadığının en büyük delili, yine Pavlus'un sözleridir: "Kardeşler, size bildirdiğim, sizin de kabul edip bağlı kaldığınız Müjde'yi hatırlatmak istiyorum. Size müjdelediğim söze sımsıkı sarılırsanız, bunun aracılığıyla da kurtulursunuz. Aksi halde boşuna iman etmiş olursunuz. Aldığım bilgiyi size öncelikle ilettim. Şöyle ki, Kutsal Yazılar uyarınca Mesih günahlarımıza karşılık öldü, gömüldü ve Kutsal Yazılar uyarınca üçüncü gün ölümden dirildi. Kifas'a sonra Onikilere göründü. Daha sonra da beşyüzden çok kardeşe aynı anda göründü. Onların çoğu hala yaşıyor, bazıları ise öldüler. Bundan sonra Yakub'a sonra bütün elçilere en

1- Kor. 9: 19-23.
2- Gal. 1: 12.

sonunda, zamansız doğmuş çocuk gibi olan bana da göründü. Ben elçilerin en küçüğüyüm. Tanrı'nın topluluğuna zulmettiğim için elçi olarak anılmaya bile layık değilim. Ama şimdi ne isem, Tanrı'nın lütfuyla öyleyim. O'nun bana olan lütfu boşa gitmedi. Elçilerin hepsinden çok emek verdim. Aslında ben değil, Tanrı'nın bende olan lütfu emek verdi. İşte, gerek benim yaydığım, gerek diğer elçilerin yaydığı ve sizin de iman ettiğiniz bildiri budur." [1]

Açıkça görüleceği üzere, Pavlus, burada, aldığı bilgiyi nakletmekten söz etmekte ve dolayısıyla kendi yaydığı İncil ile havarilerin bildirdiği İncil arasında hiçbir fark olmadığını ifade etmektedir. Bu ifadeler, Pavlus'un havarilerin öğretilerinden yararlandığını açıkça ortaya koymaktadır. Hıristiyan yazarlar ortadaki bu açık çelişkiyi giderebilmek için büyük gayret göstermişlerdir. [2] Bazı yazarlara göre, Pavlus buna da sadece diğer Hıristiyanlardan Hz. İsa hakkında öğrendiği olaylara atıfta bulunmaktadır. Ancak, bu olayların anlamı ve gerçek yorumu ise ona insanlardan değil fakat sadece Mesih İsa'dan gelmektedir. Bu doğrudur; zira, Pavlus henüz Yahudi dininde iken Hz. İsa'nın hayatı, ölümü ve Mesih'liği hakkında bir çok şey biliyordu. Ancak, bütün bu olayları, Yahudi mantığına göre değerlendirdiği içindir ki, Hıristiyanların en büyük düşmanı olmuştur. Ancak Şam yolunda Hz. İsa'yı görüp de gerçeği anlayınca durum değişmiştir. Bundan böyle o, olayları Hz. İsa'dan aldığı bilgiler

1- I. Kor. 15: 1-11; yine bkz. I. Kor. 11: 2-16.

2- Bkz. J.G. Machen, The Origin of Paul's Religion, 1921; W. Baird, Paul's Message and Mission, 1960; G.E. Ladd, a.g.e., s. 392-394.

doğrultusunda yorumlamaya başlamıştır. Ancak bu görüş metinde geçen "Mesih günahlarımıza karşılık öldü", "dirildi" ve "Kifas'a, sonra Onikilere göründü" ifadeleri ileri sürülerek karşı çıkılmıştır; zira Pavlus'un Yahudi iken bu olayları kabul etmesi asla söz konusu edilemez.

Diğer bazıları ise, Pavlus ifadelerinin şeklini insanlardan, fakat asıl içeriklerini ise sadece Mesih'ten almıştır. Şekil olarak Pavlus'un öğretisiyle Kudüs Kilisesinin geleneği ayrıdır. Ancak, esas dinamik yapısı itibariyle onun İncil'i insanlar vasıtasıyla naklolunamaz, fakat sadece doğrudan vahiy yoluyla iletilebilir. [1]

Ladd, bu çelişkiyi, Pavlus'un güttüğü farklı gayelere bağlamaktadır. Korintlilere yazarken, son yemek, Kurtarıcı ölüm, Hz. İsa'nın dirilişi ve çeşitli görünüşleri gibi İncil'inin özel yönlerini göz önünde bulundurmaktadır. Bu konularda ilk Hıristiyanlarla tamamen görüş birliği içindedir ve gerçekten de, İncil'inde bu konularda onlardan yararlanmıştır. Ancak Galatyalılar'a gönderdiği mektup da, apostolik otoritesini vurgulamayı amaçlamaktadır. İşte Pavlus, otoritesini ve Hz. İsa'nın insanlığa sunduğu mesajın anlamını insanlardan değil fakat sadece, Mesih İsa'dan almıştır. İhtidasından hemen sonra, Petrus ve Yakub'la görüşmesi ve onlardan Hz. İsa'nın hayatı, İncil ve İncil'i yorumlamaları hakkında bilgiler alması, hiç bir şekilde, kendi İncil'inin bağımsız olduğu yolundaki iddiasını zayıflatmaz.

1- G. E. Ladd, a.g.e. s. 392-393

Şu halde, I. Kor. 15: 1-11'de geçen ibarelerin gayesi, Pavlus'un da, tıpkı kendinden önceki elçiler gibi, aynı apostolik otoriteye sahip olduğunu göstermektir.[1] Çünkü, o da, onlar gibi , görevini ve İncil'ini doğrudan Rabb İsa'dan almıştır.[2]

Pavlus'un İncil'inin havarilerinkiyle aynı olduğu iddiası gerçekleri çarpıtmaktan başka bir şey değildir. Bunu görebilmek için bizzat Pavlus'un mektuplarını okumak yeterlidir. Onun, Hz. İsa'nın hayatıyla ilgili bilgilere, İncil'ine ve öğretisine ihtiyacı yoktur. Öğretisini, tamamlayabilmesi için, Hz. İsa'nın çarmıhta ölmesi olayı yeterli olacaktır. Bu bakımdan, onu ilgilendiren Hz. İsa'nın sadece bu yönüdür. Pavlus bu hususa dikkatlerimizi şöyle çekmektedir: "Zira, aranızda İsa-Mesih'den ve çarmıha gerilmiş İsa-Mesih'den başka hiç bir şey bilmek istemedim." [3] Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi hadisesi, ileride göreceğimiz üzere, Hıristiyanlığın temelini oluşturan Redemption -Kefaret - yani Hz. İsa'nın insanların günahları için çarmıh'ta ölmesi, İnancı için gerekecektir. Yeri gelmişken, hemen belirtelim ki, Kur'an, çarmıh hadisesini [4] kabul etmediği gibi, hiç kimsenin

1- Gal. 1: 17
2- G.E. Ladd, a.g.e., s. 393-394.
3- I. Kor. 2: 2, 1987 tarihli tercüme burada da "dili geçmiş hikaye" sığası kullanmak suretiyle metnin anlamını çarpıtmıştır." Aranızdayken, İsa Mesih'ten ve O'nun çarmıh'a gerilmiş olmasından başka bir şey bilmemeye kararlıydım."
4- en-Nisa,

bir başkasının günahından dolayı sorumlu tutulmasını da kabul etmez. Zira, "Hiç kimse başkasının yükünü taşımaz." [1] G.E. Ladd da, Pavlus'un redemption-kefaret öğretisi için Hz. İsa'nın bu dünyadaki işleri öğretisi, mucizeleri ve hatta Hz. İsa'nın karakteri ve kişiliğiyle ilgili bilgilerin [2] zorunlu olmadığını ikrar etmekten kendini alamamıştır.

Pavlus, Korintlilere gönderdiği ikinci mektubunda da artık İsa-Mesih'in insani yönüyle ilgilenmediğini açıkça ifade etmektedir: "Bu nedenle biz artık kimseyi insan ölçülerine göre tanımayız. Mesih'i buna göre tanıdıksa da, artık şimdi öyle tanımıyoruz. Bir kimse Mesih'te ise yeni yaratıktır; eski şeyler geçmiş, her şey yeni olmuştur." [3]Böylece Pavlus, hem Tanrı'nın tarihe sokulmasını yüceltmekte hem de tarihi reddetmiş olmaktadır. Allah'ı tarihe sokmakta ve bunu bir yüceltme vesilesi yapmaktadır. Zira, insanlarla Tanrı'yı uzlaştırmak için zaman ve mekandan münezzeh olan Tanrı'nın oğlu İsa-Mesih'i Çarmıhta öldürmüştür. Tarihi reddetmiş olmaktadır, zira Hz. İsa'nın gerçek mesajını ve kendisinden sonra bu mesajı yaymak için canla başla mücadele veren havarilerini dışlamakta tereddüt göstermemiştir. Pavlus'un İncil'i tamamen yeni bir İncil'dir. Havarilerinkiyle uzlaşması asla söz konusu olamaz. Çünkü onun İncil'ine ileri gelen havariler hiç bir şey katmamışlardır.[4] Mademki, geçmiş

1- 53 en-Necm, 38.

2- G.E. Ladd, a.g.e, "The fact of Jesus" eartlhy ministry, his teachings and mighty Works, even his character and personality, were not a necessary part of the Pauline Message of redemption..."

3- X. II. Kor. 5: 17.

4- Gal. 2: 6.

geçmiştir ve bundan böyle artık herşeyi sadece Pavlus'a bildirilen İncil'e göre anlamak zarureti söz konusudur, o halde Pavlus'un İncil'ine uymyan bütün İncil'ler reddedilmelidir. Çünkü onun İncil'inden başka uyulacak İncil yoktur. Galatyalılara gönderdiği mektupta, Pavlus'un, İncil'ine karşı çıkanları lanetlemekten bile geri kalmadığını görüyoruz:

"Sizi Mesih'in lütfuyla çağıranı bırakıp değişik bir İncil'e böylesine çabuk dönmenize şaşıyorum. Aslında başka bir İncil yoktur. Ancak aklınızı karıştıran ve Mesih'in İncil'ini çarpıtmak isteyen kimseler vardır. Biz ya da gökten bir melek bile, size bildirdiğimiz İncil'e ters düşen bir İncil bildirirse lanet olsun ona! Daha önce söylediğimizi şimdi yine söylüyorum, bir kimse size, kabul ettiğinize ters düşen bir Müjde bildirirse, ona lanet olsun! Şimdi ben insanların onayını mı, yoksa Tanrı'nın onayını mı arıyorum? Ya da insanları mı hoşnut etmeye çalışıyorum? Eğer hala insanları hoşnut etmek isteseydim, Mesih'in kulu olmazdım. Kardeşlerim, yaydığım İncil'in insan uydurması olmadığını bildirmenizi istiyorum. Ben bu İncil'i insandan almadım, kimseden de öğrenmedim. Bunu bana İsa-Mesih açıkladı." [1]

Yukarıdaki metinlerden de açıkça görüldüğü üzere, Pavlus'un elçiliği ve yaydığı İncil herkes tarafından kabul edilmektedir. Kendi İncil'ini kabul etmeyenlere bu denli sert çıkışı, onun Gillabert tarafından ileri sürüldüğü gibi, paranoyak kişiliğiyle açıklanabilir. Aslında, Pavlus da elçiliğini ve İncil'inin doğruluğunu ispat edebilmek için, insan-

---

1- Gal. 1: 6-12.

ların vicdanlarına sığınmaktan başka çaresi olmadığını gayet iyi bilmektedir. "Tanrı'nın sözünü de çarpıtmayız.Gerçeği ortaya koyarak kendimizi Tanrı'nın önünde her insanın vicdanına tavsiye ederiz. [1]

Şimdiye kadar yaptığımız açıklamalardan, şu sonuca ulaşabiliriz.

Pavlus, özellikle, Luka'nın teşvikiyle havarilerin oluşturduğu ilk Yahudi-Hıristiyan topluluğu arasına katılmak istemişse de, havariler kendilerine zulmeden bu adamı aralarına almak istememişlerdir. Ancak Barnaba'nın Pavlus lehine şahitliği, durumu değiştirmiştir. Kendi itirafından da anlaşılacağı üzere, Pavlus ilk zamanlar, havarilerin güvenini kazanabilmek için onların hoşuna gidecek şekilde davranmıştır. Ancak zamanla durumu güçlenen Pavlus, havarilere rağmen öğretilerini açığa vurmaya başlayınca, aralarında anlaşmazlıklar başlamıştır. Pavlus, başta Barnaba olmak üzere, kendisi gibi düşünmeyenleri birer birer dışlamasını bilmiştir. Bu konuda kendisine en büyük desteği Luka'nın sağladığını daha önce görmüştük. Pavlus, ilk Kilise nezdinde otoritesini kabul ettirdiği andan itibaren, kendi öğretisini gerçek İncil diye ilan etmeye başlamış ve İncil'ine uymayan bütün İncil'leri sahte saymıştır. [2] Bu arada, Pavlus'un öğretisini desteklemek amacıyla, özellikle Luka ve Markos İncil'lerde gerekli değişiklikleri ve ilaveleri yapmayı ihmal etmemişlerdir. Pavlus'un öğretisinden söz ederken bu değişikliklerden ve ilâvelerden söz edeceğiz. Pavlus'la ona karşı çıkan

1- II. Kor. 4: 2.
2- II. Kor. 11: 1-15.

havariler arasındaki mücadele, Pavlus'un ölümünden sonra da devam etmiştir. Ancak, 70 senesinden sonra özgürlüğün Pavlus taraftarlarının eline geçtiğini ve bu üstünlüğün 110 senesinde perçinlendiğini görüyoruz. Bundan böyle, zaman zaman ortaya çıkan farklı görüşlere rağmen Pavlusçu kilise günümüze dek Hıristiyanlığın en güçlü temsilcisi olacaktır. Hz. İsa'nın mesajını sürdüren Yahudi-Hıristiyanlara gelince, 4. asrın sonlarına kadar doğuda, bilhassa Filistin'de, Ürdün'de, Suriye'de ve Mezopotamya'da izlerine rastlamak mümkündür. Daha sonraları, bir kısmı İslâm dinine girerlerken, diğer kısmı da Ortodoks Hıristiyan kilisesine katılmışlardır.

Pavlus, Hıristiyanlığı, daha doğrusu kendi anladığı Hıristiyanlığı yaymak için Anadolu'da ve Avrupa'da olmak üzere üç yolculuk yapmıştır. Bu seyahatleri üzerinde burada durmak istemiyoruz. [1] Yaklaşık olarak 58 senesinde sona eren üçüncü yolculuğundan sonra Pavlus Kudüs'e dönmüştür. Burada Yahudiler onu öldürmeye kalkışmışlardır. Ancak Roma'lı bir subayın vaktinde müdahalesi sonucu ölümden kurtulur. Kudüs'te hapse atılır. Kudüs'te Yahudilerin yüksek dini meclisleri olan Sanhedrin'e sevkedilir. Meclis üyeleri, Pavlus hakkında kesin bir karara varamayınca, bazı Yahudiler onu öldürmeye yemin ederler. Romalı komutan bunu haber alınca onu derhal Filistin'e gönderir. Yahudiler burada da,Pavlus'un peşini bırakmazlar, onu Filistin'deki Roma valisi Felix'in

---

1- Bu konuda bkz. X. Jacob, a.g.e. s, 52-58.

huzurunda suçlamışlardır. [1] Pavlus burada iki sene tutuklu kalmıştır. Felix yerine tayin edilen yeni vali Festus davayı sonuçlandırmak için Pavlus'u huzuruna çağırır. Pavlus, Roma vatandaşı olduğu için davasının İmparator'a sunulmasını ister. Bunun üzerine Festus onu Roma'ya göndermeye karar verir. O sırada Filistin'e gelen kıral Agrippa'da bu kararı onaylar. [2]

Pavlus yanında Luka olduğu halde, bir kaç tutuklu ile birlikte Roma'ya gitmek üzere denize açılırlar. [3] Girit adasından geçerlerken şiddetli bir fırtınaya tutulmaları sonucu Malta adasına kadar sürüklenirler. [4] Bu yüzden bütün kışı bu adada geçirmek zorunda kalırlar. Nihayet oradan Roma'ya ulaşırlar. Roma'da kaldığı iki sene boyunca, Pavlus öğretisini orada yayma imkanı bulabilmiştir. [5] Yine bu arada Efes'lilere, Kolos'lulara, Filibeli'lere ve Filemun'a mektup yazıp gönderdiği bilinmektedir. Filimun'a gönderdiği mektup'ta bağışlanacağını ümid ettiğini ifade etmektedir. [6] Mektub'un son selam faslı, Pavlus'un yanında Luka ile Markos'un da tutuklu bulunduklarını göstermektedir: "Mesih İsa uğruna kendisiyle birlikte tutuklu bulunduğum, Epafra, emektaşlarım Markos, Arestarkus, Dimaus ve Luka sana selam ederler. [7]

1- Elçi. 24: 1-9
2- Elçi. 25: 30-32
3- Ekz. X. Jacob, <u>a.g.e.,</u> s. 58
4- Elçi. 28: 1-8
5- Elçi. 28: 17-30
6- Fil. 1: 22
7- Fil. 1: 23-24

Luka ve Markos'un hangi gerekçelerle tutuklandıklarını bilmiyoruz. Bizim için önemli olan, Pavlus ile çömezlerinin arasındaki bu sıkı ilişkidir. Daha önce Pavlus'un Timotiyus'a yazdığı ikinci mektub'ta ona Markos'u da beraberinde alıp yanına getirmesini emrettiğini görmüştük.[1] Öyle görünüyor ki, Markos'da tıpkı Luka gibi, sırf üstadlarını yalnız bırakmamak için onunla birlikte hapiste kalmaya bile seve seve katlanmıştır bu Pavlus'un onlar üzerindeki etkisini gösterir, Şu halde, bu iki İncil yazarının üstadlarının görüşlerinden etkilenmelerine şaşmamak gerekir.

Roma'da iki sene kaldıktan sonra hürriyetine kavuşan Pavlus, bazı tarihçilere göre Neron zamanında yapılan zulümler sırasında öldürülmüştür. En eski Hıristiyan tarihçilerine göre de, Pavlus Roma da Ostia yakınlarında 67 senesinde öldürülmüştür.[2] "Elçilerin İşleri", Pavlus'un, Roma'daki ikametinden sonra neler yaptığını belirtmez; zira onun Roma'daki etkinliklerini anlatan bölüm ile son bulmaktadır.[3]

Öğretisine geçmeden önce Pavlus'un kişiliğinden kısaca söz etmek istiyoruz. Kısa boylu, zayıf ve hatta çirkin bile olduğu söylenen Pavlus'un sağlığı da iyi değildi. Yazdığı mektuplardan müzmin bir hastalıktan muzdarip olduğunu anlıyoruz.[4] Hitabet bakımından da başarılı biri olmadığını yine kendi itiraflarından öğreniyoruz.[5] Yazdığı mektuplarda

---

1- Tim. 4: 11
2- X. Jacob, a.g.e., s. 59-60
3- Elçi. 28: 17-31
4- I. Kor. 12: 7-9; Gal. 4: 14-15
5- II. Kor. 10: 10.

İncil'lerin aksine, uzun yolculukları esnasında, tarlalar, çayırlar ve ormanlar arasında günlerce yürüdüğü halde, tabiat güzelliklerinden söz etmemesi, kadınlara ve çocuklara ilgi duymaması bir çok kimsenin dikkatini çekmiştir. Oysa ki, Hz. İsa bir benzetme yapmak istediği zaman genellikle tabiata başvurmuştur. Pavlus ise daha çok şehir hayatına ya da askerlerin hayatına başvurur ve genellikle hukukçuların lisanını kullanır. [1] E. Gillabert onun bu durumunu psişik bozukluluğuna bağlamaktadır. [2] Böylesine çelimsiz, hastalıklı ve hitabet gücü zayıf birinin, yeni doğmuş bir hareketi tamamen kendi lehine çevirebilmesi, bir rastlantı olmasa gerektir. Giriştiği mücadelede, ona destek çıkanlar ve onu sonuna kadar destekleyenler ve daha doğrusu onu yönlendirenler, mutlaka olmuştur. Bunlar içinde en etkilisi şüphesiz ki Luka'dır.

Luka'nın Hıristiyan olmadan önce putperest olduğunu söylemiştik. İşte Luka, Yahudi muhtevalı, bu mesajı hiç sevmediği Yahudilerin tekelinden çıkarıp onu putperest hemşerilerine mal etmeyi amaçlamaktadır. Ancak, hemşehrilerinin, tevhid'e dayanan ve bir çok ibadeti gerektiren bir dini aynen kabul etmeleri mümkün değildir. Şu halde onu, onların benimseyeceği bir şekle sokmak gerekecektir. Luka, kişiliğini çok iyi bildiği Pavlus'dan bu konuda yararlanmış olabilir. Böyle bir düşünceye, Luka'nın Yahudiler'den hoşlanmamasından ve en kötü günlerinde bile hocasını terketmemesinden ve daha

1- A. Jacob, a.g.e., s. 60
2- E. Gillabert, a.g.e., s. 109-110.

da önemlisi, gerekli gördüğü zaman, Kutsal metinlerde değişiklik yapmaktan bile çekinmemesinden varıyoruz.

İşte Hz. İsa'nın Mesajını Putperestlere benimsetip kabul ettirebilme endişe ve gayretidir ki, Pavlus'un öğretisinin şekillenmesinde en önemli etken olmuştur. Bunu yapabilmek için, Pavlus'un Hz. İsa'nın Mesajına hiç bir şekilde ihtiyacı olmayacaktır. Zira Pavlus ve Luka, putperestlerin benimseyebileceği dinin esaslarını gayet iyi bilmektedirler. Bu esaslar çok iyi bildikleri Sır dinleri ve Gnostisizm'de mevcut bulunmaktadır. Bu esasları iki ana başlıkta toplamak mümkündür:

1. İnsanların günahlardan kurtulup Tanrı ile uzlaşabilmesi için ölen ve üç gün sonra dirilen ilah fikri.

2. Şeriatla yani Allah'ın ahkamına göre amel etmenin insanı kurtaramayacağı, fakat onu sadece kendisi için ölmüş bir İlaha imanın kurtarabileceği fikri. Gerek Sır dinleri gerek Gnostisizm ,başta Pavlus'un yetiştiği yer olan Tarsus, olmak üzere, Anadolu'ya, Mısır'a, kısacası Roma İmparatorluğunun hakim olduğu bir çok yere yayılmıştır. Aslında Sır dinleri, Roma'nın insana heyecan ve coşku vermeyen resmi dinine bir tepki olarak doğmuşlardır. Pavlus, Sır dinlerine ve Gnostisizm'e dair bilgileri, Putperestliğin hakim olduğu Tarsus'ta öğrenmiştir. Luka ise, daha başlangıçtan itibaren bu sapık dinlerin öğretilerine göre yetiştirilmiştir. Pavlus'un öğretisi birazdan göreceğimiz üzere, Sır dinleri ve Gnostisizm'den alınmış bu iki ana esas üzerine dayanmaktadır.

Bu gerçeği bilimsel olarak ortaya koyabilmek için, kısa da olsa, Sır dinlerinden ve Gnostisizm'den bahsetmek yararlı olacaktır.

a- Sır Dinleri

Sır dinleri, Roma İmparatorluğu'nun, insana heycan ve coşku vermeyen resmi dinlerine bir tepki olarak doğmuştur. [1] Çünkü, Roma'nın resmi dini insana ne teselli edici bir el uzatıyor ne de tehdid edici bir uyarıda bulunuyordu. [2] Üstelik durmak bilmeyen savaşlar ve bu savaşlar sonucu ölen binlerce insan geleceğe güvenle bakılmasını engelliyordu. O zaman insan, sayın Mehmet Çelik'in de haklı olarak belirttiği gibi, ister istemez şu soruyu kendine soruyordu. Durmak bilmeksizin devam eden savaşlar, oluk oluk akan kanlar yeni yeni fethedilen ülkeler niçindi? Roma'daki İmparatorun bir emriyle kıtalardan kıtalara sürüklenen, ezilen, horlanan ve bir alet durumuna düşen yüzbinlerin nazarında yeni yeni zaferler için savaş tanrılarının, daha müreffeh ve büyük bir imparatorluk için tabiat (Gök, Yer, Yıldırım, Yağmur, Fırtına, Deniz v.b.) tanrıların hiç bir önemi kalmamıştı. Onları, savaşın bitimine kadar savaş tanrısının yardımından çok, meydanda yok olan cesedler ilgilendiriyordu. Onlar dünya düzenini kurtaracak, ölümden sonraki hayatı kendilerine bahşedecek Sır Dinlerinin kurtarıcılarına artık iltifat ediyorlardı. Roma dünyasındaki milyonlar, artık ilahlardan "yeryüzüne ait lütuflar koparmak"tan yüz çeviriyordu. Ruhların'da derin bir boşluk bırakan "Ebediyet" düşüncesini

1- Bu konuda bkz. M. Çelik, Sır Dinleri, At.Ü.İ.F.D. 1988, VIII, 213-223; E.R. Bevan, Mystery Religions (Holmk, A Collective Work); H.A.A. Kennedy, St. Paul and the Mystery Religions, Hodder and Stoughton, 1913

2- M. Çelik, a.g.m. s. 214.

tatmin için, kurtuluşu bu Sırlı Tarikatlarda bulmuşlardı.[1] Özellikle yeni yeni savaşlar için ülkeyi bir baştan bir başa kateden askerler, bu Sırlı tarikatların yayılmasına çok büyük yardım etmişlerdir." [2]

Roma İmparatorluğunda yaygın olan belli başlı Sır dinleri şunlardır:

1- Mitra kültü

2- Oziris-İzis kültü

3- Afrodit-Adonis (Iştar-Temmuz) kültü

4- Cybele-Attis kültü

5- Demeter-Dionysus (veya Zağreus) kültü

Bu kültlerden herbiri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmak araştırmamız dışındadır. [3] Bizleri burada ilgilendiren bu kültlerin ya da Sır Dinlerinin arzettikleri ortak özelliklerdir. Sayın Mehmet Çelik, bu özellikleri 7 maddede güzel bir şekilde özetlemiştir:

1- Bu Sır Dinleri'nin kurtarıcı kahramanları ya ilâhî, ya beşerî veya yarı ilahî-yarı beşeri bir tabiat ve menşee sahiptirler.

2- Hepsi mucizevî bir doğumla dünyaya gelmiş, düşmanları tarafından öldürülmüş, sonra tekrar üçüncü günde muzafferane bir şekilde dirilerek semaya yükselmiş ve ebedî hayata erişmişlerdir.

1- Franz Cumont, The Oriental Religions in Roman Paganism, New York (Dover Publications) 1956, s. 20-45.
2- M. Çelik, a.g.m. s. 214-215
3- Bu konuda bkz. M. Çelik, a.g.m., s. 215-222.

3- Hepsinde Komünyon elementi olarak, kurtarıcı tanrının et ve kanını temsilen bir hayvan eti, yanında çoğunluğunda okunmuş ekmek, su ve şarap vardır.

4- Hepsinde günahlardan arınıp, kurtuluşa ermek için (kan veya su ile) vaftiz vardır.

5- Komünyondan yiyen müminler bu kurtarıcının sahip olduğu insan üstü cevheri kendi vücuduna alıyor; ebediyetten emin olarak O'nunla birleştiklerine inanıyorlardı.

6- Bu kurtarıcı tanrılar arasında özellikle Mitra, yeryüzüne bir kez daha gelecek, müminleri takdis edecek, dünyada sulh ve bereketi sağlayacaktır.

7- Mitra, bütün kainatın yaratıcı tanrısı ile kendisine inananlar arasında bir şefaatçı-halaskârdır. [1]

Yukarıda maddeler halinde saydığımız esaslardan her biri bugün Kilise'nin dayanağını oluşturmaktadır. Bu durumu farkeden bir çok araştırıcı Hıristiyanlığın varlığı için Hz. İsa'ya gerek olmadığı ve hatta O'nun hiç yaşamadığı, bir mit olduğu görüşünü savunmuştur.

b- Gnostisizm

Bir çok araştırmacı uzun zamandan beri, Gnostisizm-in Hıristiyanlık içinde doğmuş bir hareket olduğu görüşünü savunmuştur. [2] Bu araştırmacılar, bu hareketi, Hıristiyan

---

1- M. Çelik, a.g.m., s. 223.

2- Gnostisizm hakkında bkz. Robert M., Grant, Gnosticism and Early Christianity, 2d ed, New York, 1966; Hans, Jonas, The Gnostic Religion, Boston, 1951; Robert Mclachlan, The Gnostic Problem, London, 1958; R. Bultmann, Le Christianisme Primitif Dans Le Cadre Des Religions Antiques. Paris, 1950, s. 134-142.

inancının spekülatif bir teolojiye dönüşmesi, başka bir ifadeyle, Hıristiyanlığın köklü bir şekilde Helenleşmesi olarak görmüşlerdir. Ancak bu görüş gerçekleri yansıtmamaktadır. Çünkü yeni yapılan bir çok bilimsel araştırma, doğu kökenli olan ve çeşitli şekillerde tezahur eden Gnostisizm'in Hıristiyanlıktan önce mevcut olan dinî bir hareket olduğunu ve dolayısıyla Batı'da, Hıristiyanlığın karşısına bir rakib olarak çıktığını açıkca ortaya koymuştur. Gnostisizm görüşlerini ifade edebilmek için mitolojik geleneklerden ve çeşitli felsefelerden yararlanmıştır. Bu yüzden onu karışık bir fenomen olarak tanımlayanlar da olmuştur. [1] Ancak onu sadece bu şekilde değerlendirmeye çalışmak doğru değildir. Zira bütün şekilleri, mitolojisi ve teolojisi varlık karşısında takınılan kesin tavırdan ve bu varlığa getirilen yorumdan kaynaklanmıştır. [2] Genel bir şekil'de Gnostisizm'i, kurtuluşa (redemption) yönelik dualist bir zühd hareketi olarak tarif etmek mümkündür. [3]

Burada, gerek Doğu'da gerekse Hıristiyanlık içinde gelişen çeşitli gnostik akımlar üzerinde duracak değiliz. Bu akımlardan bazıları, varlıklarını Ürdün'deki Vaftizci mezhebler arasında sürdürürken, bazıları da Sır cemaatleri oluşturmuşlardır. Gnostisizm ;bilhassa, dinî felsefeyi etkilemekten de geri kalmamıştır.

1- Hans, Lietzmann, Geschicte der Alten Kirche, 1932 I, 282-317, Zikreden R. Bultmann, a.g.e, s.134
2- Hans, Jonas, Gnosis und spätantiker Geist, 1934, I, 80. Zikreden: R. Bultmann, a.g.e., s. 134.
3- R. Bultmann, a.g.e., s. 134.

Gnostik efsane, ruhu bekleyen kaderi ve akibeti anlatmaktadır; onun semavî nur alemindeki ilk yerini, trajik bir şekilde oradan düşüşünü, yeryüzündeki garib halini,bedendeki esaretini, ondan kurtuluşunu ve nihayet nurlu aleme yeniden yükselişini açıklamaktadır. Ruh yada insanın içini oluşturan Ben, semavî bir nur şeklinden(İlk İnsan) çıkmış bir parça, bir parıltı, bir kıvılcımdır. Bu semavî nur şekli, çok eski zamanlarda karanlıkların oluşturduğu şeytani güçlerin eline şu veya bu şekilde düşmüştür. Bu şekil, bu güçler tarafından parçacıklara ayrılmıştır. İşte ayrılan bu ışık parçacıkları, şeytanlara, özlemini duydukları nur alemine benzer bir dünya yaratabilmelerine imkan vermiştir. Zira bu parçacıkların bir araya getirici manyetik özellikleri vardır; öyle ki, bu nur parçacıkları, şaytanların sun'i olarak meydana getirdikleri bu dünya (Kozmoz)'dan ayrılacak olsalar, bu dünya derhal kaos'a döner. Bu durumun bilincinde olan şeytanî güçler, çaldıkları bu parçacıkları büyük bir özenle gözlerler. Özellikle gözlenmesi gereken parçacıklar, insanlardaki benliği oluşturan parçacıklardır. Bu yüzden şeytanlar, semavî vatanlarını unutmaları için, insanları uyuşturmağa, sarhoş etmeğe, uyutmağa büyük özen gösterirler. Bir kısmını bu şekilde uyutmağa muvaffak olsalar da, diğer bir kısmında aynı başarıyı gösteremezler. Zira bunlar, burada yabancı olduklarının, esir edildiklerinin bilincindedirler. Bu sebeble, buradan kurtulabilmek için yanıp tutuşmaktadırlar. Bu esir parçacıkların durumlarına acıyan Yüce Tanrı, onları kurtarmak için, semavî bir ışık şeklini -Oğlunu- Şeytanların tanımamaları için insan bedenine sokarak gönderir.

Bu oğul, yakınlarını çağırır, uyuyanları uyandırır, onlara semadaki vatanlarını hatırlatır ve onlara dönüş yolunu öğretir. Onlara öncelikle, semaya çıkarken, şeytanî güçlerin ellerine düşmemeleri için öğrenmeleri gereken kutsal duaları aktarır. Zira bu kozmik şeytanî güçler onların kaçışlarını engellemek için pusular kurmuşlardır. Oğul konuşmalarında kendini Tanrı'nın elçisi olarak ifşa eder: "Ben çobanım" "Ben gerçeğim" v.b. Görevi sona erince, yeniden göğe yükselir ve böylece ölümle birlikte bedenlerinden kurtulan nur parçacıklarına kendini izleyecekleri yolu açmış olur. Onun görevi parçalanmış olan bu nur parçacıklarını bir araya getirmektir. Bir araya gelen nur parçacıkları aslî vatanlarına dönünce, dünya yeniden kaosa dönecektir. Böylece karanlıklar kendi başlarına terkedilmiş olacaklardır.[1]

Bu kurtuluş, ancak, insanı hapishanesinden, yani onu bizzat kendinden kurtaran bir kurtarma (redemption) operasyonu ile gerçekleşebilir. Zira bu kurtuluşun bizzat insanın kendi amelleriyle gerçekleşmesi hiç bir şekilde mümkün değildir. İnsan istediği kadar kendini eğitsin, iç dünyasını geliştirmeye çalışsın, hayır ve hasenatta bulunsun, bunların kurtuluşa hiç bir yararı yoktur. İşte bu sebepledir ki, amellerin gnostikler için hiç bir anlamı yoktur. Bu durumun tam bir ahlaksızlığa yol açması kaçınılmazdır. Bununla birlikte, gnostikler, dünyevî unsurlardan arınmalarını göstermesi bakımından oruç tutma, arınma, uykuyu terketme v.b. gibi bazı zühd amellerini yerine getirmeye önem verirler. [2]

1- R. Bultmann, a.g.e. s. 135-136.
2- Bkz. R. Bultmann, a.g.e. s. 141.

İşte Pavlus'un Hıristiyanlığı yaymak istediği yörelerde Sır dinleri ve Gnostisizm hakim bulunuyordu. Pavlus, Hıristiyanlığı ne pahasına olursa olsun bu yerlerde yaymağa kararlı olduğu için, öğretisini, sözcülüğünü yaptığı Hz. İsa'nın mesajını değil aksine, Sır dinlerini ve Gnostizm'i esas alarak, meydana getirmiştir. İnsanın, amelleriyle, kanuna uygun hareketleriyle asla kurtuluşa eremeyeceği ve dolayısıyla kurtuluşun ancak insan dışında ilahî bir müdehale ile gerçekleşeceği yolundaki Gnostik anlayış, Pavlus'un öğretisinin temel taşını oluşturur. Pavlus, Gnostik efsaneyi alır, ve ufak değişikliklerle Hz. İsa'ya uygular; Tanrı, kurtuluşu gerçekleştirmek üzere, oğlunu, şeytanî güçler tanımasın diye insan şeklinde gönderir ve kurtuluşu gerçekleştirir. Dikkat edilecek olursa, Pavlus, kurtuluşun gerçekleşme şeklinde Gnostiklerden ayrılmaktadır. Gnostikler, kurtuluşu, oğulu çarmıhta öldürmeden, doğrudan gerçekleştirdikleri halde, Pavlus, kurtuluşu, Sır dinlerinin etkisinde kalarak, oğulun çarmıhta öldürülmesi ve üç gün sonra dirilmesi yoluyla gerçekleştirecektir. Gnostiklerle Pavlus'un kurtuluşun gerçekleşme şekli hakkında ayrılmalarının sebebi, insanın bu dünyadaki durumuna farklı yaklaşmalarıdır. Gnostiklere göre, insanın bu dünyada bulunmasında hiç bir dahli yoktur ve bu durum tamamen bir kader meselesidir. Pavlus, kader meselesini tamamen göz ardı etmemekle beraber ortaya yeni bir boyut getirmektedir: Suçluluk[1] zira Pavlus'a göre Hz. Adem'in düşmesi sonucu, günah ve ölüm insanlar üzerine bir kader olarak çöküp yayılıvermiştir.

1- Bkz. R. Bultmann, a.g.e., s. 156

"Günah bir insan yoluyla, ölüm de günah yoluyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi." [1]

İşte bu aslî günah dolayısıyla, bütün insanlık günaha bulunmuştır. Bu bakımdan kurtuluş, amelle, Kutsal Yasa'nın emirlerini yerine getirmekle değil de ancak kefaretle (redemption) gerçekleşecektir. Pavlus bu kurtuluşu Romalılara gönderdiği mektupta şöyle açıklamaktadır:

"Bu nedenle Yasa'nın gereklerini yapmakla hiç kimse Tanrı katında aklanmayacaktır. Çünkü Yasa sayesinde günahın bilincine varılır. Şimdiyse Yasa'dan bağımsız olarak Tanrı'nın insanı nasıl aklayacağı açıklandı. Yasa ve Peygamberler buna tanıklık etti. Tanrı, insanları İsa Mesih'e olan imanlarıyla aklar. Bunu iman eden herkes için yapar. Hiç ayrım yoktur. Çünkü herkes günah işledi ve Tanrı'nın yüceliğinden yoksun kaldı. İnsanlar, İsa Mesih'te olan kurtuluşla,Tanrı'nın lütfuyla, karşılıksız olarak aklanırlar. Tanrı Mesih'i kanına olan imanla günahlarının bağışlanması için kurban olarak sundu ve böylece adaletini gösterdi. Çünkü sabrederek, daha önce işlenmiş günahları cezasız bıraktı. Bunu,adil kalmak ve İsa'ya iman edeni aklamak için şimdiki zamanda kendi adaletini göstermek amacıyla yaptı.

Öyleyse neyle övünebiliriz ? Hiç bir şeyle! Hangi ilkeye dayanarak ? Yasa'yı yerine getirme ilkesine mi ? Hayır, iman ilkesine. Çünkü insanın, Yasa'nın gereklerini yapmakla

---

1- Rom. 5: 12, Ancak, Pavlus, başka bir yerde, insanın suçluluğunu, Tanrı'yı tanımamasına isnad etmektedir. Bkz. Rom. 1: 18-32.

değil, imanla aklandığı kanısındayız. Yoksa Tanrı yalnız Yahudilerin Tanrısı mıdır? Diğer ulusların da Tanrısı değil mi ? Elbette diğer ulusların da Tanrısı'dır. Çünkü sünnetlileri imanla, sünnetsizleri de aynı imanla aklayacak olan Tanrı tekdir." [1]

Şu halde, insanı kurtaracak olan, Çarmıh'ta ölmüş olan İsa Mesih'e iman'dan başka bir şey değildir. Yasa'nın gereklerini getirmenin hiç kimseyi kurtaramayacağı, hususu Galatya'lılara gönderilen mektub'da daha da çarpıcı bir şekilde vurgulanmıştır:

. Çünkü hiç kimse Yasa'nın gereklerini yapmakla aklanamaz. Eğer Mesih'te aklanmayı ararken kendimiz günah çıkarsak, Mesih günahın yardakçısı mı olur? Kesinlikle hayır! Yıktığım şeyleri yeniden kurarsam, yasa bozucusu olduğumu kanıtlarım. Tanrı için yaşayayım diye, Yasa'nın aracılığıyla Yasa karşısında öldüm. Mesih'le birlikte çarmıha gerildim. Artık ben yaşamıyorum. Mesih bende yaşıyor. Şimdi bedende sürdürdüğüm yaşamı, beni seven ve uğruma kendini feda eden Tanrı Oğluna imanla sürdürüyorum. Tanrı'nın lütfunu geçersiz saymış değilim. Çünkü aklanma yasa aracılığıyla kazanılabilseydi, o zaman Mesih boş yere ölmüş olurdu." [2]

Pavlus'un Yasa ile ilgili görüşlerinde hareket noktasının Gnostisizm olduğu böylece açıklığa kavuşmuş olmaktadır. Onun Yasa ile ilgili görüşlerinin savunulur bir yanı olmadığı açıktır. Hz. İsa'nın, Yasa'nın kıyamete kadar baki

---

1- Rom. 3: 20-30
2- Gal. 2: 16-21

"Görünmez Tanrı'nın görüntüsü, bütün yaratılışın ilk doğanı O'dur. Nitekim gökte ve yeryüzünde, görünen ve görünmeyen şeyler, tahtlar, egemenlikler, yönetimler ve hükümranlıklar, her şey O'nda yaratıldı. Herşey O'nun aracılığıyla ve O'nun için yaratılmıştır. Herşeyden önce varolan O'dur ve herşey varlığını O'ndan sürdürmektedir." [1] "Çünkü Tanrı'lığın bütün doluluğu bedence Mesih'te bulunuyor." [2]

Yapılan yorumlar ne olursa olsun bu metinler, Kur'an'ın bir insan kabul ettiği Hz. İsa'ya ancak uluhiyetle bağdaşabilecek özellikler bahşetmektedir. Bu bakımdan, Pavlus'a göre Hz. İsa'nın ilah olduğu görüşü, bu metinler doğrultusunda imkansız görülmektedir.

II-İnkarnasyon (Incarnation)

Allah, insanların günahlardan kurtulup aklanmasını sağlamak için Oğlunu bu dünyaya insan şeklinde göndermiş ve çarmıhta ölmesine katlanmıştır. Pavlus, tecessüdle ilgili görüşünü Filipili'lere gönderdiği mektubda şöyle açıklamaktadır:

"Mesih, Tanrı özüne sahip olduğu halde, Tanrı'ya eşitliği sımsıkı sarılacak bir hak saymadı. Ama Yüceliğinden soyunarak kul özünü aldı ve insan benzeyişinde doğdu. İnsan biçimine bürünmüş olarak ölüme, çarmıh üzerinde ölüme bile boyun eğip kendini alçalttı. Bunun için de Tanrı O'nu pek çok yükseltti ve O'na her adın üstünde olan adı bağışladı" [3]

1- Col. 1: 15-17
2- Col. 2: 9.
3- Fil. 2: 6-9.

III- Asli Günah

Hz. Adem'in günah işlemesi, neslinin de günahkâr olmasına yol açmıştır. İşte insanlara acıyan Tanrı, günahlardan aklanmaları için Oğlunun Çarmıh'ta ölmesine katlanacaktır.

IV- Kefaret (Redemption)

İnsanın Yasa'nın gereklerini yerine getirerek aklanması mümkün değildir. İşte Tanrı, insanları aklamak onlarla uzlaşmak ve böylece onların kurtuluşlarını sağlamak için Oğlunun Çarmıh'ta ölmesine katlanacaktır. [1]

Yukarıda zikredilen dört esas Kilise'nin dayandığı temel inançlardandır. Burada Teslis'e özellikle yer vermedik. Çünkü, Pavlus'un bu inanca ulaştığı kanaatinde değiliz. Her ne kadar bazı yazarlar,[2] bu inancın Pavlus tarafından da kabul edildiğini ileri sürmüşlerse de, bu inanç çok sonraları şekillenmiş bir inançtır. 325 senesinde toplanan İznik Konsilinde bile, Ruhu'l-Kudüs'ün ilâhlığına karar verilememiş olması, Teslis'in en azından Pavlus için bir sorun oluşturmadığını açıkca gözler önüne sermektedir.

1- Rom. 3: 21-26

2- Bkz. E.B. Allo, a.g.e., s. 182.

E- SONUÇ

Pavlus, Teslis dışında, Kilise'nin dayandığı bütün esasları belirlemistir. O, bu esasları İncil'lerden değil, fakat Sır Dinlerinden ve Gnostisizm'den yararlanarak ortaya koymuştur. Pavlus'un İncil'lere daha doğrusu Hz. İsa'nın Mesajına ilgi duymadığını, onu ilgilendirenin sadece Hz. İsa'nın çarmıhta can vermesi hadisesi olduğunu görmüştük. Çünkü bütün öğretisi Hz. İsa'nın çarmıhta ölümü hadisesine dayanmaktadır. Diğer taraftan, Pavlus İncil'ini hiç kimseden almadığını, ona İncil'i bizzat İsa Mesih'in verdiğini belirtmeye büyük bir özen göstermesine rağmen, özellikle Luka onu havarilerin arasına katmaya büyük bir özen gösterecektir. Pavlus, Luka'nın teşvikiyle havarilerin arasına girer ve o da başlangıçta Hz. İsa'nın mesajını yaydığı intibaını uyandırır. Nitekim Korintli'lere gönderdiği birinci Mektub'da havarilerin bildirdiği İncil'le kendi bildiği İncil'in aynı olduğunu vurgulamaya özen göstermiştir. Ancak zamanla kendini güçlü hissetmeye başlayınca havarilere cephe alarak kendi öğretisini yaymaya başlar. Kendi İncil'ine karşı çıkanları lanetlemekten bile çekinmez. Şu halde Pavlus'un, Havarilerin İncil'ini yaydığı hiç söylenebilir mi? Bu durum ancak onun ikiyüzlülüğü ile açıklanabilir ki, o da bunu gizlememiştir.[2]

E. Gillabert, Pavlus'un bu çıkışlarını, kendinden başka otorite tanımama eğilimlerini, onun psişik bozukluklarına atfetmektedir. E. Gillabert'in yaptığı gibi Pavlus'un bütün

---

1- I. Kor. 15: 1-11

2- I. Kor. 9: 19-23.

mektupları dikkatli bir şekilde incelenecek olursa, Pavlus'-un bir paranoyak olduğu görüşü imkansız görünmemektedir. İncil yazarı olmasının yanında aynı zamanda bir doktor olan Luka'nın onun bu durumundan yararlanmış olması ihtimali üzerinde durmakta yarar vardır. Luka'nın müşrik asıllı bir Hıristiyan olduğunu ve hepsinden önemlisi Yahudilerden hoşlanmadığını ve bu konudaki duygularını yazdığı İncil'e yansıtmaktan bile kaçınmadığını biliyoruz. Yine Luka'nın kaleme aldığı "Elçilerin İşleri"nde Pavlus'u Havari gösterebilmek için büyük bir gayret gösterdiğini ve hatta bu uğurda tarihi olayları çarpıtmaktan bile geri kalmadığını ve neticede gerçek havarileri bir bir dışlayarak Kilise'nin başına Pavlus'u geçirdiğini açıkca görebilmekteyiz. Diğer taraftan, Luka'nın Pavlus'u hapiste bile yalnız bırakmaması aralarındaki ilişkilerin sağlamlığını gösterir. Şu halde Luka, Hz. İsa'nın mesajını, nefret ettiği Yahudilerin tekelinden çıkarıp kendisi gibi Putperest hemşehrilerine mal etmek ve bu iş için de Pavlus'u kullanmak istemiş olamaz mı ? Bu elbetteki ispat edilmesi oldukça güç bir meseledir. Yalnız, kesin olan bir şey varsa o da şudur ki, Pavlus, Luka ve Markos üçlüsü ile karşı karşıya bulunmaktayız. İncil yazarı bu iki kişi, suçlu olmadıkları halde Roma'da hocalarının yanındadırlar.[1] Bu kadar samimi ve içli dışlı olan dava dostlarının birbirlerinden etkilenmeleri kadar tabii bir şey olamaz. Etkileyen ya da etkilenen kim olursa olsun, Pavlus'un Mektuplarında yaymaya çalıştığı öğreti özellikle bu iki İncil yazarı tarafından öncelikle kendi yazdıkları İncillere ustaca sokul-

---

1- Fil. 1: 23-24.

muştur. Şimdi Pavlus'un öğretisini desteklemek üzere İncil'-lere sokulan pasajlar üzerinde duralım:

Bilindiği gibi Hz. İsa'nın insanların günahlarına kefaret olmak üzere Çarmıh'ta öldürülüp üçüncü gün dirilmesi Kilise'nin temel esaslarındandır. İşte üç snoptik İncil'-de geçtiği üzere Hz. İsa, öğrencilerine üç kere Kudüs'te başkahinlerin ve din bilginlerinin kendisini ölüme mahkum ederek, Çarmıha gerilmek üzere Romalılara teslim edeceklerini, ancak üçüncü gün , dirileceğini haber vermiştir.[1] Burada üçüncü kez haber verişini zikretmek istiyoruz:

"İsa Kudüs'e giderken yolda on iki öğrencisini bir yana çekip onlara özel olarak şunu söyledi: "Şimdi Kudüs'e gidiyoruz. İnsanoğlu, başkâhinlerin ve din bilginlerinin eline teslim edilecek, onlar da O'nu ölüm cezasına çarptıracaklar. O'nunla alay etmeleri, kamçılayıp çarmıha germeleri için O'nu diğer uluslara teslim edecekler. Ne var ki, O, üçüncü gün dirilecek." [2]

Aslında Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi ve üç gün sonra dirilmesi hadisesi, sonradan uydurulmuş ve İncil'lere sokulmuştur. Bunun en açık delili Yahudi-Hıristiyan bir topluluk olan, Hz. İsa'nın ilâhlığını kabul etmeyen ve dolayısıyla Pavlus'u mürted sayan Eb onit'lerin, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediğini, fakat O'nun yerine bir benzerinin çarmıha gerildiğini söylemeleridir. İkinci bölümde görüleceği üzere

1- Birinci haber veriş için bkz. Mat. 16: 21-23; Mar. 8: 31; 9: 1; Lu. 9: 22-27, İkinci haber veriş için bkz. Mat. 17:22; Mar. 9: 30-32; Lu. 9: 44-45.
2- Mat. 20: 17-19; Mar. 10: 32-34; Lu. 18: 31-34.

Kur'an-ı Kerim de Hz. İsa'nın çarmıhta öldürülmesi hadisesini reddeder [1] ve bu konuda Ebyonitlerin görüşlerine benzer bir görüş ortaya koyar. Diğer taraftan, Hz. İsa'nın mezarını korumakla görevli olan askerlerin, mezarın boşaldığını ..., komutanlarına değil de başkahinlere haber vermesi, onların da gördüklerini kimseye söylememeleri karşılığında onlara çok para vermeleri, bu dirilme hadisesinin de düzmece olduğunu açıkca gözler önüne sermektedir. [2] Yine Luka'nın İncil'inde [3] Hz. İsa'nın sağlığında olmuş gösterilen mucizevî balık avı kıssasının Yuhanna İncil'inde [4] Hz. İsa'nın ölümünden sonra gerçekleşmiş bir hadise olarak gösterilmesi bu rivayetlerin hem de çok acemice uydurulduğunun bir baska delilidir.[5]

Yine günahların bağışlanması için akıtılan kan düşüncesi kurtuluş fikri (redemption) Hz. İsa'nın mesajına tamamen aykırı olan bir düşüncedir. 1945 yılında Mısır'da bulunan Thomas İncil'inde böyle bir düşüncenin yer almaması asla bir rastlantı değildir.[6] Diğer taraftan 1947 yılında bir rastlantı sonucu ölü Deniz (Lut Gölü) çevresinde bulunan belgeler, ilk dönem Yahudî-Hıristiyanlığı hakkında yepyeni bilgileri gün ışığına çıkarmıştır. Ölü Deniz'de bulunan

---

1- en-Nisa, 157
2- Mat. 28: 11-15
3- Lu. 5: 1-11
4- Yu. 21: 1-4
5- Bu metinlerin değerlendirilmesi hakkında bkz. M. Bucaille, a.g.e., s. 79, Terc. s. 112-113.
6- Bu İncil'in değerlendirilmesi hakkında bkz. E. Gillabert, a.g.e., s. 177-213.

Kumran Cemaati ile ilgili bilgileri inceleyen J.M. Allegro, Pavlus'un ortaya koyduğu inancın, Kumrân Cemaati'ne tamamen yabancı olduğunu belirttikten sonra sözlerine şöyle devam etmektedir:

"Her ne kadar Kumran literatüründe de, Hz. Davud soyundan gelen Mesih'in "Oğul"luğundan söz edilirse de, buradaki mevcut bilgilerin Pavlus kristolojisi ile hiç bir şekilde yakınlağı söz konusu değildir. Greklerin kolayca kabul edebilecekleri "Tanrı-insan" anlayışı, bugün Yahudi ve Müslüman için nasıl iğrenç bir şey ise aynı şekilde, bu cemaat müntesibi için de durum daha farklı değildir. [1]

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, Hıristiyanlığın temelini oluşturan bir çok esasın Pavlus tarafından belirlendiğini açıkça gözler önüne sermektedir. Katolik yorumcuların bile bu durumu kabullendiklerini görüyoruz. Nitekim, bu yorumcular, "günahların bağışlanması" ifadesinin Pavlus'cu bir ilâve olduğunu belirtmişlerdir.[2]

Şu halde, Matta [3] ve Markos [4] İncil'lerinde yer alan "Nitekim insanoğlu, hizmet edilmeye değil, fakat hizmet etmeye ve canını bir çokları uğruna fidye olarak vermeye gelmiştir." pasajındaki "Canını bir çokları uğrunda fidye olarak vermeye gelmiştir" ibaresi sonradan yapılmış bir ilavedir.

1- J.M. Allegro, The Dead Sea Sorolls, A Pelican Book, 1959 s. 161: "Despite the mention of the 'son-ship' of tehe Davidic Messiah in Qumran literature, nothing found there approaches the Christology of Paul, The whole concept of the God-Man, readily acceptable to the Greek would have been as abhorrent to the covenanter then as it is to the Jew and Muslim to-day."

2- P. Benoit, M.E. Boismard, Synopse des quatre Evangiles, cerf Yay. 1972, 11,385. Zikreden: E.Gillabert,a.g.e.s.210.

3- Mat. 20: 28

4- Mar. 10: 45

Nihayet, İncil'lerin sonlarına yerleştirilen, Müjdenin tüm uluslara bildirilmesi emri ile ilgili pasajlar sonradan ilave edilmiştir. [1] Zira daha önce de gördüğümüz gibi, bizzat Hz. İsa, sadece İsrail oğullarına gönderildiğini açıkça bildirmiş [2] ve Havarilerine de şu emri vermiştir:

"Diğer uluslara ait yerlere gitmeyin, Samiriyelilere ait kentlerin de hiç birine uğramayın, Aksine İsrailoğullarının kaybolmuş koyunlarına gidin" [3]

Görüldüğü gibi, Havarilerin İncil'i diğer milletlere yaymaları bizzat Hz. İsa tarafından yasaklanmış bulunmaktadır. Hal böyleyken, Havarilerin Hz. İsa'nın yasağını çiğnemeleri düşünülemez. Şu halde İncil'i evrenselleştirme fikri Pavlus ile Luka'ya aittir.

Mülahazalarımıza son vermeden önce, burada bir hususa daha dikkatlerin çekilmesinde yarar vardır. Hz. İsa Kilisesini Havarisi Petrus üzerine kuracağını açıkça belirtmektedir:

"Ne mutlu sana, Yunus oğlu Simun! Bu sırrı sana açan insan değil, göklerdeki Babam'dır. Ben de sana şunu söyleyeyim, sen Petrus'un ve ben topluluğumu bu kayanın üzerine kuracağım. Ölüler diyarının kapıları ona karşı direnemeyecek. Göklerin eğemenliğinin anahtarlarını sana vereceğim. Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanmış olacak; yer-

1- Mat. 28:16-20; Mar. 16: 14-18; Lu. 24: 36-49; Yu. 20: 19-23.
2- Mat. 15: 24
3- Mat. 10: 5-6.

yüzünde çözeceğin her şey göklerde de çözülmüş olacak." [1]

Grekçe'de "Petros" kelimesi kaya anlamına gelmektedir. Hz. İsa, "topluluğumu bu kaya üzerine kuracağım." sözüyle, Kilisesini Petrus'un kuracağına işaret etmiş olmaktadır. Ancak, Luka, bu hakkı Petrus'un elinden alarak Kiliseyu Pavlus'a dayandırmış, Kilise'nin tek hakimi olarak onu görmüştür. "Elçilerin İşleri"nin dikkatle okunması bu gerçeği görmek için geçerlidir. Elbette ki, Petrus'un temsilciliğini yaptığı Yahudi-Hıristiyanlar ile Pavlusçular arasında mücadele uzun zaman devam edegelmiştir. Pavlus görmese bile, sonuçta galip gelenler taraftarları olmuştur. Yahudi-Hıristiyanlar zaman içinde yok olurlarken, birinci asrın sonlarından itibaren Kilise'de Pavlus'un görüşlerinin tamamen hakim olduğunu görüyoruz. Bundan böyle Hz. İsa'nın gerçek mesajını, Kilise tarafından "heretik"-sapık ilan edilen kişiler ya da küçük topluluklar savunacaklardır.

Diğer taraftan Hz. İsa'nın mesajını kabul etmeyen Yahudilerin, Pavlusçu görüşü benimseyen Hıristiyanlarla tarih boyunca sürekli olarak tartışmalara girdiklerini, onlara reddiyeler yazdıklarını görüyoruz. [2] Ancak, Hz. İsa'nın bir insan olduğunu kabul eden ama ilahlığını reddeden Aryüscü Hıristiyanlarla dördüncü asırda siyasi bir ittifak oluşturmasını bilmişlerdir.[3]

1- Mat. 16: 17-19. Sözkonusu pasajların diğer İncil'lerde özellikle Luka'nınkinde bulunmaması son derece düşündürücüdür. Bu elbetteki bir rastlantı değildir. Çünkü onun için Kilise'nin başkanı hem de Hz. İsa'ya rağmen Pavlus'dur.

2- Bu konuda bkz. Hans Joachim Schoeps, The Jewish-Christian Argument, London,1963, s.9-77; James Parkes, The Conflict of the Church and the Synagogue, New York,tarihsiz s.27-121.

3- Hans, Joachim Schoeps, a.g.e., s. 26.

Bu arada yeri gelmişken hemen belirtelim ki, Pavlus, Roma İmparatorluğunda öğretisini rahatça yayabilmek için, zalim Roma idarecileriyle iyi geçinmeye, dahası düzenin yardakçılığını yapmaya büyük özen göstermiştir. Romalılara gönderdiği Mektubunda bu hususu rahatlıkla görmek mümkündür:

Herkes, altında bulunduğu yönetime boyun eğsin.Çünkü Tanrı'dan olmayan yönetim yoktur. Varolanlar Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu nedenle, yönetime karşı direnen,Tanrı'nın düzenlediğine karşı gelmiş olur. Karşı gelenler yargılanırlar. İyilik yapanlar değil, kötülük yapanlar yöneticilerden korkmalıdırlar. Yönetimden korkmamak istermisin ? İyi olanı yap. Yönetimin övgüsünü kazanırsan, çünkü yönetim senin iyiliğin için Tanrı'nın hizmetindedir. Ama kötü olanı yaparsan, kork! Yönetim, kılıcı boş yere taşımıyor, kötülük yapanın üzerine Tanrı'nın gazabını salacak olan öç alıcı olarak Tanrı'nın hizmetindedir. Bunun için yalnız Tanrı'nın gazabı nedeniyle değil, vicdan nedeniyle de yönetime boyun eğmek gerekir. Vergi ödemenizin nedeni de budur. İşte yöneticiler, Tanrı'nın bu amaç için gayretle çalışan hizmetkârlarıdır. Vergi hakkı olana vergiyi, gümrük hakkı olana gümrüğü, korku hakkı olana korkuyu, saygı hakkı olan saygıyı, herkese hakkını verin." [1]

Pavlus'un Romalıların şirk ve zulüm düzenini Allah'ın düzeni olarak görmesi ve dolayısıyla ona karşı çıkılmasını Allah'ın düzenine karşı çıkılması olarak kabul etmesi, dinin bir yabancılaşma, bir sömürü unsuru "halkın afyonu" olduğu görüşünü savunan dinsiz düşünürleri, en azından Hıris-

1- Rom. 13: 1-7.

tiyanlık söz konusu olduğunda haklı çıkarır. Zulmü böylesine destekleyen bir kimsenin sözlerini hem de vahiy ürünü kabul etmek insanlık adına işlenmiş en büyük cürümdür.

Her ne kadar Pavlusçu Hıristiyanlık, geçmişte olduğu gibi bugün de Kilise nezdinde yegane eğemen güç olma özelliğini sürdürmeye devam ediyorsa da, Hz. İsa'dan günümüze dek, bir çok kimse, tevhid geleneğini bütün baskılara rağmen idame ettirmeye muvaffak olmuştur.

Yapılmasını gerekli gördüğüm bu açıklamalardan sonra, artık konumuza girebiliriz. Konumuzu Pavlus'un öğretisi doğrultusunda inceleyeceğimiz için, Pavlus'un düşüncesinde yer almayan teslis inancı üzerinde de duracağımızı özellikle belirtmek isteriz; çünkü teslis'de Kilise'nin dayandığı temel esaslardandır.

Bilimsel metodun gereklerine uygun olarak, konunun üç kısımda incelenmesini uygun görüyoruz.

Birinci Kısım: Kitab-ı Mukaddes'e göre Hz. İsa

İkinci Kısım: Kilise Babalarına göre Hz. İsa

Üçüncü Kısım: Çağdaş İlahiyatçılara göre Hz. İsa.

Nasslar'la yorumların birbirlerine karıştırılmaması, bugün artık bilimsel bir metod olarak kabul edilmektedir. Zira, nasslara, çoğukez, hatalı yada bilinçli yorumlarla, taşımadıkları manaların yüklendiği tarih boyunca sık sık görülmüş olan hadisedir. Elbetteki, yorumlar yapılacaktır. Nasslara anlam ve hayatiyet veren yorumlardır. Yorumlar olmadan nasslar pek fazla bir mana ifade etmezler. Ancak yapılan yorumların nasslara ters düşmemesi ve böylece onları geliş gayelerinden saptırmaması da büyük önem arzetmektedir.Bununla

birlikte, bu bilimsel metoda Hıristiyanların uydukları pek söylenemez. Çünkü birazdan göreceğimiz üzere, kendi amaçlarına ulaşmak için, nasslara taşımadıkları manaları yüklemekten çekinmemişlerdir. Daha önemlisi, bu uğurda nassları bile tahrif etmekten kaçınmamışlardır. Biraz önce zikrettiğimiz ilaveler yoluyla yapılan tahrifler söylediklerimizin kanıtıdır.

İncil metinleri, yapılan bütün tahriflere rağmen, yine de Hz. İsa ile ilgili önemli gerçekleri gözler önüne açıkca sermekte ve hatta kendisine sonradan yapılan ilaveleri bile açıkça ifşa etmektedir. Çünkü, İncil'lere uzanan tahrif eli, bütün gerçekleri tahrif edemediği gibi, kendini ele verecek delilleri de farkında olmadan ortada bırakmıştır. Bütün tahriflere rağmen, İncil'leri Kilise geleneğinin yorumlarının etkisi altında kalmadan okuyan bir kimsenin varacağı sonucun, onları Kilise'nin gözlüğüyle okuyan kimseninkinden farklı olacağı açıktır.

İşte biz, okuyucunun hür iradesiyle bir değerlendirme yapabilmesi için, birinci kısımda, metinleri mümkün olduğunca yorumsuz olarak sunmaya ve dolayısıyla sadece metinler arasında bağlantı kurmakla yetinmeye gayret edeceğiz. Metinlerin değerlendirilmesi ile ilgili yorumları ise ikinci bölümde ele alacağız. Nihayet üçüncü kısım, çağımızdaki yeni bazı yorumlara ayrılacaktır.

BİRİNCİ KISIM

KİTAB-I MUKADDES'E GÖRE Hz. İSA

GİRİŞ

Hz. İsa, üç sene gibi çok kısa süren tebliği sırasında akıllara durgunluk veren bir çok mucize göstermiştir. Özellikle ölüleri diriltmesi, bir çok kimseyi, O'nun hakkında yanlış kanaatler edinmeye sevketmiştir. Gerçi O, bütün bunları Allah'ın izni ile gerçekleştirdiğini söylemeyi hiç bir zaman ihmal etmemiştir. Ama, yine de onu ilah gibi görmek isteyenler eksik olmamıştır. Hz. İsa'nın mesajından söz ederken, onun gönderiliş gayesinin, insanlara sevgi boyutunu bildirmek olduğunu görmüştük. Tevhid yanında Hz. İsa'nın mesajının ağırlık noktasını sevgi oluşturur. Hz. İsa 'Kısas'a dayalı Hz. Musa Şeriatı'na af ve sevgi boyutunu ilâve etmiştir. Ancak bu dünyadan ayrılmasından kısa bir zaman sonra, Pavlus ve Luka gibi art niyetli kimseler, onun tevhid temelli mesajını şirke dönüştürmekte gecikmeyeceklerdir.

Hz. İsa'nın havarilerine gelince, onlar ve onların yetiştirdikleri kimseler, tevhid inancını yeryüzünde hakim kılmak için ellerinden gelen gayreti esirgemeyeceklerdir.Onlar tevhid'i insanlara öğretmeğe çalışırlarken, Pavlus ve çömezleri de şirki hem de Hz. İsa adına yaymak için, amansız bir mücadeleye gireceklerdir. Ne yazık ki, sonuçta galip gelenler, Pavlus'çular olacaktır. Pavlus'çu gelenek, geçmişte olduğu gibi Bugün de Kilise nezdinde yegane hakim güç olma

özelliğini sürdürmektedir. İşte bu hakimiyet sonucudur ki, günümüzde bile, gerçekler saptırılmaya devam edilmektedir.

Bütün baskılara rağmen, Hz. İsa'nın tebliğ ettiği, Havarilerilerin sürdürdüğü tevhid geleneği de, varlığını sürdürerek günümüze kadar varmayı başarmıştır. Şu halde, daha başlangıçtan itibaren iki gelenek söz konusudur:

1. Tevhid geleneği
2. Şirk geleneği.

Nassların incelenmesine geçmeden bu iki gelenek üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

1- Tevhid Geleneği

Hz. İsa da dahil olmak üzere bütün Allah elçileri Tevhid inancını tebliğ etmişlerdir. Başta Tevrat olmak üzere bütün Eski Ahid bu gerçeği açıkça vurgulamaktadır:

> Şimdi görün ki, Ben evet Ben O'yum ve Benimle birlikte başka hiç bir Tanrı yoktur. Öldüren de, yaşatan da Benim. Vurduğum zaman iyileştiren de Benim ve kimse Benim elimden kurtaramaz. [Tes. 32: 39]

> Rab, İsrail'in kıralı, ve kurtarıcısı, orduların Rabbi şöyle diyor: İlk Benim ve son Benim ve Ben'den başka Tanrı Yoktur. Ve eski kavmi kurduğumdan beri benim gibi çağıran kim var ? Bunu bildirsin ve benim önüme dizsin; ve gelecek şeyleri ve olacak şeyleri bildirsinler. Yılmayın ve korkmayın; uzun zamandan beri sana haber verip açıklamadım mı?

Sizler tanıklarımsınız. Benden başka Tanrı varmıdır? Başka Kaya yoktur. Ben bilmiyorum!

/¯İş. 44: 6-9_7

Yine İşaya, biraz ileride Allah dışında tanrılar edinmenin insana hiç bir yarar sağlamayacağını ve Allah'tan başka Tanrı olmadığını ve hiç bir şeyin O'na eş olamayacağını bizzat Tanrı Yahve'nin ağzından şöyle açıklamaktadır:

Ey Yakub evi ve İsrail evinin bütün arta kalanları... beni dinleyin:
...Dengim olması için Beni kiminle karşılaştıracaksınız? Benzer olmamız için Beni kime benzeteceksiniz? Altını keseden boşaltanlar ve gümüşü tarazide tartanlar ücretle kuyumcu tutarlar; o da bunlardan ilah yapar. Onlar da yere kapanır da tapınırlar. Onu sırtta taşırlar ve götürüp yerine korlar ve o orada kalır, yerinden kımıldamaz. Biri ona feryat etse cevap veremez ve onu sıkıntısından kurtaramaz. Bunu anın da er olun; ey günahkârlar, kendinize gelin, Uzun zamandan beri geçmiş olan şeyleri anın. Zira Ben Tanrı'yım ve Ben'den başkası yoktur. Ben Tanrı'yım ve hiç bir şey Bana benzer değildir.

/¯İş. 46: 3-9_7

Hz. İsa'nın da tevhid inancını savunduğunda kuşku yoktur. Nitekim birazdan bu hususu ayrıntılarıyla göreceğiz.

Ancak burada da Allah'ın birliğini vurgulayan bir pasajın zikredilmesinde yarar vardır :

> Sonsuz yaşam, tek gerçek Tanrı olan Seni
> ve gönderdiğin İsa Mesih'i tanımalarıdır.

Havariler de Hz. İsa'dan sonra tevhid inancını sürdürmüşlerdir. Kumran kazıları sonucunda ortaya çıkan belgeler bu hususu teyid etmektedir. 80 ila 160 tarihleri arasında yazıldığı sanılan "Havarilerin Öğretisi"nin de Yeni Ahid'den farklı bir Ökarist[1] formülü sunması, bu tarihlerde de tevhid geleneğinin canlı olduğunu göstermektedir. Önemine binaen bu formülü burada aynen aktarmak isabetli olacaktır.

> Ökaristle ilgili olarak öncelikle şükret. Kaseye gelince; Ey Babamız, bize kulun İsa vasıtasıyla bildirdiğin, kulun Davud'un kutsal şarabı için sana şükrediyoruz.Hamd daima sana aittir. Koparılmış ekmekle ilgili olarak da; Ey Babamız, kulun İsa vasıtasıyla bize bildirdiğin hayat ve bilgi için sana şükrediyoruz, hamd her zaman sana aittir. Nasıl ki, bu koparılmış ekmek tepelere dağılmış ve sonra da bir olmak biraraya gelmişse, aynı şekilde, Senin Kilise'n de yer-

---

1- Ökarist, Kilise'de ayin sonunda, Hz. İsa ile havarilerinin birlikte yedikleri "Son yemek"in bir hatırası olarak, Hz. İsa'nın bedenini temsilen ekmeğin yenilmesi, kanını temsilen de şarabın içilmesidir.

yüzünün sonundan Senin kırallığına kadar bir
arada bulunsun, çünkü hamd ve kudret İsa-Me-
sih vasıtasıyla daima Sana aittir. [1]

Açıkça görüleceği üzere, bugün modern zevke iğrenç gelen Hz. İsa'nın bedeninin yenmesi ve kanının içilmesi hadisesi, havarilere isnad edilen bu öğretide mevcut değildir. İsa Mesih'tir ve Allah'ın kuludur, ama asla Allah Değildir.[2]

Ökarist hadisesini, Matta şöyle açıklamaktadır:

Yemek sırasında İsa eline ekmek aldı, şükran duasını yapıp ekmeği böldü ve öğrencilerine verdi, "bu benim bedenimdir".Sonra bir kase alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek, "Hepiniz bundan için" dedi. Çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için bir çokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır. Size şunu söyleyeyim, Babamın eğemenliğinde sizinle birlikte tazesini içeceğin güne dek, asmanın bu ürününden bir daha içmeyeceğim. [Mat. 26: 26-29] [3]

1- "Oniki Havari'nin Öğretisi"nin tam tercümesi, J.M. Robertson'un The Jesus Problem adlı eserinin sonunda ek olarak sunulmuştur. Zikreden: M.A. Archibald Robertson, Jesus, Myth or History, London, 1946, s.10.

2- Bkz. M.A. Arehibald Robertson, a.g.e. , s. 10-11.

3- Ayrıca bkz. Mar. 14: 12-26; Lu. 22: 7-23; Yu. 13: 21-30; I. Kor. 11: 23-25

Yine 140-155 yılları arasında yazıldığı tahmin edilen "Hermas'ın Çoban"ı da tevhid inancını vurgulaması bakımından büyük bir önem arzetmektedir. Kaynaklarda geçtiğine göre, Melek, Hermas'a bir çok emirler yazdırır.Ancak biz burada ilkini zikretmekle yetineceğiz:

> Herşeyden önce Allah'ın birliğine O'nun herşeyi yarattığına, herşeyi düzenlediğine, yokluktan herşeyi varlığa getirdiğine ve O, herşeyi ihata ettiği halde hiç birşeyin O'nu ihata edemediğine iman et. Şu halde O'na güven, O'ndan kork, O'ndan korkmak suretiyle kendi kendini murakabe et. Bu emre uyarsan bütün kötülükleri kendinden uzaklaştırmış olursun. Hertürlü doğruluğu, fazileti yerine getir. Eğer bu emri uygulamaya devam edersen Allah'ın iradesine uygun yaşamış olursun. [1]

İkinci bölümde de göreceğimiz üzere, Tevhid İnancını savunanlar tarih boyunca hiç bir zaman eksik olmamıştır. Kilise'nin en güçlü olduğu dönemlerde bile Hıristiyan dünyasında, az da olsa, tevhid inancını haykıranların varlığı, bu inancın hiç bir zaman yok olamayacağının en açık delilidir.

1- Bu konuda fazla bilgi için bkz. Muhammad Ata ur-Rahim, Jesus, Prophet of Islam, Dıwan Press. 1977, s. 45-51. Terc. Kürşat Demirci, İnsan Yay. İstanbul 1985, s.53-59, sözkonusu tercüme hatalarla doludur. Bu bakımdan kullanırken dikkatli olunmalıdır.

2- Şirk Geleneği

Pavlus'la birlikte, daha başlangıçtan beri, tek Allah inancının Hz. İsa'nın mesajından çıkarılmaya çalışıldığına tanık oluyoruz. Pavlus, kendi İncil'im diye adlandırdığı şirk inancını, daha önce de gördüğümüz gibi, Sır Dinlerinden ve Gnostisizm'den almıştır. Bu inancını savunabilmek için başlangıçta havarilerle birlikte bulunmağa özen göstermiştir. Kilise nezdinde durumu güçlenince, havarilere karşı gelerek, öğretisini açıkca yaymaya başlamıştır. İncil yazarları Luka ve Markos sayesinde düşüncelerini İncil'lerede yansıtmaya muvaffak olmuştur. Burada üzerinde ısrarla durulması gereken husus şudur: Kilise istediği kadar apostolik geleneği sürdürdüğünü iddia ededursun, bunun hiç bir anlamı yoktur. Çünkü, onun öğretisi hiç bir şekilde Havarilerin öğretisine ve hatta tahrif ettikleri ve resmen kabul ettikleri İncil'lere bile dayanmamaktadır. O'nun öğretisi, havari bile olmayan Pavlus'un şirk öğretisine dayanmaktadır. Diğer taraftan, Kilise'nin Hz. İsa'yı sağlığında görmemiş olan Pavlus'u havari olarak sunması asla doğru bir davranış değildir.

Gercekten de,Kilise'nin öğretisini, Pavlus'cu gelenek dikkate alınmadan, İncil'lere dayandırmak imkânsızdır. Pavlus, herkesten çok bunun bilincindedir. Bu yüzden Timoteyus'a gönderdiği, mektub'ta öğretisinin özenle korunması gerektiğini, öğretisine uymayanların doğru yoldan saptıklarını bildirmektedir.

Ey Timoteyus, sana emanet edileni koru. Bayağı ve boş sözlerden, yanlış yere bilgi veren düşüncelerin çelişkilerinden sakın. Bu sözde bilgiye sahip olma iddiasında bulunan bazıları imandan saptılar. [I. Tim. 6: 20-21]

İşte bu yüzden Pavlus'tan sonra gelen Kilise babaları, Pavlus'cu geleneği, yaşatmak ve korumak için ellerinden geleni esirgemeyeceklerdir. Bu yüzden daha ikinci asırda, İranaeus,Tertullian ve Origen,[1] kutsal metinleri anlamak için geleneğe başvurulmasının gerekli olduğunu ve bu gelenek olmadan metinleri doğru anlamanın mümkün olamayacağını açıkça ifade etmişlerdir. Şu halde, hatalara düşülmek istenmiyorsa, Kutsal Metinleri, geleneğe göre anlamaya çalışmak gerekecektir.

Kilise'nin bu yola başvurmasının başlıca sebebi,öğretisini, başka türlü, yani doğrudan kutsal metinlere dayanarak, açıklayacak durumda olamamasıdır. Zira metinler çoğu kez Kilise öğretisinin aksini söylemektedir.

Hıristiyanlık tarihi objektif olarak, incelendiğinde, Archibald Robertson'un da haklı olarak ifade ettiği gibi, daha başlangıçtan itibaren, biri tevhid, diğeri ise

---

1- Bu konuda bkz. J. Turmel, a.g.e. I, 199-205; Origen. bu görüşlerini şöyle formüle etmiştir: "Servetur ecclesiastica praedicatio per Successionis ordinem ab apostolis tradita et usque ad praesensin in Ecclesiis permanens. Illa sola credenda est veritas quae in nullo ab ecclesiastica et apostolica discordat traditione". Zikreden: J. Turmel, a.g.e. I, 205.

şirk olmak üzere iki inancın karşı karşıya geldiği görülür. Tevhidçiler Hz. İsa'nın bir insan olduğunu savunurlarken, şirk taraftarları onun ilah olduğunu savunacaklardır. Şayet şirk taraftarlarının dayandıkları metinler, sağlam olsaydı, bu görüşlerinden dolayı kimse onlara karşı çıkamazdı. Ancak dayandıkları metinlerin açıkca birbirleriyle çeliştiklerini görüyoruz. Şu halde ilmi düşünceye sahip bir beynin, çelişkileri delil olarak kabul etmesi imkansızdır. Bu iki geleneğin nasıl ortaya çıktığını açıklamak, tarihin çözmesi gereken bir problemdir. [1]

Hiç bir zaman unutmamak gerekir ki, asıl olan ve dolayısıyla uyulması gereken nasslardır. Bu itibarla, geleneğin sunduğu yorumların, ancak nasslarla uyum arzettiği ölçüde bir değeri vardır. Nasslara rağmen yorumlarda israr etmek, nasslarda ifadesini bulan ilahi iradeye karşı gelmekten başka birşey değildir. Bu tür davranışlardan kesinlikle kaçınmak gerekir.

Bu açıklamalardan sonra, konumuzu, öncelikle kutsal metinlere göre inceleyebiliriz. Kilise, gerek Eski Ahid'i gerekse Yeni Ahid'in bütününü vahiy ürünü kabul ettiği ve herikisini de delil olarak kullandığı için, biz de Hz.İsa ile ilgili problemleri Eski ve Yeni Ahid'e, yani Kitab-ı Mukaddes'e göre inceleyeceğiz.

1- M.A., Archibald Robertson, a.g.e., s. 17.

I. Hz. İSA'NIN İLAHLIĞI

Kur'an-ı Kerim gibi, Eski Ahid de baştan sona Allah'tan başka ilah olmadığı ve dolayısıyla O'na ortak koşmanın en büyük insanlık cürümünü oluşturduğu inancını vurgulamaktadır. Biraz önce zikrettiğimiz metinler bu hususu teyid etmektedir. Hz. İsa'da aynı gerçeği bildirmiştir. Ancak, Pavlus'la birlikte başlayan Kurtuluş geleneğine göre Hz. İsa sadece bir beşer, Allah elçisi değil, fakat, Allah'ın oğlu olması hasebiyle aynı zamanda bir ilahtır. İnsanlığın, kurtuluşa ermesi ve böylece Allah ile uzlaşması için, sıkıntılar çekeceği, çarmıhta öleceği ve üç gün sonra dirileceği daha ezelde Allah tarafından takdir edilmiş ve bütün peygamberler tarafından haber verilmiştir. Buna göre bütün Eski Ahid tarihi, yeni bir Ahid'i müjdeleyen bir Kurtuluş tarihi (Heilsgeschichte) olarak algılanmaktadır. Öyle ki, bu kurtuluş tarihi dikkate alınmadan Yeni Ahid'i anlamanın imkanı yoktur. Kurtuluş tarihi geleneğinin günümüzde de Kitab-ı Mukaddes üzerinde araştırma yapan bir çok araştırmacı tarafından da sürdürüldüğünü görüyoruz. Hz. İsa'nın Tanrı olarak adlandırılması ile ilgili kısımda, O. Cullmann, ilahi menşeli bir Heilsgeschiete olmadan, Hz. İsa'nın ilahlığından söz etmenin bir anlamsızlık olacağını ve bu durumda onun, olsa olsa ancak tarihte yaşamış kahramanlardan biri olabileceğini, ifade ettikten sonra sözlerine şöyle devam etmektedir: Yine aynı şekilde, Kurtuluş tarihi olmadan, Baba Tanrı'yı, vahyi ve "Oğlu" olan Logos'dan ayırd etmenin de hiç bir anlamı yoktur. [1]

1- Bkz. O. Cullmann, a.g.e., s. 306.

Kurtuluş tarihi açısından olaya yaklaşan, O.Cullmann'a göre, İncil'lerde geçen ve Hz. İsa'ya verilen Tanrı oğlu, Kyrios (Rabb) ve Logos ünvanları bile O'nun ilah olduğunu ortaya koymaya yeterlidir. Yalnız, dediğimiz gibi bu sonuca ulaşabilmek için tek şart, olayı Kurtuluş tarihi açısından anlamaya çalışmaktır.[1]

Açıkça görüleceği üzere, bu yazarların, hareket noktası, Pavlusçu geleneğin ortaya koyduğu Kurtuluş Tarihidir. Aslında, Kurtuluş fikri, Pavlus'un Gnostisizm'den aldığı bir fikirdir. Kurtuluşun Allah tarafından takdir edildiği ve bütün peygamberler tarafından da bildirildiği görüşü de, Allah'a ve Peygamberlerine yapılmış bir iftiradan başkar bir şey değildir. Eğer böyle bir müjde olsaydı, öncelikle Yahudiler, Hz. İsa'ya iman ederlerdi.

İşte bu kurtuluş anlayışının bir sonucu olarak, Hz. İsa ilahlaştırılmış ve o Allah'a ortak koşulmuştur. Bu kurtuluş anlayışının bir sonucu diyoruz; çünkü bu anlayışa göre, Allah kurtuluşu gerçekleştirmek için kendi gibi ilah olan oğlunu kurban etmek mecburiyetindedir.

Pavlus, özellikle, öğrencileri Luka ve Markos, aracılığıyla, kurtuluşla ilgili görüşlerini İncil'lere yansıtmıştır. Bununla birlikte Snoptik İncil yazarlarının Hz.İsa'yı ilah olarak adlandırmaktan şiddetle kaçınmaları dikkat çekicidir. Hz. İsa'dan ilah olarak söz eden yegane İncil Yuhanna İncilidir. Diğer taraftan Pavlus'un ve diğer bazılarının mektuplarında da, Hz. İsa'nın Tanrı olarak adlandırıldığını

1- O. Cullmann, a.g.e. s. 306.

görüyoruz. Öncelikle, Hz. İsa'ya ilahlık atfeden, sonra da Onun sadece bir insan olduğunu gösteren pasajları zekredeceğiz.

A- Hz. İsa'ya İlahlık Atfeden Pasajlar.

Hz. İsa'ya ilahlık isnad eden pasajlar gerçekten azdır. Bu pasajların üçü Yuhanna'nın İncil'inde yer almaktadır. İlki, Yuhanna İncil'inin hemen başında bulunmaktadır:

> Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Herşey O'nun aracılığıyla varoldu, varolan hiç bir şey O'nsuz olmadı. Yaşam O'ndaydı ve yaşam insanların ışığıydı. Işık karanlıkta parlar ve karanlık onu alt edememiştir. [Yu. 1: 1-5]

Kilise'ye göre Söz'den maksat Hz. İsa'dır. Söz'ün yani Hz. İsa'nın ilah olduğu bu metinde açıkça görülmektedir. İkinci pasaj, Hz. İsa'nın havarilerden olan Thomas'a öldükten sonra görünmesiyle ilgilidir.

> Onikilerden biri, İkiz diye anılan Thomas, İsa geldiğinde onlarla birlikte değildir. Öbür öğrenciler ona, "Biz Rabb'ı gördük" dediler. Thomas ise, "O'nun ellerinde çivilerin izini görmedikçe, çivilerin izine parmağımla dokunmadıkça ve elimi böğrüne sokmadıkça inanmam" dedi. Sekiz gün sonra

İsa'nın öğrencileri yine evdeydiler.Tohmas'-
da onlarla birlikteydi. Kapılar kapalıyken
İsa gelip ortalarında durdu. "Size esenlik
olsun!" dedi. Sonra Thomas'a, "Parmağını
uzat" dedi, "ellerime bak, elini uzat,
böğrüme koy. İmansız olma, imanlı ol!"
Thomas O'na "Rabbim ve Tanrım!" diye ce-
vap verdi. İsa ona, "Beni gördüğün için
mi iman ettin ? " dedi. "Görmeden iman eden-
lere ne mutlu!"

[Yu. 20: 24-29]

Üçüncü pasaja gelince, manuskrilerdeki farklılık yüzünden, tercümesinde ihtilaf edilmiştir. Bazıları "θεος" şeklinde okurlarken, son dönem Grek ve Romen Kilise babaları ile Suriyeli din adamları " υιος " okunuşunu tercih etmişlerdir. Buna göre söz konusu pasajı iki türlü tercüme etmek mümkündür:

Tanrı'yı asla hiç kimse görmemiştir. O'nu
Baba'nın bağrında bulunan ve kendisi Tanrı
olan biricik Oğul tanıttı.

[Yu. 1: 18]

Yukarıdaki tercüme, 1987 tarihli Yeni "Müjde" çevirisinden alınmıştır. Eski Kitab-ı Mukaddes tercümesinde ise söz konusu pasaj aynen şöyle tercüme edilmiştir:

Hiç bir zaman Allah'ı kimse görmemiştir,
Baba'nın kucağında olan biricik Oğul,
kendisi Onu bildirdir.

Son zamanlarda yayınlanan Kudüs Kitab-ı Mukaddes'-inin de, pasajı Hz. İsa'ya ilahlık isnad etmeyen varyantı esas alarak tercüme ettiğini görüyoruz:

Nul n'a jamais vu Dieu;
le Fils unique, qui
est tourné vers le sein du
Père, Lui, l'a fait connaitre.

Yuhanna'nın bu pasajı ile ilgili tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. O. Cullmann,[1] W. Bauer,[2] C.F. Burney, [3] "Oeos" yani Teos-Tanrı okunuşunu kabul eden yazarlar arasındadır .O. Cullmann,özellikle yukarıda zikrettiğimiz iki pasajı da göz önünde bulundurmak suretiyle "Teos" okunuşunun Yuhanna'nın düşüncesine daha uygun düşeceği kanaatindedir. Bununla birlikte,R. Bultman, "Teos" kelimesinin cümlede sentaks açısından güçlük çıkardığı gerekçesiyle "ios" okunuşunu tercih etmiştir. [4] H. Cremer-Kögel ile C.K. Barrett de, "Qeos" okunuşunu reddetmemekle beraber, "Uios" okunuşunun daha tercihe şayan olduğunu ileri sürmüşlerdir.[5]

1- O. Cullmann, a.g.e. s. 309.
2- W. Bauer, Das Johannes-evangelium, s.29 vd. Zikreden: O. Cullmann, a.g.e. s. 309.
3- C.F. Burney, The Aramaic Origin of tehe Fcurth Gospel, s. 39 vd. Zikreden: O. Cullmann, a.g.e. s. 309.
4- R. Bultmann, Das Evangelium des Johannes, Zikreden: O. Cullmann, a.g.e. s. 309.
5- H. Cremer-Kögel, Wörterbuch des neutest. Griechisch,1923, s. 490; C.K. Barrett, The Gospel According tc St John, s. 141. Zekreden: O. Cullmann, a.g.e. s. 309.

İncil'ler dışında Hz. İsa'nın ilah olduğunu gösteren pasajların Yeni Ahid'deki çeşitli Mektublarda yer aldığını görüyoruz. Bunlardan biri yine Yuhanna'ya aittir:

> Yine biliyoruz ki, Tanrı'nın Oğlu gelmiş ve Gerçek Olan'ı tanımamız için bize anlama gücü vermiştir. Biz Gerçek Olan'dayız, O'nun Oğlu İsa Mesih'teyiz. Kendisi gerçek Tanrı ve sonsuz yaşamdır.
>
> [I. Yu. 5: 20]

Yuhanna İncil'inin, Havari Yuhanna'ya ait olmadığını ve bu İncil'in bir Grek düşünür tarafından çok sonraları kaleme alındığını daha önce söylemiştik. [1] Gerçekten de Yuhanna'nın İncil'i diğer snoptik İncil'lerden, uslub bakımından olduğu kadar ele aldığı konular bakımından da büyük farklılık arzetmektedir. Snoptikler Hz. İsa'yı Tanrı olarak adlandırmaktan özellikle kaçınırlarken, Yuhanna'nın böyle bir endişe taşımaması son derece düşündürücüdür. Gerek uslubu gerekse ele aldığı konular, bu İncil'in belli bir gayeyi gerçekleştirmek için özellikle yazıldığı düşüncesini güçlendirmektedir.

Havari Petrus'un da kendisine isnad edilen bir mektuba, Hz. İsa'ya Tanrı olarak hitab etmekle başladığını görüyoruz:

1- Bkz. s. 22-23.

> İsa Mesih'in kulu ve elçisi Simun Petrus'tan, Tanrımız ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in doğruluğu sayesinde bizimkiyle eş değer bir imana kavuşmuş olanlara selam!
> [II. Pet. 1: 1]

Ancak, bu pasajı da, Hz. İsa'ya ilahlık isnad etmeden çevirenler vardır. Elimizdeki Kitab-ı Mukaddes tercümesi, bunlardan biridir:

> İsa Mesih'in kulu ve resulü Simun Petrus, Allah'ımızın ve Kurtarıcı İsa Mesih'in salahında bizimle müsavi surette kıymetli imanı olanlara (inayet ve selamet çoğaltılsın).

Açıkca görülmektedir ki, basit tercüme oyunlarıyla bile insan bir anda ilah mertebesine yükseltilebilmektedir!!!

Nihayet Hz. İsa'ya Pavlus'un Mektublarında da az da olsa, zaman zaman ilahlık isnad edildiğini müşahede ediyoruz. Ancak, kesin olan şudur ki, Hz. İsa Pavlus için bir ilah'tan başka bir şey değildir. Zira ortaya koymuş olduğu kurtuluş anlayışı, yani, Kurtuluşun, amellerle değilde insanın dışında ancak ilahi bir müdahale ile gerçekleşebileceği fikri, zorunlu olarak Hz. İsa'nın ilah olmasını gerekli kılmaktadır. Aksi halde, kurtuluş, asla mümkün olmayacaktır. İşte Pavlus, bu kurtuluş anlayışıyla Hıristiyan geleneğini bir içinden çıkamayacağı bir şirk geleneği haline döndürmüştür.

Pavlus, İbranilere gönderdiği Mektub'un giriş bölümünde Hz. İsa'ya iki kez Tanrı olarak seslenmektedir:

Ama Oğul için şöyle diyor:
Ey Tanrı, tahtın sonsuzluk boyunca kalıcıdır, ve adalet asası senin eğemenliğinin asasıdır. Doğruluğu sevdin, kötülükten nefret ettin. Bunun için Tanrı, senin Tanrın, seni sevinç yağıyla arkadaşlarından daha çok Meshetti."

[İb. 1: 8-9]

Pavlus'un zikrettiği bu pasajlar Mezmurlar'da da geçmektedir.[1] Orada Kıral-rahibe hiperbolik bir şekilde isnad edilen ilahlık, burada Pavlus tarafından Hz. Isa'ya atfedilmiştir.

Pavlus tarafından Hz. İsa'ya ilahlığın isnad edildiği diğer pasajlar şunlardır:

Mesih Tanrı özüne sahip olduğu halde Tanrı'ya eşitliği sımsıkı sarılacak bir hak saymadı. Ama yüceliğinden soyunarak kul özünü aldı ve insan benzeyişinde doğdu. İnsan biçimine bürünmüş olarak ölüme, çarmıh üzerinde ölüme bile boyun eğip kendini alçalttı. Bunun için de Tanrı O'nu pek çok yükseltti. ve O'na her adın üstünde olan adı bağışladı. Ta ki, İsa adı anıldığında göktekiler, yerdekiler ve yer altındakilerin hepsi diz

---

1- Mez. 45: 6-7.

çöksün ve her dil, Baba Tanrı'nın yücel-
tilmesi için, İsa Mesih'in Rabb olduğunu
açıkça söylesin.

[Fi. 2: 6 -12]

Bu pasajda da, Hz. İsa'nın Tanrı özüne sahib olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan, ibarede geçen Rabb Kyrios - tabirinin de Pavlus için Tanrı'lıkla eş anlama olduğunu burada özellikle belirtmek gerekir. [1] Rab, ünvanının Tanrı'lıkla eş anlamlı kullanıldığına örnek olarak Pavlus'un şu ifadelerini zikredebiliriz:

Bununla birlikte bizim için tek bir Tanrı Baba vardır. O her şeyin kaynağıdır. ve biz O'nun için yaşarız.Tek bir Rabb vardır ki, O da İsa Mesih'tir. Her şey O'nun aracılığıyla yaratıldı, biz de O'nun aracılığıyla yaşarız.

[I. Kor. 8: 6]

Görünmez Tanrı'nın görüntüsü bütün yaradılışın ilk doğanı O'dur. Nitekim gökte ve yeryüzünde, görünen ve görünmeyen şeyler, tahtlar, eğemenlikler, yönetimler ve hükümranlıklar, her şey O'nda yaratıldı. Her şey O'nun aracılığıyla ve O'nun için yaratılmıştır. Her şeyden önce varolan O'dur ve her şey varlığını O'nda sürdürmektedir.

[Kol. 1: 15-17]

1- Bu konuda bkz. O. Cullmann, a.g.e., s. 311-312.

Çünkü Tanrı'lığın bütün doluluğu
Bedence Mesih'te bulunuyor.

[Kol. 2: 9]

Büyük atalar onların atalarıdır. Mesih de bedence onlardandır. O, Herşeyin üzerinde hüküm süren, sonsuza dek övülecek Tanrı'dır, Amin.

[Rom. 9: 5]

Ancak bu metni de Hz. İsa'ya ilâhlık isnad etmeden çevirmek mümkündür:

Her şeyin üzerinde olan Allah, sonsuza dek mübarek olsun, Amin. [1]

Nihayet Pavlus, Titus'a gönderdiği mektub'ta da Hz. İsa'ya ilah olarak hitab etmektedir:

Bu arada mübarek ümidimizin gerçekleşmesini, ulu Tanrı ve Kurtarıcımız İsa Mesih'in yücelik içinde gelmesini bekliyoruz.[2]

1- Les Sociétés Bibliques'ın 1964 yılında yayınlanan yeni "La Bible" tercümesinde, ikinci bir şık olarak da bu tercüme sunulmuştur: "Que le Dieu qui est au-dessus de toutes choses soit beni eternellement. Amen !

2- Bu metni de Hz. İsa'ya ilâhlık isnad etmeden tercüme edenler vardır.

Şimdiye kadar zikrettiğimiz pasajlar, Hz. İsa'nın Tanrı olarak adlandırıldığını açıkça gözler önüne sermektedir. Diğer taraftan, Allah'ın oğlu [1] ve Rabb [2] ünvanları da en azından Yuhanna ile Pavlus açısından Hz. İsa'nın ilahlığına işaret etmektedir. Hz. İsa'nın ilah olarak kabul edilmesi, Pavlus'un öğretisinin tabii bir sonucu ve hatta vazgeçilmez bir şartıdır. Çünkü, ona göre, kurtuluş ancak bu şartla mümkündür.

Günümüzde özellikle, İncil'lerin oluşumuna dair yapılan bilimsel araştırmalar, kurtuluş geleneğini temellendirebilmek için İncil'lerde tahrifat yapıldığını artık gün ışığına çıkarmış bulunmaktadır. Bütün bu tahrifata rağmen, Kurtuluş geleneği ile şartlanmamış sağlıklı bir zihnin, İncil'lerden hareketle Hz. İsa'nın ilah olduğu sonucuna ulaşması imkân dahilinde değildir. Aksine, İncil'lerde onun insan olduğunu ortaya koyan bir çok delil vardır. İşte bir çok kimse bu delillere dayanarak Hz. İsa'nın ilahlığını reddetmişlerdir. Şimdi, bu deliller üzerinde duracağız.

B- Hz. İsa'nın İnsan Olduğunu Gösteren Pasajlar

Her ne kadar, Kilise'ye karşı Hz.İsa'nın ilah olmadığını savunan bir çok kimse olmuşsa da bu konuda en güçlü ve etkili olanların Aryüs taraftarları olduklarında kuşku yoktur. Aryüscüler, görüşlerini desteklemek için özellikle

---

1- Bu ünvanın bu anlamda kullanımı hakkında bkz. Lu. 1: 32; 1: 35; 22: 67; 22: 70; Yu. 10: 24; 10: 36; Rom. 1: 3-9; 5: 10; 8: 29.

2- Biraz önce zikrettiğimiz pasajlar dışında ayrıca bkz. Rom. 1: 3; I. Kor. 8: 6; II. Kor. 1: 2-3; 11: 33; Ef.1:3; II. Sel. 1: 12; II. Pet. 1: 11; 2: 20; 3: 2, 18.

aşağıdaki pasajlardan yararlanmışlardır:

Rabb, yolunun başlangıcında en eski işlerinden önce beni yarattı.

[Sü. 8: 22]

O gün ve o saati, ne gökteki Melekler ne de Oğul bilir; Baba'dan başka kimse bilemez. Dikkat edin, uyanık durun dua edin, çünkü o anın ne zaman geleceğini bilemezsiniz.

[Mar. 13: 32-33] [1]

Size 'gidiyorum, ama yanınıza döneceğim' dediğimi işittiniz. Beni sevseydiniz, Baba'ya gideceğim için sevinirdiniz. Çünkü Baba benden daha büyüktür.

[Yu. 14: 28]

Sonsuz yaşam, tek gerçek Tanrı olan Seni ve gönderdiğin İsa Mesih'i tanımalarıdır.

[Yu. 17: 3]

İsa Yahudilere şöyle karşılık verdi: "Size doğrusunu söyleyeyim, Oğul, Babanın yaptıklarını görmedikçe kendiliğinden hiç bir şey yapamaz- Baba ne yaparsa Oğul da aynı şeyi yapar.

[Yu. 5: 19]

1- Ayrıca bkz. Mat. 24: 36-44.

İsa yola çıkarken, biri koşarak yanına geldi. Önünde diz çöküp Ona, "İyi öğretmenim, sonsuz yaşama kavuşmak için ne yapmalıyım diye sordu. İsa, ona "Bana neden iyi diyorsun?" dedi.İyi olan tek biri vardır ki O'da Tanrı'dır. O'nun buyruklarını biliyorsun : Adam öldürme, zina etme, hırsızlık yapma, yalan yere tanıklık etme, kimsenin hakkını yeme, annene ve babana saygı göster."

[Mar. 10: 17-18] [1]

Aryüs taraftarları, Hz. İsa'nın bir insan olduğunu gösteren bu delillerden başka, yine Onun, tıpkı bir insan gibi büyüyüp gelistiğini, üzüntülere, sıkıntılara hatta korkulara maruz kaldığını ve Allah'a dua ettiğini anlatan metinleri de ileri sürmüşlerdir. Çünkü, insana has olan ve Onun acziyetini gösteren bu gibi durumların Allah'a isnad edilemeyeceğinin gayet iyi bilincindedirler. Şimdi bu konuyla da ilgili bir kaç örnek verelim:

İsa bilgelikte ve boyda gelişiyor, Tanrı'nın ve insanların beğenisini kazanıyordu.

[Lu. 2: 52]

Meryem'in ve onunla gelen Yahudilerin ağladığını gören İsa'nın ruhunu hüzün kapladı ve yüreği sızladı.

1- Ayrıca bkz. Mat. 19: 16-19; Lu. 18: 18-19.

Onu nereye koydunuz ? diye sordu. Ona "Rabb, gel gör" dediler. İsa ağladı. Yahudiler, "Bakın, onu ne kadar seviyormuş!" dediler. Ama içlerinden bazıları, "Körün gözlerini açan bu kişi, Lazar'ın ölümünü de önleyemez miydi ? dediler. İsa yine derinden hüzünlenerek mezara vardı. Mezar bir mağaraydı, girişinde de bir taş duruyordu...

[Yu. 11: 33-38]

Sonra İsa öğrencileriyle birlikte Getsemani denen bir yere geldi. Öğrencilerine, "Ben şuraya gidip dua edeceğim, siz burada oturun" dedi. Petrus ile Zebedi'nin iki oğlunu yanına aldı, kederlenmeye ve ağır bir sıkıntı duymaya başlamıştı. Onlara "Canım ölüm derecesinde kederli" dedi. "Burada kalın, benimle birlikte uyanık durun." Biraz ilerledi, yüz üstü yere kapanıp dua etmeye başladı. "Baba" dedi. "Mümkünse bu kasavet benden uzaklaştırılsın. Yine de benim değil senin istediğin olsun

[Mat. 26: 36-39]

Diğer taraftan, bir çok araştırıcı, güya Hz. İsa'nın ölürken, haykırdığı "Eli, Eli, Lema Şevaktani ?" yani "Tanrım, Tanrım beni niçin terkettin ?" şeklindeki sözlerini Tanrılıkla bağdaşamayacağını ifade etmiştir.[1]

Açıkca görüldüğü üzere, Yeni Ahid'de Hz. İsa'nın hem ilah, hem de bir insan olduğunu gösteren bir çok delil vardır. İkinci kısımda, Kilise'nin, geleneğini koruyabilmek için bu güçlü delilleri nasıl yorumlayıp tevil ettiğini göreceğiz.[2] Ancak, Hz. İsa'nın insan olduğunu gösteren delillerin daha ikna edici olduğunu burada belirtmemiz gerekir.

II. İNKARNASYON (İNCARNATİON)

Kilise'nin temel esaslarından biri olan İnkarnasyon inancına göre, Logos, yani Tanrı etleşerek insan olmuştur.[3] İşte etleşmiş ve insan olmuş olan bu tanrı, Hz. İsa'dan başkası değildir. İnkarnasyon, hadisesini daha felsefî bir ifadeyle, Aşkın olan Tanrı'nın, Hz. İsa'nın şahsında, insanlık tarihine girmesi olarak da tanımlayabiliriz. İnkarnasyon hadisesini, teofani ile yani Allah'ın yeryüzündeki tecellileri, tezahürleri ile karıştırmamak gerekir. Çünkü, Allah'ın tecelli ettiği eşyada somutlaşması asla söz konusu değildir.

1- Mat. 27: 46; Mar. 15: 35

2- Bu deliller ve reddi hakkında bkz. J. Turmel, a.g.e. I, s. 27-50.

3- İnkarnasyon terimi için kullanılan Hulul terimi, bu terimin tam karşılığı değildir. Diğer taraftan "Tecessüd" tabiri de yaygın bir terim olmadığı için yanlış anlamalara meydan vermemek amacıyla, inkarnasyon tabirini aynen muhafaza etmeyi uygun gördük.

İnkarnasyon hadisesinin, Snoptikler dışında sadece Yuhanna İncil'inde yer alması, üzerinde ısrarla durulması gereken bir husustur. Yuhanna, Logos'un yani Söz'ün Tanrı olduğunu ve herşeyin O'nun sayesinde varolduğunu ifade ettikten sonra, sözlerine şöyle devam eder:

> Söz et (İnsan) olup aramızda yaşadı. Bizde O'nun yüceliğini, Baba'dan gelen lütuf ve gerçekle dolu olan biricik Oğul'un yüceliğini gördük. Yahya O'na tanıklık etti. Yüksek sesle şöyle dedi: "Benden sonra gelen benden üstündür. Çünkü O benden önce vardı diye sözünü ettiğim kişi budur."
>
> [Yu. 1: 14-15]

Ayrıca, İnkarnasyon hadisesine, Yuhanna'nın iki mektubu ile Pavlus'un mektuplarında da yer verildiğini görüyoruz:

> İsa Mesih'in beden alıp bu dünyaya geldiğini kabul eden her ruh Tanrı'dandır. Tanrı'nın ruhunu bununla tanıyacaksınız. [1]
>
> [Yu. 4: 2]
>
> Ne var ki, İsa Mesih'in beden alıp geldiğini kabul etmeyen aldatıcı bir çok kimse dünyanın her tarafına yayılmıştır. Aldatıcı ve Mesih-Karşıtı olan budur.
>
> [II. Yu. 7]

1- Beden almaktan maksat, İnkarnasyondur. Tanrı, etleşmek suretiyle insan şeklini almıştır.

İnkarnasyon hadisesinin Pavlus'un mektuplarına da konu olmasına şaşmamak lazımdır. Zira, İnkarnasyon, öğretisinin temel taşlarından biridir. Kurtuluş, amelle değil de dışardan ilahi bir müdahale ile gerçekleşeceğine göre, Allah'ın Oğlu'nun yeryüzüne insan şeklinde gelmesi kaçınılmazdır. Pavlus'un bu konuda Gnostisizm'in etkisinde kaldığını görüyoruz. Tanrı efsaneye göre yeryüzünde, insanlarda bulunan nur parçacıklarını kurtarmak için, Oğlu'nu karanlık güçlerin tanımaması için insan şeklinde gönderir. İşte Pavlus da aynı amaçla, yani insanların kurtuluşu için Tanrı'yı insanlaştıracaktır. Pavlus, Galatya'lılara gönderdiği Mektubunda inkarnasyon hadisesine şöyle işaret etmektedir:

> Ama zaman dolunca Tanrı, Yasa altında olanları özgürlüğe kavuşturmak için, kadından doğan, Yasa altında doğan öz oğlunu gönderdi.
>
> [Gal. 4: 4]

Pavlus, inkarnasyona daha başka yerlerde de işaret etmektedir. Ancak, tekrarı önlemek için yerlerini zikretmekle yetinmek istiyoruz. [1]

Şimdi cevaplandırılması gereken soru şudur: Allah oğlunu insanlaştırmaya daha doğrusu etleştirmeye niçin ihtiyaç duymuştur ? Bu sorunun cevabı, bizi Pavlus'un ve dolayısıyla Kilise'nin öğretisinin temel esaslarından biri olan asli günah problemi ile karşı karşıya getirmektedir.

1- Bkz. Rom. 1: 3; Fi. 2: 7; Kol. 1: 19.

III- ASLİ GÜNAH

Gnostisizm'e göre, insanın düşüşü tamamen bir kaderin sonucudur. Ve dolayısıyla kurtuluş için kefaret ödemeye gerek yoktur. Bu yüzden Tanrı'nın Oğlu, yeryüzünde insanlara kurtuluş duasını öğrettikten sonra geri döner. Ancak Pavlus, insanın düşüşünü, kaderle izahı yeterli bulmadığı için ona yeni bir boyut ilave edecektir: Suçluluk. Hz. Adem'in günah işlemesi, neslinin de günahkar olmasına yol açmıştır.[1]
Pavlus, bu görüşünü şöyle ifade eder:

> Günah bir insan (Adem) yoluyla, ölüm de günah yoluyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi.
>
> [Rom. 5: 12]

Ne var ki son derece merhametli olan Allah, işledikleri günahlardan dolayı insanları cezalandırmak istememekte, aksine onları bağışlamayı arzulamaktadır. Ancak yüce Allah'ın adaleti, suçların cezalandırılmasını gerektirmektedir. İnsanın, şeriat'ın yani Yasa'nın buyruklarını yerine getirmekle, iyi işler yapmakla günahlardan arınması, aklanması mümkün değildir. Şu halde, Allah ile insanların yeniden uzlaşmalarını sağlamak için, adaletin mutlaka gerçekleştirilmesi lazımdır. İşte bu adalet, Allah'ın biricik Oğlu İsa Mesih'in insanların günahlarına bir kefaret olmak

1- Asli Günah hakkında bkz. Mustafa Erdem, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da Âdem. Dok.Tez., Ank. 1990, s.90-107.

üzere, çarmıhta can vermesiyle gerçekleşmiştir. Böylelikle, insanlar da aklanarak Allah'la yeniden uzlaşmışlardır.

Pavlus bu düşünceleri, mektublarının çeşitli yerlerinde açıklar. Biz, burada kapsamlı olması bakımından tek bir pasaj zikretmekle yetineceğiz:

> Bu nedenle Yasa'nın gereklerini yapmakla hiç kimse Tanrı katında aklanamayacaktır. Çünkü Yasa sayesinde ancak günahın bilincine varılır. Şimdiyse Yasa'dan bağımsız olarak Tanrı'nın insanı nasıl aklayacağı açıklandı. Yasa ve Peygamberler buna tanıklık etti. Tanrı, insanları İsa Mesih'e olan imanlarıyla aklar. Bunu, iman eden herkes için yapar. Hiç ayırım yoktur. Çünkü herkes günah işledi ve Tanrı'nın yüceliğinden yoksun kaldı. İnsanlar, İsa Mesih'te olan kurtuluşla, Tanrı'nın lütfuyla karşılıksız olarak aklanırlar. Tanrı, Mesih'i,kanına olan imanla günahların bağışlanması için kurban olarak sundu ve böylece adaletini gösterdi. Çünkü sabrederek, daha önce işlenmiş günahları cezasız bıraktı.Bunu adil kalmak ve İsa'ya iman edeni aklamak için şimdiki zamanda kendi adaletini göstermek amacıyla yaptı. Öyleyse neyle övünebiliriz ? Hiç bir şeyle! Hangi

ilkeye dayanarak ? Yasa'yı yerine getirme ilkesine mi ? Hayır, iman ilkesine. Çünkü insanın, Yasa'nın gereklerini yapmakla değil, imanla aklandığı kanısındayız.

[Rom. 3: 20-28] [1]

İşte Pavlus, bu asli günah motifiyle Gnostisizm'den ayrılmaktadır. Gnostisizm'de, ortada suç olmadığı için, kurbana, kefarete de gerek yoktur. Yalnız, Allah, Oğlunu, Karanlık güçler tarafından tanınmaması için, insan şeklinde göndermiştir. Pavlus, Gnostiklerin, yeryüzündeki vazifesini tamamladıktan sonra sağ salim göğe tekrar geri gönderdikleri Oğul'u, çarmıhta öldürecektir. Zira, öğretisi bu değişikliği gerekli kılmıştır. Pavlus'un yaptığı bu değişikliği şimdi zikredeceğimiz metinde açıkça görmek mümkündür:

Biz, Tanrı'nın gizli, saklı kalmış bilgeliğinden söz ediyoruz. Tanrı'nın, zamanın başlangıcından önce bizim yüceliğimiz için belirlediği bu bilgeliği bu çağın önderlerinden hiç biri anlamadı. Anlasalardı, yüce Rabb'i çarmıha germezlerdi.

[I. Kor. 2: 8]

Metinde geçen "Çağın önderlerinden" maksat, şeytanî karanlık güçlerdir. Papa Leon, bu metne dayanarak Şeytan'ın, Kurtarıcı'ya öldürtmekle, aldandığını ifade etmiştir.

1- Bkz. I. Kor. 15: 56; Ga. 3: 19.

Zira bilselerdi, O'nu çarmıha gerip öldürmezlerdi. R. Bultmann, da bu metinde Gnostisizm açık etkisini görmektedir.[1]

Pavlus bu değişikliği Sır Dinleri'nden yararlanmak suretiyle gerçekleştirmiştir. Bilindiği gibi, öldürülen ve üç gün sonra dirilen tanrı anlayışı, Sır dinlerinin ortak özelliklerindendir.

Asli günah anlayışının İncil'lerde yer almadığını görüyoruz. Ancak Ruhu'l-Kudüs'e yapılan küfür dışında [2] bütün günahların bağışlanacağı müjdelenmiştir. [3] Bu bağışlanmaya gerekçe olarakta, Hz. İsa'nın çarmıhta akıtılan kanı ile dirilişi gösterilmiştir.[4]

Asli günah anlayışı, Eski Ahid'den kaynaklanan bir anlayış değildir. Hz. Adem'in işlediği günah hiç bir şekilde, neslinin de günahkar olmasına yol açmamıştır. Aksine daha başlangıçtan itibaren bireysel sorumluluğun kesin bir şekilde vurgulandığını açıkça müşahade ediyoruz:

> Oğullar için babalar öldürülmeyecekler
> ve babalar için oğullar öldürülmeyecek-
> lerdir; herkes kendi suçu için öldürüle-
> bilecektir.
>
> [Tes. 24: 16]
>
> Artık ogünlerde; Babalar koruk yediler
> ve oğulların dişleri kamaştı,demeyecekler.

1- Bkz. R. Bultmann, a.g.e., s. 155
2- Mat. 12: 31; Mar. 3: 28 vd.
3- Mat. 9: 2, 5 vd. Mar. 2: 5, 7, 9 vd; Lu. 5: 20 vd, 23 vd; Lu. 7: 37-50, 19: 9; Yu. 5: 14, 8: 11.
4- Mat. 26: 28; Lu. 24: 47; Elçi. 2: 28.

Fakat herkes kendi hatası için ölecek, koruk yiyen herkesin kendi dişleri kamaşacak.

[Yer. 31. 29-30]

Bireysel sorumluluk anlayışı Hezekiel'de daha da güçlü bir şekilde vurgulanmıştır:

... Fakat siz: Babanın hatasını oğul niçin taşımasın ? dersiniz. Oğul hak olanı ve doğru olanı yaptı. Bütün kanunlarıma uydu ve onları uyguladı. Şu halde o, yaşayacaktır. Suç işleyen, ölecek olan odur. Ne oğul basasının hatasını ne de baba oğlunun hatasını taşıyacaktır. Doğru olana doğruluğu, kötü olana da kötülüğü isnad edilecektir.

[Ez. 18: 19-20]

Bu pasajlar, herkesin sadece kendi hatasından dolayı sorumlu tutulduğunu açıkça gözler önüne sermektedir. Diğer taraftan Ezekiel'in devamı, tevbe edip, durumu düzelttiği takdirde kişinin geçmişte işlediği suçlarının da bağışlanacağını müjdelemektedir:

Kötü kimseye gelince, eğer işlemiş olduğu bütün suçları terkeder, benim bütün kanunlarıma uyar ve hukuku ve adaleti uygularsa, bu kimse yaşayacak, ölmeyecektir. Artık işlemiş

olduğu suçlar hatırlanmayacaktır. O, uygulamış olduğu adaletten dolayı yaşayacaktır. Rabb Yahve şöyle buyurmaktadır: Yoksa Ben, kötünün kötülüğü terkedip yaşamasını değilde ölmesini mi arzu ediyorum ?

[Ez. 18: 21-23]

Açıkça görüldüğü üzere, Allah, kullarının cezalandırılmasından çok bağışlanmasını arzulamaktadır. Bunun için tek şart, suçların terkedilmesi, ve Tanrı'nın buyruklarının yerine getirilmesidir. Bu sebeble, Pavlus'un Yasa'nın buyruklarını uygulamanın insanı Allah katında aklayamayacağı görüşü, Kur'an-ı Kerim açısından olduğu kadar, Eski Ahid açısından da yanlış bir görüştür. Diğer taraftan Hz. İsa'nın Yasa'yı kaldırmak için değil, fakat uygulamak için geldiğini ve kıyamete kadar bu Yasa'nın bir noktasının bile kaybolmayacağını bildirmesi, Eski Ahid'in Hıristiyanlar içinde geçerli olduğunu gösterir. Şu halde, Pavlus'un Yasa'nın insanı aklayamayacağı görüşü, öncelikle sözcülüğünü yaptığını iddia ettiği Hz. İsa'ya sonra da, gerektiğinde delil olarak kullandığı Eski Ahid'e karşı gelmekten başka bir şey değildir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Pavlus, Yasa'nın insanı aklayamayacağı ve kurtuluş görüşünü Gnostisizm'den almıştır. Ancak, onu öğretisi doğrultusunda değiştirmeyi de ihmal etmemiştir. Gnostisizm kurtarıcısı, dünyada düşüşten dolayı günahın sorumluluğunu taşıyan kimse olmadığı için insanların günahı için fidye ödemek

zorunda kalmadan Baba'sının yanına sağ salim döndüğü halde Pavlus'un kurtarıcısı, insanları, ataları Hz. Adem'in günahından aklamak ve böylece onların Allah ile yeniden uzlaşmalarını sağlamak için bir fidye ödemek zorunda kalacaktır. Günah için öngörülen bu fidye bizzat Hz. İsa'nın Çarmıhta akıtılan kanıdır. İşte Çarmıhta akıtılan bu kan, bizi Pavlus ile Kilise'nin öğretisinin son temel esası olan, Kefaret (Redemption) inancını incelemeye sevketmektedir.

IV- KEFARET (REDEMPTİON)

Latince "red-emption" kelimesinden gelen ve "Yeniden satın alma" anlamına gelen "Redemption" kelimesi, Yunanca, kurtuluş vasıtası, fidye, kefaret" anlamına gelen, Apo-lytrösis kelimesinin karşılığıdır. [1]

Yeni Ahid Hz. İsa'da çoğunluk uğruna hayatını fidye (Lyron) olarak veren kimse görmüştür: [2]

> Nitekim insanoğlu hizmet edilmeye değil fakat hizmet etmeye ve canını bir çokları uğruna fidye olarak vermeye gelmiştir.
>
> [Mat. 20: 28] [3]

Böylece Hz. İsa uzun zamandan beri beklenen [4] kurtuluşu gerçekleştirmekle, bizzat bizlerin kurtuluş vasıtası olmuştur. [5] Öyle ki, bundan böyle kurtuluşumuz ondadır.

1- Bkz. Xavier Léon-Du faur, Dictionnaire du Nouveau Testament, Paris, 1975, s. 460.
2- Xavier Léon-Dufaur, a.g.e., s. 461.
3- Bkz. Mar. 10: 45; I. Tim. 2:6; Tit. 2: 14.
4- Lu. 1: 68; 2: 38; 21: 28; 24: 21; İb. 11: 35.
5- Rom. 3: 24; I. Kor. 1: 30.

Tüm bilgelik ve anlayışla üzerimize
yağdırdığı lütfunun zenginliği saye-
sinde, Mesih'in kanının aracılığıyla
Mesih'te kurtuluşa, suçlarımızın ba-
ğışına sahibiz.

[Ef. 1: 7-8]

Yeni Ahid'teki Mektublar da aynı gerçeği ifade etmek için satın almak (yu agorazo) fiili de kullanılmıştır.[3]

Pavlus, insanların kurtuluşu ve günahlarının bağışlanması için çarmıh'ta öldürdüğü Hz. İsa'yı, tıpkı Sır dinlerinde olduğu gibi, üçüncü gün sonra diriltmeyi de ihmal etmeyecektir. Daha önce, İncil'ler üzerinde araştırmalar yapan bazı bilim adamlarının fidye fikrinin İncil'lere sonradan sokulduğunu söylediklerini görmüştük. Aynı şekilde, Hz. İsa'nın ölümü ve dirilişiyle ilgili pasajların da Pavlusçu görüş taraftarlarınca İncil'lere sokulduğunda kuşku yoktur.

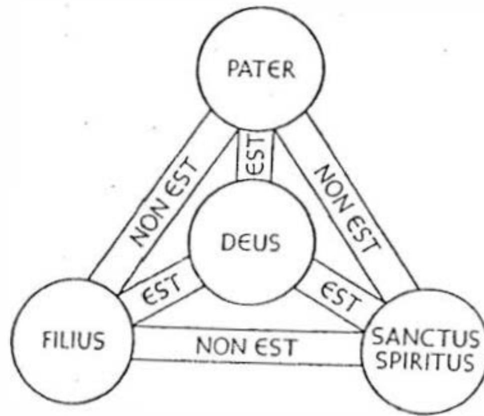
Şimdiye kadar incelediğimiz bu dört esas, doğrudan, Pavlus'un öğretisinden kaynaklanan esaslardır. Bunları aynen benimsemiş olması, Kilise'nin havarilerin tevhide dayanan öğretisine değil de, Pavlus'un şirk menşeli öğretisine dayandığını açıkça gösterir. Ancak, Kilise'nin

1- Ayrıca bkz. Rom. 8: 23; Kol. 1: 14; İb. 9: 12, 15; I. Pet. 1: 18.
2- Bkz. I. Kor. 6: 20; 7: 23; Gal. 3: 13; 4: 5; Ef. 1: 14; 4: 30; II. Pet. 2: 1; Elçi. 5: 9; 14: 3 vd.
3- Bkz. X. Léon-Dufour, a.g.e. s. 461.

dayandığı, bir başka temel esas daha vardır ki, o da Teslis'dir. Kanaatimize göre, Teslis inancı Pavlus'a yabancı bir inançtır. Bunun en büyük delili Teslis'in üçüncü şahsını oluşturan Ruhu'l-Kudüs'ün ilahlığına ancak 381 yılında İstanbul'da toplanan Konsil'de karar verilmiş olmasıdır. Buna rağmen yazarlar, Teslis'in İncil'lerde ve Yeni Ahid'de yer alan mektuplarda mevcut olduğunu ileri sürmektedirler. Şu halde, bu yazarların iddialarında haklı olup olmadıklarını görebilmek için, dayandıkları delilleri incelemek yerinde olacaktır.

V - TESLİS

Teslis ile ilgili pasajları incelemeden önce, Teslis'in ne olduğu hususunda bazı açıklamalarda bulunmak yararlı olacaktır. Hıristiyanlığın en önemli dogmalarından biri olan teslis, Baba, Oğul ve Ruhu'l Kudüs'den oluşan tek bir Tanrı'ya inanmaktır. Bu inançta esas olan, cevheri bölmemek ve şahısları da birbirlerine karıştırmamaktır. Aksi takdirde teslis inancı ortadan kalkar. Problemin rahatlıkla anlaşılabilmesi için şöyle bir şema yapılmıştır:

Eğer cevher bölünecek olursa, bu taktirde ortaya üç ayrı Tanrı çıkar ki, o zaman tek Tanrı inancından uzaklaşılmış olur. Diğer taraftan, şahıslar da karıştırılırsa teslis inancı yeniden ortadan kalkar. Zira Kilise her bir şahsa birbirlerinden farklı görevler tahsis etmiştir. Teslis inancının akla aykırı olduğunu, Kilise'de kabul etmektedir. Bu yüzden onu (Mystère) yani Sır olarak tavsif etmiş ve böyle bir inanca ancak vahiy yoluyla ulaşılabileceğini ileri sürmüştür. Bu açıklamalardan sonra, Teslis'e kaynak teşkil ettiği iddia edilen bazı pasajları zikredelim:

> Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin.
>
> [Mat. 28: 19] [1]

Yine teslis'e kuvvetle işaret ettiği iddia edilen bir başka pasaj da Pavlus'a ait olan şu pasajdır:

> Bütün kutsallar size selam ederler. Rab İsa Mesih'in lütfu, Tanrı'nın sevgisi ve Kutsal Ruh'un beraberliği hepinizle birlikte olsun.
>
> [II. Kor. 13: 13-14]

Aynı şekilde Pavlus'un, Mektuplarında yer alan şu iki pasajın da Teslis'e işaret ettiği ileri sürülmüştür:

1- Yine, Teslis'e işaret ediyor gerekçesiyle, İncil'lerden başka pasajlar da örnek olarak sunulmaktadır. Ancak bu pasajların teslis ile uzaktan yakından hiç bir ilgisi yoktur. Bu yüzden onları burada nakletmek yerine, yerlerine işaret etmekle yetiniyoruz. Mat. 3: 16; Lu.1:35; Yu. 14: 11, 16-26.

Bazılarınız böyleydiniz; ama yıkandınız, kutsal kılındınız, Rab İsa Mesih'in adıyla ve Tanrımızın ruhu aracılığıyla aklandınız.

/¯I. Kor. 6: 11_7

Çağrınızdan doğan tek bir ümide çağrıldığınız gibi, beden bir, Ruh bir, Rabb bir, iman bir, vaftiz bir, herşeyin üzerinde herşeyle ve herşeyde olan herkesin Tanrısı ve Babası birdir.

/¯Ef. 4: 4-6_7

Açıkça görülmektedir ki, bu pasajların hiçbiri yukarıda açıkladığımız tarzda bir teslis anlayışına uzakdan da olsa işaret etmemektedir. Bazı yazarlar tarafından teslis'e işaret ettiğini ileri sürdükleri daha bir çok pasaj zikretmişlerdir.[1] Ancak kanaatimiz odur ki bu pasajların da teslis ile hiç bir ilgisi yoktur. Bu bakımdan onları burada zikretmek istemiyoruz.

Daha önce de gördüğümüz gibi, tek Allah inancı Yahudiliğin, en temel inancıdır. Bütün Eski Ahid bu gerçeği vurgulamaktadır.[2] Hal böyleyken, Yahudi bir Peygamber olan

1- Bu pasajlara La Bible de Jerusalem, (Paris, 1973, s.1677) de işaret edilmiştir.

2- Tes. 6: 4; 32: 39; İş. 46: 9.

Hz. İsa'nın Yahudi bir toplum için de teslis'den söz etmiş olması hiç düşünülebilir mi? Elbetteki, düşünülemez. Bunun en açık delili yine İncil'lerde yer alan Hz. İsa'nın şu sözleridir:

> ... Bir din bilgini yaklaşıp O'na "Tüm buyrukların en önemlisi hangisidir? diye sordu. İsa şöyle karşılık verdi: Dinle, ey İsrail! Tanrımız olan Rabb tek Rabb'dır. Tanrın olan Rabb'i bütün kalbinle, bütün canınla, bütün aklınla ve bütün gücünle sev.

Açıkca görüleceği üzere, Hz. İsa, Tanrı'nın tek olduğunu, topluluk içinde bildirmiştir. Bundan daha tabii bir şey olamaz; çünkü bütün Allah elçilerinin tebliğ ettikleri mesajlarının temelini tevhid yani tek Allah inancı oluşturur. O'na ortaklar koşmak şirkten başka birşey değildir. Yaptığı yorumlar ne olursa olsun, Kilise, teslis doğmasıyla açık bir şirkin içine düşmüş bulunmaktadır. Zira Allah'a Oğul ile Ruhu'l Kudüs'ü ortak koşmaktadır. Bu bakımdan, Oğul ile Ruhu'l Kudüs'ü ilahlaştırmaktan vazgeçmediği sürece Kilise'nin tek Tanrı inancından söz etmeğe hakkı yoktur.

Sonunç olarak, şunu söyleyebiliriz ki, Kilise, sözcülüğünü yaptığı Hz. İsa'nın mesajını gerçekten anlamak istiyorsa, İncil'leri, Pavlusçu gelenek dışında yeniden incelemek zorundadır. Bunu yaptığı taktirde ikinci bölümde

görüleceği üzere geçmişte içine düştüğü saçmalıklara gelecekte düşmemiş olacaktır. İşte o zaman Hz. İsa'nın sevği temelli mesajı bütün berraklığıyla gün ışığına çıkmış olacaktır.

İKİNCİ KISIM

KİLİSE BABALARINA GÖRE Hz. İSA

GİRİŞ

Birinci kısımda, Hz. İsa ile ilgili problemleri, Kitab-ı Mukaddes'in nasslarına göre incelemiştik. Bu kısımda ise, Kilise babalarının bu nassları nasıl yorumladıklarını inceleyeceğiz. Nasslar ile yorumların birbirleriyle özdeşleştirilmemeleri gerektiğine, daha önce işaret etmiştik. Zira, yorumların hatalı olabileceği hiç bir zaman göz ardı edilmemelidir. Kilise bir zamanlar, Kitab-ı Mukaddes'e dayanarak dünyanın dönmediği sonucuna ulaşmış ve aksi görüşte olanlara en ağır baskı ve zulmü uygulamaktan geri kalmamıştır. Bunun sebebi, yorumla ulaştığı sonucu, bizzat Kutsal Metnin bildirdiği gerçek sanmış olmasıdır. Bugün, bir çok zulme ve baskıya yol açmış bu sonucun, daha doğrusu yorumun yanlış olduğunu Kilise'de kabul etmektedir. Bu durumun ortaya koyduğu bir başka gerçekte şudur: Bu yorum sonucu, Kilise'nin yanılmazlığı dogması çökmüştür. Zira Ruhu'l Kudüs tarafından yönetilen Kilise'nin hataya düşmemesi iman esaslarındandır. Kilise, hataya düşmüşse, bunun anlamı Ruhul Kudüs'ün onu yönetmediğidir. Ruhu'l Kudüs'ün hata etmesi tasavvur bile edilemeyeceğine göre, yanılgının Kilise'nin hatalı yorumuna isnad edilmesi gerekir ki, bu da onun Ruhu'l Kudüs tarafından yönetilmediğini açıkca gözler önüne serer.

Kilise'nin dayandığı esasları daha başlangıçtan itibaren, büyük ölçüde Pavlus'un belirlediğini görmüştük. Kilise, Pavlus'un sözlerini, tıpkı İncil'ler gibi, vahiy kabul etmektedir. Aslında onların vahiy olmadıkları, Pavlus'un sözleri oldukları açıktır. Ancak, Pavlus da, sözlerinin vahiy olduğunu ısrarla vurgulamaktadır.

Birinci bölüm Hz. İsa'nın Hıristiyan kaynaklara göre incelenmesine ayrıldığı için, biz de ilk kısımda, Kilise'nin geleneğine uyarak, İncil'ler dışındaki metinleri de, nass olarak değerlendirdik. Aslında doğru olan İncil'ler dışındaki metinleri vahiy olarak değerlendirmemektir. Bizim bu şekilde hareket edişimizin başlıca sebebi,Hıristiyan geleneğinden hareketle bile Kilise'nin öğretilerine ulaşılamayacağını açıkça ortaya koymaktır. Nitekim, Kilise'nin temelleri üzerinde asırlar boyu yapılmış olan ve hala devam edegelen tartışmalar, görüşümüzü doğrulamaktadır.

Pavlus 67 senesinde Roma'da öldürüldüğünde, öğretisini tamamlamış, geriye yapılacak fazla bir şey bırakmamıştı. Ancak, durum hiç de öyle olmadı. Bizzat Pavlus'un belirlediği esaslar üzerinde asırlar boyu sürecek olan tartışmalar başladı. Pavlus, Hz. İsa'nın ilah olduğunu,günahlarımızın bağışlanması için çarmıhta can verdiğini, üçüncü gün dirildiğini bildiriyordu. Ancak, bu söyledikleri, bir çok felsefî tartışmalara zemin hazırlamıştı. Tanrı'nın gerçekten, oğlu olabilir mi ? Tanrı'nın bir kadından insan şeklinde doğması mümkün müdür ? Tanrı insanî özellikler, taşıyabilir mi ? Hz. İsa hem insan, hem Tanrı olduğuna

göre, bu iki tabiat birbirlerini etkileyebilirler mi? Etkileyebilirlerse, bu etkileşim nasıl olacaktır? İlahî tabiat yanında insanî tabiatın bir hükmü olabilir mi? Hz.İsa'nın insanî tabiatı reddedilirse, kurtuluş imkansızlaşır mı? Kurtuluş için Hz. İsa'nın hem ilahî, hem de insanî tabiatının aynı zamanda bir arada bulunması gerekli midir? Kurtuluş için Allah'ın oğlunu mutlaka kurban etmesi zorunlu mu idi? Allah, insanları başka türlü kurtaramaz mıydı? İnsan niçin işlemediği bir suçun sorumlusu olsun? Bizzat Tanrı'nın, toplumun düzeni ve mutluluğu için koyduğu Yasa'ları uygulamak insanı Allah katında niçin aklamasın? Tanrı'nın emirlerini yerine getirmek, insanı kurtarmazken, kuru bir iman insanı nasıl kurtarabilir? Baba'dan doğan yani sonradan olan ve kendisini Baba'dan küçük gören biri, Baba'ya nasıl denk olabilir? Sonradan olanın ilah değil de yaratık olması gerekmez mi? Daha bunlar gibi anlamsız bir çok soru, asırlar boyu bir çok kimsenin zihnini meşgul edecek ve sorulara verilen cevaplardan bir çok sapık fırkalar doğacaktır. Şu kadar var ki, bu sapık fırkalardan biri kendini Ortadoks ilan edecek ve kendi gibi düşünmeyenleri aforoz edecektir. Oysa ki bu fırkalardan hiç biri Hz. İsa'nın getirdiği sevgi boyutu üzerinde durmayacaktır. Tam tersine anlamsız tartışmalardan dolayı hertarafta, dehşet hüküm sürecek, binlerce masumun kanı boş yere akıtılacaktır.

İncil'ler okunduğu zaman, Hz. İsa'nın doğmalar vazeden, semboller icadeden biri olmadığı rahatlıkla görülür. Ernest Renan, bu gerçeği, çok önceleri defalarca basılan "İsa'nın Hayatı" adlı eserinde şöyle ifade eder:

" İsa bir takım doğmalar vaz eden, semboller icad eden biri değildir. O, dünyayı yeni bir ruha ve anlayışa başlatan biridir. Yeryüzünde en az Hıristiyan olan kimseler, dördüncü asırdan itibaren Hıristiyanlağı saçma sapan ve çocuksu metafizik münakaşalara sokan Yunan Kilise'sinin alimleri ile, İncil'den koskoca bir yığın halinde binlerce madde çıkarmak isteyen Latin ortaçağının skolastikleri olmuştur. Allah'ın krallığı için İsa'ya uymak: İşte ilk devirde Hıristiyan olmak bundan ibaretti." [1]

Ernest Renan'ın da ifade ettiği gibi, Kilise anlamsız tartışmalarını, ortaçağda da devam ettirmiştir. Ancak biz bu kısımda, çalışmamızı 451 yılında gerçekleşmiş olan Kadıköy Konsil'ine kadar gelişmelerle sınırlamak ve gerek olmadıkça bu dönem dışına taşmak istemiyoruz. Çünkü, kendini Ortadoks, ilan eden Pavluscu Kilise'nin dayandığı esaslar, bu Konsil'de kesin olarak belirlenmiştir.

Pavlus'un 67 yılında ölümünden 451 yılına kadar geçen zaman zarfında ortaya çıkan Kristolojik problemleri şöyle özetlemek mümkündür:

I- İlk asrın sonuna kadar olan dönemde, Tevhidçi gelenek zayıflamaya yüz tutarken, Pavlusçu Şirk geleneği Hakim Kilise olmaya başlamıştır.

II- İkinci asırda, Doketist'ler ve Adopsiyonistler ile yapılan tartışmalar, Kilise'ye Mesih'teki tanrılık ve insanlığı daha güçlü bir şekilde tekid etme imkanı sağlamıştır. Gnostikler ile yapılan tartışmalar ise,kurtuluş

1- E. Renan, Vie de Jésus, Paris, 1893, s.249-250: Ziya İshan tarafından "Isa'nın Hayatı" adıyla tercüme edilen bu eser, 1945 yılında M.E.Bakanlığının Fransız Klasikleri arasında yayınlanmıştır.Bkz. s. 260-261.

tarihinin özelliklerini ve Mesih'in kurtarıcı şahsiyetini gündeme getirmiştir. Her ne kadar, Hz. İsa'nın tanrılığı ve insanlığı vurgulanmışsa da, hemen bu asırda teknik anlamda iki tabiat öğretisi henüz mevcut değildir.

III- İkinci asrın sonundan İznik Konsil'ine (325) kadar olan dönemde ise, Kilise babaları, Gnostikler Doketistlere karşı Mesih'teki iki tabiatın varlığını ve gerçekliklerini vurgulamışlardır. 325 yılında yapılan İznik Konsil'inde ise, Mesih'in ilahî ve insanî yönü resmen kabul edilmiştir.

IV- İznik Konsil'inden 451 yılında gerçekleşen Kadıköy Konsil'ine kadar geçen dönem zarfında, artık önemli olan, Mesih'teki Tanrı'lığın ve Insanlığın tem ve mükemmel olması meselesi değildir. Allah'ın birliğini ve Hz. İsa'nın insan olduğunu savunan Aryüs'ün İznik Konsil'inde aforoz edilmesiyle birlikte Kilise, artık bu meseleyi kendince halletmiş durumdadır. Bundan sonra halledilmesi gereken mesele, Mesih'teki bu iki tabiatın birbirleriyle olan ilişkileri meselesidir. Zira, Kilise babaları, Mesih'in tanrılığı ve insanlığı konusunda artık görüş birliğine varmışlardır. [1] Bu ilişkilerin belirlenmesi, Nesturilik, Monofizitlik gibi Kilise nazarında sapık sayılan mezheplerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu bakımdan, Sayın Mehmet Aydın'ın Nesturilik ile Monofizitliği Teslis'den kaynaklanan kristolojik cereyan olarak göstermesi, kanaatimizce doğru bir yaklaşım olmasa gerektir.[2] Zira birbirine

1- Bu konuda bkz. S.J. Aloys Grillmeier, a.g.e., s. 445
2- Mehmet Aydın, Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, Konya 1989, s.119-121.

tamamen zıd olan bu iki mezheb, teslis'den değil, Mesih'teki iki tabiatın birbirleriyle olan ilişkilerini farklı değerlendirmelerinden çıkmıştır. Nesturîler, Hz. İsa'nın insan tabiatına ağırlık verirlerken, Monofizitler, adeta onun insan yönünü yok sayarak,O'nda sadece tek bir ilahi tabiatın varolduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Bu açıklamalardan sonra, Kilise babalarının, ilk kısımda ele aldığımız konular ile ilgili yorumlarına geçebiliriz.

I. Hz. İSA'NIN İLAHLIĞI

Pavluscu gelenek başlangıçtan beri Hz. İsa'nın ilah olduğunu savunagelmiştir. Ancak, Havarilerin yaydığı tevhid geleneğini sürdüren Yahudi Hıristiyanlar, herkesten önce öğretiye şiddetle karşı çıkarak, onun sadece bir insan olduğunu söylemişlerdir. Yahudi Hıristiyanlar arasında Ebionitlere işaret etmek istiyoruz. Yahudi Hıristiyanların başını çektiği bu gelenek "Monarşizm" olarak adlandırılan teolojik akıma dönüşecektir. Özellikle ikinci ve üçüncü asırlarda etkili olan ve Kilise'yi son derece meşgul eden bu akımı, dördüncü asırda onun için daha tehlikeli olan Aryanizm izleyecektir. Şimdi bu teolojik akımlar üzerinde kısaca duralım.

1- Ebionitler

Ebionit kelimesi, İbranice'de fakir anlamına gelmektedir. Bu Yahudi Hıristiyanlara niçin bu ad verildiği hususunda, özellikle mutaassıp Hıristiyanlar tarafından

çocuksu açıklamalar yapılmıştır. Mesela, akıl bakımından fakir oldukları ileri sürülmüştür. Kanaatimizce, onlara bu adın verilmesi, zühd hayatına ağırlık vermelerindendir. Kilise tarafından sapık bir fırka olarak görülen Ebionitler Hz. İsa'yı ilahi bir takım güçlere mazhar olmuş bir insan olarak kabul etmektedirler. Onlara göre, Ruhu'l Kudüs Hz. İsa vaftiz edildiği sırada, bir güvercin şekline girerek üzerine konmuş ve onu ilahi güçlerle donatmıştır.[1]

Pavlus'u murted, hain ve münafık kabul eden Ebionitler, Hz. Musa'nın şeriatına bağlılıklarını sürdürürler.İncil'ler içinde sadece Matta'nınkini kabul ederek, diğerlerini reddederler.[2]

2- Monarşianizm

Bu teolojik akıma, "Monarşianizm" adının verilmesi, Allah'ın birliğini (Monarşı), monoteizm anlayışını korumak istemesinden dolayıdır. Hz. İsa'yı gerçek bir ilah kabul etmememesinden ötürü, bu akım da Kilise tarafından "Sapık" ilân edilmiştir. Monarşist ilahiyatcıları iki ana başlıkta incelemek mümkündür.

a) Adopsiyonistler.

b) Modalistler (Sabelliyenler).

Şimdi bu ilahiyatçılar ve görüşleri hakkında kısa bilgiler sunalım.

1- Mat. 4: 13-17; Mar. 1: 9-11; Lu. 3: 21-22.

2- Ebionitler, hakkında bkz. Adolph Harnack, History of Doğma, New York, 1961, I, 299 vd; G. Weelter, Histoire des sectes chrétiennes, Paris 1950, s. 29-30.

a- Adopsiyonistler

Adopsiyonistler'in ortaya koyduğu Adopsiyonizm öğretisine göre, Hz. İsa Allah'ın tabii Oğlu değildir, fakat ilahi bir inayet sonucu, O'nun evlatlığıdır.[1]

İkinci asrın sonlarına doğru, Theodotus, adlı biri Roma'ya gelir ve Romalılara Hz. İsa'nın ilah olmadığını göstermeye çalışır, Theodotus, Eski Ahid ile Yeni Ahid'e dayanarak, Hz. İsa'nın bakire Meryem'den doğmuş bir insan olduğunu, vaftiz edildiği sırada, Allah'ın evlatlığı (adoptif) olduğunu, ama insan olmuş bir tanrı olmadığını ispat eder. Ancak, Kilise'nin tepkisine maruz kalır, ve Papa Victor tarafından 190 yıllarına doğru aforoz edilir.[2]

Kilise'nin savunucularından Hippolyte, "Syntağma" adlı eserinde, Theodotus'un görüşlerini çürütmeye çalışır ve Hz. İsa'nın her bakımdan tam bir tanrı olduğunu ortaya koymaya çalışır.[3]

Bununla birlikte, yarım asır sonra, Theodotus'un görüşlerinin Artemas tarafından savunulduğunu görüyoruz. Artemas da, Hz. İsa'yı insan seviyesine indirir. O'nun bütün özelliği, vaftizi esnasında üzerine Ruhu'l Kudüs'ün inmesidir. Artemas'ın görüşleri Novatien tarafından De Trinitate adlı eserinde şiddetle eleştirilir.

1- G. Welter, a.g.e., s. 44-45

2- Adapsiyonizm öğretisi hakkında bkz. A. Harnack, a.g.e., III, 1-50.

3- Bkz. J. Turmel, a.g.e., I, 22; G. Welter, a.g.e., s.44-45.

Artemas, adopsionist öğretisini Roma'da yaymaya çalışırken, Paul de Samosate'de benzer görüşleri Antakya'da yayıyordu. Zeki ve belağat sahibi biri olan Paul de Samosete, Antakya Piskoposu idi. Ve etrafında büyük bir prestije sahib bulunuyordu. Etrafında kadınları eksik etmeyen Piskopos, Ruhu'l Kudüs'ün kendisine vahyettiğini iddia ediyor. Hatta istesem ben de Mesih olabilirim; çünkü o da ben de aynı tabiattanız diyordu. Paul'u görüşlerinden vazgeçirebilmek için Antakya'da iki Konsil toplanmıştır. Görüşlerinde ısrar edince ikinci Konsil tarafından aforoz edilmiştir. Theodotus'un adapsiyonizm'ini geliştirerek ortaya koyduğu öğretisine gelince, daha o zamandan Aryanizm ile Nesturiliğin habercisi durumundadır.[1] Gerçekten de öğretisine göre, Allah'ın tek bir şahsi realitesi vardır ve Logos ile Ruhu'l Kudüs tek olan bu müşahhas varlığın basit sıfatlarından başka bir şey değildirler. Bu sıfatlar, Söz (Logos) ve Hikmet (Sophia) olarak adlandırılır. Hz. İsa Logos'un müdahalesi sonucu, Bakireden doğmuş bir insandan başka bir şey değildir. Logos Hz. İsa'da tıpkı bir Mabette gibi durmakta, ama onu şahsen ilah yapmamaktadır.[2]

b- Modalistler (Sabelliyenler)

Öyle görünüyor ki, Allah'ın birliğini kurtarmayı amaçlayan modalizm, ilk defa ikinci asrın sonlarına doğru Smyrne'de Noet adlı biri tarafından öğretilmeye başlanmıştır. Noet, sadece tek bir Tanrı, Baba, olduğunu, dolayısıyla doğanın, izdırap çekenin ve ölenin Baba olduğunu iddia ediyor

1- Bkz. G. Welter, a.g.e, s. 45.
2- G. Welter, a.g.e., s. 45.

ve Ortadoks Hıristiyanları iki tanrıya inanmakla suçluyordu. Symerne Presbitleri 200 yılında Noet'i mahkum etmek üzere bir araya geldiler. Ancak, Noet'in çömezlerinden biri olan Epigone, yeni doktrini Roma'ya ulaştırmakta gecikmedi.[1] Bu doktrinin, Roma'da Praxeas adlı biri tarafından da savunulmakta olduğunu görüyoruz. Tertullien'e göre, Praxéas, Baba ile Oğulun, bir ve aynı şey olduklarını, Logos'un mustakil varlığı olmadığını ve onun sadece bir isim bir ses olduğunu savunuyordu. Böylece meşhur ilahiyatcı, bu konuda kendisinden sonra gelenlerin onaylayacakları öğretisini şöyle formüle ediyordu: Teslis; öz bakımdan değil ama derece bakımından, cevher bakımından değil ama, şekil bakımından, güç bakımından değil ama görünüş bakımından üç şahıs içerir.[2]

İşte Monarşistlere, Modalist denilmesinin sebebi Tanrı'nın üç durumunu, görünüşler ile Mod(tarz)lar ile açıklamaya çalışmalarıdır. Çarmıha gerilenin Baba olduğunu kabul ettikleri için Modalistlere, "Patripassiens"ler ya da Yunanca "Théopaschites"ler de denir. Modalizm öğretisini benimseyip savunanlar arasında özellikle Cléomine, Eschyne ve Sabellius'un isimlerini zikretmek gerekir.

Modalistler de görüşlerini Kitab-ı Mukaddes'e dayandırmaya özen göstermişlerdir. Görüşlerine delil olarak özellikle Hz. İsa'nın şu sözlerini ileri sürmüşlerdir.

1- Bkz. G. Welter, a.g.e., s. 43
2- Bkz. G. Welter, a.g.e., s. 44

Ben ve Baba biriz

/Yu. 10: 30/

Beni görmüş olan Baba'yı
görmüştür.

/Yu. 14: 9/

Yine Pavlus'un Romalılara gönderdiği mektubda yer alan:

Mesih, herşeyin üzerinde
olan Tanrı'dır.

/Rom. 9: 5/

ibaresini delil olarak gösterdikten sonra, Eski Ahid'de Allah'ın birliğini ilan eden metinleri[1] zikretmeye büyük özen göstermişlerdir.[2]

Açıkca görüleceği üzere, Modalistler. Allah'ın birliğini korumak amacıyla Hz. İsa ile Baba'yı özdeşleştirmişler ve iki tanrı anlayışına yol açacağı endişesiyle ilahî şahısların varlıklarını asla kabul etmemişlerdir. Hz. İsa'yı müstakil ilah kabul eden Kilise'nin bu öğretiye müsamaha gösteremeyeceği açıktır. Kilise'nin ilk yapacağı iş Baba ile Oğul ayırımını ispat edebilmek olacaktır. Kilise'nin müdafiilerinden Hippolyte, sapık gördüğü bu öğretiyi reddetmek için derhal kaleme sarılır. Öncelikle, Eski Ahid'de kökleşmiş bulan Tek Tanrı inancının, Baba ile Oğul ayırımını reddetmek şöyle dursun, böyle bir ayırımın bulunduğuna bile işaret ettiğini ifade ettikten sonra, görüşüne

1- Bkz. Çık. 20: 3; İş. 45: 14; Bar. 3, 36.
2- Bkz. J. Turmel, a.g.e., I, 23-24.

delil olarak İşa'yanın şu metnini sunar:

Allah sadece sende bulunur

/"İş. 45: 14_7

Hippolyte, bu metinde ilahi iki şahsın ayırımına dair işaret gördüğünü sanmaktadır. Şöyle ki, Allah ve kendinde Allah'ın bulunduğu kişi. Yine ona göre, Pavlus'un Hz. İsa'nın herşeyin üstünde Tanrı olduğunu gösteren, sözünü yine Pavlus'un O bütün yüceliğine rağmen Hz. İsa'yı Baba'ya bağımlı kılan sözü doğrultusunda anlamak gerekir. [1] Aynı şekilde, Yuhanna'nın metinleri de onu pek fazla rahatsız etmez. Şayet Mesih kendisini Baba ile özdeşleştirmek isteseydi, "Baba ve Ben birim" derdi. Demekki, "Baba ve Ben biriz" sözü, şahıslara özdeşleştirmemekte, aksine onları ayırmaktadır. Beni görmüş olan Baba'yı görmüştür, metnine gelince, Hıppolyte, Mesih'in bu ifade ile kendini sadece Baba'nın imajı olarak takdim etmek istediğini bildirir. Böylece O, hasımlarının delillerini çürütmüş olmaktadır. Nihayet Hippolyte, ilahi iki şahsın varlığını ortaya koyan metinleri zikretmeyi de ihmal etmez:

Ben Baba'dan çıkıp dünyaya
geldim.

/"Yu. 16: 28_7

Söz Tanrı'daydı.

/"Yu. 1: 1_7

Ama zaman dolunca, Tanrı Yasa
altında olanları özgürlüğe

1- Bkz. I. Kor. 15: 28 "Herşey Oğula bağlı kılınınca o zaman Oğul'da herşeyi kendisine bağlı kılan Tanrı'ya olacaktır. Taki, Tanrı herşeyde herşey olsun".

kavuşturmak için kadından doğan
yasa altında doğan öz oğlunu
gönderdi.

[Gal. 4: 4]

Böylece Hippolyte, zikrettiği bu metinlerle Kutsal Kitab'ın, uluhiyette açık bir şekilde iki şahıs ayırdığını ve Inkarnasyonu hiç bir şekilde Baba'ya isnad etmediğini ortaya koymuş olmaktadır.[1]

Modalistlerin hareket noktaları övgüye layık olsa da vardıkları sonucun yanlış olduğu açıktır. Zira, inkarnasyon hadisesini Baba'ya isnad etmekle, Onu çarmıhta öldürmeye mahkum etmiş olmaktadırlar! Ne yazıkki, Allah'ın birliğini korumak için gösterdikleri gayretler, onları başka bir çıkmaza sokmaktan kurtaramamışdır. Bununla birlikte iki ilahî şahıs kabul etmenin, iki ayrı ilah kabul etmek anlamına geleceğini söylemeleri, hertürlü takdirin üzerindedir.

3- Aryanizm

Dördüncü asrın başlarına doğru ortaya çıkan ve Kilise'yi şiddetle sarsan en güçlü hareket Aryüs'un başlattığı tevhid hareketi olmuştur. Öyle görünüyor ki, Aryüs öğretisinin temellerini ilk defa 318 yılında, Piskopos Alexandre ile yaptığı bir tartışma sırasında atma imkanı

1- Bkz. J. Turmel, a.g.e., I, 24-25, Modalistler hakkında bkz. A. Harnack, a.g.e., III, 51-118; S.J. Aloys Grillmeier, a.g.e., s. 121-132.

bulmuştur. Aryüs, öğretisini şöyle vazediyordu: Eğer Baba Oğulu doğurmuşsa, Oğul'un varlığının bir başlangıcı var demektir, şu halde insanlaşmış Söz O ezeli değildir. [1] Aryüscü görüşler süratle yayılır. Muhtemelen 320 yılında Mısır ile Libya'dan gelen yüz kadar Piskoposun oluşturduğu Konsil Aryüs'ü ve iki piskopos, beş rahib ve altı diakr - dan oluşan taraftarlarını aforoz etti. Alexandre, Aryüs'e karşı, ezeli değişmez Oğul, Baba'nın mükemmel imajı, Baba gibi Tanrı öğretisini savunmuştu. Ancak Aryüs, alınan karara boyun eğeceği yerde görüşlerini yaymaya devam etti ve kısa zamanda bir çok taraftar edinmesini bildi. Nikomedyalı Eusebe ile Cesarée piskoposu ve Kilise tarihcilerinin ilki Eusebe Aryüs'ün görüşlerini benimsediler. 321 yılında Aryüs, görüşlerini Anadolu ve Suriye'de yaymak üzere İskenderiyye'yi terketti. Gittiği yerlerde piskoposlar olmak üzere bir çok kimseyi etrafına toplamayı başardı.

Aryüs, gittiği yerlerde, Hz. İsa'nın ilah olmadığını, aksine bir yaratık olduğunu anlatıyordu. Öğretisini doğrulamak için, aklî delillerin yanında nakli delillere de dayanmayı ihmal etmiyordu. Birinci kısımda, bu delillerden önemli gördüğümüz bir kısmı zikretmiştik. Birazdan Kilise babalarının, bu delillerden bir kısmını nasıl tevil edeceklerini göreceğiz. Aryüs'ün giderek güçlenmesinden kor-

1- Aryanizm hakkında bkz. H. M. Gwatkin, Studies of Arianism, Cambridge, 1900; E. Boularand, L'hérésie d'Arius et la "Foi" de Nicee I-II, Paris,1972; Aloys Grillmeier, S.J. a.g.e. s. 219-248.

2- Bkz. G. Welter, a.g.e. s. 48.

kan muarızları, Aryus'u artık durdurmalarının zamanının çoktan gelip geçtiğini farkına varmışlardı. Bilindiği gibi İmparator Kostantin zamanında Hıristiyanlık devlet dini olmuştu. Kilise, Aryus'u aforoz edebilmek için, İmparator Kostantin'i bir Konsil toplama konusunda ikna etmeyi başarabildi. Nihayet İmparator 325 yılında İznik'de ilk Konsili topladı. [1]

İmparatorluğun çeşitli yerlerinden gelen üçyüzün üzerindeki piskopos'tan sadece yirmisi Aryus'un görüşlerini destekliyordu. Şiddetli münakaşalardan sonra, Konsil Aryüs'un öğretisini reddetmekle kalmadı onu ve taraftarlarını aforoz etti. Ayrıca, Aryüs'u sürgüne gönderdi.Konsil'in metni İskenderiyeli meşhur Athenase tarafından kaleme alındı.[2] İznik sembolü olarak tanınan bu dökümanın önemli kısımlarını burada aktarmak istiyoruz:

> Kadir-i mutlak olan, görünen ve görünmeyen herşeyin yaratıcısı olan tek bir Tanrı Baba'ya inanıyoruz. Yine, sadece Baba'dan yani gerçek Tanrı gerçek Nur olan Baba'nın cevherinden doğmuş olan, doğmuş ama yaratılmamış olan ve Baba ile aynı cevheri paylaşan İsa-Mesih'e inanıyoruz. Gökte ve yerdeki herşey O'nun vasıtasıyla yaratılmıştır. O, biz insanlar ve

---

1- Bkz. G. Welter, a.g.e., s. 51.
2- G. Welter, a.g.e., s. 51.

> bizim kurtuluşumuz için inmiş,
> etleşerek insan olmuştur. [1]

Metnin buraya kadar olan kısmında en önemli kelime, "aynı cevher" anlamına gelen, Yunanca "homo-ousîos" kelimesiydi. [2] Böylece, Oğul'un Tanrı ile aynı cevheri paylaştığı vurgulanmak suretiyle, Aryüs'un Oğul'un Tanrı ile aynı cevheri paylaşmadığı, aksine sonradan doğduğu için yaratık olduğu öğretisi resmen reddedilmiş ve bu görüşü savunanlar da aforoz edilmiş oluyordu. Dökümanın Aryuscularla ilgili bölümünde, şöyle deniliyordu:

> Oğul henüz mevcut degilken bir süre vardı. ya da "Oğul daha henüz doğmamış iken, mevcut değildi" ya da "Yoktan yaratıldı" diyenlere, yahut da "Tanrı'nın Oğlu hakkında, O, başka uknum (hypostase)'dan ya da cevherdendir, ya da yaratıktır, ya da değişken ve hareket edendir" diyenlere gelince Kilise onların hepsini aforoz etmektedir. [3]

Aryüs ile taraftarlarının aforoz edilmeleri, problemi halletmedi, aksine Aryüs'un öğretisini daha güçlü bir hale getirdi; çünkü, İmparator Kostantin, Aryüs'un

1- G. Welter, a.g.e., s. 51-52
2- G. Welter, a.g.e., s. 52
3- G. Welter, a.g.e., s.

öğretisinin doğru olduğunu anlamakta gecikmedi. Aryüs'ü ve yine onun gibi sürülen Nikomedyalı Eusebe ile İznikli Théognis'i tekrar geri getirtti, ve Aryus'u affetti.Gerçi Eusebe ile Théognis İznik Konsil'inde alınan kararlara katılmışlardı, ama çok geçmeden pişman olarak tekrar Aryüs'un görüşlerini savunmaya başlamışlardı. Diğer taraftan Césareé'li Eusebe ise, "Homo-ousios" yani "aynı cevher" ifadesinin yol açtığı tehlikeli durum üzerinde duruyordu. Zira O'na göre, bu ifade, cevherin bölünmesini gerektiriyordu ki, bu da şirkten başka birşey değildi.

İmparatorun, Aryüs ve taraftarlarını desteklemesi sonucu, İznik Konsili'nde alınan kararları benimseyen bir çok Piskopos, görevlerinden alınarak yerlerine, Aryüs taraftarları getirildiler. İmparatorun kızkardeşi Prenses Konstantiya'nın, Aryüs'ü himaye etmesi, durumlarını daha da güçlendiriyordu. [1]

Aryüs, 336 yılında öldüğü zaman, taraftarları duruma hakim idiler. İmparator Kostantin'de bir yıl sonra ölünce yerine oğlu II. Kostans geçmişti. O da babası gibi Aryüs taraftarlarını destekledi. Ancak, Konstans'ın 361 yılında ölmesiyle birlikte, Aryüs taraftarları, İmparatorluk desteğinden mahrum kalmışlardı; zira yerine geçen ve "Mürted" lakabıyla şöhret bulan Juliyen, Hıristiyanlığa ilgi duymak şöyle dursun, son nefesini vermek üzere olan atalarının putperestliğini bile canlandırmaya kalkışmıştı.

1- Bkz. G. Welter, a.g.e., s. 52.

Ondan sonra gelen Valentiniyen de Aryüscülere zulmetti. Ancak İmparator Valens'in onları desteklediğini görüyoruz. Nihayet büyük Théodose, Aryüscuların kökünü kazımak için onlara elinden gelen zulmü yapmaktan geri kalmamıştır. 380 yılında İstanbul'da toplanan bir Konsil, hepsini aforoz etmiştir. Böylece İllirya dışında İmparatorluğun doğu kısmında Aryanizm'e son verilmiş oluyordu.

Ancak, Batı'da olaylar farklı gelişecek ve böylece Aryanizm, Doğu'dakinden daha büyük bir yayılmaya tanık olacaktır. Bunun sebebi, Ostrogotlar'a, Vizigotlar'a, Burgonlar'a, Lombardlar'a ve Vandallar'a Hıristiyanlığı Aryüscu misyonerlerin tebliğ etmiş olmasıdır. İlahiyatcı olmaktan çok savaşcı olan bu milletler, Hıristiyanlığı kılıçlarının uçları ve baltalarının ağızları ile yaymışlar ve onu, ister Hıristiyan isterse Putperest olsunlar, eğemenlikleri altına aldıkları milletlere zorla kabul ettirmişlerdir. [1]

Aryanizm, zaman zaman gerilemeler gösterse de 670 yılına kadar, Avrupa'da varlığını sürdürebilmiştir. [2] Bu tarihten sonra, Aryanizm, artık Kilise olma özelliğini yitirmiştir. Ancak, Tevhidçi görüş, üçüncü kısımda göreceğimiz üzere, fazla güçlü bir şekilde olmasa bile Hıristiyanlık içindeki varlığını günümüze dek sürdürecektir.

1- Bkz. G. Welter, a.g.e., s. 57.
2- Bkz. G. Welter, a.g.e., s. 58.

Aryanizmin doğuşu ve gelişmesi hakkında bu kısa tarihi bilgilerden sonra, şimdi Kilise babalarının, Aryüs taraftarlarının Hz. İsa'nın insan olduğunu ispat etmek için ileri sürdükleri bazı nassları nasıl tevil ettiklerini gözden geçirebiliriz. Burada Hz. İsa'nın insan olduğunu açıkça gösteren, özellikle şu üç pasaj üzerinde durmak istiyoruz:

a- Rabb beni yarattı (Dominus creavitme)
[Sü. 8: 22]

b- Çünkü Baba benden daha büyüktür
[Yu. 14: 28]

c- O gün ve saati ne gökteki melekler, ne de Oğul bilir; Baba'dan başka kimse bilmez.
[Mar. 13: 32]

a- Rabb beni yarattı. (Dominus creavit me)

Kilise'yi, Hz. İsa'nın ilahlığı konusunda en çok rahatsız eden delillerden biri de bu metin'dir. Zira açıkça, Rabb'in Hz. İsa'yı yarattığını ifade etmektedir. Yaratılmış olanın ilah olamayacağı açıktır. Bu yüzden daha erken tarihlerde Kilise bu metni "Dominus possedit me" yani "Rabb bana sahib oldu." şeklinde tahrif etmiştir. Oysa ki, en eski tercümelerden biri olan "Septante" tercümesinde "Beni yarattı" ifadesi yeralmaktadır. Bu ifade İbranice'de "beni yarattı" anlamına gelen "Qanani" fiilinin Yunanca karşılığıdır.

Hz. İsa'nın yaratıldığını açıkca gösteren bu ifade Hz. Süleyman'ın Mesellerinde yeralmaktadır. Bilindiği gibi, Kilise, Eski Ahid'i de Kutsal Kitab olarak kabul etmektedir. Ona göre Eski Ahid'de yeralan bazı pasajlar Hz. İsa'yı müjdelemektedir. İşte, Hikmet'in ağzından çıkan bu kehanet Hz. İsa'dan söz etmektedir.

Aryus taraftarlarının bu kuvvetli delili karşısında, Kilise'nin kendini savunması gerekiyordu. Bu iş için İznik Konsilindeki "Kredo"yu kaleme alan meşhur Kilise babalarından Athanase soyunacaktır. Athanase, söz konusu metinden gerek yaptıkları tercümeler gerekse teviller ile her türlü "yaratma" fiilini silip atmaya çalışan Kilise babalarının aksine, yaratma fiilini içeren Septante tercümesini kabul etmekte herhangi bir sakınca görmeyecektir. Acaba, Athanase, Hz. İsa'dan ilahlığı kaldıran ve Onu basit bir yaratık seviyesine indiren bu tercümeyi kabul etmekle bir çıkmaza girdiğini farkında değil midir? Hayır o, bu tercümeyi bilerek benimsemiştir. Çünkü, tahrif yolu ile sonuca ulaşmak ona tatmin edici gelmemektedir. Bu durumda ona göre yapılması gereken, metni tatmin edici bir şekilde tevil etmekten ibarettir. Athanase, metni şöyle tevil eder: Hz. İsa, "Rabb insanların kurtuluşu için beni insan olarak yarattı" demiştir. Burada yaratma fiili Logos'a değil fakat Logos'un giyindiği bedene aittir. Demekki, yaratılan Logos değil, fakat Hz. İsa'nın insanî yönüdür. Böylece Athanase yaptığı bu çocuksu teville Aryüs taraftarlarının dayandığı en kuvvetli delili çürüttüğünü sanmıştır. [1]

1- Bu konuda bkz. J. Turmel, a.g.e.,I, 32-33.

Athanase'nin dostları, Marcel d'Ancyre ile Antakya'lı Eustathe, tarafından derhal yayılan bu tevil, Batı'da Hilaire, Doğu'da ise Gragaire'de Nazienze tarafından da popüler hale getirilmiştir. Dördüncü asrın sona ermesinden önce Didyme, Ambroise, Faustin ve daha sonraları, İskenderiyeli Cyrille ile Fulgence bu tevili öğretmeye başladılar. Milan Piskoposu, Ambroise, bu teville ilgili olarak duygularını şöyle ifade etmektedir:

> "Rabb beni yarattı" metnini bize karşı delil olarak kullanmaktan artık vazgeçsinler. Rabb sözcüğü konuşanın "beden" olduğunu ispat etmiyor mu? Bunun, inkarnasyondan dolayı söylendiğini nasıl olur da bilmezler![1]

Augustin de bu tevili benimsemiştir:

> Secundum formam Dei dictum est: Ante omnes colles genuit me... secundum formam autem servi dictum est: Deus creavit me...[2]

Ancak, Athanase'nin bu tevili herkesi tatmin etmeyecektir. Daha 339 yılından itibaren, Cesarée'li Eusebe'nin bu tevile karşı çıktığını ve onu çürütmek için uzun bir risale yazdığını görüyoruz. Ona göre, "Rabb beni yarattı" ibaresinin bağlamı böyle bir tevilin anlamsızlığını açıkca gözler önüne sermektedir. Zira, sozü bir anlık Hz.İsa'nın

1- Bkz. J. Turmel, a.g.e. I, 36-37
2- Augustin, De Trinitate, 1.24. M. 42. 837, Zikreden: J. Turmel, a.g.e, I, 37

insanî tabiatına atfetmek, sonra da onu oradan derhal çekip almak, kapristen ve keyfilikten başka bir şey değildir. Mantık, sözün tamamını Hikmet'in, ya da Logos'un ağzına konulmasını gerektirmektedir. Eusebe bir yandan, bağlamı göz önünde bulundururken, diğer yandan da elyazmalarına başvurur. Eusebe, İbranice fiilin, Septante tercümesinin aksine yaratma manası içermediğini, fakat sadece sahib olma manası içerdiğini ileri sürer. İddiasını Aquila, Symmaque ve Théodotion'un otoritesine dayandırır. Zira bu üç kişi Septante tarafından kullanılan "ἔκτισε" fiili yerine "ἐκτήσατο" fiilini koymuşlardı. Böylece Eusebe sonuca ulaşmakta gecikmez: Metni "Rabb bana sahib oldu" şeklinde okumak gerekir. Bu durumda, bu sözlerin artık Logos'a isnad edilmesinde hiç bir sakınca yoktur. Görüldüğü gibi, Eusebe, yaptığı düzeltmeyi İbranice yazmalara dayandırdığını ve dolayısıyla Septante tercümesinin hatalı olduğunu söylemektedir. Bir kaç sene sonra, Jerome, "yarattı" fiilini muhafaza etmekle birlikte, yeni okunuşu kabul edecektir:

> Nullum autem debet verbum creationis
> Movere, quum in hebraeo nonsit creatio quae dicitur bara, sed possessio[1]

Ancak, görüleceği üzere, Jerome, sahib olma masası için İbranice "Bara" kelimesinin kullanıldığını belirtmektedir. Oysa ki, Kudüs Kitab-ı Mukaddes'i mütercimleri, Yunanca tercümenin, yaratma anlamına gelen "qanani" fiilinden yapıldığını ifade etmektedirler. [2]

1- Ep. 140. 6, M. 22. 1170. Zikreden: J. Turmel, a.g.e. I.41.
2- La Bible de Yerusalem, s. 891.

Bu durumda Septante tercümesinin doğruluğundan kuşku duymamak gerekir. Sahib olma anlamına gelen "Bara" kelimesi ise, eğer uydurulmamış ise bir varyanttan ileri gidemez.

b- "Çünkü Baba Benden Daha Büyüktür"

Hz. İsa'nın ilah olmadığını gösteren bir başka delil de bu metindir. Kilise babaları bu metni de tevil edeceklerdir. Ambroise, Oğul'un, Allah'ın suretinde olması bakımından Baba'ya eşit olduğunu, ancak, insan tabiatı taşıması ve çarmıhta can vermesi bakımından Baba'dan küçük olduğunu ifade eder. Bir tabiat aynı zamanda eşit ve dûn olamaz. Şayet Oğul , tanrı olarak Baba'nın dûnünde olsaydı Baba'nın yaptığı işleri yapamazdı. Demekki, Oğul'da tanrıdır. Açıkca görüleceği üzere, küçüklük Hz. İsa'nın tanrılığına değil insanî tabiatına isnad edilmektedir. [1] Augustin de De Trinitate'sinde bu tevili kullanacaktır.[2]

Hilaire ise, meseleye biraz daha farklı yaklaşmaktadır. Oğul, menşeini kendinden değil de doğrudan Baba'dan aldığı için kendini meşru olarak ikinci sıraya koyabilmiştir:

> Major itaque pater est dum pater est,
> Sed filius dum filius est minor non est
> Nativitas filii patrem constituit majorem...[3]

1- Bkz. J. Turmel, a.g.e. I, 43.
2- J. Turmel, a.g.e. I. 43.
3- De Trinitate. 9. 56, M. 10, 327. Zikreden: J. Turmel, a.g.e. I, 37.

Basile, Gregoire de Nazianze, Jean Damascene de bu yolu benimsemiştir. Basile, görüşlerini şöyle ifade eder: Baba Oğul'dan daha büyüktür; çünkü, onun sebebi ve onun menşeidir. Bu yüzdendir ki, Hz. İsa, Baba benden, Baba olması bakımından daha büyüktür. Aslında "Baba" kelimesi bile, sebeb ve menşe mefhumu ifade etmiyor mu? Ancak menşe bakımından olan bu büyüklük, iki ilahî şahsın cevher bakımından eşitliğine hiç bir şekilde zarar vermez. [1]

Kilise babalarının bu tevilleri, tatmin edici olmaktan çok uzaktır. Sonra olanın ezeli olduğunu aklın kabul etmesi mümkün değildir. Oysa ki, Kilise babaları, Oğul'un kendinden değil de Baba'dan geldiğini, varlığını Baba'ya muhtaç olduğunu ve bu doğum olayından dolayı Baba'nın Oğul'dan daha büyük olduğunu kabul etmektedirler. Oğul sonradan olmuşsa ve varlığını Baba'ya muhtaç ise, bu durumda Onun Baba'ya denk olmasından söz edilemez. Nitekim Aryüs de öğretisini aynı temel üzerine kurmuştur:

> Eğer Baba Oğul'u doğurmuşsa Oğul'un varlığının bir başlangıcı olmuş demektir. Şu halde insanlaşmış Söz ezeli değildir. [2]

c- "O gün ve Saati, ne Gökteki melekler ne de Oğul bilir; Baba'dan başka kimse bilmez"

Kilise babalarını zor durumda bırakan pasajlardan biri de bu pasajdır. Zira, Oğul'a Kıyamet günü ve saati

---

1- Bkz. J. Turmel, a.g.e. I. 38.
2- G. Welter, a.g.e., s. 48.

konusunda bilgisizlik isnad etmektedir. Tanrı'nın bilgisizlikle tavsif edilmesi hiç mümkün müdür? Kaynaklarda geçtiğine göre, Aryüs taraftarları, bu metne dayanarak alaylı bir şekilde, "Baba'nın ilmine sahib olmadan O'na nasıl denk olunur?" diye soruyorlardı. [1]

Kilise babalarının bu pasaja da getirecekleri tev'ili tahmin etmek güç olmasa gerektir. Oğul'un bilgisizliği ilahî yönüne değil de insanî yönüne isnad edilecektir. Nitekim meşhur Piskopos Athanase'nin de metne aynı tevili getirdiğini görüyoruz.

> Herkesin gördüğü gibi, Oğul, bu sözü insan olarak ve insanlığının bir gereği olarak söylemiştir. Böyle bir eksiklik ve kusur, Logos'a ait olamaz: Bu eksiklik ve kusur, özelliği bilmemek olan insan tabiatına aittir. Şu halde, Kurtarıcının, insan olduktan sonra insan olarak söylediği her şeyi onun insan tabiatına isnad etmek gerekir. Logos olarak evrenin sonunu bilmiştir. Onu yalnızca insan olarak bilmemiştir... Nasılki, olduktan sonra, diğer insanlar gibi ızdırap çekiyor, acıkıyor ve susuyorsa, aynı şekilde insan olarak tıpkı diğer insanlar gibi, Oda (birçok şeyi) bilmiyordur.[2]

1- Bkz. J. Turmel, a.g.e. I, 28.

2- Athanase, Piscours contre les Ariens, 3.45-46,5.417-421. Zikreden. J. Turmel, a.g.e., I, 34.

Açıkca görüldüğü üzere, Kilise babaları, özellikle de Athanase , Hz. İsa'nın Tanrı'lıkla bağdaşmayan ve dolayısıyla Onun insandan başka bir şey olmadığını açıkca gözler önüne seren pasajları, Onun insanî yönüne isnad etmektedirler. İşte Hz. İsa'nın doğup büyümesi, gelişmesi, yiyip içmesi, üzülmesi, bazı konuları bilmemesi [1] gibi insana has olan bütün özellikler, Onun hep insanî yönüne isnad edilmektedir. Bu tür açıklamaların yeterli olamayacağı açıktır, zira gerçekleri çarpıtmaktan başka bir şey yapamamaktadırlar.

Yunanlı Kilise babaları, Athanase'nin yaptığı bu tevili tatmin edici bulurlarken, Romen Kilise babalarının, onu pek tatmin edici bulmadıklarını görüyoruz. Zira, bu ilahiyatcılar, bilgisizliğin Hz. İsa'nın insanî tabiatına isnad edilmesini pek tatmin edici bulmamışlardır. Bir çok Kilise babası, Hz. İsa'nın, Kıyamet günü ile ilgili sözünün kendisine bir insan olarak değil, fakat bir Tanrı olarak isnad edilmesinin gerekliliği üzerinde durmaktadırlar. Şu halde cevablandırılması gereken soru şudur:

Hz. İsa Tanrı olması hasebiyle bildiği bir konu hakkında kendini niçin bilgisiz göstermiştir? Romen kilise babaları, bu konuda çeşitli çözümler önermişlerdir. Bu

---

1- Hz. İsa'nın bazı konuları bilmemesine örnek olarak "Lanetlenmiş İncir" hadisesi sıkça gösterilir. Olayı Matta şöyle anlatmaktadır: "İsa sabah erkenden kente dönerken acıkmıştı. Yol kenarında gördüğü bir incir ağacına yaklaştı. Ağaçta yapraktan başka bir şey bulamayınca ağaca, "Sonsuza dek artık meyve vermeyesin!" dedi. İncir ağacı hemen o anda kurudu." Mat. 21: 18-19; ayrıca bkz. Mar. 11: 12-14, 20-24.

çeşit çözümler arasında özellikle Augustin'in sunduğu çözüm yolu bu konuda nihai bir aşama olarak kabul edildiği için, burada sadece onu zikretmekle yetineceğiz. Augustin De Trinitate adlı eserinin daha ilk sayfalarında, Mesih'in insanî tabiatından söz ederken, şöyle demektedir:

> Bilmediği şeyler, öğrencilerine kapalı bıraktığı şeylerdir, yani kendisi bildiği halde onları onlara açıklamadığı şeylerdir. İşte Kıyamet günü ile ilgili durum bugibi şeyler arasındadır. [1] İki tercih arasındaki zıtlık, aşikardır.

Athanase, bilgisizliği Hz. İsa'nın insanî yönüne isnad ederken, Augustin bilgisizliği Hz. İsa'nın insanî yönünden de uzaklaştırmakta ve böylece insan-Tanrı'ya mükemmel bir ilim isnad etmeye çalışmaktadır. Augustin böylece, Athanase'nin teolojisinden tamamen kopmuş bulunmaktadır.

Aynı şekilde Augustin, Hz. İsa'nın büyüyüp gelişmesi ile ilgili konularda da, diğer Kilise babalarının tevillerini terkederek yeni bir tevil ortaya koymuştur. Bilindiği gibi, Kilise babaları, Hz. İsa'nın çocukluğu esnasında geçirdiği ilahlıkla bağdaşmayan merhaleleri, Onün insanî tabiatına atfetmişlerdir. Augustin ise, böyle bir yaklaşımın Tanrı-insan'a uygun düşmediği görüşündedir. De Peccatorum meritis adlı eserinde, doğumlarını izleyen

---

1- Augustin, De Trinitate., 1. 23, M. 42, 837: "Hoc enim nescit quod nescientes facit, id est quod non ita sciebat ut tunc discipulis indicaret" zikreden. J. Turmel, a.g.e. I, 46.

ilk senelerinde insanların maruz kaldıkları bilgisizlikten söz ederken, şu açıklamaları yapar:

> Bizimle birlekte oturması için içinde Logos'un bedenleştiği bir çocuğa ben bu bilgisizliği isnad edemem. Aynı şekilde yaşları dolayısıyla küçük çocukların yaptıkları anlamsız hareketlerinide Ona isnad edemem. [1]

Açıkca görüleceği üzere Augustin, daha çocukluğundan itibaren Hz. İsa'yı ilahlıkla bağdaşmayacak hertürlü kusur ve eksiklikten uzak tutmaya büyük özen göstermektedir. Çünkü, O, Tanrı'dır ve bu yüzden de Onun tanrılıkla bağdaşmayan eksikliklerden arındırılması gerekir. Ancak, Ona eksiklikleri isnad edenin Kutsal metinler olduğunu görmezlikten gelmektedir. Heyecan dolu sözlerle gerçeklerin çarpıtılması asla mümkün değildir. Augustin ne derse desin, Kutsal metinler ortadadır, ve Hz. İsa'nın bir insan olduğunu ve dolayısıyla insanî özellikler arzettiğini açıkca gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte, Augustin'in bu ve diğer bir çok görüşü özellikle Latin Kilise'sinde asırlar boyu tartışılmaz otorite olma özelliğini sürdürmüştür. [2]

Augustin'in yaptığı tevil'in de tatmin edici olmadığı açıkca görülmektedir. Hz. İsa aslında bildiği bir konuda bilmemiş gibi davranmaş olmaktadır. Bunun anlamı ise, Hz. İsa'ya yalancılık isnad etmekten başka bir şey değildir. Açıkca görüldüğü üzere, Kilise babaları, bir çıkmaz-

---

1- Augustin, <u>De Pecatorum meritis,</u> 2.48,M.44.180: "Quam plane ignorantiam nullo modo crediderim fuisse in infante illo in quo Verbum caro factum est." Zikreden: Turmel, <u>a.g.e.,</u>I, 47.

2- <u>Bkz.</u> J. Turmel, <u>a.g.e.</u> I, 47.

dan kurtulalım derlerken daha büyük bir çıkmaza girmişlerdir.

Kilise babaları, Aryüs taraftarlarının ileri sürdükleri akli ve nakli delilleri çürütmekten aciz kalmışlardır. Hz. İsa'nın ilah olduğunu gösterebilmek için son çare olarak İncil'lerden deliller getirmeye çalışmışlardır. Ancak, Aryüs taraftarları bu delilleri de onların aleyhine kullanmışlardır. Biz bu delilleri ilk kısımda özellikle zikretmedik; çünkü, Hz. İsa'nın ilahlığı ile hiç bir ilgisi yoktur. Nitekim, birazdan göreceğimiz gibi, Aryüs taraftarları onları, onların aleyhine kullanabilmişlerdir. Şimdi Kilise babalarının sıkca başvurdukları bu delilleri burada zikredelim:

Ben ve Baba biriz
[Yu. 10: 30]

Ben Baba'dayım Baba da bendedir
[Yu. 14: 11]

Beni görmüş olan Baba'yı görmüştür
[Yu. 14: 9]

Açıkca görüldüğü üzere, bu pasajların Hz. İsa'nın uluhiyetiyle hiç bir ilgisi yoktur. Buna rağmen Kilise babaları, bu metinlere, taşımadıkları manalar yükleyerek, Hz. İsa'nın ilah olduğu sonucuna ulaşmak istemişlerdir. Ancak, Aryüs taraftarları özellikle ilk iki metne karşı ellerini bağlayacak olan Yuhanna'nın şu pasajını sunmakta gecikmeyeceklerdir:

Yalnız onlar için değil, onların sözüyle bana iman edenler için de istekte bulunuyorum.Hepsi bir olsunlar "Baba, senin bende olduğun ve benim sende olduğum gibi, onlar da bizde olsunlar. Böylece dünya da Beni Senin gönderdiğine iman etsin. Bana verdiğin yüceliği onlara verdim, ta ki bizim bir olduğumuz gibi bir olsunlar. Ben onlarda Sen de bende olmak üzere tam bir birlik içinde bulunsunlar ki, dünya beni Senin gönderdiğini, beni sevdiğin gibi onları da sevdiğini anlasın.

/ Yu. 17: 20-22 /

Aryüs taraftarları yukarıdaki metinlerin, Yuhanna'nın bu metni doğrultusunda anlaşılmaları gerektiğini savunmaktadırlar. Yukarıdaki metinler, bu pasaj dikkate alınarak değerlendirilecek olursa, Hz. İsa'nın bu sözlerle,sadece, duygularının Tanrı'nın iradesi ile tam bir mutabakat halinde bulunduğunu belirtmeyi amaçladığını anlamak zor olmaz. Aksi görüşte ısrar edildiği taktirde, bizlerin de tıpkı Hz. İsa gibi ilah olmamız gerektiği asla unutulmamalıdır. Zira metin açıkca bunu gerektirmektedir. Bizler ilah olmadığımıza göre, Hz. İsa'nın da ilah olmaması kaçınılmazdır. Kutsal metinleri kimsenin kendi istekleri doğrultusunda tevil etmeye hakkı yoktur.

Sonuç olarak, şu gerçeği bir kere daha vurgulayalım ki, Hz. İsa, Allah'ın gönderdiği bir elçiden başka bir şey değildir. İncil'ler baştan sona bu gerçeği açıkca vurgulamaktadır. Kilise babalarının aynı metin üzerinde birbirine tamamen zıt görüşler serdetmeleri, sağlam esaslara dayanmadıklarını açıkca göstermektedir. Diğer taraftan yaptıkları tevillerin de son derece tutarsız ve hatta çocuksu olduklarıgözden kaçmamaktadır. Asrımızın bilim çağı olduğu unutulmamalıdır. İnsanlar artık, çocuksu izahlar değil, bilimsel açıklamalar beklemektedirler. Din konusunun, pozitif bilimlerin konusu olmadığı da açıktır. Üstelik dinin, biliminin hiç bir zaman açıklayamayacağı bir çok yönü olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bununla birlikte inancımız odur ki, dinin konusu, asla çelişkiler, anlamsızlıklar ve sırlar değildir. Dinin konusu hiç bir şekilde insanlara üçün bir olduğuna inandırmak değildir. Dinin konusu Hz. İsa'nın da ifade ettiği gibi, başkasını kendin gibi sevmektir.

II- İNKARNASYON (INCARNATION)

Allah'ın Oğlu Logos, gerçekten etleşmiş midir? [1] Bu etleşme sonucu insan tabiatımızı tamamen almış mıdır? Onunla nasıl birleşmiştir? Bu birleşmeden sonra ilahî ve insanî tabiatların durumu ne olmuştur? Oğul'un insan tabi-

1- İnkarnation hakkında bkz. H. P. Liddon, The Divinity of Christ, Bampton lectures for 1866; 1867; J. Turmel, a.g.e. I, 50-61; Hugh R. Mackintosh, The Doctrine of the Person of Jesus Christ, New York, 1912; Donald, Baillie, God was in Christ, New York, 1948; Karl Adam, The Christ of Faith New York, 1957; Karl, Barth, The Humanity of god, Richmond, 1960.

atının, İlahî enerji ile ilahî iradenin ayrı bir enerjisi ve iradesi olmuş mudur? Bu sorular ve onlara verilmek istenen cevablar, inkarnasyon problemi ile ilgili bir çok tartışmalara yol açmıştır ki, bunları sırasıyla şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

1- Gnostik ve Doketist Tartışmalar

2- Apollinarizm

3- Monofizitlik

4- Nasturilik

1- Gnostik ve Doketist Tartışmalar

Gnostik öğretiden daha önce söz ettiğimiz için burada üzerinde durmayacağız.[1] Doketizm ise, Hz. İsa'yı sadece insanî görünüme sahip bir tanrı kabul eden öğretinin adıdır. Bu öğretinin adı Yunanca'da görünmek anlamına gelen "dokeo" kelimesinden gelmektedir. Hz. İsa'nın vücudunu hayaletler seviyesine indiren Doketizm'e göre, Hz. İsa gerçekten çarmıhta bedenen izdırap çekmemiştir ve dolayısıyla çarmıha gerilme hadisesi bir skandal olmaktan çıkmıştır.[2] Doketizm tıpkı Gnostizm gibi eskilerle dayanan bir akımıdır. Pavlus, Koleselilere gönderdiği mektubta, Yuhanna ise İncil'i ile mektuplarında, doketizmi şiddetle eleştirmişler ve bu öğretinin yol açacağı tehlike konusunda Hıristiyanları uyarmışlardır. Öyle görülüyor ki, ilk asrın sonlarına kadar, bu akımlar Kilise için ciddi bir problem

1- Genel mülahazalar kısmına bkz.

2- Xavier, Léon-Dufour, a.g.e., s. 211

oluşturmamışlardır. Ancak ikinci asrın ortalarına doğru durumun değiştiğini görüyoruz. Artık Kilise, karşısında sistemleşmiş bir fikir akımı bulacaktır. Gnostikler doketizm'i kötülük problemine bağlamışlardır. Birbirine zıt iki ilah kabul eden Gnostikler maddeyi kötü tanrının işi olarak görüyorlardı. Bundan şu sonuca ulaşmışlardı: Madem ki Hz. İsa iyi Tanrı'nın Oğlu'dur, şu halde maddeden hiç bir şey almamış yani gerçek bir insan vücuduna asla sahip olmamış olmalıdır. Gnostikler, görüşlerini savunabilmek için Kutsal metinlere başvurmaktan da geri kalmamışlardır.[1] Özellikle şu metni zikretmekten büyük haz duydukları anlaşılmaktadır:

> İsa hala halka konuştuğu bir sırada annesiyle kardeşleri çıka geldiler. Onunla konuşmak istedikleri için dışarıda beklemeye koyuldular. Biri İsa'ya "Bak"dedi "Annenle kardeşlerin dışarıda duruyor, seninle konuşmak istiyorlar" İsa kendisiyle konuşana şu karşılığı verdi: "Kimdir annem, kimdir kardeşlerim? Eliyle öğrencilerini göstererek, "İşte annem, işte kardeşlerim!" dedi. Göklerdeki Babamın isteğini kim yerine getirirse,kardeşim kızkardeşim ve annem odur.[2]
> /Mat. 12: 46-50/

1- J. Turmel, a.g.e., I, 51

2- Ayrıca bkz. Mar. 3: 31-35; Lu 8: 19-21.

Açıkca görüleceği üzere, Hz. İsa anne ve kardeşlerini tanımamazlıktan gelmektedir. İşte Gnostiklere göre, Hz. İsa "kimdir annem ? kimdir kardeşlerim sözleriyle maddi bedeni inkar etmiş olmaktadır. Annesinin ve kardeşlerinin olmaması, Onun bedeninin olmadğını gösterir.

Gnostiklerin Hz. İsa'nın bedenini inkar etmeleri Kilise'ye göre bedenlerin kurtuluşunu (redemption) imkansızlaştırıyordu. Zira yalnızca bir hayaletin çarmıhta can vermesi kurtuluş için yeterli değildi. Şu halde Gnostiklere inkarnasyon hadisesinin gerçek olduğunu ispat etmek gerekiyordu. Bu görevin özellikle İrenaeus ile Tentullien tarafından ifa edildiğini görüyoruz.

Bu iki Hıristiyan yazar, Hz. İsa'nın ilah olmasının yanında gerçek bir insan olduğunu gösteren metinleri Gnostiklerin dikkatlerine sunarlar. Zira bir çok metin Hz. İsa'nın bir hayalet olmadığını, aksine bizim gibi bir insan olduğunu açıkca gözler önüne sermektedirler.[1]

Gnostik tartışmalar, eski felsefî akımların, Hıristiyan dünyası içinde de varlıklarını sürdürdüklerini ve son derece etkili olduklarını açıkca gözler önüne sermektedir. Bu felsefî akımların tesiri olmasaydı, hiç kimsenin aklına Hz. İsa'nın bir hayalet olabileceği düşüncesi gelmezdi. Dikkat edilecek bir başka husus da, çeşitli gurubların, Kutsal metinleri kendi görüşleri doğrultusunda tevil ve hatta tahrif etmekten bile çekinmemeleridir. Gnostiklerin Hz.

1- Bkz. J. Turmel, a.g.e. I, 51-52.

Meryem ile ilgili zikrettikleri metin bunun en açık kanıtıdır. Zira söz konusu pasaj dikkatlice okunacak olursa Hz. İsa'nın o sözlerle neler kastettiği kolaylıkla anlaşılır. Hz. İsa'nın bu sözleriyle vurgulamak istediği gerçek şudur. Bu dünyada en önemli olan bağ kan bağı değil, fakat iman bağıdır. İman bağı da ancak Allah'ın istekleri, yani emir ve yasakları yerine getirildiği zaman teessüs etmiş olur. İman bağı dışındaki bağların Allah nazarında hiç bir değeri yoktur. Zira bu bağlar insanı ancak bu dünyaya bağlarlar. İnsanı gerçek anlamda insan yapan yegane bağ iman bağıdır.

2- Apollinarianizm

Aryanizme bir tepki olarak dördüncü asırda ortaya çıkan bu sapık öğreti, Hz. İsa'nın ilahlığını savunan Laodike Piskoposu Apollinarius (326-392) tarafından ortaya atılmıştır.[1]

Apollinarius, Aryüs taraftarlarınca Hz. İsa'nın reddedilen ilahî yönünü, insanî yönü ile uzlaştırmaya çalışırken, kendi adıyla anılan, teolojik bir hataya düşmekten kurtulamamıştır: Apollinarianizm.

Her ne kadar Apollinarius, Kilise'nin, bizzat Tanrı'nın Mesih'te insan olduğu görüşünü kabul etmiş ise de, Tanrı'nın ya da Logos'un tüm ilahî tabiatının, tam bir

1- Apollinarianizm hakkında bkz. J. Turmel, a.g.e. I, 52-57; S.J. Aloys Grillmeier, a.g.e., s. 329-340; Ayrıca bkz. Encyclopedia Americana, 1978, Apollinarianism Mad. II, 101.

insanî tabiatın bütünleştirici bir parçası olduğu görüşünü reddetmistir. Ona göre, Mesih bir bedene ve ruha sahip olan tabii bir insandır, ama, Ondaki bütün uluhiyet, yani Logos bu ruhun yerini almıştır. Böylece O, tam ilah olma özelliğini kazanırken, bütün insanlığını yitirmiş olmaktadır. Bu bakımdan, Apollinarius, birazdan göreceğimiz Monofizit öğretinin öncüsü sayılabilir.

Hz. İsa'nın bütün insanlığını reddeden, bu öğreti karşısında Kilise'nin sessiz kalması beklenemezdi. Zira ona göre, kurtuluşun (redemption) tam olarak gerçekleşmesi için, Hz. İsa'nın bir bedene sahip olması gerekiyordu. Eğer Mesih'te tam insanlık olmasaydı, bu takdirde O, bizim için mükemmel bir örnek olmazdı ve dolayısıyla bütün insan tabiatının değil fakat sadece, ruhî unsurların kurtarıcısı olurdu. Açıkca görüleceği üzere, bu öğreti Hz. İsa'nın imanî yönünü reddetmekle kalmıyor, fakat aynı zamanda, kurtuluş (redemption) öğretisini de tehlikeye atıyordu. Bu yüzden Kilise babaları, hem bu öğretiyi hem de Apollinaristler olarak bilinen bir çok taraftarını sapık ilan ettiler.

374-380 tarihleri arasında Roma'da toplanan Kilise Meclislerinde ve 381 yılında yapılan İstanbul Konsil'inde bu öğretiye karşı sert tedbirler alınmıştır. 383 yılında İmparator Theodosius tüm Apollinarius'un taraftarlarını kanun dışı ilan etmiştir. Bununla birlikte bu öğreti Apollinarius'un ölümünden sonra da devam etmiştir. sonraları, Apollinarius taraftarlarının büyük bir kısmı muhtemelen Monofizit olmuşlardır.

Açıkca görüleceği üzere, bu öğretiye, Hz. İsa'nın ilahî ve insanî tabiatlarının birbirleriyle olan ilişkileri yol açmıştır. Bazıları Hz. İsa'nın ilahî yönüne ağırlık verirlerken, diğerleri de Onun insanî yönüne ağırlık vermişlerdir. İşte Apollinarius'un Hz. İsa'nın ilahî tabiatına ağırlık vermesi Onun insanî tabiatını reddetmesine yol açmıştır.

Kilise, sürekli olarak, Hz. İsa'da hem ilahi hem de insanî tabiatın aynı anda ve birbirinden ayrılmaz bir şekilde mevcut olduğu görüşünü savunmuştur. Ancak, bu tabiatların, birbirleriyle olan ilişkileri problemi, Kilise'ye rağmen bir çok öğretinin çıkmasına yol açacaktır. Hz. İsa'nın tabiatları konusunda farklı görüşlerin ortaya atılmasında ekol farklılıkları da büyük ölçüde etken olmuştur. Tabiatlar konusunda özellikle iki ekolün temayüz ettiğini görüyoruz:

1- Antakya ekolü

2- İskenderiyye ekolü

Antakya ekolü, özellikle Hz. İsa'nın insanî yönü üzerinde dururken ve Onu İnsan-Tanrı olarak adlandırırken, daha idealist olan İskenderiyye ekolü ise, Hz. İsa'yı etleşmiş (bedenleşmiş) bir tanrı olarak tarif eder ve böylece Onun ilahlığı konusuna ağırlık verir. [1] İşte bu iki ekolün, Hz. İsa'nın tabiatları konusunda dengeyi bozmaları, Kilise'nin yok etmek için mücadele vermek zorunda kalacağı

1- Bkz. G. Welter, a.g.e., s. 59; Yine bkz. Mehmed Aydın, a.g.e., s. 121-122.

iki öğretinin ortaya çıkmasına neden olacaktır: Nesturilik ve Monofizitlik.

3- Nesturilik

Bu harekete adını veren Nestorius 428 yılında, Doğu Roma İmparatoru II. Theodose'nin de desteğiyle, İstanbul Patrikliği görevine getirilmistir. Aryüs taraftarlarına karşı gösterdiği şiddetle kendini tanıtan Nestorius, İsa Mesih'te, biri insanî diğeri ise ilahî olmak üzere iki ayrı tabiatın müstakil olarak mevcut olduğunu ve dolayısıyla, bu iki tabiatın Tanrı-İnsanın şahsında fiziki olarak birleşmesinin mümkün olmadığını savunmaya başlayınca, Hz. İsa'da iki tabiatın hipostatikman bir arada bulunduğunu, yani, bu iki tabiatın, ilahî ve insanî sıfatları aynı anda içinde bulunduran tek bir şahıs teşkil ettiğini savunan Kilise'nin öğretisiyle karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdı. [1] Yine Nestorius'a göre, Hz. Meryem, Hz. İsa'nın ilahî tabiatının değil fakat sadece insanî tabiatının annesidir. Bu yüzden Hz. Meryem "Allah'ın annesi Théotokos" olarak adlandırılamaz, O sadece Mesih'in annesi olarak çağırılabilir. (Christotokos) Zira kendisinden daha eski olanı doğurmuş olması düşünülemez. O ancak bir insanın annesi (anthropotokos) olabilir. Nestorius teorisini şöyle açıklıyordu:

1- G. Welter, a.g.e., s. 60; M. Aydın, a.g.e., s. 123-124.

> Teslis'in ikinci uknumu olan ilahî Sözün (Logos) bir annesi olduğunu söylemek, tanrılarına anneler isnad eden Putperestlerin çılgınlıklarını meşrulaştırmak değil midir ? Beden ancak bir beden doğurabilir. Saf ruh olan Tanrı ise, bir kadın tarafından yaratılmış olamaz. Zaten yaratık Yaratıcı'yı doğuramamıştır. Hz.Meryem ancak içinde Kelime'nin etleştiği (bedenleştiği) insanı doğurmuştur. Kelime, ölümlü bir insandan beden almıştır. Ama bizzat kendisi ölü değildir ve içinde bedenleştiği kimseyi diriltmiştir. Vazoya muhtevasından, elbiseye örttüğü şeyden dolayı tapıyorum. Bütün bu dışarıdan görünenlere, içinde ayırmadığım gizli Tanrı bulunduğu için tapıyorum. [1]

Nestorius'un görüşlerinin yayılıp güçlenmesinden korkan Ortodokslar, derhal harekete geçtiler. İşte Nestorius'un başlattığı bu sapık fikirlere son vermek ve Hıristiyan birliğini korumak amacıyla, İskenderiyye ve Roma piskoposlarının önderliğinde 431 yılında Efes'de bir genel Konsil'in toplandığını görüyoruz. [2] Konsil'in başkanlığını

1- G. Welter, a.g.e., s. 59-60.
2- M. Aydın, a.g.e., s. 123-124.

İskenderiyye Patriği Cyrille üstlenmiştir. Konsil, Cyrille'nin Nestorius'a yazdığı mektubu, Katolik imanının bir ifadesi olarak onayladıktan sonra, Patrik Nestorius'u görevinden aldı. Mektub, iki tabiatın Hz. İsa'da hipostatikman birleştiğini, yani ilahi tabiatın, içinde hem ilahî sıfatların, hem insanî sıfatların birarada bulunduğu tek bir şahıs oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bundan başka, Mektub, Bakire Hz. Meryem'in, insan annesi olsa da ilahî bir şahsın annesi olması bakımından, Tanrı'nın annesi olarak çağrılmaya hakkı olduğunu ifade etmiştir. Efes Konsil'inden sonra, Nestorius 435 yılında İmparator II. Théodose tarafından Libya'ya sürülmüş ve bir kaç yıl sonra orada ölmüştür. Nestorius taraftarları, baskılardan kurtulmak için Urfa'ya sığınmışlardı. Orada kurdukları bir okulda, 489 yılına kadar kendi görüşlerini öğrettiler. Bu okul 489 tarihinde İmparator Zenon'un bir kararıyla kapatıldı. [1] Justiniyen zamanında yeniden canlanan Nesturilik, 558 yılında İstanbul'da toplanan genel Konsil'de tekrar reddedildi.

Bununla birlikte, Nesturiliğin İran'da son bir barınak bulduğuna tanık oluyoruz. Asya'da Nesturilik yayılma imkanı bulabilmiştir. İran'dan Arabistan'a, Hindistan'a ve hatta Çin'e yayılan Nesturiliğe, birçok büyük Moğol hanı sıcak bakmış, taraftarlarını himaye etmiştir. Bugün bile Mezepotamya'da küçük bir Nesturi kilisesi mevcuttur. [2]

1- G. Welter, a.g.e., s. 60.
2- G. Welter, a.g.e., s. 60-61.

Nesturilikle ilgili açıklamalarımıza burada son vermeden önce, burada konumuzla ilgili önemli bir hataya işaret etmek istiyoruz. Sayın Suat Yıldırım, Nesturilerden söz ederken şöyle demektedir:

> O, Mesih'de ilahî tabiatla beşeri tabiatı kabul edince, İmparatorluk Kilisesince mahkum edilip sürüldü. [1]

Sayın Suat Yıldırım'ın bu ifadelerinin gerçeği yansıtmadığı açıktır. Zira Kilise, Nestorius'u Hz. İsa'da ilahî tabiatla beşerî tabiatı kabul ettiği için, mahkum etmemistir. Niçin etsin ki... O da Hz. İsa'da bu iki tabiatı kabul etmekte ve hatta etmeyenleri sapık ilan etmektedir. Kilise'nin onu mahkum etmesinin sebebi, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, bu iki tabiatı müstakil olarak kabul etmesi ve dolayısıyla, bu iki tabiatın Tanrı-İnsan'ın şahsında maddeten birleşmesini mümkün görmemesidir. [2]

4- Monofizitlik

Hz. İsa'da iki tabiat gören Nesturiliğe bir tepki olarak doğan Monofizitlik, Hz. İsa'da tek bir tabiat görür ki, o da ilahi tabiattır. Daha önce Apollinarius'un

1- Suat Yıldırım, Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık, Ankara, 1988, s. 161.

2- Oxford Dictionariy of Christian Church, 26. 1983,s.962 vd. Nestorius'la ilgili madde'de bu hususu gayet güzel bir şekilde açıklamaktadır: "Certainly his zeal for upholding the integrity of the two natures,which he believed to be both self-subsisting and therefore incapable of being physically united in the Person of the God-man caused him to fall into unguarded language".

öğretisinin Monofizitliğin habercisi olduğunu görmüştük. Monofizit akım, İskenderiyye Patriği Dioskor ile İstanbul'daki bir manastırın reisi Eutyches sayesinde giderek güçlenmiştir. 448 yılında İstanbul'da toplanan Kilise Meclisi Eutyches'i Monofizit görüşlerinden dolayı aforoz etmişti. Ancak Eutyches, karara karşı çıkarak, İmparator II. Théodose'dan öğretisinin yeniden gözden geçirilmesi için yeni bir Konsil toplamasını talep etti. İmparatorun talebini kabul etmesi üzerine Efes'de 449 yılında yeni bir Konsil durumu incelemek üzere toplandı. Toplantı son derece gürültülü geçti. Hz. İsa'da iki tabiat görenlere lanetler okundu. Öyleki, toplantı bir anda kavgaya dönüşüverdi. Kendisine kötü muamelede bulunulan İstanbul Patriği hapishanede öldü. Sonraları Papa Leon'un Efes Haydutluğu olarak tavsif edeceği bu Konsil Eutyches'in öğretisini Ortodoks ilan etti ve kendisini de görevlerine iade etti, onu suçlayanları ise görevlerinden aldı. Nihayet Inkarnasyon'dan sonra İsa-Mesih'te iki tabiat tanıyan herkesi aforoz etti. [1]

Monofizit öğretiyi benimseyen II. Théodose'nin ölümünden sonra, oğlu olmadığı için yerine geçen kızkardeşinin kocası Marcian,Monofizit öğretiye ilgi duymamıştı. Bu yüzden, 451 tarihinde Kadıköy'de genel bir Konsil toplatmıştır. Hıristiyanlık tarihinde çok önemli yeri olan bu Konsile, 520'nin üzerinde Piskopos katılmıştı. [2]

1- Bkz. G. Welter, a.g.e., s. 61-62; M. Aydın, a.g.e. s.125

2- G. Welter, a.g.e., s. 60; M. Aydın, a.g.e., s. 125-126.

Konsil, uzun tartışmalardan sonra, Efes Konsilin'-de alınan kararları reddetmiş ve Monofizit öğretiyi benimseyenleri de aforoz etmiştir. [1]

Kadıköy Konsil'inin Kilise tarihinde çok önemli bir yeri vardır. Zira bu Konsil ile birlikte Kilise'nin Hz. İsa ile ilgili öğretisi son şeklini almış durumdadır. Konsil'in Hz. İsa ile ilgili vardığı sonuçlar şöyle ifade edilebilir:

> Rab İsa Mesih uluhiyyette ve insaniyette tam olarak, hakiki Tanrı ve hakiki İnsandır. Uluhiyyet Baba ile aynı cevherden, insaniyyette ise bizimle aynı cevherdendir. O, Allah-ın annesi bakire Meryem'den iki tabiatlı biricik oğul olarak doğmuştur. Tabiatların karışması ve bölünmesi sözkonusu değildir. Tabiatların herbiri kendi özel varlığını korumuştur. [2]

Kadıköy Konsilinden sonra, Monofizitler, devlet desteğinden mahrum kalmışlardı. Ancak, İmparatorluğun Doğu eyaletleri Monofizitliği desteklemeye devam ettiler. Sinmiş gibi görünen Monofizitliğin, Jacques Baradac zamanında canlandığı görülmektedir. Jacques'in ismine (arapça da Yakub) nisbetle Monofizit hareket, "Yakubiler" adı ile anılmaya başlamıştır. Yakubiler'in bugün bile Musul'da bir

1- Bkz. G. Welter, a.g.e., s. 60; M. Aydın, a.g.e, s. 126.
2- M. Aydın, a.g.e., s. 126; G. Welter, a.g.e. s. 62.

Kiliseleri ve Patrik'leri vardır. [1]

Bugün Mısır'da yaşayan üç milyon üzerindeki Kıptiler ile, Ermenistan'daki Ermeniler, Monofizit düşünceyi benimseyen Hıristiyanlardır. [2]

III- ASLÎ GÜNAH

Asli günah fikrini Hıristiyanlık dünyasında ilk defa sistematik bir şekilde sunan Augustin olmustur. [3] Bunun en önemli sebeplerinden biri, dördüncü asrın sonuna kadar, bu konuda ciddi tartışmaların gündeme gelmiş olmasıdır. Ancak özellikle beşinci asrın başlarından itibaren, Pelage, öğrencisi Celestius ile birlikte, Aslî günahın olmadığını vaftizin günahları bağışlama etkisi bulunmadığını ve nihayet insan tabiatının kurtuluşa (redemption) gerek duymadığını anlatmaya başlayınca, Augustin, sapık bulduğu bu görüşleri reddetmeye kalkışır. İşte bu tartışmalardır ki, Augustin'e aslî günah öğretisini sistemleştirme fırsatı vermiştir.

Öyle görünüyor ki, Kilise babaları, genelde, dördüncü asrın sonuna kadar, Hz. Adem'in düşüşü ve bu düşüşün yol açtığı sonuçlar üzerinde durmuslardır. Bu konuda

---

1- Bkz. M. Aydın, a.g.e. s. 126-127; G. Welter, a.g.e. s.62

2- Bkz. M. Aydın, a.g.e., s. 126-127,

3- Aslî günah konusunda bkz. F. R. Tennant, Sources of the Doctrine of the Fall, New York, 1903; R. Macintosh, Christianity and Sin, New York, 1914; E. J. Bicknell, Christian Idea of Sin and Originel Sin, New York, 1922; B.V. Miller, Fall of Man and Original Sin, New York, 1928.

hareket noktaları Pavlus'un şu sözleri olmuştur:

> Günah bir insan yoluyla, ölüm de günah yoluyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi.
>
> [Rom. 5: 12]

İlk dönem ilahiyatcıları, bu metne dayanarak düşüşe günahın yol açtığını ve günahın bir sonucu olarak da bütün insanların ölümsüzlükten mahrum kaldıklarını ifade etmişlerdir. İrenaeus, bu düşüş sebebini ve sonuçlarını şöyle özetler :

> İlk Adem'de Allah'a tecavüzde bulunduk. Bu yüzden hepimiz Adem'de ölüyoruz. [1]

Bununla birlikte, bu dönemde doğuştan kirlenme ve günahkâr olma fikirlerinin giderek ağırlık kazanmaya başladığını görüyoruz. Temoignages adlı eserinde Kartaca Piskoposu Cyprien, insanın kirlenmesiz ya da günahsız olup olamayacağını soruşturur ve her birimizin doğum anından itibaren kirlenmiş olduğu sonucuna ulaşır. Çünkü Kitab-ı Mukaddes'in şu iki pasajı insanı böyle bir sonuca sevkeder görülmektedir:

> Kim her türlü lekeden muaftır ? Hiç kimse, hatta bir günlük çocuk bile. [Ey. 14: 4]. [2]

1- Bkz. J. Turmel, a.g.e. 1, 87.

2- Bu metin bir çok tercümede ve Türkçe Kitab-ı Mukaddes tercümesinde şöyle geçmektedir: "Kirliden temizi kim çıkarabilir ? Hiç kimse"

İşte ben fesat içinde doğdum.
Ve anam günah içinde bana gebe
kaldı.
[Mez. 51: 5]

Yine Cyprien, aynı eserinde vaftiz olunmadan Allah'ın kıralliğına girilip girilemeyeceğini araştırır ve neticede Yuhanna'nın şu metnine dayanarak girilemeyeceğine karar verir:

Sana doğrusunu söyleyeyim hiç kimse
sudan ve Ruh'tan doğmadıkça Tanrı'-
nın eğemenliğine giremez.
[Yu. 3: 5]

Özellikle Eski Ahid'in metinlerine dayanan ilk dönem ilahiyatçıları herkesin ve hatta bir günlük çocuğun bile günahtan muaf olmadığını ve dolayısıyla Hz. İsa'nın sözü gereği herkesin vaftiz edilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmişlerdir. [1]

Dördüncü asrın Kilise babaları, bu geleneği benimsemekle birlikte, günah ve kirlilik konusunda farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Mesela, İskenderiyye'li Clement ne Hz. Davud'un ne de Hz. Eyyüb'in sözlerinin çocuğa kirlilik isnad edilmesine imkân vermediğini vurgulamya özen göstermektedir. Yine Tertullien de, Hıristiyan ana ve babadan dünyaya gelen çocukların dünyaya geldiklerinde temiz olduklarını ifade etmistir. Origen'e göre, ilk babamız Adem'in örneğini taklit ettiğimiz içindir ki, günahkär

1- Bu konuda bkz., J. Turmel, a.g.e., I, 87-88.

olmaktayız. Eusebe, Hz. Davud'un bu sözüyle "Günaha meyilli olarak gebe kalmışız demek istediğini ima etmektedir.[1]

Açıkca görüleceği üzere, bu ilahiyatçılardan hiç biri, aslî günah konusunda Augustin'in kini andıran bir öğreti sunmamıştır. Henüz Augustin'in sistemleştirdiği aslî günah öğretisi görünürlerde yoktur. Meselâ, meşhur Kilise babalarından Ambroise, "İn quo omnes peccaverunt - Çünkü hepsi günah işledi" ibaresini şöyle yorumlamaktadır:

> Adem'in hatası, herkesin ölümü olmuştur.[2]

Jean Chrysostom da söz konusu ibareyi şöyle yorumlar:

> Adem'in hatası sonucu,meyve ağacından yememiş olanlar bile ölümlü olmuşlardır. Adem Mesih'in örneği nasıl olmaktadır? Nasıl ki Adem, neslinin ölüm sebebi olmuşsa aynı şekilde Mesih'de kendi nesline adaleti sağlamıştır. "Bir kişinin itaatsizliği yüzünden birçok kişi günahkar olmuştur" metni son derece önemli bir problemi gündeme getirmektedir. Metinde geçen günahkârlar kelimesi neyi ifade etmek istemektedir? Bana öyle geliyor ki, bu kelimeyi

---

1- Bkz. J. Turmel, a.g.e.,I, 89.

2- In Luc. 4.67, M. 15.1032: "Illius igitur culpa mors omnium est. Zikreden: J. Turmel, a.g.e I, 89.

"İşkencelere ve ölüme mahkum olanlar" şeklinde çevirmek yerinde olacaktır.[1]

Açıkca görüleceği üzere, dördüncü asrın sonlarına doğru, aslî günah öğretisi, Hz. Adem'in düşüşü ve bu düşüşün yol açtığı işkenceler ve ölüm üzerinde yoğunlaşmaktadır. Henüz günahın başkalarına geçmesi üzerinde durulmuş değildir. İşte günahın başkalarına geçmesi üzerinde ısrarla duran Augustin olmuştur. [2]

Dördüncü asrın başlarında, Pélage, aslî günah ve dolayısıyla kurtuluşu reddeden bir öğretiyi yaymaya başlamıştı. Ona göre insan hür yaratılmıştır. Şu halde iyiliği de kötülüğü de yapmak kendi elindedir. Karar vermek sadece ona aittir. Şu halde insan günah işlemedende yaşayabilir. Çünkü aslî günah diye bir şey söz konusu değildir. Hz.Adem'in işlediği hatanın, insan nesline değil sadece kendine zararı olmuştur. Çocuklar doğdukları zaman, Hz. Adem'in yaratılışı anında bulunduğu durumdadırlar. Çocuklar doğumları esnasında temiz olduklarından günahlarının bağışlanması için vaftiz edilmelerine gerek yoktur. Bununla birlikte Pélage'nin vaftize karşı olmadığını belirtelim. Onun karşı çıktığı husus, vaftizin işlevi ile ilgilidir.[3]

1- In Rom. hom. 10, 1, M.60. 475. Zikreden: J. Turmel, a.g.e. I, 89-90

2- Bkz. J. Turmel, a.g.e. I, 90.

3- Bkz. G. Welter, a.g.e. s. 65.

Pélage ve taraftarları, aslî günaha karşı çıktıklarında, yaptıkları ilk iş, aslî günahı savunanların kullandıkları delilleri, kendi lehlerine çevirmeye çalışmak olmuştur. Aslî günah konusunda Yeni Ahid'de fazla nass yoktur. Aslî günaha işaret ettiği söylenen nasslar, biraz önce zikrettiğimiz Hz. İsa'nın vaftizle ilgili sözü ile [1] Pavlus'un günah ile ilgili metnidir. [2] Pélage taraftarları Pavlus'un metnini şöyle açıklıyorlardı:

> Adem'in bütün çocukları, babalarının gösterdiği kötü örneği taklit ettiler ve böylece günah işlediler. Bu yüzden de ruhani ölüme maruz kaldılar.

Hz. İsa'nın sözüne gelince, onu da şöyle yorumluyorlardı

> Göklerin hükümranlığı vaftiz edilmeden ölenlere kapanmıştır. Ancak sonsuz yaşam ikameti yani, göklerin hükümranlığınkinden daha aşağı bir mutluluk onlara açık kalacaktır.

Yaptıkları bu yorumlarla, Pélage taraftarları, metinleri doğru olarak anladıkları kanaatine varmışlardı. Bir kaç sene sonra, Julien d'Eclane da tartışmalara katılır. Geleneğe ve diyalektiğe başvuran Julien, Kilise babalarının, günahın başkalarına geçmesi ile ilgili hiçbir

---

1- Yu. 3: 5.
2- Rom. 5: 12.

görüşleri olmadığı ve Aristo'nun Kategorilerinin böyle bir anlayışa ters düştüğünü ileri sürüyordu. [1]

Açıkça görüleceği üzere, aslî günaha karşı çıkanların delilleri sadece "Per unum hominem...." ile "Nisi quis renatus fuerit" metinleri üzerine dayanmaktadır. Bu sebeble Augustin, aslî günaha karşı çıkanların görüşlerini çürütebilmek için, eleştirilerini bu iki metin üzerinde yoğunlaştıracaktır.

Augustine, Pavlus'un bu metnine dayanarak, ondan Hz. Adem'in günahının nesline de geçtiğine dair üç delil çıkarır. "Per unum hominen - Bir insanın yoluyla" ifadesi ona ilk delili sağlar. Muhaliflerine şöyle der:

> Bu sözlerin, sadece Adem'i, taklid ettiğimiz kimseye ilk günahkar olarak takdim ettiğini savunuyorsunuz. Ben ise, Adem'in günâh işlemede ilk olmadığını, Fakat, bu konuda öncülüğün şeytana ait olduğunu söylüyorum... İlk günah işleyen şeytan olmuştur... Günah işlerken onu taklit ediyoruz. Şu halde söyleyin bakalım; hiç bir yerde insanların onda günah işledikleri yazılımıdır ? Demek ki Pavlus, Adem'den söz ederken,"In quo omnes pecca verunt Herkes onda günah işledi" dediği zaman, göz önünde

1- Bu konuda bkz. J. Turmel, a.g.e. I, 90-91.

bulundurduğu kendinden gelen nesildir.[1]

Yine Augustin, aynı metinde geçen "Et ita ın omnes homines pertransiit - Ve böylece (günah) bütün insanlara yayıldı." ibaresinde günahın Hz. Adem'in nesline geçtiğine dair ikinci delili gördüğünü iddia eder. Ancak Julien, metinde geçen "pertransiit" fiilinin öznesinin günah (peccatum) değil de, ölüm (mors) olduğunu ve dolayısıyla Pavlus'un sadece ölümün yayılmasını tavsif etmek istediğini belirtmek suretiyle haklı olarak Augustine itirazda bulunur. [2] Augustin ise ona şöyle karşılık verir :

> Şayet bizzat günahın kendisi Hz. Adem'den nesline yayılmış olsaydı, insan uzuvlarına hükmeden günah kanunuyla doğmazdı... Şu halde günah ölümle birlikte insana geçmiştir. Yoksa şimdi sen bize, ölümün günah olmadan mı geçtiğinden söz edeceksin ? [3]

Nihayet Pavlus'un metninin sonu Augustin'e üçüncü delili bulma imkanı verir: In quo omnes pecca verunt - Onda herkes günah işledi. Augustine göre, bu ibare şu anlama gelmektedir :

> Adem de hata işledik, çünkü günah işlediği anda onda bulunuyorduk.

1- Augustin, Serm, s.1344. Zikreden: J.Turmel, a.g.e I,91-92.
2- Bkz. J. Turmel, a.g.e. I, 92.
3- Augustin, Opus imperfectum, 2.63, M. 45.1169. Zikreden: J. Turmel, a.g.e. I, 92.

Julien, metindeki "İn quo" partikülüne açıklayıcı bir mana vermek isteyince, bu metni Hz. Adem'in, günahının nesline geçtiği hususunda en güçlü delil gören Augustin'in ağır eleştirisine maruz kalır:

> Yeni bir teville,bu kelimelerin anlamını boş yere çarpıtmaya gayret ediyorsun. Bu metnin, sanki insanlar günah işlerlerken ataları Hz. Adem'in örneğini taklid ediyorlarmış gibi, "Bu yüzdendir ki,hepsi günah işledi" şeklinde tercüme edilmesinin gerekli olduğunu iddia ediyorsun. Oysa ki, gerçekte günah işlerken, herkes kendi amacını gütmektedir. Hiç kimse ilk insanın hatasını düşünmemekte ve sadece kendi örneğini taklit etmeyi amaçlamaktadır. [1]

Pavlus'un aslî günah ile ilgili bu metni, değişik anlamalara müsait bir şekilde ifade edilmiştir. Bu yüzden, tercümesi üzerindeki ihtilaflar günümüzde de devam etmektedir. Ancak son zamanlarda yayınlanan tercümelerin büyük bir kısmında, Augustin'in aksine, Julien'in açıklamaları dikkate alınmaktadır. Türkçe Yeni Ahid tercümelerinde de "In quo" partikülüne, çünkü anlamı verilmiştir. Diğer taraftan Augustin'in 412 yılında kaleme aldığı De peccatarum

---

1- Augustin, Contra Julianum, 6.75 M. 44.868. Zikreden J. Turmel, a.g.e. I, 93.

Meriti adlı eserinde, Pavlus'un metnini yanlış anlaması son derece dikkat çekicidir. Augustin, o zamanlar, metindeki "In quo" partikülünü Hz. Adem'in günahına izafe etmek suretiyle metne şöyle bir anlam kazandırmış oluyordu:

> Böylece kendisinde (günah) hepsinin günah işledikleri günah bütün insanlara geçti.

Bu ibareyi Türkçe'ye daha güzel bir ifadeyle şöyle de çevirebiliriz:

> Böylece günah bütün insanlara geçti ve bunun sonucu olarak herkes günah işledi.

Ancak, Augustin, bir kaç sene sonra, Yunanca'da günah anlamına gelen kelimenin müennes In quo'ya tekabül eden relatif'in ise farklı cinsten olduğunu farkedince, hatasını anlamış ve bu sefer de, yukarıda gördüğünüz gibi, partikülü Hz. Adem'e izafe etmiştir.

Açıkca görülmektedir ki, Augustin, metne, kafasındaki fikre uygun bir anlam verebilmek için elinden gelen çabayı esirgememekte ve hatta gerektiğinde metne taşımadığı manayı vermekten bile çekinmemektedir. Bunun en açık delili Julien'in de haklı olarak belirttiği gibi fiilin öznesi ölüm olduğu ve üstelik herkes bu hususta görüş birliğinde bulunduğu halde, Augustin, öğretisini doğrulayabilmek için filini öznesini günah olarak değiştirebilmesidir. Bu durumda, ibare ve günah bütün insanlara yayıldı" anlamına, yani Augustin'in öğretisine uygun bir hale gelmiş olmaktadır.

İnsanların, hem de kutsalı elinde bulundurduklarını iddia eden din adamlarının, metinleri öğretileri doğrultusunda tahrif etmekten çekinmemeleri son derece ibret verici bir husustur.

Aslî günah öğretisini, otoritelere dayandırabilmek için, metin tahrifine hiç gerek yoktur. Kanaatimizce Augustin, aslî günah öğretisini, Pavlus'a dayandırmak isterken, bu konuda tamamen haklıdır. Zira Pavlus'un metinde açık bir şekilde olmasa bile kafasında aslî günah mefhumu mevcuttur, bu herşeyden önce öğretisinin bir gereğidir, Daha önce, Pavlus'un aslî günah ile ilgili görüşlerinden söz ederken, Kurtarıcı konusunda gnostiklerden ayrıldığını, söylemiştik. Gnostiklere göre, insanın düşüşü günaha değil kadere bağlanmıştı. Bu yüzden, Gnostizm'de Kurtuluş, fidyesiz, kurbansız gerçekleşmektedir. Fakat, Pavlus bu noktada Gnostizm'den ayrılır. Zira, Kurtarıcıyı öldürmeye kararlıdır. Bunun için bir gerekçe lazımdır. Pavlus bu gerekçeyi Hz. Adem'in düşüşünde bulacaktır. Fakat, gnostiklerin aksine düşüşu, suçlulukla izah edecektir. Ortada bütün insanlığı kuşatan bir suç söz konusu olunca, Hz. İsa'nın ölümü bir anlam kazanmış olacaktır. Pavlus'un mektupları dikkatle okunduğu zaman bu sonuca ulaşmanın güç olmadığı rahatlıkla görülür. Bizim burada karşı çıktığımız husus, metinlere taşımadıkları manaların yüklenmesidir. Augustin'in yaptığı bundan başka bir şey değildir.

Aslî günahın varlığına işaret ettiği söylenen ikinci metne gelince, Augustin, ondan da günahın insan nesline

geçtiğine dair iki delil çıkaracaktır. Öncelikle söz konusu metnin tercümesini burada bir kere daha zikredelim:

> "Sudan ve ruhdan doğmadıkca, hiç kimse Tanrı'nın eğemenliğine giremez. /‾Yu 3: 5_7

Augustin, özellikle, Pélage taraftarlarının bu metin dolayısıyla yaptıkları, Tanrı'nın eğemenliği ile sonsuz yaşam ayırımının geçersiz olduğunu, hesab günü ile ilgili şu metne dayanarak ispat etmeye çalışır:

> Bunlar (kötüler) sonsuz azaba uğrayacak doğrular ise sonsuz yaşama kavuşacaklar.
> /‾Mat. 26: 46_7

Augustin, bu metin ile hesab gününü insanların, cennetlik ya da cehennemlik olmak üzere iki guruba ayrılacaklarına ve dolayısıyla göklerin melekûtu ile cehennem arasında ara bir yer bulunmayacağına dikkatleri çektikten sonra, sadece Göklerin kırallığına değil, aynı zamanda sonsuz yaşama girebilmek için Ökaristin de gerekli olduğunu ifade eder. Zira Hz. İsa bunu gerekli görmektedir:

> Size doğrusunu söyleyeyim insanoğlunun bedenini yiyip kanını içmedikce sizde yaşam olmaz. Bedenimi yiyin, kanımı için sonsuz yaşam vardır ve ben onu son günde dirilteceğim. Çünkü bedenim gerçek yiyecek, kanın da gerçek içecektir. Bedenimi yiyip kanımı içen bende yaşar, ben de onda
> /‾Yu. 6: 53-56_7

Bu metnin ışığında, Augustin şu sonuca ulaşmakta gecikmez :

> Şayet sonsuz yaşam için Ökarist gerekli ise, vaftiz evleviyetle gereklidir. [1]

Şu halde vaftiz edilmeden ölen çocukların durumu ne olacaktır ? Hz. İsa, sudan doğmadıkca (yani vaftiz edilmedikçe) hiç kimsenin Tanrı'nın eğemenliğine giremeyeceğini belirtmemiş midir ? Tanrı'nın eğemenliği ile cehennem arasında üçüncü bir yer olmadığı için Augustin, bu masum yavruları ebedi cehennem ateşine mahkum etmekten kaçınmayacaktır ve bu acımasız hükmü öğretisinin doğruluğuna delil olarak göstermekten adeta büyük bir haz duyacaktır:

> Bu çocukların günahları olmamış olsaydı, ebedi cehennem ateşine asla mahkum edilmezlerdi. Halbuki bu çocukların şahsî bir günah işlemeleri kesinlikle mümkün değildir. Buna rağmen yine de ebedi cehennem ateşine mahkum edilmişlerse, bunun anlamı aslî bir günah işlemiş olmalarıdır. İşte bu hususta anlamamız ya da hiç değilse inanmamız gereken budur.[2]

1- Augustin, De Peccatarum Meriti, 1.26,27. M. 42.123,124. Zikreden: J. Turmel, a.g.e., I, 94.

2- Augustin, Paccatarum Meriti, 3.7, M.42.189. Zikreden: J. Turmel, a.g.e. I, 94.

Augustin'in vaftiz ile ilgili metinden asli günahın varlığına dair çıkardığı ilk delil budur. Şimdi ikinci delilini inceleyelim. Augustin, Göklerin hükümranlığı ile sonsuz cehennem azabı arasında üçüncü bir yer kabul eden Pélage taraftarlarına şöyle seslenir:

> "Göklerin eğemenliğine giremeyenlere hiç değilse, Allah'ın imajını görememe gibi küçük bir ceza öngörüyorsunuz değilmi ? Aslında bu çok büyük bir cezadır. Öyleyse, şimdi lütfen gözlerinizi açın ve size göre günahsız olan biri böyle bir ceza verilmesinin adil olup olmadığını söyleyin. [1]

İşte, Augustin'in Pélage taraftarlarına karşı kullandığı ikinci delil de bundan ibarettir. Augustin'in bu ve diğer delilleri, görüldüğü gibi, tatmin edici olmaktan son derece uzaktır. Buna rağmen Augustin'in asli günah konusundaki görüşleri Batı Kilise'sinin bu konudaki resmi öğretisini oluşturmuştur. Augustin'den sonra gelen, Léon, Fulgence, Gregoire, İsidere gibi Kilise babaları, aslî günah konusunda Augustin'in eserlerini esas aşlmışlardır. Doğu Kilise'sinde durumun farklı olduğunu görüyoruz. Beşinci asrın ortalarında, Théodoret, [2] İskenderiyye'li Cyrille, Pavlus'un

---

1- Augustin, Conra Julianum, 3.9, M.42.706. Zikreden: J. Turmel, a.g.e. I, 94.

2- Théodoret, In Rom., 5.12.M.82.100. Théodoret, Pavlus'un metnini şöyle tercüme etmiştir: Ölüm herkese ulaşmıştır. çünkü herkes günah işlemiştir. Zikreden: J. Turmel, a.g.e. I, 94.

metnini Jean Chrysostome'nun anladığı gibi yorumlamaya devam etmişlerdir. Sekizinci asırda da Jean Damascene bu konuda başka bir açıklama tanımamaktadır. İki Kilise arasında böylesine önemli bir konuda temel bir ayrılık bulunması son derece düşündürücüdür. Aslî günah öğretisi yüzünden Batı Kilise'si, özellikle rönesanstan buyana şiddetli eleştirilere konu olmuştur.

IV- KEFARET (REDEMPTİON)

Kilise'nin dayandığı temel esaslardan biri olan kefaret, daha önce incelediğimiz esasların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kefaretin gündene gelebilmesi için, bu esasların gerçekleşmesi gerekir. Zira unutmamak gerekir ki, Kilise'nin daha doğrusu Pavlus'un belirlediği bu esaslar birbirlerinin zorunlu tamamlayıcılarıdır. Öyle ki, birinin olmaması zorunlu olarak diğerlerinin de olmamasını gerektirir. Meselâ, incelediğimiz ilk üç esasın ya da sadece birinin, meselâ, aslî günahın bulunmaması, Kefaret öğretisinin yıkılmasını gerektirir. Zira, ortada bağışlanacak bir günah olmayınca, Kefaretin gündeme gelemeyeceği açıktır. Kefaretin gayesi günahı gidermektir.

Pavlus, Kefaret öğretisini sistemli bir şekilde vazettiği için, öğretisini benimseyenler arasında genelde bu konuda ihtilaflar ve tartışmalar gündeme gelmiştir. Daha ilk asırlardan beri, ilahiyatçıların ve Kilise babalarının gayretleri, Hz. İsa'nın ilahlığı, inkarnasyon ve aslî günah konularında ortaya çıkan, ihtilafları gidermeye yönelik olmuştur. Bu yüzden Kefaret meselesini söz konusu ihtilaf-

ları gidermeye çalışırken, dolaylı olarak ele almışlardır.

Apollinarius, öğretisini ortaya koyarken, beraberinde kurtuluş problemini de getirmişti. Apollinarius Hz. İsa'nın insani yönünü yok edince, kendisine, kurtuluş öğretisini tehlikeye attığı gerekçesiyle ağır eleştiriler neltilmiştir. Zira, Kilise babaları, Hz. İsa'nın insanî yönünün reddedilmesinin, kurtuluşun, insanın sadece ruhî yönünü ilgilendireceğini ve dolayısıyla onun maddi yönünü kapsayamayacağını iddia ediyorlardı. Bu ise tam bir kurtuluş olamazdı.

Yine Pélage, insanın hür yaratıldığını ve dolayısıyla, Hz. Adem'in günahından dolayı sorumlu tutulamayacağını savunduğu zaman, Kurtuluş meselesini, daha doğrusu asli günah meselesini gündeme getirdi. Zira, aslî günah olmadan Kurtuluş'dan söz edilemezdi. İşte bu yüzden Augustin, Pélaga taraftarlarına karşı aslî günahın varlığını ispat etmeye koyuldu.

Açıkca görülmektedir ki, Kefaret meselesi, kendi başına bir mesele olmaktan çok diğer meselelerin ortaya çıkardığı bir meseledir. Bu yüzden Kilise babaları, bu meseleyi daha çok dolaylı olarak ele almışlardır. Daha sonraki devirlerde, Kurtuluşun zorunlu olup olmadığı tartışılmıştır.

V- TESLİS

Teslîs üç şahıstan oluşan tek Tanrı anlayışıdır. [1] Kilise, bu anlayışa hemen ulaşamamıştır. Bu teslis inancının kesinlik kazanması için aradan uzun zaman geçmesi gerekmiştir. Zira, Kilise başlangıçta, Hz. İsa'nın ilahlığı meselesini halletmek zorunda kalmış ve bunu resmi doğma haline ancak 325 yılında yapılan İznik Konsil'inde getirebilmiştir. Dikkat edilecek olursa, bu konsilde Ruhu'l Kudüs'ün ilahlığı konusunda karar almadığı görülür. Ruhu'l Kudüs'ün ilahlığına ancak 381 yılında yapılan İstanbul Konsil'inde karar verilmiştir. Zira, Ruhu'l Kudüs'ün yaratık olduğunu söyleyenlere karşı Kilise'nin resmi öğretisini belirlemek gerekmiştir.

Teslis inancı üç şahıslı tek Tanrı inancı olunca, onu oluşturan üç şahıs'ında birbirlerine eşit olması gerekir. Bu bakımdan Kilise Oğul ile Ruhu'l Kudüs'ü Baba'ya eşit saymayan kimselere karşı bu iki şahsın da Baba gibi ilah olduklarını ve O'na eşit bulundaklarını göstermek için uzun zaman mücadele etmek için gayret göstermiştir.

381 yılından itibaren, Teslis inancını bir doğma haline getiren Kilise, bundan böyle, tıpkı Hz. İsa'nın tabiatları konusunda olduğu gibi, bu sefer de bu üç şahsın

1- Teslis konusunda bkz. E. Yungel, The doctrine of trinity, London, 1976; L. Hodgson, The doctrine of trinity, London, 1964; B.D.A. Mc. Dowal, Evolution and the doctrine of the trinity, London 1918.

birbirleriyle olan ilişkileri konusunda uzun süren anlamsız tartışmalara girecektir.

Bu üç şahsın ilah oldukları hususunda görüş birliğine varılınca, artık bütün mesele bu üç şahsın birbirleri karşısındaki konumlarını belirlemektir. Baba, doğmamış ve yaratılmamıştır. Herşeyin başlangıcı O'dur. Oğul, ezelde Baba'dan sudur etmiştir. Ruhu'l Kudüs'e gelince O da ezelde Oğul vasıtasıyla Baba'dan sudur etmiştir. Doğu Kilise'since belirlenen bu kişiliklere Photius karşı çıkarak, Ruhu'l Kudüs'ün sadece Baba'dan sudur ettiğini savunmuştur. Doğu Kilise'sinde teslis'in şahıslarının birbirlerinden sudurları doğru bir çizgide gerçekleşmiştir.

Batı Kilise'sinde, Teslis öğretisinin biraz daha farklı bir şekilde geliştiğini görüyoruz. Yunan Kilise babalarının, yaptıkları gibi, şahısların farklılığından değil fakat cevherin birliğinden hareket edildiği için şahısların birbirleriyle eşitliği kolaylıkla sağlanmıştır. Ruhu'l Kudüs'ün suduru eşit bir şekilde hem Baba'ya, hem de Oğul'a isnad edilmiştir. Böylece, Batı'da teslis doğru çizgide değil fakat bir üçgen şeklinde gerçekleşmiştir. Birinci kısımda sunduğumuz şema bu hususu açıkca gözler önüne sermektedir.

Teslis inancını Batı Kilise'sinde ilk defa sistemliştiren Augustin olmuştur. Augustin, teslisle ilgili görüşlerini "De Trinitate" adlı eserinde açıklamıştır. Ona göre, Baba doğmamıştır: O, ilk prensiptir. Oğul ise, doğum yoluyla Baba'dan meydana gelmiştir. Ancak O, yaratılmamıştır.

Allah, kendini tanımak ister. Bu yüzden ezelde kendi kendini temaşa ederek, kendinde kendinin aynı olan imajını meydana getirmiştir. İşte bu canlı imaj, O'nun Oğlu'dur. Ruhul Kudüs'e gelince, O, hem Baba'dan hem Oğul'dan (filioque) meydana gelmiştir. Zira Baba ve Oğul, birbirlerini son derece sevmekte ve sadece adetâ tek bir ruh olabilmek için birbirlerini arzulamaktadır. İşte Baba ve Oğul arasındaki bu canlı aşk Ruhu'l Kudüs'tür. [1] Augustin, Baba'nın kendi-kendini temaşası ve tanımak istemesi konusundaki görüşlerini Tertullian'dan almıştır. Ancak Ruhu'l Kudüs'ü Baba ile Oğul arasındaki aşk olarak açıklaması tamamen kendi düşüncelerinin bir ürünüdür.

Ruhu'l Kudüs'ün Oğul'dan da (filioque) geldiği problemi, sekizinci asırdan itibaren tekrar gündeme gelecek ve Ortaçağ'ı meşgul eden problemlerden biri olacaktır. Şahısların birbirleriyle ilişkileri konusunda olan bu ihtilaflara onyedinci asırda Socinianizm ile Unitarianizm akımlarının hucumlarına rağmen Teslis inancı günümüze kadar kökleşmiş olarak gelmiştir.

1- Bu konuda bkz. S. Akdemir, Rahib G. Basetti Sani'nin Hz. İsa ile İlgili Bazı Kur'an Âyetlerinin Yorumlanması Ve Müslüman-Hıristiyan Diyaloğuna Çağırısı Üzerine, A.Ü.İ.F.Dergisi, 1983, XXVI, 187.

ÜÇÜNCÜ KISIM

ÇAĞDAŞ YAZARLARA GÖRE Hz. İSA

Pavlus öğretilerini, özellikle Gnostisizm ve Sır dinlerinden yararlanarak oluşturmuştur. Onun izleyicisi olan Kilise onları aynen benimseyerek günümüze sadakatla ulaştırmıştır. Ancak gerek Pavlus gerekse Kilise, onları Hz. İsa'nın öğretileri olarak göstermeye büyük çaba harcamışlardır. Aydınlanma çağına kadar Kilise her sahada yetkin güç olma özelliğini sürdürdüğü için, savunduğu öğretiler açıkça eleştirilemiyordu. Bununla birlikte yeni dönemin başlamasıyla durumun değişmeye yüztuttuğunu görüyoruz. Bunda en önemli amil artık Kilise'nin eski siyasi gücünü yitirmiş olmasıdır. Bu yüzden artık Kilise'nin de eleştirilere konu olmağa başladığına şahit oluyoruz. Bu eleştirilerin bir kısmı doğrudan Hz. İsa'nın şahsına yöneltilirken, diğer bir kısmı da Kilise'nin öğretilerini hedef almıştır. Şu halde bu eleştirileri iki ana başlık altında incelemek yerinde olacaktır.

I- Hz. İSA'NIN TARİHİ BİR ŞAHSİYET OLMADIĞINI DAİR İLERİ SÜRÜLEN TARİH-DIŞILIK (NON-HISTORİCİTE) TEORİLERİ

Hz. İsa, İslâm nazarında en büyük peygamberlerden biridir. O da tarihin bir döneminde yaşamış ve insanlara tevhidi öğretmiştir. Ancak, Hz. İsa dönemi tarihçileri ondan soz etmemışlerdir. İşte ilk dönem tarihçilerinin Hz. İsa'dan söz etmemeleri ve Hıristiyanlığı oluşturan temel öğretilerin eski Putperest (Pagan) dinlerde de bulunması

bir çok yazarı, Hz. İsa'nın yaşamadığı görüşünü ileri sürmeye sevketmiştir. [1]

Hz. İsa'nın yaşamadığı ile ilgili tarih-dışılık teorilerinin ilk defa, Bolingbroke'nin öğrencileri tarafından XVIII. yüzyılda ortaya atıldığını görüyoruz. Bu öğrenciler yazıya dökmeye cesaret edemedikleri için görüşlerini çeşitli vesilelerle yaptıkları konuşmalarda açıklama fırsatı bulmuşlardır. Onları Hz. İsa'nın varlığını inkâr etmeye sevkeden en önemli amil, İncil'lerde gördükleri çelişkiler olmuştur. Bu öğrencilerin yazıya dökmeye cesaret edemedikleri görüşlerini, Volney [2] ile Dupoit [3] komuoyuna sunma cesaretini kendilerinde bulabileceklerdir. Bu iki yazara göre, Hz. İsa ne bir insan ne de bir tanrıdır. O, insanların taptıkları bütün tanrılar gibi bir güneştir. [4]

Tarih-dışılık teorilerinin özellikle XIX. yüzyılın başlarında giderek güçlendiğini görüyoruz. Robertson, [5]

1- Bu konuda daha geniş bilgi için bkz., A. Lipman, Jésus a-t-il existé, Paris 1912; M.A. Archibald Robertson, Jesus: Myth or history, London, 1946, s. 18-107; M. Goguel, Jésus, Paris, 1950, s. 39-45.

2- Volney, Les ruines ou Méditations sur les verolutions des Empires, Paris 1791,

3- Dupuıs, L'origine de tous les cultes ou la religion universelle, Paris, 1794.

4- M. Goguel, a.g.e., s. 41.

5- Robertson, Christianity and Mythology, London, 1900.

Bolland, [1] Arthur Drews[2] gibi yazarlar, Hıristiyanlıkta, Yahudi unsurların yanında, eski Sami kültlerinin de mevcut olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre, Hz. İsa, Suriyeli Adonis ile Babilli Temmuz'u andıran, yeni bir tanrı şekli olan Josué'den başka bir şey değildir. William-Benjamin Smith [3] ve G.T. Sadler [4] gibi diğer yazarlara göre de, Hıristiyanlık Yahudi menşe'li Gnostik bir mezhebin değişikliğe uğraması sonucu meydana gelmiştir.[5]

Açıkca görülmektedir ki, bu yazarların bir kısmı Hıristiyanlığın oluşmasında, Sır dinlerine ağırlık verirken diğer bir kısmı Gnostik etkenleri ön plana çıkarmaktadır. Kanaatimize göre bu konuda en tatmin edici çözüm, her iki etkeni bir arada kabul eden çözüm olmalıdır. Zira her ikisi de Hıristiyanlığın bu hale gelmesinde en önemli rolü oynamışlardır. Bununla beraber bu etkilerin kabul edilmesi hiç bir şekilde Hz. İsa'nın yaşamadığını göstermez. O,Allah'ın dinini insanlara sağlıklı bir şekilde sunmuştur. Ancak

---

1- Bolland, De evangelische Jozua, Leyde, 1907.
2- A. Drews, Die Christusmythye, Iéna, 1909.
3- W.B. Smith, Der vorchristliche Jesus, Giessen, 1906.
4- G.T. Sadler, Has Jesus Christ lived on earth, London, 1914.
5- Bu konuda bkz. M. Goğuel, a.g.e., s. 42.

ondan sonra gelenler, onu söz konusu mezhep ve dinlerin görüşlerinden yararlanarak değiştirmişlerdir. Kaynakların ondan söz etmemesine gelince bunun hiç bir önemi yoktur. Zira bunun tatmin edici bir izahı mümkündür. Şöyle ki; Hz. İsâ'ya çağdaş olan ve ondan sonra gelen tarihçiler, mutlaka Hz. İsa'dan söz etmişlerdir. Fakat, Yahudi ya da Putperest yani Hz. İsa düşmanı oldukları için ondan tahkirle sözetmiş olmalıdırlar. İleriki tarihlerde, Hıristiyanlık resmen tanınıp devlet dini olunca Kilise, bu eserlerdeki, tanrı kabul ettiği Hz.İsâ ile ilgili çirkin sözleri, inancının bir gereği olarak ortadan kaldırmış olabilir. Belgelerin ve dökümanların yakılması ya da yok edilmesi, tarihte ender rastlanan olaylardan değildir. Bunun en tipik örneklerinden biri, İspanyolların Endülüs'deki İslâm eserlerini yok etmeleridir. Bu bakımdan, tarih-dışılık teorilerinin asılsız olduklarını belirtmemiz kaçınılmaz olmaktadır.[1] Tarih-dışılıkla ilgili eleştirileri böylece cevaplandırdıktan sonra şimdi Hıristiyanlığın dayandığı öğretilere yöneltilen eleştirileri gözden geçirelim.

II- HIRİSTİYANLIĞIN ÖĞRETİLERİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Hz. İsa'nın şahsına yöneltilen tarih-dışılık iddiaların temelinde, Hıristiyanlığın aslını oluşturan öğretilerin Gnostisizm ile Sır dinlerinde de mevcut olması gerçeği yatmaktadır. Bu benzerlikten hareket eden bir çok

1- Tarih-dışılık görüşünün savunuculuğunu Türkiye'de A. Hilmi Ömer (Buda) yapmıştır. Bkz. İsa Meselesi,İst.1931.

yazar, Hıristiyanlığın aslında putperestlikten kaynaklanan bir din olduğu görüşünü savunmuştur. Bu yazarlar arasında T.W. Doane, özellikle dikkat çekmektedir. Doane, 1882 yılında kaleme aldığı "Bible Myths and Their Parallels in Other Religions" adlı eserinde, Yahudilik de dahil olmak üzere Hıristiyanlığın eski Putperest dinlerinden kaynaklandığını göstermek için büyük çaba harcamıştır. Doane'nin vardığı sonuç son derece ilginçtir:

> Kilise'nin siyasi güç olarak çökmesi, şüphesiz, Hıristiyan inancının da çöktüğünü ispat eder. Bütün Avrupa kıtasında devlet ile Kilise'nin birbiriyle çekişmeleri ve dogmatik Hıristiyanlık ile Hıristiyan zekası arasındaki uyuşmazlık modern kültürün bilincinde kristolojinin öldüğünü ispat etmektedir. Bu gerçeklere gözlerimizi kapamanın hiç bir yararı yoktur. [1]

Kristoloji, Doane'nin iddia ettiği gibi henüz ölmüş değildir, ve hala varlığını sürdürmektedir. Ancak, varlığını eskisi gibi rahatlıkla sürdürememektedir. Zira, elinden, en güçlü silahı olan aforoz müessesesi alınmıştır. Artık insanlar, Kilise'nin aleyhine de olsa görüşlerini rahatlıkla açıklayabilmektedirler. Bu fikir hürriyetinin tabii

1- T.W. Doane, Bible Myths and Their Parallels in Other Religions, 1948, s. 530: "The decline of the church as a political power proves beyond a doubt the decline of Christian faith. The conflicts of Church and State all over the European continet, and the hostility "

bir sonucu olarak, özellikle son zamanlarda Kilise ve öğretileri aleyhine bir çok eser yazılmıştır. Hıristiyanlığın öğretileri aleyhine, geçmişte de az da olsa eleştirilerin yöneltildiğini ve hatta onlara karşı çıkıldığını da görüyoruz.

Tevhid görüşünü savunan Aryanizm'in XV. asırdan itibaren Avrupa'da yeniden canlanmaya başladığına tanık oluyoruz. Giderek güçlenen bu hareket bugün "Unitarianizm" yani tevhidçi hareket adıyla tanınmaktadır. Bu hareketin Avrupa'da ilk temsilcisi 1529 yılında vefat eden Ludwig Hetzer olmuştur. Michael Servetus 1531 yılında bu görüşleri neşriyat yoluyla yaymaya başlamıştır. Bu hareketin en etkili simalarından biri de hiç şüphesiz ki, Faustus Socinus (1539-1604)dır. Bugün bile görüşleri "Socinianizm" adıyla sürdürülmektedir. Socinus'un görüşlerinin XVII. asrın ortalarına doğru İngiltere'de son derece etkili olduğunu görüyoruz. Socinus'un eserlerinden etkilenen meşhur filozof Jhon Locke, 1695 yılında "The Reasonableness of Christianity as Delivered in the Scriptures" adlı eserini yazar. Yine meşhur fizikçi Sir İsaac Newton'un Socinus taraftarı olduğu bilinmektedir. Newton'un, tevhidci görüşlerinden etkilenen Anglikan Rektör Dr. Samuel Clarke, 1712 yılında, "The Scripture Doctrine of the Trinity" adlı eserini kaleme alır. Dr. Samuel, bu eserinde, aryanizmin görüşlerine ağırlık vererek, sadece Baba'nın Yüce Tanrı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tevhidçi bu hareket 1796 yılında Amerika'ya da ulaşmıştır. Orada da bir çok tartışma ve uzun süren mücadele sonucu kendini kabul ettirmesini bilmiştir.

Giderek güçlenen bu hareketin taraftarları bulundukları çeşitli ülkelerde kendilerine ait ibadet yerlerine sahip olmuşlardır. Tevhidin giderek güçlenmesinin sebebi insan aklına ters düşmemesidir. Temennimiz bu hareketin en kısa zamanda tüm dünyaya egemen olmasıdır.

Özellikle son zamanda İnkarnasyon konusunda de yeni yaklaşımların ortaya çıktığını görüyoruz. Bir çok meşhur ilahiyatçı, insanlaşmış Tanrı'nın bir mit (efsane) olduğunu ortaya koymuştur. John Hick, bu ilahiyatçıların araştırmalarını "The Nyth of God İncarnate" adlı eserde bir araya getirmiştir. 1977 yılında Londra'da yayınlanan eser, aynı yıl içinde üçüncü baskısını yapmıştır. Eseri oluşturan ilk makalede, Maurice Wiles, İnkarnasyon anlayışı olmadan da Hıristiyanlığın, varlığını sürdürebileceğini ifade etmiştir.[1]

Aynı şekilde, aslî günah konusunda da köklü olmasa da yine de bazı değişikliklerin yapıldığına tanık oluyoruz. Meşhur filozof Kant, aslî günahı insan tabiatının kötülüğe meyli olarak anlamıştır. Liberal okula mensup ilahiyatçılar aslî günah öğretisinde çeşitli değişiklikler yapmışlardır. Bununla birlikte son zamanlarda Olshausen, Hengstenberg gibi Ortodoks görüşü benimseyen bir çok ilahiyatçı bu yeniliklere karşı çıkmış ve aslî günah konusunda Augustin'in öğretisini desteklediklerini ifade etmiştir.

İnkarnasyon ve aslî günah öğretilerinde yapılan değişikliklerin kefaret (redemption) öğretisini de etkilemesi kaçınılmazdır. Zira bu öğretilerin birbirleriyle sıkı ilişkileri vardır.

1- M. Wiles, Christianity Without İncarnation ?, s. 9.

Aynı şeyleri teslis için de söylemek mümkündür. Günümüzde Sebellius'un öğretisini esas alarak, teslisi Tanrı'nın üç görünümü olarak sunanlar yok değildir. Teslisin Tanrı'nın alemde tecelli eden üç görünümü, sıfatı açılımı olarak algılanması,kanaatimize göre, Hıristiyanları şirk - den tevhid'e ulaştıracak çok önemli bir aşamadır.

Bugün artık, geleneksel öğretilerin anlamsızlığını, tutarsızlığını ve dolayısıyla modern dünyanın problemlerini çözme hususundaki yetersizliğini Hıristiyanlar da kabul etmektedirler. G. Parrinder,"Jesus in The Qur'an" adlı eserinde bu gerçeği çarpıcı ifadelerle dile getirmektedir:

> Şu halde Hıristiyanlar bir meydan okumayla karşı karşıyadırlar. Bütün geleneksel öğretilerin Kitab-ı Mukaddes'e dayandığı kolayca kabul edilmektedir. Sami Allah anlayışı kendini kuşatan bazı Yunan teorilerinden arınmaya ihtiyaç duyabilir.O halde, Teoloji modern dünya ile temasa geçecekse, kendini anlaşılır bir şekilde ifade etmesi gerekir. Allah'ın oğlu, teslis ve kurtuluş gibi terimler yeniden şekillenmeye ve yeniden tanımlanmaya ihtiyaç duymaktadır. Peygamberlik, ilham ve vahiy mefhumları, Allah'ın, Muhammed'de ve Kur'an'da ifadesini bulan şüpheden uzak vahyi göz önünde bulundurularak yeniden incelenmelidir. Nihayet diğer din mensuplarına

daha merhametli ve daha anlayışlı davranmalıyız. İslamın bu konuda kitab ehline sunduğu örnek bizi utandırmaktadır. Hıristiyanlar Hz. İsa'nın şu sözlerini [1] hiç bir zaman hatırlarından çıkarmamalıdırlar: "Niçin beni Rabb, Rabb diye çağırıyorsunuz da söylediklerimi yapmıyorsunuz?" [2]

G. Parrinder'in bu görüşlerini ve yaklaşımını son derece sıcak karşıladığımızı belirtmek isteriz. Allah'ın şerefli kıldığı ademoğulları olarak bizlere düşen sevgi ve kardeşlik duyguları içinde birbirimizi anlamaya çalışmak ve gerçeğin ortaya çıkması hususunda sürekli dayanışma içinde bulunmaktır. Temennimiz, G. Parrinder'in sergilediği bu

1- Lu. 6: 46.

2- G. Parrinder, Jesus In The Qur'an, Londra, 1965, s. 173: "To the Christian also there is a challenge It is too easily assumed that all traditional dictrines are fırmly based on the Bible. The Semitic view of God may need to be cleared of some Greek theories that have overlaid it Then if theology is to make contact with the modern world it must express itself in a meaningful way. Terms like Son of God, Trinity and Salvation need to be re-shaped and given new point. Concepts of prophecy, inspiration and revelation must be re-examined in view of the undoubted revelation of God in Muhammad and in the Qur'ân. Them much more real charity and generous understanding must be shown to members of other faiths. The example of Islam towards other People of the Book often puts us to shame. Christian always need to remember the words of Jesus, 'Why call me, Lord, and do not the things which I say?'

sıcak yaklaşımın, herkese şamil olacak şekilde yaygınlaşmasıdır. Allah katında her zaman ve her yerde gerçeği söylemenin hepimizin görevi olduğu biran bile hatırlardan çıkarılmamalıdır:

Hem bizlerin hem sizlerin Rabbi olan tek Allah'a kulluk edelim.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'E GÖRE Hz. İSA

Allah size açıklamak ve sizi sizden öncekilerin yollarına iletmek ve sizin günahlarınızı bağışlamak ister. Allah bilendir, hikmet sahibi olandır.
[4 en-Nisâ 26]

Genel Mülahazalar

Allah katında tek bir din vardır ki, O da İslâm'dır. Başta Hz. İsa olmak üzere bütün Allah elçileri aynı gerçeği bildirmişlerdir. Peygamberler arasında hiç bir fark yoktur.[1] Hepsinin vazifesi Tek Allah'ın iradesini insanlara tebliğ etmektir. Bu bakımdan, Peygamberlerin tebliğlerinin ana konularında asla değişiklik söz konusu değildir. Şu halde Hz. Peygamber'in de aynı gerçekleri tebliğ etmesi asla bir rastlantı değildir. Kur'an-ı Kerim bir çok kez kendinden önceki Kutsal Kitabları doğrulamak için indirildiğini açıkca vurgular.[2]

Yine, Kur'an-ı Kerim, bir çok yerde Hz. Muhammed'den önce gelmiş olan peygamberlerden ve onların tebliğlerinden söz eder. Zira bu peygamberler, bizzat Allah'ın doğru yola ilettiği kimselerdir. Şu halde Kur'an'ın Hz. Peygamber'e onlara uymasını emretmesine şaşmamak gerekir:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ
قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ۝

1- 2 el-Bakara, 136, 285; 3 Al-i İmrân, 84.
2- 2 el-Bakara, 41,91,97; 3 Al-i İmrân, 3,50; 4 en-Nisâ, 47; 5 el-Mâide, 46,48; Bkz. 35 Fâtır, 31; 46 el-Ahkâf, 30; 61 es-Saff, 6.

İşte onlar Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Şu halde onların yoluna uy ve "Ben bu (tebliğimden) dolayı sizden bir karşılık istemiyorum. O, bütün alemlere bir öğütten başka bir şey değildir.

/‾6 el-En'âm 90_7

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Ey peygamber! Sonra sana: "Hakka yönelen, müşriklerden olmayan İbrahim'in dinine tabi ol" diye vahyettik.

/‾16 Nahl, 123_7

Açıkça görüleceği üzere, Allah Peygamberine kendinden önce gelen peygamberlerin öğretilerine tabi olmasını emretmektedir. Bunun anlamı şudur; Hz. Peygamber, tebliğ ettiği dinle, aslında yeni bir şey bildirmiş olmamaktadır. Zira, bildirdiği gerçekler, kendinden önce de başka peygamberler tarafından bildirilmiştir. Gerçekten de, merhum Abdullah Draz'ın da haklı olarak belirttiği gibi, Kur'an-ı Kerim'in bir âyetinde bir peygamber veya bir hakim tarafından tebliğ edilmiş olan ahlâki bir kaidenin, başka bir

âyette, İslâm cemaati için de bir vecibe olarak kabul edildiğini müşahade ederiz.

Mukaddes kitapta geçtiği şekliyle, Hz. Musâ ve Hz. İsa tarafından tebliğ edilmiş olan ahlâkî kaidelere bir göz atacak olursak, hepsinin de Kur'ân-ı Kerim'de ufak üslûp farkı dışında, aynen zikredildiğini görürüz. Ancak, gerek Hz. Musa'nın "On Emir"inde ve gerekse Hz. İsa'nın "Dağdaki Vaaz"ında olduğu gibi bu kaideler Kur'ân-ı Kerim'de bir bütün olarak verilmiş, fakat Mekkî ve Medeni sûrelerde dağınık bir şekilde ve çok defa her biri bir durum hakkında hüküm olarak gelmiştir.

Mahallî ve şartlı bir vecibe olarak kabul ettiği Sebt dışında, Tevrat'ın Çıkış bölümünde 20. babta geçen On emrin Kur'an-ı Kerim tarafından aynen tasdik edildiği görülür:

Tevrat	Kur'ân-ı Kerim
Karşımda başka ilahların olmayacaktır.	17 el-İsrâ, 23
Kendin için oyma put... yapmayacak ve önünde secde etmeyeceksin...	22 el-Hacc, 30
Rabbinin ismini boşyere ağzına almayacaksın	2 el-Bakara, 224; el-Maide, 89
Babana ve anana hürmet et.	17 el-İsra, 23
Katletmeyeceksin.	4 en-Nisâ, 29
Zina etmeyeceksin	24 en-Nur, 30-31
Çalmayacaksın.	5 el-Maide, 38; el-Mümtahine, 12
Komşuna karşı yalan şahadet etmeyeceksin	22 el-Hacc, 30
Komşunun hiçbir şeyine tamah etmeyeceksin	5 el-Maide, 32

İşte bunlar, ahlâkî kaidelerin dayandığı esaslardır. Bu esaslarla ilgili olarak Hz. İsa şöyle demiştir: "Kim bu küçük emirlerden birini kaldıracak olursa o, göklerin krallığında küçük olarak çağrılacaktır; buna mukabil kim bunlara uyar ve başkalarına da uymayı öğretecek olursa, bu kişi göklerin krallığında büyük olarak çağrılacaktır."

Fakat Hz. Mûsâ'nın tebliğini, bu aslî vecibelerden ibaret saymak onu küçümsemek olur. Zira Tevratta'ki araştırmamızı sürdürdüğümüzde, orada, (Çıkış: 22,23; Levililer: 19-25; Tesniye: 6) biraz dağınık bir şekilde, gerek kalbe gerekse zahiri amele taalluk eden ve İncil'deki emirleri, daha o zamandan haber veren diğer bazı emirlerin de mevcut olduğunu görürüz:

Tevrat	Kur'ân-ı Kerim
Yalan haber taşımıyacaksın (Çıkış: XXIII,1)	(24 en-Nûr,11-19; 49 el-Hucurat,12)
Kötülük için çokluğun peşinde olmayacaksın (Çıkış: XXIII, 2)	(5 el-Mâide, 2)
Ve fakiri davasında kayırmayacaksın. (Çıkış: XXIII, 3)	(4 en-Nisâ, 135)
Yakınına yardım edeceksin.	(5 el-Maide, 2)
Sizinle misafir olan garip aranızda yerli gibi olacak ve onu kendin gibi seveceksin. (Levililer: XXIX, 34)	(4 en-Nisâ, 36)
Kendi memleketinde kardeşine,hakirine ve fakirine eline açacaksın. (Tes. XV,11)	(70 el-Mearic, 24-25)
Garibe haksızlık etmeyeceksin ve ona gadretmeyeceksin. (Çıkış: 21)	(4 en-Nisâ, 36)
Hiçbir dul kadını ve öksüzü incitmiyeceksiniz. (Çıkış: XXII, 22)	(4 en-Nisâ, 127; ed-Duha, 9)

Hükümde haksızlık etmeyeceksiniz.
(Levililer: XIX, 15) (4 en-Nisa, 58)

Yalan şeyden uzak ol. (22 el-Hacc, 30)
(Çıkış: XXIII, 7) (2 el-Bakara,204;)
(4 en-Nisâ, 107-108)

Öç almayacaksın
(Levililer: XIX, 18) (3 Al-i İmrân, 134)

Uzunluk, tartı, miktar ölçülerinde haksızlık etmeyeceksiniz. (Levililer: XIX, 35) (83 el-Mutaffifin,1-3

Kavminin oğullarına kin tutmayacaksın.
(Levililer: XIX, 18) (59 el-Haşr,10)

Azizler olunuz. (3 Al-i İmran,79;9et-Tevbe 108)

Komşunu kendin gibi seveceksin
(Levililer: XIX, 18) (59 el-Haşr,9)

Allah'ını bütün kalbinle seveceksin.
(Tesniye: V, 9) (2 el-Bakara 165)

Ne olursa olsun hem derin hem yüce bir söz, kendini "Dağdaki Vaazda" duyuracaktır. Gerçek bir ahlak hazinesi olan bu vaaz, paha biçilmez bir değere sahiptir. Bu hususta da, bütün mukaddes kitapların koruyuculuk görevini Kur'ân-ı Kerim mükemmel bir şekilde yerine getirmektedir (97). Ancak gözde metoduna daima sadık kalan Kur'an-ı Kerim, bütün bu nasihatların hepsini bir yerde toplamak yerine, her birini yeri geldikçe vermeyi tercih etmiştir. O halde önce İncil'de geçen bu nasihatları birer birer gözden geçirelim, sonra da İslâm'ın mukaddes Kitabı Kur'ân-ı Kerim tarafından nasıl tasdik edildiklerini gösterelim.

İncil	Kur'an-ı Kerim
Ne mutlu ruhta fakir olanlara; çünkü göklerin melekûtu onlarındır. (Mat. V, 3)	(2 el-Bakara,212; 3 Ali İmran, 14)
Ne mutlu yaslı olanlara; çünkü onlar teselli edilecekler. (Matta: V, 4)	(2 el-Bakara,155-157)
Ne mutlu halim olanlara; çünkü onlar yeri miras alacaklar. (Matta: V, 5)	(3 Ali İmran,133-134)
Ne mutlu salaha acıkıp susayanlara; çünkü onlar doyurulacaklar. (Matta: V, 6)	(45 el-Casiye,21; 83 el-Mutaffifin, 29-36)
Ne mutlu merhametli olanlara; çünkü onlara merhamet edilecek. (Matta: V, 7)	(90 el-Beled,17-18)
Ne mutlu yüreği temiz olanlara; çünkü onlar Allah'ı görecekler. (Matta: V, 8)	(26 eş-Şuara, 89; 50 Kâf, 33)
Ne mutlu sulh edicilere; çünkü onlar Allah oğulları çağırılacaklar. (Matta: V, 9)	(4 en-Nisa, 114)
Ne mutlu salah uğrunda ezâ çekmiş olanlara; çünkü göklerin melekûtu onlarındır. (Matta: V, 10)	(2 el-Bakara,214; 3 Alî İmrân, 186)

Arzu edilirse bu karşılaştırmaya daha da devam edebiliriz.

Kendinden önceki şeriatleri değiştirmek için değil, fakat onları uygulamak için geldiğini ifade eden Hz. İsa'nın sözü ne kadar isabetlidir. Yine "Sizden öncekilere şöyle dendiğini biliyorsunuz. Fakat ben size böyle diyorum" şeklindeki sözüyle de Hz. İsa, kendinden önce başlamış olan, ahlâkı güzelleştirme işine devam ettiğini, ancak bu konuda tekâmüle ve daha iyiye de yer ayırdığını söylemek istemiştir.

İncil	Kur'an-ı Kerim
İşittiniz ki, eski zaman adamlarına denildi: "Katletmiyeceksiniz"... Fakat ben size derim: "Kardeşine kızan her adam hükme müstahak olacaktır; ve kardeşine "Raka" derse Millet Meclisinin hükmüne müstehak olacaktır; ve kim "Ahmak" derse cehennem ateşine müstehak olacaktır. (Matta: V, 21-22)	(3 Ali İmran 134 42 eş-Şura, 37)
İmdi takdimeni mezbahta arzederken, kardeşinin sana karşı bir şeyi olduğu, hatırına orada gelirse takdimeni orada mezbahanın önünde bırak ve git, Önce kardeşin ile barış, ve o vakit gel, takdimeni arzet. (Matta: V, 23-24)	(49 el-Hucurat, 10; 8 el-Enfal, 1; 5 el-Maide, 27)
"Zina etmeyeceksin" denildiğini işittiniz, fakat ben size derim: Bir kadına şevhetle bakan her adam zaten yüreğinde onunla zina etmiştir. (Matta: V, 27-29)	(24 en-Nur, 30-31)
Ve yine eski zaman adamlarına: "Yalan yere and etmeyeceksin ve andlarını Rabb'e ödeyeceksin" denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: "Hiç andetmeyin." (Matta: V, 33-34)	(2 el-Bakara, 224)
"Sen komşunu sevecek ve düşmanından nefret edeceksin" denildiğini işittiniz. Fakat ben size derim: "Düşmanlarınızı sevin ve size eza edenler için dua edin ki..." (Matta: V, 43-45)	(3 Ali İmran, 119; 13 er-Ra'd, 22; 41 Fussılet, 34; 9 et-Tevbe, 128)

Yalnız kardeşlerinizi selamlarsanız fazla ne yapmış olursunuz (Matta: V, 47) (25 el-Furkan, 63; 60 el-Mumtahine, 8)

Senden isteyene ver, senden ödünç isteyene sırtını çevirme. (2 el-Bakara, 177; 51 ez-Zariyat,19; 107 el-Mâûn 7)
Gösteriş için iyilik yapmayınız. 107 el-Mâûn, 6)

Çünkü insanlara suçlarını bağışlarsanız semâvî Baba'nız da sizi bağışlar. (Mat. VI,14) (4 en-Nisa,149; 24 en-Nur, 22)

Yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyin... Fakat kendinize gökte hazineler biriktirin.
(Matta: VI, 19-20) (89 el-Fecr, 19-20; eş-Şura,20)

Hiç kimse iki efendiye kölelik edemez.
Matta: VI, 24) (39 ez-Zümer, 29)

Bunun için size diyorum: Ne yiyeceksiniz yahut ne içeceksiniz diye hayatınız için, ne giyeceksiniz diye bedeniniz için de kaygı çekmeyin.Hayat yiyecekten ve beden giyecekten daha üstün değil midir ? Gök'ün kuşlarına bakın, onlar ne ekerler ne biçerler ne de ambarlara toplarlar; ve semavî Baba'nız onları besler. Siz onlardan daha değerli değil misiniz ? (Matta: VI, 25-26) (29 el-Ankebut, 60)

Hükmetmeyin ki hükmolunmayasınız... Ve niçin kardeşinin gözündeki çöpü görüyorsun da kendi gözündeki merteği seçmezsin.
(Matta: VI, 1-3) (49 el-Hucurat, 11)

Mukaddes olanları köpeklere vermeyin.
(Matta: VII, 6) (87 el-A'la,9)

Dileyin, size verilecektir. (2 el-Bakara, 186;
(Matta: VII, 7) 23 el-Mu'minûn, 60)

İmdi insanların size her ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle yapın.
(Matta: VII, 12) (2 el-Bakara, 267; 4 en-Nisa,9)

Dar kapıdan girin. (Matta: VII, 13) (90 el-Beled, 11)

Yalancı peygamberlerden sakının, onlar size koyun esvabıyla gelirler, fakat iç yüzden kapıcı kurtlardır.
(Matta: VII, 15) (2 el-Bakara, 204-206) [1]

Bilindiği gibi, Hz. Musa'nın şeriatı kısas ağırlıklıdır. Hz. İsa bu şeriatı kaldırmaya değil, aksine ona sevgi ve af boyutu ilave etmek suretiyle onu uygulamaya geldiğini açıkca ifade etmiştir. Ona sevgi ve af boyutunu ilâve etmekten maksadı, ona daha da etkinlik kazandırmak istemesidir. Zira, toplumsal gelişmelere paralel olarak, bazı durumlarda sevgi ve affın, kısas'dan daha etkin olması doğaldir. Ve bu kısas'ın hiç bir şekilde etkin olmadığını da göstermez. Nitekim, kısasın, afdan da etkili olabileceği bir çok durumda söz konusu olabilir. Şu halde, kısas ve aff birbirine zıd olan değil, fakat birbirini tamamlayan iki alternatif müessesedir.

İşte Kur'an, bize bu alternatifi en güzel bir biçimde sunma görevini üzerine almıştır:

> Eğer bir ceza ile mukâbele edecek olursanız, size reva görülen cezanın misliyle ceza verin. Eğer sabrederseniz bu, tahammül edenler için daha hayırlıdır. [2] /16 en-Nahl, 126-127/

1- Abdullah Draz, Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru, İstanbul 1983, Terc. S. Akdemir, s. 96-101.

2- Ayrıca bkz. 3 Al-i İmrân, 186; 42 eş-Şûrâ, 40-43.

Sabret, senin sabrın Allah'ın inayetidir. /¯16 en-Nahl,126-127_7

Açıkça görülmektedir ki, Kur'ân. sınırların aşılmaması şartıyla, tecavüzlere aynen karşı konulması hakkını tanımıştır. Ancak, karşılık verilmemesinin daha hayırlı olduğunu belirtmek suretiyle, affın daha faziletli bir davranış olduğunu vurgulamış olmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in mesajı diğer Kutsal Kitapların aksine evrensel bir mesajdır.[1] Daha da önemlisi en son mesajdır. Kur'ân ile birlikte insanoğlunun sema ile ilişkisi kesilmiş bulunmaktadır. Bundan böyle Kıyamete kadar insanlara doğru yolu gösterecek olan yegane Kitab Kur'ân'dır. O, bunun bilincinde olduğu için, vahye mazhar olmuş kitab ehline, yanıldıkları hususları bildirmeyi ve böylece onları da aslî birliğe davet etmeyi ihmal etmemiştir.

قُلْ يَٓا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَٓاءٍ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ اَلَّا نَعْبُدَ اِلَّا اللّٰهَ وَلَا نُشْرِكَ بِه۪ شَيْـًٔا وَلَا
يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَاِنْ تَوَلَّوْا
فَقُولُوا اشْهَدُوا بِاَنَّا مُسْلِمُونَ

"Ey kitab ehli! Gelin aslında aramızda müşterek olan şu hususlarda birleşelim: Allah'tan başkasına kulluk etmeyelim; O'na hiç bir şeyi ortak koşmayalım; ve birbirimizi Allah'ın dışında rabbler edinmeyelim" de! Eğer

---

1- Bu konuda bkz. 4 en-Nisa, 79; 7 el-A'raf, 158; 25 el-Furkân, 1; 34 Sebe, 28; 38 Sa'd, 87-88; el-Kalem 52.

yine de yüz çevirecek olurlarsa siz
onlara, "Şahid olun ki, biz müslü-
manız" deyiniz.
[3 Âl-i İmrân, 64]

Açıkca görüleceği üzere, Âyet-i Kerime, vahye dayalı olan dinlerin temel özelliklerinden söz ederken şu üç esasa dikkatlerimizi çekmektedir:

I- Sadece Allah'a kulluk etmek,

II- O'na hiç bir şeyi şirk koşmamak,

III- Allah, dışında hiç kimseyi rabb edinmemek.

Kanaatimizce âyette geçen ilk iki esas Hıristiyanlığın tevhid'den ayrıldığı noktaları, üçüncü esas ise bu ayrılığın sebebini gözler önüne sermektedir. [1] Birinci bölümde gördüğümüz gibi, Hıristiyanlığın tevhid'den uzaklaşmasına, din adamları, Kilise babaları yol açmıştır. Zira Hz. İsa da, diğer peygamberler gibi insanlara tevhid'i öğretmiştir. Ancak, Hz. İsa'nın tebliğ süresinin çok kısa olması, kendisine gelen vahyin derhal yazıya geçirilmesine imkan vermemişti. Pavlus, ve Luka, Markos gibi, Kilise nazarında son derece muteber olan kimseler, birinci bölümde gördüğümüz gibi, Hz. İsa'nın mesajına özellikle Pavlus'un öğretisini destekleyecek ilavelerde bulunmuşlar ve böylece Allah elçisini kulluk mertebesinden ilahlık mertebesine çıkarmışlardır. Kur'an-ı Kerim bu hususa dikkatlerimizi şöyle çekmektedir:

1- Bu konuda bkz. S. Akdemir, Nass ve Yorum İlişkisi, Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu, Samsun, 1989, s. 528 vd.

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ
وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ
مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلٰهًا وَاحِدًا
لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

Hahamlarını, ve Rahiblerini Allah'ın dışında rabbler edindiler, Meryem Oğlu Mesih'i de. Oysa tek bir ilaha kulluk etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka ilah yoktur. O, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir. /̅9 et-Tevbe, 31_7

Konuyla doğrudan ilgili olması bakımından, Adiyy b. Hâtem'in müslüman oluşuyla ilgili rivayeti burada zikretmek yararlı olacaktır:

Adiyy b. Hâtem boynunda gümüşten bir haç olduğu halde Resulullah'ın huzuruna çıkar. Hz. Peygamber'in ona "Hahamlarını ve Rahiblerini Allah'ın dışında rabler edindiler..." âyet-i kerimesini okuması üzerine, Adiyy, "Ama onlar onlara ibadet etmiyorlardı ki.. dedi. O zaman Hz. Peygamber ona, "iyi ama, onlar, onlara helalı haram, haramı

da helal kılıyorlardı; onlar da bu konuda onlara tabi oluyorlardı. İşte onların bu davranışları, onlara ibadet etmelerinden başka bir şey değildir." [1] dedi.

İşte Kilise, Hz. İsa'nın mesajını esas alacağı yerde, Hz. İsa adına konuştuklarını iddia eden din alimlerinin görüşlerini esas almış ve hatta Hz. İsa'nın açık emirlerine muhalefet etmekten bile çekinmemişdir. Meselâ, Hz. İsa şeriatı ve peygamberlerin öğretilerini kaldırmaya değil fakat uygulamaya geldiğini bildirdiği halde, Pavlus, şeriatın kalktığını, hemde Hz. İsa adına ilan edebilmiştir. Oysa ki, Hz. Isa, şeriatın emirlerinin bir noktasının bile Kıyamete değin yok olmayacağını, onları öğretip uygulayanların Allah'ın krallığında büyük sayılacaklarını, buna mukabil, en küçük emri bile çiğneyenlerin ve başkalarına da öyle yapmaları gerektiğini söyleyenlerin ise Allah'ın krallığında en küçük sayılacağını söylemiştir. Burada cevaplandırılması gereken soru şudur: Hıristiyanlığın esaslarını belirlemede en etkin kaynak kimdir ? İlah kabul ettikleri Hz. İsa'mı, yoksa aziz kabul ettikleri Pavlus mu? Aslında verilecek cevab bellidir: Ortada Allah dururken, aziz de olsa, kulun ne hükmü olabilir ki, ... kul Allah'a dini öğretme küstahlığını gösterebilir mi ? Allah kabul ettikleri İsa, şeriatın, kıyamete kadar geçerli olacağını bildirmişse, ona rağmen, şeriatın kalktığını söyleyen kimse, Allah'a karşı gelmiş olmaz mı ? Oğul'da iki tabiatı kabul etmeyenleri aforoz eden Kilise, Hz. İsa'nın açık

1- Bkz. İbn Kesir, Tefsîru'l Kur'âni'l-Azîm, Kahire, tarihsiz. IV, 77.

emirlerini geçersiz kılan Pavlus'u aforoz etmek durumunda değil midir? Yine bütün peygamberler, hiç kimsenin, başkasının günahından sorumlu tutulamayacağını açıkca belirttikleri halde Pavlus bütün insanları, işlemedikleri suçtan dolayı sorumlu tutmuştur. Onun bu öğretisinden hareket eden Augustin, vaftiz edilmeden ölen bir günlük çoçuğu bile sonsuz cehennem azabına sokmaktan çekinmemiştir. Açıkca görülmektedir ki, Pavlus ve yolundan gidenler, ilahi emirleri hiçe saymaktan geri kalmamışlardır. Kilise, Hz. İsa'nın emirlerini açıkca çiğnerken, Onun yolundan gittiğini iddia etmeye hakkı yoktur.

Şurasını hiç bir zaman unutmamak gerekir ki, dinin sahibi insanlar değil, bizzat Allah'tır. İnsanlara düşen, ilahi emirleri kendi çıkarlarına göre tasnif etmek değil, aksine onlara boyun eğmektir. Ancak O'nun emirlerine uygun hareket edildiği taktirdedir ki, O'nun adına konuşulabilir. Insan asla dini Allah'a öğretme cüretini göstermemelidir. Bununla birlikte, bu tür girişimlerin tarih boyunca eksik olmadığını görüyoruz. Aynı duruma Hz. Peygamber'in de tanık olduğunu görüyoruz:

قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللّٰهَ بِدِينِكُمْ وَاللّٰهُ
يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Ey Muhammed de ki: Allah'a dininizi mi öğreteceksiniz? Oysa Allah, göklerde ve yerde olanları bilir. Allah herşeyi bilendir. [49 el-Hucurât 16]

İşte Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın bildirdiği Allah'ın emirlerine boyun eğecekleri yerde, O'nun adına konuşan ama aslında Onun mesajını tahrif eden din adamlarının sözlerini kabul etmekle, Allah dışında rabler edinmiş olmaktadırlar. Bu ise kesinlikle kaçınılması gereken bir durumdur.

Pavlus'dan buyana Hz. İsa adına hareket ettiğini söyleyen bir çok kimse, Onun bildirdiği sevgi dinini anlamsızlaştırmak için ellerinden gelen gayreti esirgememişlerdir. Allah adına hareket ettiğini söyleyen bu kimselere, yanıldıklarını ve yanılış sebeplerini bildirmek büyük önem arzediyordu. İşte bu ulvi görevi Kur'ân bundan ondört asır önce gerçekleştirmiştir. Kur'ân, Kitab ehlini bir yandan bütün peygamberlerin bildirdiği tevhide davet ederken, bir yandan da tevhid'den sapışın sebebini de insanlara bildirmeyi ihmal etmemiştir. Tevhid'den sapışın sebebi, nasslar esas alınacağı yerde, nassları çıkarları doğrultusunda tahrif eden din adamlarının uygulamasıdır. Allah'ın emirlerine rağmen beşerin görüşlerinde israr edilmesi ise insanın ilahlaştırılması yani Allah'a ortak koşulmasından başka bir şey değildir.

Şu halde, Kutsal Kitabları yorumlarken, metinlere taşımadıkları manaları vermekten kesinlikle kaçınmak gerekir. Kutsal metinlere bilinçli olarak taşımadıkları manaların yüklenilmesinin Allah'a ortak koşmaktan başka bir şey olmadığı asla unutulmamalıdır. Bu esas Kitab ehli için olduğu kadar, müslümanlar için de geçerlidir. Üzülerek ifade edelim ki, müslümanlar da, Allah'ın Kitabını yorumlarlar-

ken, yanlış bir takım görüş ve geleneklerin etkisinde kalarak zaman zaman âyetlere taşımadıkları manaları yüklemekten kurtulamamışlardır. Araştırmamızda metod olarak, nasslarla yorumları ayrı olarak inceleme hususunda israr edişimizin sebebi, onlara taşımadıkları manalar yüklemekten kaçınmak isteyişimizdir. İnsanın yaşadığı çevrenin kültürüyle etkilenmesi sonucu, âyetlere ya da bilgi yetersizliği sonucu nasslara, farkında olmadan taşımadıkları manaları yüklemesi kuvvetli muhtemeldir. Bu yüzden nasslarla yorumları özdeşleştirmekten kesinlikle kaçınmak gerekir. İkinci kısımda, bilgi yetersizliğinden dolayı düşülen hatalara işaret edeceğiz. Bu durumda hata, bazı müşteşriklerin yaptıkları gibi, Kur'ân'a değil fakat, hataya düşen müfessire isnad edilmelidir. Fakat, asırlar boyu otoritelerden çıktıkları gerekçesiyle yorumların nassları doğru anlamak hususunda en güvenilir yol olduğu savunulmuştur. Hatta bu yorumlar olmadan, Allah'ın Kitabını doğru olarak anlamanın mümkün olmayacağını iddia edenler bile olmuştur. Aynı düşüncenin Kilise babalarında da hakim olduğunu daha önce görmüştük. Bugün artık, en güvenilir otoritelerden de çıkmış olsa, yorumların yanlış olabilecekleri kesinlik kazanmış bulunmaktadır. Şu halde nassları doğru olarak anlamada en güvenilir yolun otoritelerden çıkmış yorumlar olduğu görüşü doğru değildir. Burada yorumlara karşı olmadığımızı, aksine taraftar olduğumuzu bir kere daha vurgulamak isteriz. Bizim karşı çıktığımız husus nasslarla yorumların özdeşleştirilmesidir. Bazan durum daha da

vahiy olsaydı, Yüce Allah İncil'in yanında Pavlus'un mektuplarını da zikrederdi. İşte Kur'ân, kendinden önceki vahyi koruma altına almak istemekle, öncelikle onu, etrafını saran yabancı unsurlardan kurtarmayı amaçlamaktadır. Kilise ancak İncillere göre hükmettiği takdirde Allah adına konuşma hakkına sahiptir. Kur'ân'da açıkca ifade edildiği gibi, Allah adına konuşabilmeleri buna bağlıdır:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ
لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ
وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا
مِنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ
عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

"Ey Kitab ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni uygulamadıkça hiç bir esas üzere degilsinizdir." de Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun azgınlık ve inkarını artıracaktır. Öyleyse sen o kâfirler toplumu için üzülme. [5 el-Mâide, 68]

Açıkca görüleceği üzere Kur'ân, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabb'lerinden kendisine indirileni uygulamadığı sürece Kilise'nin ilahi hiç bir esasa dayanmamış olacağını ifade etmektedir. İnsanlar, yeryüzünde Allah'ın temsilcileri olmaları bakımından, mutlaka onun adına hükmetmek durumunda-

dırlar. Aksi davranış içinde bulunanların dinden çıkmış fasık, zalim, kâfir kimseler oldukları açıktır. Yüce Allah bu hususa Hz. İsâ'dan söz ederken dikkatlerimizi şöyle çekmektedir:

وقفينا على آثارهم بعيسى ابن مريم مصدقا لما بين يديه من
التورية وآتيناه الانجيل فيه هدى ونور ومصدقا لما بين
يديه من التورية وهدى وموعظة للمتقين ۝ وليحكم
اهل الانجيل بما انزل الله فيه ومن لم يحكم بما انزل الله
فاولئك هم الفاسقون ۝ وانزلنا اليك الكتاب
بالحق مصدقا لما بين يديه من الكتاب ومهيمنا عليه
فاحكم بينهم بما انزل الله ولا تتبع اهواءهم عما جاءك من
الحق لكل جعلنا منكم شرعة ومنهاجا ولو شاء الله
لجعلكم امة واحدة ولكن ليبلوكم في ما آتيكم
فاستبقوا الخيرات الى الله مرجعكم جميعا فينبئكم
بما كنتم فيه تختلفون ۝

Onların izi üzerine arkalarından Meryem Oğlu İsa'yı, ondan önce gelmiş bulunan Tevrat'ı doğrulayarak gönderdik. Ona yol gösterici, aydınlatıcı olan ve önünde bulunan Tevrat'ı doğrulayan İncil'i sakınanlara öğüt ve yol gösterici olarak verdik.

İncil sahipleri Allah'ın onda indirdikleri ile hükmetsinler. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar fasık olanlardır. Ey Muhammed Kur'ân'ı, önce gelen kitabı tasdik ederek ve onu koruyucu olarak gerçekle sana indirdik. Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet; gerçek olan sana gelmiş bulunduğuna göre, onların heveslerine uyma! Her biriniz için bir yol ve bir yöntem kıldık; Eğer Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı, fakat bu verdikleriyle sizi denemesi içindir; o halde iyiliklere koşun, hepinizin dönüşü Allah'adır. O, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size bildirecektir[5 el-Maide, 46-48]

Kur'an, Hıristiyanları öncelikle İncil'leri uygulamaya davet etmekle, koruma görevini büyük ölçüde gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Zira, Kilise'nin dayandığı esaslar, yorumlara dayanmaktadır. Diğer taraftan, Kur'an, koruma görevini, hataları ve sebeplerini açıklamakla da sürdürmektedir. Zira birazdan göreceğimiz gibi, Kilise'nin sunduğu temel öğretilerin hiç birinin dayanağı olmadığını açıkca gözler önüne sermektedir. Kur'an, koruma görevini böylece yerine getirmek, yani insanlara Allah, peygamberleri ve mesajları hakkında gerçekleri bildirmek

suretiyle, onlara doğru ile yanlış arasında bir seçim yapma imkanı sağlamış bulunmaktadır. Bundan sonrası, artık insana kalmıştır. Dilediği yolu seçmekte serbestir. Zira bu dünya imtihan dünyasıdır. Bu yüzden iyi ile kötü sürekli olarak yanyana bulunacaktır. Zira Allah hikmeti gereği bütün insanları bir din etrafında toplamak istememiştir. Şu halde, ihtilaflar kıyamete kadar devam edecektir, iyiler hayır yolunda yarışırlarken, kötüler, kendi çıkarları uğruna yeryüzünde fesat çıkarmaktan geri kalmayacaklardır. Kilise'nin asırlar boyu, bir çok kere savaş ve sömürüde aktif rol oynaması herhalde Hz. İsa'nın sevgi ve kardeşlik dolu mesajı ile izah edilemez.

Son zamanlarda gelmiş bir Peygamber olması, ve özellikle hakkında bir çok yanlış bilginin yaygın bulunması sebebiyle, Kur'an-ı Kerim Hz. İsa'nın hayatına ve mesajına dair geniş bilgiler verir. Ancak bu bölümde, Hz. İsa'nın ilahlığı, inkarnasyon, aslî günah, kefaret ve teslis gibi birinci bölümde ele aldığımız problemler üzerinde duracağız. Vazetmiş olduğumuz metod gereği, söz konusu problemleri, birinci kısımda Kur'an'a, ikinci kısımda ise müfessirlere göre inceleyeceğiz. Üçüncü kısımda ise, bazı müşteşriklerin, Hz. İsa ile ilgili bazı Kur'ân âyetlerini yorumlamalarını ele alacak ve bu yorumlamalar ile ilgili değerlendirmelerde bulunacağız.

BİRİNCİ KISIM

KUR'AN-I KERİM'E GÖRE Hz. İSA

GİRİŞ

Hz. İsa İslâm nazarında en büyük peygamberlerden birisidir. Gösterdiği bir çok mucizeler yanında Onun en önemli yanı, babasız dünyaya gelmiş olmasıdır. Kur'an-ı Kerim, bir çok tartışmalara konu olan bu olagan üstü olayı Meryem sûresinde tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır:

واذكر في الكتاب مريم
إذ انتبذت من أهلها مكانا شرقيا ۝ فاتخذت من
دونهم حجابا فأرسلنا إليها روحنا فتمثل لها بشرا
سويا ۝ قالت إني أعوذ بالرحمن منك إن كنت تقيا
۝ قال إنما أنا رسول ربك لأهب لك غلاما زكيا ۝
قالت أنى يكون لي غلام ولم يمسسني بشر ولم أك بغيا
۝ قال كذلك قال ربك هو علي هين ولنجعله آية
للناس ورحمة منا وكان أمرا مقضيا ۝ فحملته فانتبذت
به مكانا قصيا ۝ فأجاءها المخاض إلى جذع النخلة قالت
يا ليتني مت قبل هذا وكنت نسيا منسيا ۝ فناداها من
تحتها ألا تحزني قد جعل ربك تحتك سريا ۝ وهزي
إليك بجذع النخلة تساقط عليك رطبا جنيا ۝

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا
فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا
﴿٢٦﴾ فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا
فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَا أُخْتَ هٰرُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا
كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ
كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللّٰهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ
وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي
بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ
يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ
وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ
يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلّٰهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضٰى
أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾ وَإِنَّ اللّٰهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ
فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾

Ey Muhammed! Kitab'da Meryem'i de an. O, âilesinden ayrılarak doğu yönünde bir yere çekilmişti. Sonra insanlardan gizlenmek için bir perde germişti. Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan olarak görünmüştü. Meryem: "Eğer Allah'tan sakınan bir kimse isen, senden Rahmana sığınırım" dedi. Cebrail: "Ben temiz bir oğlan bağışlamak için Rabbinin sana gönderdiği elçiden başkası değilim" dedi. Meryem:

"Bana bir insan temas etmemişken ben kötü kadın da olmadığım halde nasıl oğlum olabilir ? " dedi. Cebrâil: "Bu böyledir, çünkü Rabbin 'Bu Bana kolaydır onu insanlar için bir mucize ve katımızdan da bir rahmet kılacağız; hem bu önceden kararlaştırılmış bir iştir' diyor" dedi. Meryem oğlana gebe kaldı; o hâliyle uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacının dibine gitmeye mecbur etti. "Keşke ben bundan önce ölmüş olsaydım da unutulup gitseydim" dedi. Onun altından bir ses kendisine şöyle seslendi: "Sakın üzülme, Rabbin içinde bulunanı şerefli kılmıştır.[1] Hurma ağacını kendine doğru silkele üstüne taze hurma dökülsün. Ye iç; gözün aydın olsun. İnsanlardan birini görecek olursan "Ben Rahmana oruç adadım, bugün hiçbir insanla konuşmayacağım' de" Çocuğu alıp kavmine getirdi, onlar; "Meryem! utanılacak bir şey yaptın. Ey Harun'un kızkardeşi! Baban kötü

1- Bazı müfessirler bu cümleyi "Rabbin senin altından bir su arkı meydana getirdi şeklinde anlamışlardır.

bir kimse değildi, annen de iffetsiz değildi" dediler. Meryem çocuğu gösterdi: "Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz ?" dediler. Çocuk: "Ben şüphesiz Allah'ın kuluyum bana kitab verdi ve beni Peygamber yaptı; nerede olursam olayım, beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe namaz kılmamı, zekât vermemi ve anneme iyi davranmamı emretti. Beni bedbaht bir zorba kalmadı. Doğduğum günde, öleceğim günde, dirileceğim günde bana selam olsun" dedi. İşte hakkında şüpheye düştükleri, Meryem Oğlu İsa gerçek söze göre, budur. Allah çocuk edinmez. O münezzehtir. Bir işin olmasına hükmederse ona ancak "Ol" der, o da olur. Doğrusu Allah benim de, sizin de Rabbinizdir. O'na kulluk edin, bu doğru yoldur." [19 Meryem, 16-36]

Bu olağan üstü doğum olayından başka, Hz. İsa'nın kısa Peygamberlik dönemi esnasında gösterdiği mücizeler de son derece dikkat çekicidir. Kur'ân-ı Kerim bu mucizelerden de söz etmektedir:

إذ قال الله يا عيسى ابن مريم
اذكر نعمتي عليك وعلى والدتك إذ أيدتك بروح القدس
تكلم الناس في المهد وكهلا وإذ علمتك الكتاب
والحكمة والتوراة والإنجيل وإذ تخلق من الطين
كهيئة الطير بإذني فتنفخ فيها فتكون طيرا
بإذني وتبرئ الأكمه والأبرص بإذني وإذ تخرج
الموتى بإذني وإذ كففت بني إسرائيل عنك إذ جئتهم
بالبينات فقال الذين كفروا منهم إن هذا إلا سحر
مبين ۝

Allah, 'Ey Meryem Oğlu İsa ! Sana ve anana olan nimetini an" demişti. "Seni Ruhu'l Kudüs'le desteklemiştim; beşikte ve yetişkin iken insanlarla konuşuyordun; Sana Kitab-ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Sen iznimle çamurdan kuş gibi birşey yapmış ona üflemiştin de iznimle kuş olmuştu; anadan doğma körü, alacalıyı iznimle iyi etmiştin. Ölüleri iznimle diriltiyordun. İsrailoğullarına belgelerle geldiğinde, onlardan inkar edenler,

bu apaçık bir büyüdür demişlerdi
de Ben onların sana zarar verme-
lerini önlemiştim."
/5 el-Maide, 110/ [1]

Diğer taraftan, Kur'an'da geçen sofra mucizesi ile İncil'lerdeki son yemek kıssası arasında büyük farklılık söz konusudur. İncil'lerde, Hz. İsa'nın eti ve kanı gündeme geldiği halde, Kur'ân'da bu tarz açıklamalar yer almamaktadır. Kur'an-ı Kerim olayı son derece farklı anlatmaktadır:

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ
يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا
مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ
۝ قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ
أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ۝
قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ
تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ
الرَّازِقِينَ ۝١١٤ قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ
فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ۝

1- Ayrıca bkz. 3 Al-i İmrân, 49.

Havariler, "Ey Meryem oğlu Isa
Rabbin bize gökten bir sofra in-
direbilir mi ?" demişlerdi de,
"inanıyorsanız Allah'dan sakının "
demişti. "Ondan yemeyi, kalbleri-
mizin kanmasını ve senin bize doğ-
ru söylediğini bilmeyi ve ona şa-
hid olmayı istiyoruz." dediler.
Meryem oğlu İsa, "Allahım! Rabbi-
miz! Bize ve bizden sonra gelecek-
lere bayram ve Sen'den bir delil
olarak gökten bir sofra indir,
bizi rızıklandır, Sen rızık ve-
renlerin en hayırlısısın" dedi.
Allah, "Ben onu size indireceğim;
bundan sonra içinizden kim inkar
ederse, dünyalarda kimseye azab
etmeyeceğim şekilde ona azab ede-
ceğim" dedi.

[5 el-Maide, 112-115]

Kanaatimizce Kur'an-ı Kerim'in bu olayı zikretmesi, Ökarist ayinin asılsızlığını, göstermek içindir. Zira Ökarist ayini Sır dinlerinde görülen bir âyindir. Bugün Ökarist ayinini iğrenç bulduğu için eleştiren yazarlar eksik değildir.

Göstermiş olduğu bunca mucizeye rağmen, Yahudilerin büyük bir kısmı Hz. İsa'ya iman etmeme hususunda direnmişler ve hatta Onu öldürmek için tuzaklar bile kurmuşlardır. Ancak Yüce Allah, elçisini bu azgın canilerin elinden kurtarmakta gecikmemiştir. Kur'an-ı Kerim, bu olayları çok veciz ve dakik bir uslupla gözler önüne sermektedir:

فَلَمَّا أَحَسَّ
عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ
نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾
رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ
﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٥٤﴾ إِذْ قَالَ
اللَّهُ يَا عِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ
الْقِيَامَةِ ۖ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ
فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا
شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٥٦﴾

İsa onların inkarlarını hissedince: "Allah uğrunda yardımcılarım kimlerdir ?" dedi. Havariler şöyle dediler: "Biz Allah'ın yardımcılarıyız, Allah'a inandık, O'na teslim olduğumuza şahid ol". "Rabbimiz ! İndirdiğine inandık, Peygambere uyduk; bizi şahid olanlar la beraber yaz." Fakat hile yaptı-

lar, Allah da onları cezalandırdı. Allah, hile yapanların cezasını en iyi verendir. Allah demişti ki"Ey İsa! Ben seni eceline yetireceğim, seni Kendime yükselteceğim, inkar edenlerden seni tertemiz ayıracağım; sana uyanları, Kıyamet gününe kadar, inkar edenlerin üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz banadır. Ayrılığı düştüğünüz hususlarda aranızda hükmedeceğim. İnkar edenleri de dünya ve ahirette şiddetli azaba uğratacağım. Onların hiç yardımcıları olmayacaktır."

[3 Al-i İmran, 52-56]

Hz. İsa'nın vefatı, göğe çıkması problemi, üzerinde görüş birliğinin sağlanamadığı problemlerdendir. Bu konu üzerinde, Kur'an-ı Kerim'e göre kurtuluş (redemption) dan söz ederken duracağız. Hz. İsa'nın bu dünyadan ayrılmasıyla birlikte , çok kısa süren Peygamberlik görevi de sona ermiş bulunmaktadır. Ancak tarih, bu kısa göreve dayandırılmak istenen bir çok sapık öğretiye tanık olmuştur, ve daha uzun zaman tanık olacağa benzer görünmektedir. Şimdi bu sapık öğretileri Kur'an-ı Kerim ışığında inceleyelim.

I- Hz. İSA'NIN İLAHLIĞI

Allah'ın birliği Kur'an-ı Kerim'in temel öğretisidir. Kur'an-ı Kerim'in birçok âyetinde bu gerçek vurgulanmıştır. Allah'a ortak koşmak, affedilemiyecek olan yegane insanlık suçudur. Kur'an-ı Kerim'e göre, Hz. İsa Allah'ın gönderdiği bir elçiden başka bir şey değildir. Allah'ın Hz. Meryem'e attığı bir kelime ve Ondan bir ruh olması Onun ilah olmasını gerektirmez. Kur'an-ı Kerim, bu hususa dikkatlerimizi şöyle çekmektedir:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى
اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ
اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا
بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا
اللَّهُ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ
أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ
يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾

Ey kitap ehli! Dininiz hususunda aşırı gitmeyin. Allah'a karşı yalnız hakkı söyleyin. Meryemoğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın Peygamberidir. Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve

O'ndan bir ruhtur. Allah'a ve Peygamberine iman edin "Allah üçtür" demeyin bundan vazgeçin. Sizin için daha hayarlıdır. Allah ancak bir tek ilahtır. O, çocuk sahibi olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Vekil olarak Allah yeter. Ne İsa Mesih Allah'a kulluk yapmaktan kaçınır ne de Allah'a yaklaştırılmış melekler. Kim Allah'a kulluk etmekten çekinir ve kibirlenirse bilsin ki, hepsini huzurunda toplayacaktır."

[4 en-Nisa, 171-172] [1]

Açıkca görülmektedir ki, âyet-i kerimeler, bir yandan teslis inancını reddedip, Allah'ın tek Tanrı olduğunu ve dolayısıyla O'nun oğlu olmadığını vurgularken,bir taraftan da bütün olağan üstü özelliklerine rağmen, Hz. İsa'nın sadece Allah'ın elçisi ve kulu olduğunu açıkca bildirmektedir. el-Maîde sûresinin sonlarına doğru yer alan âyet-i kerimelerde ise bizzat Hz. İsa'nın, kendisine isnad edilen ilahlık iddialarını reddettiğini görüyoruz:

1- Allah'ın kelimesi olduğu hakkında, ayrıca bkz. 3 Al-i İmran, 42.

وَاِذْ قَالَ اللّٰهُ
يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَاَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَاُمِّيَ اِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ اِنْ
كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا اَعْلَمُ مَا فِي
نَفْسِكَ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا مَا اَمَرْتَنِي
بِهِ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ
فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ
﴿١١٧﴾ اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾

Yine bir zaman Allah, şöyle demişti: "Ey Meryemoğlu İsa! Sen mi insanlara Allah'ı bırakıpta beni ve annemi iki ilah edinin dedin?" İsa dedi ki: "Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyleri söylemek bana yakışmaz. Eğer

böyle söylemişsem, Sen onu bilirsin Sen, benim içimdekileri bilirsin ben ise, Sen'in gizlediklerini bilemem şüphesiz ki Sen, gayipleri çok iyi bilensin. Ben onlara sadece bana emrettiklerini söyledim. Benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin dedim. Aralarında olduğum müddetçe onlara şahid idim. Sen benim canımı aldığın zaman onları Sen gözlüyordun. Sen, her şeye şahitsin. Eğer onlara azap edersen, şüphesiz, onlar Sen'in kullarındır.[1] Şayet bağışlarsan, muhakkak ki Sen, "Azîzsin, Hakimsin' herşeye galipsin, hüküm ve hikmet sahibisin"

[5 el-Maîde, 116-118]

Yine el-Maîde sûresinde Hz. İsa'ya ilahlık isnad edenlerle Allah'ı teslisin bir unsuru kabul edenler kâfirler olarak nitelenmişlerdir:

1- Hıristiyanlığa göre Allah, insanlar arasında bulunduğu için, onları hesaba çekme ve cezalandırma işini oğlu İsa'ya bırakmıştır. Oysa ki, âyet, Kıyamet gününde cezalandırma işinin Allah'a ait olduğunu açıkca belirtmektedir.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ
هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ
رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ
عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ۝
لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ
إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى
اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝
مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ
وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ انْظُرْ كَيْفَ
نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝

Şüphesiz: "Allah, Meryemoğlu İsa Mesih'tir" diyenler, kâfir oldular. Oysa Mesih onlara: "Ey İsrailoğulları hem benim, hem de sizin Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin. Kim, Allah'a ortak koşarsa, şüphesiz, Allah ona cenneti haram kılmıştır. Ve onun varacağı yer cehennemdir. Zalimlerin hiç bir yardımcısı da yoktur" demişti. Şüphesiz ki, "Allah, üç ilahdan biridir"

diyenler, kâfir olmuştur. Oysa,tek
bir ilahtan başka hiç bir ilah yok-
tur. Eğer söylediklerinden vazgeç-
mezlerse, şüphesiz, onlardan inkar
edenlere, can yakıcı bir azap isa-
bet edecektir. Hala Allah'a tevbe
edip O'ndan af dilemiyorlar
Halbuki Allah, "Gafûrdur, Rahîm-
dir" çok affeden ve çok merhamet
edendir. Meryemoğlu İsa Mesih'de
ancak bir peygamberdir. Ondan ön-
ce de peygamberler gelip geçmiştir.
Onun annesi dosdoğru bir kadındır.
Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak
onlara âyetleri nasıl açıklıyoruz?
Yine bak nasıl yüz çeviriyorlar?
[5 el-Mâide, 72-75] [1]

Buraya kadar zikrettiğimiz âyet-i kerimeler,Hz. İsa'nın bir insan olduğunu açıkca gözler önüne sermektedir. Onun insan olduğunun en açık delili âyet-i kerimenin de belirttiği üzere, yemek yemesidir. İnsana ait özelliklerin Allah'a isnad edilemeyeceği açıktır.

II- İNKARNASYON

Allah bir olduğuna, doğurmadığına ve dolayısıyla oğlu olmadığına göre, Kur'an açısından inkarnasyondan söz etmek mümkün değildir. Zira inkarnasyondan söz edebilmemiz

---

1- Ayrıca bkz. 5 el-Mâide, 17.

için, mutlaka Allah'a ezelde O'nunla ilahlığı paylaşan, daha doğrusu O'nun gibi ilah olan bir oğul isnad etmemiz gerekir ki, Allah da kendisi gibi ilah olan oğlunu, insanların günahlarına kaferet olması için, yeryüzüne insan şeklinde gönderebilsin!!!

Birinci bölümde teslisten söz ederken gördüğümüz gibi, Baba, doğmamış olan ilk prensiptir. Ancak Oğul, O'ndan ezelde doğum yoluyla sudûr etmiştir. Rûhu'l-Kudüs ise, Batı Kilise'sine göre, hem Baba'dan hem de Oğul'dan, Doğu Kilise'sine göre ise, sadece Baba'dan sûdur etmiştir.Ancak Baba, Oğul ve Rûhu'l-Kudüs uluhiyeti eşit olarak paylaşmaktadırlar. Kur'an-ı Kerim İhlas sûresinde bu iddiaların asılsızlığını açıkca gözler önüne sermektedir:

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ۝ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ۝ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ ۝

De ki: Allah birdir. Allah Samed'dir. Hiç bir şeye muhtaç değildir, herşey O'na muhtaçtır. O, ne doğurmuş, ne de doğmuştur. O'nun hiç bir dengi yoktur.

[112 el-İhlas, 1-4]

İhlas sûresinde ifadesini bulan Allah'ın bir olması, doğurmamış bulunması ve uluhiyet konusunda hiç kimsenin O'na denk olmaması gerçeği, Hz. İsa'nın ilahlığı, inkarnasyon, aslî günah, kefaret ve teslis gib Hıristiyanlığın dayandığı tüm öğretileri aynı anda birden ve kesin

olarak yıkmaktadır. Şöyle ki; Allah'ın doğurmamış olması, Oğlunun olamiyacağını, Oğlunun olmaması, aslî günah öğretisine ihtiyaç duyulamayacağını, aslî günahın ya da Oğul'un olmaması ise, kefarete gerek olmayacağını ve nihayet Allah'a denk hiç kimsenin bulunmaması da, uluhiyet konusunda hepsi de birbirine denk olan üç şahıstan, yani Teslisten söz edilemiyeceğini açıkca gözler önüne sermektedir.

Bir satırlık cümlenin, Kilise'nin asırlar boyu, büyük gayretler sonucu ortaya koyduğu tüm öğretileri bir anda hem de kesin bir şekilde, çürütüp geçersiz kılması, Kur'anı Kerim'in Allah kelâmı olduğuna en açık delildir.

Diğer taraftan, sûrede geçen "Samed" kelimesi, gerçek ilahın özelliğini, en beliğ bir şekilde açıklamaktadır. Allah Samed'dir, yani, her şey O'na muhtaç olduğu halde, O hiç bir şeye ihtiyaç duymayan ve her şeyden müstağni olandır. Bu tek bir kelimenin anlamı ise şudur: Allah'ın insanlarla uzlaşması için Oğlunu çarmıhta kurban etmek gibi saçmalıklara ihtiyacı yoktur. Bir şey dilerse ona "ol" der, o da hemen oluverir. İşte Kur'ân'ın Samed olan Allah'ı böyle bir Allah'dır.

III- ASLÎ GÜNAH

Kur'an-ı Kerim'in vazettiği en temel ilkelerden biri de bireysel sorumluluk ilkesidir. Hiç kimse işlemediği bir suçtan dolayı başkasının günahından ötürü sorumlu tutulamaz. Bu ilke Kur'an-ı Kerim'in bir çok âyet-i kerimesinde açıkça ifade edilmiştir:

مَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي
لِنَفْسِهِ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ
أُخْرَى وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾

Kim doğru yola giderse ancak kendisi için doğru yola gitmiş olur. Kim de saparsa kendi aleyhine sapmış olur. Hiç bir kimse başkasının günahını yüklenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyiz. [17 el-İsrâ, 15]

Açıkca görüleceği üzere, âyet-i kerime bireysel sorumluluktan başka modern hukukun en temel ilkelerinden biri olan suç ve cezaların kanuniliği ilkesini de (Nullum Crimen Sine Lege, nullum poeana Sine Lege - kanunsuz suç ve ceza yoktur) asırlar önce vazetmiş bulunmaktadır. Diğer taraftan, Kur'an-ı Kerim bu bireysel sorumluluk ilkesinin çok eski sahifelerde de vurgulandığını ifade etmektedir:

Yoksa, Musa'nın ve vefakâr İbrahim'-
in "suhuf"larında şu hususlar bildi-
rilmedi mi ? Kimse kimsenin günahını
yüklenemez. İnsan için çalıştığının
karşılığından başka bir şey yoktur. [53 en-Necm, 36-39]

Kitab-ı Mukaddes'e göre, aslî günah meselesini incelerken, bireysel sorumluluk ilkesinin Tevrat'ta da yeraldığını görmüştük. Kur'an-ı Kerim bu ilkeyi daha öncelerine dayandırmaktadır.

Nihayet Fatır sûresinde, bireysel sorumluluğun, dahada çarpıcı ifadelerle vurgulandığını görüyoruz:

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰىۜ وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلٰى حِمْلِهَا
لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰىۜ اِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِينَ
يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَۜ وَمَنْ
تَزَكّٰى فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهٖۜ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ

Hiç bir günahkâr, bir başkasının
günahını çekmez. Eğer günahı ağır
olan bir kimse, yükünü taşımak için
bir başkasını çağırırsa, akrabası
bile olsa, yükünden hiç bir şey
taşınmaz. Ey Muhammed! Sen ancak
görmedikleri halde Rablerinden
korkanları ve namaz kılanları uya-
rırsın. Kim günahlarından arınıp

temizlenirse, kendisi için arınıp temiz-
lenmiş olur. Nihayet dönüş Allah'adır.
/¯35 Fatır, 18_/ [1]

Bireysel sorumluluğu ilke kabul eden Kur'an-ı Kerim'in aslî günahı kabul etmemesi gayet tabiidir. Üstelik, Kur'an-ı Kerim, Allah'ın Hz. Adem'i affettiğini [2] ve oğullarını da şerefli kıldığını [3] açıkça ifade etmektedir.

Diğer taraftan, Pavlus'un Yasa'yı uygulayarak salih ameller işlemesinin insanı Allah katında aklayamayacağı iddiası Kur'an açısından geçersizdir. Zira, Allah, salih amel işleyen günahkarları affedeceğini ve yaptıkları salih amellere karşılık olmak üzere kötü amellerini görmezlikten geleceğini [4] ve hatta onları iyiliklere dönüştüreceğini bildirmektedir.[5]

IV- KEFARET (REDEMPTION)

Kur'an-ı Kerim açısından kefaret mümkün değildir; çünkü daha önce de gördüğümüz gibi, Hz. İsa'nın ilahlığını kabul etmemektedir ve daha da önemlisi, Hz. İsa'nın çarmıhta öldüğünü reddetmektedir:

1- Bireysel sorumluluk hakkında ayrıca bkz. 6 el-En'âm, 164; 39 ez-Zümer, 7.

2- 2 el-Bakara, 37

3- 17 el-İsrâ, 70

4- 29 el-Ankebût, 7; 64 et-Tegâbün, 9; 3 Âl-i İmrân, 195; 5 el-Mâide, 12,65.

5- 25 el-Furkan, 70.

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ
اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ
اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ
الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾

Allah'ın elçisi Meryem oğlu Mesih'i öldürdük demelerinden; -oysa onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler, fakat onlara öyle göründü-. Onlar ihtilafa düştükleri konularda şüphe içindedirler ve onların bu konudaki bilgileri sadece zanna tabi olmaktan ibârettir. Nitekim onu öldürdüklerinden emin değillerdir."

[4 en-Nisâ, 157]

Açıkca görüleceği üzere, Kur'ân, İncil'lerin ittifakla bildirdikleri, Hz. İsa'nın çarmıhta öldürülmesi hadisesini kesinlikle reddetmektedir. Çarmıh hadisesi olmayınca, kurtuluştan sözedilemeyeceği açıktır.

V- TESLİS

Yine Kur'an'a göre teslisden de sözetmek mümkün değildir. Zira Hz. İsa'nın ilahlığından söz ederken, İhlas sûresinin, Allah'ın doğurmadığı ve O'na denk hiç kimsenin bulunmadığı gerçeğini vurguladığını görmüştük. Oysa ki, teslis inancı, uluhiyette birbirlerine denk olan üç ayrı

şahsın varlığını gerektirmektedir. Kanaatimize göre, teslis inancının en açık ve kesin bir şekilde reddedildiği âyetler İhlas sûresinin âyetleridir. Zira, teslisin reddedildiği diğer âyetlere itirazlar yapılabildiği halde bu âyetlere güçlü itirazlar yapılamamaktadır. Teslis inancının reddedildiği âyetleri, birazdan geniş bir şekilde ele alacağımız için burada yerlerine atıfta bulunmakla yetinmek istiyoruz.[1]

1- Bkz. 4 en-Nisâ, 171-172; 5 el-Maide, 17,72-75.

İKİNCİ KISIM

MÜFESSİRLERİN Hz. İSA İLE İLGİLİ AYETLERİ YORUMLAMALARI

Müfessirlerin vazifesi âyetleri yorumlamaktır. sebeple, çeşitli sûrelere serpiştirilmiş olan Hz. İsa ile ilgili âyetleri de yorumlamışlardır. Ancak, yorumların başarılı olması müfessirin, yorumladığı âyetler hakkında sağlıklı ve tam bilgilere sahip olmasına bağladır. Aksi halde hatalara düşülmesi kaçınılmazdır. Kur'ân-ı Kerim, nazil olduğu sıralarda Hıristiyanlığın dayandığı temel öğretiler çoktan belirlenmişti. Şu halde, Hz. İsa ile ilgili âyetleri yorumlamaya girişen müfessirin, Kilise'nin temel öğretilerini ve hatta bu öğretilerin tarihi gelişim sürecini çok iyi bilmesi gerekir. Bununla birlikte, tefsirler incelendiğinde, genelde hepsinin Hz. İsa ile ilgili âyetlerin yorumlanmasında başarısız oldukları görülür. Bunun başlıca sebebi, müfessirlerin, Hıristiyanlık ile bilgilerd kaynaklara değil de çevrelerinde dolaşan kulaktan dolma haberlere dayanmasıdır. Bunun tabii bir sonucu olarak, Hz. İsa ile ilgili âyetleri yorumlarlarken özellikle teslîs konusunda hatalara düşmekten kurtulamamışlardır.

I- TESLİS

Gerçekten de tefsirler incelendiğinde müfessirlerin teslîs hakkında hatalı bilgiler verdikleri görülür. Onların bu hatalarından yararlanan müsteşrikler ve Batılı din adamları, teslîs hakkında yanlış bilgi verdiği gerekçesiyle

bizzat Kur'an-ı Kerim'i suçlamaya kalkışmışlardar. Hatta H. Michaud, Hıristiyanlığı bilen aydın müslümanların, bu yanlışlıktan dolayı rahatsız olduklarını iddia etmekte ve şu sonuca ulaşmaktadır:

> Teslis üzerindeki araştırmamız sonunda, müslüman aydınların, Hıristiyanlık hakkında bildikleri ile Kutsal Kitaplarının bu konuda söylediğini uzlaştırmak için sıkıntıya girdiklerini görüyoruz. Sadece tarihi perspektif meselemizi aydınlığa kavuşturabilirdi. Hz. Muhammed, diğer konularda olduğu gibi bu konuda da, bilgisini Hıristiyanlık/hakkında yanlış bilgiler veren'heterodoks' kaynaklardan almıştır. [1]

H. Michaud'un bu sonuca ulaşmasında müfessirlerimizin katkısı büyük olmuştur. Zira, teslisle ilgili en-Nisa sûresinin 171. âyeti ile el-Maide sûresinin 72. ve 73.

1- H. Michaud, Jesus selon Le Coran, Neuchatel 1960 : Nous voyons poindre, au bout de notre enquete sur la Trinité, l'embarras des musulmans éclairées pour mettre d'accord ce qu'ils savent du christianisme avec ce qu'en dit leur livre sacré Seule la perspective historique pouvait eclairer notre question. Mahomet, sur ce point comme sur d'autres, n'a eu connaissance du christianisme qu'a travers des enseignements déformants, devenus finalement hétérodoxes.

âyetlerini açıklarlarken, teslîsin, Baba, Oğul ve Meryem'-den ibaret olduğunu söylemişlerdir. [1] Hz. Meryem'in teslisin uknumlarından biri olmadığı hususunda Hıristiyanlık dünyasında görüş birliği vardır. Müfessirlerin böyle bir anlayışa varmalarına el-Mâide sûresinin sonunda yer alan:

> Allah, Ey Meryem oğlu İsa, sen mi insanlara "Beni ve annemi Allah dışında iki tanrı edinin" dedin ? demişti... /5 el-Mâide, 116/

ifadeler yol açmıştır. Oysa ki, bu ifadelerin teslîs ile uzaktan yakından hiç bir ilgisi yoktur. Âyet-i kerime, Hz. Meryem'e ve Hz. İsa'ya isnad edilen ilahlık iddialarını reddetmektedir.

İşte müfessirlerin bu açıklamalarına dayanan Batılı araştırmacılar, Kur'ân'ın teslisi reddetmediği sonucuna ulaşmışlardır. Çünkü onun reddettiği teslis anlayışı Kilisenin de reddettiği teslis anlayışıdır. Bu durumda Kur'ân ile Kilise sapık bir öğretiyi birlikte reddetmiş olmaktadırlar. Böyle bir şeyin Kur'an açısından söz konusu olamayacağını ilk kısımda görmüştük.

Diğer taraftan müfessirlerin, Hz. İsa ile ilgili âyetleri yorumlarlarken, onları, Kilise'nin öğretilerini göz önünde bulundurarak yorumlamadıklarına şahit oluyoruz. Oysa ki, Kur'ân-ı Kerim, sistemli bir şekilde Hıristiyan öğreti-

---

1- er-Razî, Mefatihu'l-Gayb, XI, 116; XII, 60; et-Taberî, Camiu'l-Beyân, Mısır, 1968, VI, 314; el-Hâzin, Lubâbu't-Te'vîl, Mısır, 1955, II, 77.

lerini yıkmayı amaçlamıştır. Bunu görebilmek için, bu öğretileri iyice bilmek gerekir. Parçacı yaklaşımların Kur'an'ı anlamada yeterli olamayacağı açıktır.

II- Hz. İSA'NIN ÖLÜMÜ MESELESİ

Müfessirleri en çok uğraştıran bir konu da Hz. İsâ'nın öldürülmesi iddiası ile ilgili âyetlerin tefsiri olmuştur. Yüce Allah, Yahudi'lerin Hz. İsa'yı öldürüp çarmıha gerdikleri yolundaki iddialarını açıkca reddetmektedir.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ
بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ
فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا
عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ
اللّٰهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ
اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ
الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ إِلَيْهِ وَكَانَ
اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ
مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

Allah'ın elçisi Meryem oğlu Mesih'i öldürdük demelerinden; oysa onu ne öldürdüler ne de çarmıha gerdiler, fakat onlara öyle göründü. Onlar ihtilafa düştükleri konuda şüphe içindedirler, ve onların bu konudaki bilgileri sadece zanna tabi olmaktan

ibarettir. Nitekim onu öldürdüklerinden emin değildirler. Bilakis, Allah onu kendi katına yükseltti. Allah azizdir, hakîmdir her şeye galiptir, hüküm ve hikmet sahibidir. Kitab ehlinden hiç bir kimse yoktur ki, ölümünden önce ona iman etmiş olmasın.İsa Kıyamet gününde onların aleyhine şahitlik edecektir.

/¯4 en-Nisâ, 155-159_/

Açıkca görüleceği üzere Yüce Allah Hz. İsa'nın çarmıhta öldürülmesi hadisesini reddetmektedir. Bunun anlamı kefaret öğretisinin reddedilmesidir. Bizi burada ilgilendiren "Kitab elhinden hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce ona iman etmiş olmasın" lafz-ı celilesidir. Müfessirler, âyette geçen (Kable mevtihi) kelimesindeki zamir konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Çoğunluk,zamirin Kitab ehlinden olan kimseye ait olduğunu söylerken, bazı müfessirler ise zamirin Hz. İsa'ya ait olduğunu söylemişlerdir. Bu durumda âyeti iki türlü anlamak mümkündür:

1- Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki, (Kitab ehlinden her biri) ölümünden önce ona (Hz. İsa) iman etmiş olmasın.

2- Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki, (Hz. İsa'nın) ölümünden önce ona (Hz. İsa) iman etmiş olmasın.

İkinci tercümeyi esas alanlar, Hz. İsa'nın henüz ölmediğini, Allah'ın onu katına yükselttiğini ve Kıyamete

yakın bir zamanda yeryüzüne ineceğini ve orada öleceğini ve dolayısıyle ölümünden önce kitab ehlinden olan herkesin ona iman edeceğini savunmaktadırlar. Bu durumda Hz. İsa'ya kitab ehlinden iman edecek olan kimseler, istikbalde onunla karşılaşacak olan kimselerdir.

İlk tercümeye göre ise, kitab ehlinden herkes, ölümü anında Hz. İsa'ya iman etmiş olacaktır. Bu durumda muhatab, şu anda yaşayan kimselerdir. Büyük müfessir er-Razî, âyeti bu şekilde anlayanlarla ilgili olarak şu rivayetleri nakleder:

> Şehr İbn Havşeb'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Haccac, "Ben bu âyeti okuduğumda, bu âyetten ötürü gönlümde bir istifham kalmıştı. Çünkü ben, Yahudilerin boynunu vuruyor ama onlardan böyle bir şey duyamıyordum" demişti. Bunun üzerine ben de, "Yahudiye ölüm gelip çattığında, melekler onun yüzüne ve dübürüne vurarak şöyle derler: "Ey Allah'ın düşmanı, Hz. İsa sana Peygamber olarak geldi de sen onu tekzib ettin." Bunun üzerine ölen o Yahudi de, "Ben, onun Allah'ın kulu olduğuna iman ettim" der. Yine melekler ölmek üzere olan Hıristiyana, "Hz. İsa sana Peygamber olarak geldi, ama sen onun, "Allah ve Allah'ın oğlu

olduğunu iddia ettin" derler. O hıristiyan da, "Onun, Allah'ın kulu olduğuna şimdi iman ettim" der. Böylece ehli kitab, Hz. İsa'ya iman etmiş olurlar, ama onlara bu imanları fayda vermez" dedim. Bunnn üzerine Haccac doğrulup oturdu ve "Bunu kimden naklettin ?" deyince, "Bana bunu Muhammed İbn Ali İbn el-Hanefiyye anlattı" dedim. Haccac da, bir dal ile toprağı çizmeye başlayarak,"Yemin olsun ki, sen bunu, saf ve temiz bir kaynaktan almışsın" dedi. İbn Abbas'ın, bu âyeti bu şekilde tefsir ettiği ve İkrime'nin ona şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eğer ehli kitab, damdan düşse veya yansa veyahud da yırtıcı bir hayvan tarafından yenilse de mi böyle olur?" İbn Abbas "O bunları düşerken, havadayken söyler ve canı çıkmadan ona iman eder" demiştir. Übeyy İbn Ka'b'ın "Onlardan her biri ölümlerinden önce İsa'ya iman edecekler manasında olmak üzere "İllâ le yü'minenne bihi kable mevtihim" şeklindeki kıraati de buna delalet eder. Çünkü "Her biri"kelimesinde "çoğul manası vardır. [1]

1- er-Razî, a.g.e. XI, 103-104, Terc. VIII, 410.

Kanaatimize göre, âyet-i kerimeyi bu rivayetler doğrultusunda anlamak âyetin bağlamına daha da uygundur. Zira Hz. İsa'nın dünyaya dönmesini ve ölümünün beklenilmesini gerektirmemektedir. Diğer taraftan Übeyy'in "Kable mevtihim" kıraatı bu anlaşışı destekler mahiyettedir. [1]

Genellikle müfessirler, Hz. İsa'nın ölmediği, Allah'ın onu yanına yükselttiği görüşünü savunurlar. Kanaatimize göre, bu görüş, Kur'an-ı Kerim ile bağdaşmamaktadır. Çünkü Yüce Allah iki yerde, Hz. İsa'yı öldürdüğünü açıkca ifade etmektedir:

إِذْ قَالَ
اللَّهُ يَا عِيسَىٰ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ
الْقِيَامَةِ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ
فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾

Allah İsa'ya şöyle demişti: Ey İsa, seni öldürecek ve seni kendime yükseltecek ve seni kâfirlerden temizleyecek olan... Benim.

/ 3 Âl-i İmran, 55 /

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي
بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ
فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنتَ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ
﴿١١٧﴾

1- et-Taberî, a.g.e., VI, 20.

Ben onlara sadece senin bana emrettiklerini söyledim. Benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin dedim. Aralarında bulunduğum müddetce onlara şahid idim. Ama canımı aldığın zaman onları Sen gözlüyordun. Sen her şeye şahidsin.

/¯5 el-Mâide, 117_7

Açıkça görülmektedir ki, Yüce Allah bu âyetlerde Hz. İsa'yı öldürdüğünü açıkca ifade etmektedir. Diğer taraf-dan şimdi zikredeceğimiz âyet-i kerime Hz. İsa'nın öldüğünü kesin olarak kanıtlamaktadır:

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِّن قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِن مِّتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ

Ey Muhammed, senden önce hiç bir beşere ebedilik vermedik. Sen ölürsen sanki onlar baki mi kalacaklar ?

/¯21 el-Enbiyâ, 34_7

Yüce Allah, Hz. Peygamber'den önce hiç kimseye ölümsüzlük bahşetmediğini kesin olarak ifade ettiğine göre, "Hiç kimse"nin içine Hz. İsa'nın da gireceği şüphesizdir. Şu halde, Hz. İsa'nın ölmediğini ve Kıyametten önce yeryüzüne ineceğini iddia etmek âyete ters düşmekten başka bir şey değildir.

III- Hz. İSA'NIN NÜZULÜ MESELESİ

Bununla birlikte, bir çok müfessir, özellikle en-Nisâ sûresinin 159. âyetinde geçen (Kable mevtihi) lafz-ı celilesindeki zamiri Hz. İsa'ya isnad ederek, onun ölmediğini ve dolayısıyla ölümünden önce kitab ehlinin kendisine iman etmesi için yeryüzüne ineceğini ifade etmiştir. Diğer taraftan, ahir zamanda Hz. İsa'nın yeryüzüne ineceğine dair el-Buhari ile Müslim'in "Sahîh"lerinde bir çok haberin mevcut olduğunu görüyoruz. Bu haberlerden birini burada zikretmekle yetinmek istiyoruz:

> Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, yakında Meryem oğlu İsa, adil bir hakem olarak aranıza inecek, Haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizyeyi kaldıracaktır.[1]

Bazı alimler, Hz. İsa'nın nuzulü ile ilğili haberlerin mütavetir olduğunu[2] ve dolayısıyla Hz. İsa'nın nuzulünü inkar edenlerin kâfir olacaklarını iddia etmişlerdir. Ancak kanaatimiz odur ki, bu rivayetlerin hadis-i şeriflere müslüman olan hıristiyanler tarafından sokulmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Kur'an'ın açık ifadesine göre ölmüş olan birinin ölmediğini ve ölmek üzere dünyaya ineceğini söylemek pek tutarlı bir yaklaşım olmasa gerektir. Zira ölmüş

1- Hz. İsa'nın nuzulü ile ilgili rivayetler için bkz. M. Enver Şah el-Keşmirî, et-Tasrîh bimâ tavatare fî nuzuli'l Mesih, Haleb, tarihsiz.

2- A.g.e. s. 87.

olan birinin yeniden dünyaya gelmesine gerek yoktur. Hz. Peygamber'den sonra bir daha peygamber gelmeyeceğine göre bir Peygamber olan Hz. İsa'nın inmesine niçin gerek doyulsun. Yeri gelmişken hemen belirtelim ki, Hıristiyanlığa göre Hz. İsa ahir zamanda yeryüzüne yeniden inecektir (Parousie). Şu halde Hıristiyan inancını doğrulamak için böylesine anlamsız girişimlerde bulunmaktan kesinlikle kaçınmak gerekir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

BAZI HIRİSTİYAN DİN ADAMLARININ TESLİS İLE İLGİLİ BAZI AYET-İ KERİMELERİ YORUMLAMALARI

Son zamanlarda, özellikle, Kur'ân konusunda yeni bazı yaklaşımların gündeme geldiğini müşahade ediyoruz. G. Parrinder [1] Youakim Mubarek [2] ve Basetti Sani [3] gibi, özellikle din adamı bazı araştırmacılar, Louis Massignon'un etkisinde kalarak, müsteşriklerin Kur'an araştırmalarında kullandıkları metoda karşı çıkarak, onu şiddetle eleştirmişlerdir.[4] Çünkü bu araştırmacılar, Kur'an-ı Kerim'e bir beşer kitabı olarak bakan müsteşriklerin metodu ile Allah'ın son kitabını anlamanın mümkün olamayacağı ve dolayısıyla, ancak Allah'ın kitabı olarak incelendiği takdirde onu doğru olarak anlamanın mümkün olabileceği görüşündedirler.

Bu araştırmacılar, Kur'an-ı Kerim'in ilâhi bir kitap olduğunu ve Hz. Muhammed (S.A.V)'in de Allah tarafından gönderildiğini kabul etmektedirler. Ancak, müslümanların aksine, Kur'ân-ı Kerim'in, Hıristiyanlığın dayandığı temel inançları reddetmediği görüşündedirler. Onlara göre meselâ, Kur'ân-ı Kerim'in reddettiği teslis inancı, bizzat Ortodoks Kilise'sinin de reddettiği inançtır. Aslında Kur'ân-ı Kerim Ortodoks Hıristiyanlığın kabul ettiği teslise karşı çıkma-

1- Geoffrey Parinder, Jesus in The Qur'an, London, 1965
2- Youakim Mubarek, Approches Chrétiennes de I'Islam vu d'Orient, Bu araştırma, "Islam et Christianisme en Dialogue, Paris,1982,s.87-182" adlı eserde yayınlanmıştır.
3- Basetti-Sanî, a.g.e.
4- Müsteşriklerin, Kur'an-ı Kerim'e yaklaşımları hakkında bkz. S. Akdemir, Müsteşriklerin... a.g.m.

maktadır. G. Parrinder, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder: "Çok defa Kur'an-ı Kerim'in, Hıristiyanlığın teslis öğretisini reddettiği sanılmıştır. Müfessirler onun kelimelerini Ortodoks teslis öğretisinin bir reddi olarak kabul etmişlerdir. Ancak, daha mantıkî görünen o ki, Kur'ân'da reddedilen sapık öğretilerdir ve dolayısıyla Ortodoks Hıristiyanlar onun ifadelerinin çoğunu kabul edebilirler. Muhtelif âyetlerin incelenmesi bu hususun doğru olduğunu gösterecektir".[1]

Rahib Basetti-Sani, "Il Corano nella Luce di Cristo" adlı eserinde Hıristiyan inançlarını reddeden âyet-i kerimeleri inançları doğrultusunda yorumlayarak, onların gerçekte Hıristiyan inançlarını yıkmayı amaçlamadığını göstermeye çalışır.

Basetti-Sani'nin Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed (S.A.V)'e yaklaşımı son derece dikkat çekicidir. O, bu konuda Hıristiyan müsteşrikleri şiddetle eleştirmekten geri durmaz. Ona göre, Geiger, Sprenger, Caetani, Lammens, Tor Andrea, Guidi vb. gibi rasyonalist münekkitlerin yaptığı vechiyle, sadece hangi tesirler altında teşekkül ettiğini

1- G. Parrinder, a.g.e., s. 133; "It has often been thought that tha Qur'an denies the Christian teaching of the Trinity, and commentators have taken its words to be rejection ortodox Christian doctirine. However, it seems more likely that it is heretical doctrines that are denied in the Qur'an, and ortodox christians schould agree with most of its statements. An examination of the different passages will show this".

araştırmak suretiyle Kur'ân'ın incelenmesi yeterli değildir, çünkü Massignon ve Moubarak'ın de ısrarlı bir şekilde ifade ettikleri gibi, Kur'ân'ın sami ruhunun en mütemmim sentezlerinden biri olduğunu, dolayısıyla özel bir hazırlık yapmadan, sami psikolojisini ve mantalitesini tanımadan incelenemeyeceğini asla unutmamak gerekir. Ayrıca Kur'ân'ın sadece edebi değil, fakat aynı zamanda dinî bir bütün olduğunu ve hakiki bir dini tecrübe yolu olarak karşımıza çıktığını da hiç bir zaman gözden uzak tutmamak gerekir. [1]

Basetti-Sani, İslâm'ın Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'e yapmış olduğu hayır duanın Allah tarafından kabul edilmesi neticesi ortaya çıktığına inanmaktadır.[2] Buna göre, Kur'ân-ı Kerim, ilahi bir kitab, Hz. Muhammed (S.A.V.) de Allah elçisidir. Ancak, bu anlattıklarımızdan, Basetti-Sani'nin İslâm dinini kabul ettiği sonucuna varmamak gerekir; çünkü, o katolik akidesine bütün kalbiyle inanmış bir din adamıdır. Ancak o, zannedildiğinin aksine, Kur'an-ı Kerim'in Hıristiyanlığın temelini teşkil eden teslis inancını asla reddetmediğine, fakat onun putperest milletleri Hıristiyan inancına hazırlayıcı ve geçici mahiyette bir eser olduğuna inanmaktadır.[3] Basetti-Sani bu konuda, bazı Kilise babaları tarafından ortaya atılan ve Orta Çağda yaşamış bir kaç teolog tarafından da kabul edilen bir teoriye istinad eder. Bu teoriye göre,

---

1- Basetti-Sani, a.g.e., s. 33.

2- Bu hususa Tevrat'ın, Tekvin bölümünde (17: 18,20) işaret edilmektedir.

3- Basetti-Sani, a.g.e., s. 205-224

insanlara son derece lutufkâr olan Allah, ruhî bakımdan yeterince olgunlaşmamış olan milletlere, İncil'i tam olarak kabul etmelerine zemin hazırlamak üzere, elçileri vasıtası ile vahiy gönderebilir. [1]

İşte Basetti-Sani'ye göre de Kur'an-ı Kerim bu maksatla gönderilmiştir. Ancak, Hz. Muhammed kendisine gelen vahyin hakiki manasını anlayamadığı gibi, bunu ondan sonra müslümanlar asırlar boyunca ve hatta müsteşrikler bile anlayamamışlar ve dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in Hıristiyanlığı reddettiğini sanmışlardır. Aslında ona göre, Hz. Muhammed'-in ve ondan sonra gelen müslümanların Kur'an-ı Kerim'in ifade etmek istediği her manayı anladıklarını kabul etmek de gerekmez.[2] Kısacası, Basetti-Sani, Hz. Muhammed (S.A.V) de dahil olmak üzere, günümüze dek hiç kimsenin Kur'an'ın hakiki manasını anlayamadığına inanmakta; Kur'an'ın hakiki manasının ise ancak Hıristiyan anahtarı ile okunduğu takdirde keşfedilebileceğini ileri sürmektedir. İşte o, biraz önce zekrettiğimiz eserini, bu konudaki görüşlerini desteklemek, haklı olduğunu ortaya koyabilmek için yazmıştır.

Basetti-Sani'nin Hz. İsa ile ilgili görüşlerini incelemeden önce, Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'i anlaması gerekmediği yolundaki iddiasını cevaplandırmamız gerekir. Basetti-Sani'nin bu iddiasının gerçekle hiç bir ilgisi yoktur. Hz. Peygamber (S.A.V)'in bilhassa inanç konularındaki âyetleri anlamaması asla söz konusu değildir. Çünkü Allah

---

1- G. Thils, Religioni e cristianesimo, Assisi, 1967, s. 88-128 (Zikreden: Basetti-Sani, a.g.e., s. 221)
2- Basatti-Sani, a.g.e., s. 118.

"nazil olan âyetleri insanlara açıklaması,[1] ihtilâfa düştükleri hususları izah etmesi, inananlara bir rehber ve rahmet vesilesi olması için, Hz. Peygamber (S.A.V)'e Kur'an'ı indirmiştir." [2] Bu âyetlerden de açıkça anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (S.A.V)'in, tebliğ yanında bir de, tebyin görevi vardır. Bir Peygamber'in tebliğ ettiği ayetleri açıklayabilmesi onları iyice anlamasına bağlıdır. Anlamadan açıklaması ise düşünülemez. Diğer taraftan, Allah'ın da Peygamberini inanç konularında yeterince aydınlatmamış olması mümkün değildir. Çünkü,Allah, anlayamadığı hususları ona açıklayacağını vadetmiştir: "Sonra onun açıklanması Bize aittir." [3] Aksi halde, Peygamberine gerekli açıklamaları yapmamakla, onun ve ona tabi olanların doğru yoldan çıkmalarına sebep olmuş olur ki, böyle bir şeyin Allah'dan sudurunu düşünmek bile küfür olur.

Basetti-Sani'nin, Hz. Peygamber ile ilgili iddiasının geçersiz olduğunu gösterdikten sonra şimdi onun,Kur'an-ı Kerim'in teslisi reddetmediği yolundaki iddiasını inceleyip asılsız olduğunu ortaya koyalım. [4] Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın sadece Baba'dan (Allah) doğduğuna, Ruhu'l Kudüs'ün ise Baba ve Oğul'dan meydana geldiğine, her ikisinin de Baba gibi ilah olduklarına, dolayısıyla onlara da tapılması gerektiğine inanırlar.

1- 16 en-Nahl, 44
2- 16 en-Nahl, 64
3- 75 el-Kıyame, 19
4- Basetti-Sani'nin, hayatı, eserleri ve iddiaları hakkında daha geniş bilgi için bkz.: S. Akdemir, a.g.m. s. 183-201.

Ancak, Kur'an-ı Kerim incelendiğinde, onun bu inancı kesin bir şekilde reddettiği görülür. Mekkî sûrelerden olan ve kısa olmasına rağmen son derece şumüllü bir manâya sahip bulunan İhlas sûresi'ne göre: "Allah birdir, Samed'dir (hiç kimseye ihtiyacı yoktur). Doğurmamıştır, doğmamıştır da. Ve hiç kimse de O'nun dengi değildir."

Görülüyor ki, Kur'ân, Allah'ın doğmadığı gibi, kimseyi doğurmadığını ve hiç kimsenin de O'na denk olmadığını açıkca bildirmektedir. Teslis inancını kesin olarak reddeden bu sûreye Basetti-Sani'nin en ufak bir atıfta bile bulunmaması son derece calib-i dikkattir. Bununla beraber, D. Masson, bu sûrede geçen "Doğurmamıştır ve doğmamıştır" âyetinin Hıristiyan inancıyla mutabakat halinde bulunduğunu ve hatta onun bir kısmını teşkil ettiğini ileri sürmektedir.[1] Ona göre, teslis inancı asla ad extra (hârici) bir doğurma fikri taşımaz. Âyette geçen "Doğurmadı, doğmadı da" ibareleri, yaratılmış varlıklar sahasındaki manasıyla değerlendirilecek olursa, Allah'ın doğurmadığı ve doğmadığı aşikârdır: O'nun bir oğlu olamaz; çünkü, doğurmuş olsaydı, doğuracağı kimse O'ndan sonra olmuş olurdu. Oysa O, (İsâ) mutlak olarak basit, değişmez, ezeli bir cevherdir. Hıristiyanlar, Kur'an-ı Kerim-in ima ettiği gibi,[2] yaratılmışların üreme şekline uygun olarak, Allah'ın bir kadından çocuğu olmuş olduğunu söylememektedirler; zira, onlara göre, İsa Allah'ın oğludur.Ancak

---

1- D. Masson, Le Coran et La Révélation Judéo-Chrétenne,Paris 1958 c.I., s. 37; "Notons qu'une telle affirmation reste en accord avec la foi chrétienne, elle en fair meme partie, car le dogme de la Trinité ne comporte nullement l'idee d'une generation ad extra..."

2- Müellif, el-Enâm sûresinin 101., el-Cinn sûresinin 3. âyetlerine atıfta bulunmaktadır.

bu doğum mutlak olarak basit ve bir olan Varlığın içinde (ad intra) ezelde gerçekleşmiştir: "Secundum actionem quae manet in ipso agente attenditur quaedam processio ad intra".[1] Demek ki, bu âyet, Hıristiyan akidesine uygun olarak, harici (ad extra) bir doğurmanın Allah'a isnad edilmesinin imkansızlığını ortaya koymaktadır.[2]

Masson'un bu yorumunun uzaktan da olsa, âyetin ifade etmek istediği mana ile en ufak bir ilişkisi yoktur ve bu âyet, Hıristiyan inancını kesin bir şekilde reddetmektedir. Çünkü âyet, ad extra bir doğurma ve doğma fikri taşımaksızın, Allah'ın doğurmadığını, doğmadığını açıkca bildirmektedir. Oysa Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın Baba'dan doğduğuna inanmaktadırlar. Diğer taraftan İhlâs sûresinde, Allah'ın birliği ilan edilirken, O'na hiç kimsenin denk olmadığı da ifade edilmiştir ki, bu husus da Hıristiyan inancıyla bağdaşmamaktadır. Çünkü, Hıristiyanlar Hz. İsa ile Ruhu'l Kudüs'ün de uluhiyyet konusunda Baba'ya eş oldukları ve dolayısıyla onlara da tapılması gerektiği inancındadırlar. İhlâs sûresinden başka, diğer bir çok âyette de teslis inancı reddolunmaktadır. Önce bu âyetleri zikredip, sonra da Basetti-Sani'nin onları nasıl yorumladığını görelim.

Yüce Allah Nisâ sûresinin 171-172. âyetlerinde şöyle buyurmaktadır:

1- D. Masson, a.g.e., s. 91-92

2- A.g.e., s. 91: "C'est donc en harmonie avec la doctrine constante de la Chrétienté que la Sourate CXII affirme l'impossibilité absolue d'une procession divine ad extra".

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى
اللّٰهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ
اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا
بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا
اللّٰهُ إِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ۝ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ
أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ
يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ۝

Ey Kitab ehli! "Dininizde taşkınlık etmeyin, Allah hakkında ancak gerçeği söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, Allah'ın peygamberi, Meryem'e attığı kelimesi ve Kendisinden bir ruhtur. Allah'a ve peygamberlerine iman edin, (Allah) "Üçtür" demeyin, vazgeçin, bu hayrınızadır. Allah ancak bir tek Tanrı'dır, çocuğu olmaktan münezzehtir, göklerde olanlar da yerde olanlar da O'nundur. Vekil olarak Allah yeter. "Mesih de gözde melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim

O'na kulluktan çekinir ve büyüklük
taslarsa, bilsin ki, O, hepsini
kendi huzurunda toplayacaktır."
[4 en-Nisâ, 171-172]

Basetti-Sani, müslüman müfessirlerle müsteşriklerin, bu âyetlerin teslis inancını reddettiği hususunda görüş birliğine vardıklarını, kendisinin ise, bilakis, onların Hıristiyan akidesini savunduğu kanaatinde olduğunu belirttikten sonra, haklı olduğunu ortaya koyabilmek için özetle şu görüşleri ileri sürer: "Geçmişte olduğu gibi bugün de[1] Yahudiler, İsrail'in beklediği Mesih olmadığı için Hz. İsa'yı tahkir ve teslis inancını red hususunda hemfikirdirler.[2] Önceleri, Yahudilerin teslis inancını red hususunda çok defa başvurdukları yol istihzadan ibaret idi; çünkü Hıristiyanları gülünç duruma düşüren çeşitli hikayeler anlatıp sonunda yüzlerine karşı "Üç, üç" demekle bu inancı yıkabileceklerini zannediyorlardı. İşte, Hz. İsa'nın Mesihliği ile ilgili olarak Yahudilerin takındıkları tavır, Kur'ân'ın şu âyetlerinin gerçek anlamını anlamamıza yardımcı olmaktadır: "Ey Kitab ehli, yani, ey Yahudi din adamları! Dininizde taşkınlık etmeyin, Allah hakkında ancak gerçeği söyleyin". Demek ki, Hz. Muhammed'in onlara taktim ettiği şekliyle, Hz. İsa'nın Mesihliğini kabul etmemekle Yahudiler haddi aşmış bulunmaktadırlar. Oysa Mesih, Meryem oğlu

1- J.H. Hertz, Affirmation of judaism, London, 1927, s.17.
2- K. Kaufmann, The Origin of the Synagogue and the Church, NewYork, 1929, s. 140'da Hıristiyanlıkla ilgili olarak şöyle demektedir: "Hıristiyan kilisesinin, Mesihî İsa'yı, Allah'ın tahtı üzerine gerek oğlu gerekse dengi olarak koyduğu andan beri, Yahudiliğin temelini teşkil eden Allah'ın mutlak birliği inancı Sinagog için bir ölüm-kalım meselesi olmuştur."

İsa'dır, yani, siz Yahudilerin reddedip iftirada bulunduğunuz Meryem'in oğludur. Âyette geçen "innemâ", kelimesine, gerek müslüman müfessirler gerekse müsteşrikler "hasr" manası vererek âyeti şöyle anlamışlardır: "Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın elçisidir". Oysa ben Monsenyör Di Matteo'nun görüşüne uyarak [1] "innemâ" nın te'kid edatı olarak kabul edilmesinin ve "şüphesiz" manasında anlaşılması - nın gerektiği inancındayım. Dolayısıyla şöyle tercüme edilmesi taraftarıyım: "Şüphesiz Mesih, Meryem oğlu İsa'dır, Allah'ın elçisidir." Gerçekten Yahudilerin inkârı üzerine, Hz. Muhammed (S.A.V.) bir defa daha onlara bekledikleri Mesih'in Meryem oğlu İsa olduğunu bildirmekte ve arkasından da Mesih'i tanımaları için gerekli olan şu ünvanları sıralamaktadır: "İsa Allah'ın elçisi, Hz. Meryem'in içine bıraktığı kelimesi, O'ndan bir ruhtur". Görüldüğü gibi, Yahudiler tarafından ileri sürülen, Hz. İsa'nın gayri meşru olarak doğduğu yolundaki görüş, Kur'ân tarafından reddedilmekte ve onun, Allah'ın kelimesi ve O'ndan bir ruh olduğu belirtilmektedir. Ne var ki, müslümanlar "Allah'ın kelimesi", "Kendisinden bir ruh" ifadelerini Hıristiyanların anladıkları gibi anlamamaktadırlar; halbu ki, bu ifadeler, Hz. İsa'nın uluhiyetiyle ilgili Hıristiyan doktrinin bütün nüvelerini ihtiva etmektedir. Bu ifadeler, ne Yahudi, ne müşrik dinleyiciler ne de bizzat onları bildiren Hz. Peygamber tarafından gerçek anlamlarıyla anlaşılabilirdi. Bu bakımdan,

---

1- Di Matteo I., La Divinita di Crista e la dottrina della Trinita in Maometto e nei plomisti musulmani, Roma 1938 s. 11.

Hıristiyan anahtarı ile yorumlandığı takdirdedir ki, müslümanlar bu ifadelerde mevcut bulunan gerçek manayı görebilme imkanına kavuşmuş olacaklardır.

Bu âyetlerde Yahudiler, sadece Allah'a değil -zira aralarından bazıları materyalist ve kâfir oldukları için ilahi itaba maruz kalmışlardır- aynı zamanda kendileri tarafından henüz tanınmamış olan Allah elçilerine, özellikle Hz. İsa'ya inanmaya davet olunmuşlardır. "Ve üç demeyin" . Hz. Peygamber'in "O Allah'ın kelimesi ve O'ndan bir ruhtur ifadeleriyle beraber, Hz. İsa'nın Mesih olduğunu bildirmesi üzerine, Medine Yahudileri bu ifadelerde Hıristiyan teslis inancını görmekte gecikmediler, derhal hem onunla hem de Hıristiyanlarla alay etmeğe ve tek Allah yerine üç ilah koydukları gerekçesiyle onlara sitemde bulunmağa başladılar. Görüldüğü gibi, "üç demeyin" ifadesi, teslis inancını reddetmek için Hıristiyanlara değil, bilakis "üç, üç" diyerek Hıristiyanlarla istihza eden Yahudilerin bu alaylı tutumlarını kınamak üzere, onlara tevcih edilmiştir. Haklı olarak belirtildiği vechiyle, Kur'an, Allah sırrından bahsederken, "Hulûl ve teslis sırları"ndan doğrudan söz etmemektedir; çünkü Kur'ân vahyinin muhatapları, bu sırlar için henüz ruhen hazırlanmış değillerdir. İlahi pedagojik bir plan gereği, Hz. İsa'nın ancak Mesih ve Allah elçisi olarak kabulünden sonra, Allah, "Dahili hayatının sırrını", Oğlun bize ifşa ettiği teslis sırrını, açıklayacaktır.[1] O halde, ondört asırdan beri, müslümanların, Hıristiyanların ve şarkıyatçıların

1- Yuhanna, I, 18.

yaptıkları gibi, bu âyetlerin Hıristiyan teslis inancını reddettiğini iddia etmek, olayları yanlış değerlendirmektir; çünkü âyetin haklarında nazil olduğu kişiler, şartlar dikkate alınmamaktadır.

Kur'ân, Yahudilerin, Hıristiyanlara karşı takındıkları küçümseyici tavrı kınamaktadır; çünkü teslis inancı, Yahudilerin tahayyül ettikleri gibi ilahların üç olması, Hz. İsa ve Meryem gibi iki yaratığın Allah'a ortak koşulması anlamını ifade etmez. "Üçtür demeyin vazgeçin, bu hayrınızadır. Çünkü Allah tek bir Allah'tır. Şanı yüce olsun! O'nun bir oğlu olsun! Yerde ve göklerde olanlar O'nun'dur." "en-yekûne lehû veledun" ibaresi, ilahi bir doğum fikrinin nefyi olarak kabul edilmektedir. Bunun sebebi ise âyetin bir çok mütercim tarafından "O bir çocuğa sahip olmaktan münezzehtir" şeklinde tercüme edilmesidir. Bu âyetin çok mühim olduğunu dolayısı ile metne son derece bağlı kalınarak tercüme edilmesinin gerektiğini ifade eden Blachere ise âyeti şöyle tercüme etmektedir: "A Lui ne plaise d'avoir un enfant!" Oysa ben âyetin şöyle tercüme edilmesi taraftarıyım: "Allah'ın şanı yüce olsun! O'nun bir oğlu olsun".[2]

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın dahili hayatının sırrından söz etmemekte, ancak kapıyı aralık bırakarak, "Eğer yerde ve göklerdeki her şey Allah'a ait ise O'nun bir oğlu da olabileceğini" anlatmak istemektedir. Bu bakımdan Allah'ın

1- Blachere, Le Coran, Paris, 1950, s. 969
2- Basetti-Sani, Il Corano, s.206: "Che (Dio) sia esaltato! Che gli appartenga un figlio!"

böyle bir şeyi yapma lutfunda bulunabileceğini kabule müsait olmak gerekir. Nitekim bir âyette, şâyet Allah'ın bir oğlu olmuş olsaydı O'na tapmaya hazır olması Hz. Muhammed'den istenirdi: "Kul in kâne lir'Rahmani veledun fe ene evvelül abidîn" [1] Burada da aynı zihniyetle karşı karşıya bulunmaktayız. Yahudiler, Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu kabul ettikleri için Hıristiyanları kınarlarken, Kur'ân onları Yüce Allah karşısında itaatkâr olmaya davet edmektedir. Her şey Ona, Allah'a aittir. O halde niçin O'nun bir oğlu da olmamış olsun! Belki de bu âyet, Kitab-ı Mukaddes'de geçen bir metne [2] atıfta bulunmaktadır.[3]

Görüldüğü gibi, Basetti-Sani bu yorumlarında görüşlerini teyid edebilmek için hiçbir İslâmî kaynağa istinad etmediği gibi arap dili kaidelerini de hiçe saymaktan çekinmemektedir. Bu bakımdan, onun bu görüşlerine cevap verecek değiliz. Görüşlerine uzun olarak yer verişimizin sebebi, onun, âyetleri, kendi inancına uygun bir tarzda yorumlayabilmek için, hayal gücünü nasıl çalıştırdığını ortaya koymaktadır.

Yine Mâide sûresinin, 72-75. âyetlerinde de teslis inancının kesin bir şekilde reddolunduğunu görüyoruz:

1- ez-Zuhruf, 81: "(Ey Muhmmed) De ki: Eğer Rahman olan Allah'ın oğlu olmuş olsaydı, ona kulluk edenlerin ilki ben olurdum".

2- İşaya, 66, 9.

3- Bassetti-Sani, Il Corano, s. 200-207.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ
هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ
رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ
عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ۝
لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ
إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى
اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝
مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ
وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ انْظُرْ كَيْفَ
نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝

"Andolsun ki "Allah ancak Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler kâfir oldular. Oysa Mesih, "Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin; kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak Allah ona cenneti haram eder, varacağı yer ateştir, zulmedenlerin yardımcıları yoktur" dedi. Andolsun ki, "Allah üçten biridir" diyenler kâfir olmuştur; oysa bir

Allah'tan başka ilah yoktur. Dedik-
lerinden vazgeçmezlerse, andolsun
onlardan inkar edenler, elem veri-
ci bir azaba uğrayacaklardır. Allah'a
tevbe etmezler, O'ndan mağfiret dile-
mezler mi ? Oysa Allah bağışlayandır,
merhamet edendir. Meryem oğlu Mesih
sadece peygamberdir. Ondan önce de
peygamberler gelmiştir. Onun annesi
dosdoğrudur, her ikisi de yemek yer-
lerdi. Onlara âyetleri nasıl açıkla-
dığımıza bir bak, sonra da bir bak
ki, nasıl yüz çeviriyorlar!"

Bu âyetler, teslis inancını kesin bir şekilde reddettiği halde, Basetti-Sani, onların Hz. Peygamberle Yahudiler arasında geçen bir polemik ve diyaloğu naklettiğini söylemekte, dolayısıyla âyette geçen sözlerden hangilerinin Yahudiler, hangilerinin Allah adına Hz. Peygamber tarafından söylendiğinin bilinmesi gerektiğini belirtmekte (1) ve var kabul ettiği diyaloğu şu şekilde sunmaktadır:

(Yahudiler)

"Allah, Meryem oğlu Mesih'tir diyenler kâfirdirler"

(Muhammed)

"Oysa Mesih, "Ey İsrail oğulları Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin; kim Allah'a ortak koşarsa Allah ona cenneti haram eder, varacağı yer ateştir, zulmedenlerin yardımcıları yoktur." dedi.

(Yahudiler)

"Allah üçün üçüncüsüdür diyenler kâfirdirler".

(Muhammed)

"Oysa bir Allah'dan başka ilah yoktur. Dediklerinden vazgeçmezlerse andolsun onlardan inkâr edenler elem verici bir azaba uğrayacaklardır. Allah'a tevbe edip O'ndan mağfiret dilemeyecekler mi ? Oysa Allah bağışlayandır, merhamet edendir. Meryem oğlu Mesih şüphesiz bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelmiştir. Annesi de doğru bir kadın idi, her ikisi de yemek yerlerdi. Onlara âyetleri nasıl açıkladığımıza bir bak, sonra da bir bak ki, nasıl yüz çeviriyorlar!"

Basetti-Sani, görüşünü teyid etmek için şu mülâhazaları ileri sürer: "Genellikle söz konusu âyetler Hıristiyanlığı reddeden âyetler olarak yorumlanır. Ancak yahudilerle yapılan polemikler dikkate alınıp okunacak olursa, bu âyetlerin bambaşka bir anlamı ifade ettikleri görülür. Hz. Muhammed'e muhalefet etmek için Hıristiyanların Hz. İsa'nın ulûhiyeti ile ilgili görüşlerinin kendilerince kabul edilemiyeceğini söyleyenler yahudilerdir; "Hıristiyanlar kâfirdirler, çünkü Allah'ın Meryem oğlu Mesih olduğunu söylemektedirler." Ancak bu ifade daha çok "hulûl"un monofizit bir formülü olarak kabul edilebilir. Hz. Muhammed Yahudilere, Hz. İsa'nın kendilerine söylediği,fakat onların unuttukları sözleri hatırlatarak cevap verir: "Ey İsrail oğulları, benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin (Tesniye)".

Yahudilerin tahayyül ettikleri gibi, Hz. İsa tarafından tebliğ edilen doktrin hiç bir şirk fikri ihtiva etmez. Çünkü Hıristiyanlık da, her türlü şirki, Allah'tan başka bir ilah ittihaz edilmesini yasaklar. Yahudiler, Hıristiyan teslis inancını, Yahve, Meryem oğlu İsa ve Hz. Meryem'den müteşekkil bir üçleme olarak kabul etmekte, Hıristiyanların kâfir oldukları hususunda ısrar ederek Hz. Muhammed'in cevabını reddetmektedirler: "Gerçekten kâfir olanlar Allah'ın üçün üçü olduğunu söyleyenlerdir," Hıristiyanlara asılsız bir iftira sonucu isnad edilen bu üç ilah anlayışı, Allah'tan başka bir ilah olmadığını bildiren Hz. Muhammed tarafından reddedilmiştir. Şayet Yahudiler bu asılsız iftiralardan ve Hıristiyanları itham etmekten vazgeçmezlerse, elim bir azaba düçar olacaklardır. Ancak hala inatlarında sebat etmeleri cesaret kırıcıdır. Demek ki, Hz. İsa'yı Mesih olarak kabul etmediklerinden Allah'a tevbe edip istiğfarda bulunmayacaklardır. Sonra gelen ve müslüman müfessirlerin ve müsteşriklerin yorumlarına göre, Hz. İsa'nın ilahlığını kesin olarak reddeder görünen âyeti, Monsenyör Di Matteo'nun teklif ettiği şekilde şöyle yorumlamayı uygun görüyorum: "Şüphesiz ki, Meryem oğlu Mesih elçidir. Ondan önce de elçiler gelmiştir. Annesi doğru bir kadındı. Her ikisi de yemek yerlerdi." Bu âyet, Yahudilerin iftiralarına karşı Hz. İsa'nın şerefini, Hz. Meryem'in iffetini müdafaa etmektedir. Hz. İsa kendinden önceki diğer elçiler tarafından haber verilmiş, gelişi hazırlanmış olan, Allah tarafından gönderilmiş bir elçidir. Rabinik, kaynakların iddia ettiği gibi, annesi kötü değil,

fakat doğru bir kadındı. Bazılarının düşünebildikleri gibi, hayali birer şahsiyet olmayıp gerçek iki varlık idiler : Çünkü her ikisi de yemek yerlerdi. Her ikisi bizzat Allah tarafından Yahudilere gösterilen Allah'ın son derece hususî iki âyetidir. "Onlara ayetleri nasıl açıkladığımızı gör, sonra da bak nasıl yüz çeviriyorlar!"

Hz. Muhammed, Hz. İsâ'yı Mesih, annesini Sıddîka olarak tanıyan kimsenin, Allah'tan başka ilahlara tapmaması gerektiğini tekid etmek mecburiyetindedir. Oysa yahudiler bu konuda yanlış bir düşünceye sahiptirler; çünkü Hıristiyan dogmalarını yanlış anlamaktadırlar: Meselâ "hulûl'ü Monofizitlerin ileri sürdükleri gibi (Allah Meryem oğlu Mesîh'tir) şeklinde; teslîsi ise, üç ayrı ilahtan meydana gelen bir üçleme olarak (Allah bu üçlemenin üçüncüsüdür) mütalaa etmektedir." [1]

Görülüyor ki, Basetti-Sani söz konusu âyetleri görüşlerine uygun bir şekilde yorumlarken, hiçbir kaynağa istinat etmemekte ve onlara siyak-sibak bakamından imkânsız manaları vermekten çekinmemektedir. Oysa âyetler yoruma ihtiyaç duyulmayacak kadar açıktır ve Hıristiyan inancını kesin olarak reddetmektedir. O halde, Basetti-Sani'nin yorumları gerçekle hiçbir ilgisi olmayan hayal mahsulü ifadelerden başka birşey değildir.

Burada birçok müfessir tarafından teslîs inancı hakkında verilen bilgilerin yanlış olduğunu özellikle belirtmek gerekir. Çünkü, teslîsle ilgili âyetlerin yorumunu

1- Basetti-Sani, Il Coranq s. 210-213.

"Allah, İsâ ve Meryem'den" teşekkül ettiğini söylemişlerdir.[1] Oysa bu Hıristiyanların inandıkları teslîs değildir; zira onların tesîsi Baba Oğul ve Ruhu'l-Kudüs'ten ibarettir. Müfessirlerin böyle bir anlayışa varmalarına şu âyet yol açmıştır:

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ
يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ
اللَّهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِن
كُنتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي
نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾

"Allah, "Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi insanlara, "Beni ve annemi Allah dışında iki tanrı edinin," dedin? "demişti de, o da bunun üzerine, "Hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yaraşmaz. Eğer söylemiş isem, şüphesiz Sen onu bilirsin. Ben Senin içinde olanı bilmediğim halde, Sen benim içimdekini bilirsin, Çünkü ğaybı bilen Sen'sin" demişti."

[5 el-Maide, 116]

1- et-Taberi, Câmıu'l-Beyân, Mısır, 1968, c. VI, s. 314 er-Razî, a.g.e., c.XI, s. 116, c.XII, s. 60; el-Hâzin, Lubâbu't-Te'vil, Mısır, 1955, c.II, s. 77.

Açıkca görülmektedir ki, bu âyetin teslîsle hiç bir ilgisi yoktur. Buna rağmen müfessirlerin, onun teslîsle âyetleri açıkladığını sanmaları, onları bu yanlış görüşe sevketmiştir. Söz konusu âyette Hz. Meryem'in oğlu ile birlikte iki ilâh oldukları görüşü, bizzat Hz. İsâ tarafından reddedilmektedir. Hıristiyanlar her ne kadar teslîs'in bir unsuru olarak, Hz. Meryem'i bir ilâh olarak kabul etmiyorlarsa da adına yaptıkları dualar ve âyinlerle onu ilah mesabesinde tutmaktadırlar.[1] Nitekim, Papa XII. Pie 1950 yılında Hz. Meryem'in ölür ölmez vücudu ve ruhu ile birlikte göğe çıkışının bir imân esası olduğunu resmen ilân etmiştir.[2]

O halde, müfessirlerin teslîsle ilgili âyetleri yorumlarken, bu âyete istinad ederek, teslîsin "Allah, İsa ve Meryem'den ibaret olduğunu söylemeleri yanlıştır. Gerçi Hz. Meryem'i teslîs'in bir uknum'u olarak görmüş ve tarihe karışmış bir Yahudi-Hiristiyan fırkasının varlığı bilinmektedir. Fakat Kur'ân gerçek hıristiyan teslîsi dururken, bugün müntesipleri bile bulunmayan eski bir fırkayı hedef almış olması düşünülemez.

Bazı Hıristiyan müellifler müfessirlerin bu yanlış yorumlarına dayanarak, Kur'ân'ın gerçek Hıristiyan teslîsini değil fakat, Kilise tarafından da reddolunan teslîsi

---

1- Hz. Meryem'e ilâh olarak tapan fırkalar da eksik olmamıştır. Bu konuda bkz. D. Masson, a.g.e., c.I, s. 93-94.

2- Hz. Meryem'in ölümü ve göğe çıkışı hakkında bkz. G. Tümer, Hıristiyan ve İslâm Dinlerinde Meryem (Doçentlik tezi), Ank. 1979, s. 83-98.

reddettiğini ileri sürmüşlerdir. Hatta H. Michaud'nun teslîsi, Allah, İsa ve Meryem'den müteşekkil ve üç ayrı ilâh olarak sunmakla, Kur'an'ın gerçek Hıristiyan teslîsi hakkında müslümanları yanıttığını söylemekten çekinmediğini görüyoruz.

Michaud'un müfessirlerin yorumlarını dikkate alarak Kur'ân'a hata izafe etmesi yanlıştır. Çünkü Kur'ân âyetleri böyle bir mânâ ifade etmemektedir. Kanaatimizce, müfessirlerin yaptıkları yorumlarda, verdikleri bilgilerde yanılmalarının başlıca sebebi, üzerinde durdukları dinlerin, mezheblerin ana kaynaklarına müracaat etmeden, şuradan buradan topladıkları bilgilerle iktifâ etmiş olmalarıdır. Oysa, ana kaynaklara başvurmadan isabetli sonuçlara varılamıyacağı âşikardır. Kendisinden evvelki müfessirlerin bu tutumlarını kınamasına rağmen, Reşîd Rıdâ'nın da aynı duruma düşmesi hayret vericidir. Reşîd Rıdâ, teslîs inancını şöyle açıklamaktadır:

1- H. Michaud, Jesus selon le Coran, Neuchatel,1960, s.83: "Le Coran a propagé en milieu musulman deux erreurs fondamentales sur la Trinité chrétienne. La premiere qui consiste a présenter la Trinité comme une triade, un trithéisme. La seconde erreur qui fait de Marie la troisieme personne de l'ensemble. Heureusement, certains modernes sans trop approfondir le dogme chretien, s'essayent a retablir la verite sur ces deux points.C'est ains que Rachid Ridâ "reproche aux commentateurs précédents de preter aux chréetiens l'adoration d'une Triade qui n'est point celle qu'ils adorent en fait. Il ne dit point que les commentateurs ont été conduits a cette exégese par unverset du Coran ou les chretiens apparaissent comme les adorateurs de jesus et de Marie".

"واما النصارى المتأخرون فالذى نعرفه منهم وعنهم انهم يقولون بالثلاثة الاقانيم،
وبان كل واحد منها عين الاخر فالاب عين الابن وعين روح القدس، ولما كان المسيح هو
الابن كان عين الاب وروح القدس ايضا. ومن العجيب ان بعض متاخرى المفسرين ينقلون
اقوال من قبلهم فى امثال هذه المسائل ويقرونها ولا يبحثون عن حال اهل ذمتهم ولا
يشرحون حقيقة عقيدتهم. (٥)"

Bu ifadeler,[1] onun da teslîs inancını anlamadığını açıkca göstermektedir:. ünkü teslîste esas olan şahısların birbirlerine karıştırılmamasıdır.[2] Oysa Reşîd Radâ, Baba Oğul ve Ruhu'l-Kudüs'ün birbirlerinin aynı olduğunu söylemektedir. Buna rağmen, Reşid Rıdâ'nın tefsiri üzerinde tez yapan Rahib Jomier'in bu ~~hatayı~~ görmemiş ve hatta onun bu konudaki görüşlerini değişik aktararak Michaud'un yanılmasına sebep olmuş olması dikkat çekicidir.[3]

Açıkca görülmektedir ki, müfessirlerin çoğu tarafından teslîse dair verilen bilgiler umumiyetle yanlıştır, dolayısıyle düzeltilmesi gerekmektedir; aksi takdirde müsteşriklerin eline, İslâma ve Kur'an'a hucum etmeleri için imkân verilmiş olur.

Kısacası G. Parrinder ve Basetti-Sani vb. araştırmacıların görüşlerine katılmak mümkün değildir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim açıkça Hıristiyanlığın dayandığı temel esasları reddetmektedir. Yaptıkları teviller anlamsız bir takım zorlamalardan öteye gidemez.

Elbette ki Kur'ân-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'e olan yaklaşımları, müsteşriklere karşı çıkmaları takdire şayandır. Ama güneş balçıkla sıvanamaz ki... Önemli olan, hoşu-

---

1- Reşîd Rıdâ, Tefsiru'l-Menâr, Mısır 1928, c.VI., s. 484

2- Dionysius of Rome, Quicumque vult (AN). (Zikreden: G. Brantl, a.g.e., 69-71)

3- J.Jomier, Le Commentaire Coranique du Manâr, Paris 1954, s. 308.

muza gitmese de gerceklere tabi olmaktır. Kur'ân-ı Kerim, Kur'ân-ı Kerim olarak okunmalıdır. Onu Hıristiyan gözlüğüyle okuyarak anlamaya çalışmak bir yarar sağlamaz. Kanaatimiz odur ki, Hıristiyan âlimlerin, Hz. İsa'ya ve tarihe (Heilsgeschichte) bakış açılarını değiştirmedikçe Kur'ân-ı Kerim'i doğru olarak anlamaları mümkün olmayacaktır. [1]

1- S. Akdemir, Müsteşriklerin... a.g.m., s. 201.

S O N U Ç

Allah katında tek bir din vardır ki, o da İslâmdır. Bu dinin temelini tevhid inancı oluşturur. Hz. İsa da dahil olmak üzere istisnasız bütün peygamberler aynı temel gerçeği bildirmişlerdir. İlk Peygamber'den son Peygamber'e kadar dinin bu tevhid esasında hiç bir değişiklik söz konusu değildir. Bununla birlikte toplumsal ihtiyaçlar ve gelişmeler doğrultusunda, her peygamber, dünya ile ilgili konularda yeni hükümler getirmiştir. Bu bakımdan Hz. İsa'nın mesajının ağırlık noktasını sevgi ve af oluşturmaktadır. Bunu görebilmek için İncil'leri okumak yeterlidir. Hz. İsa'nın gönderiliş gayesi, dini kuru şekle indirgemiş olan Yahudiliğe bir ruh ve hayat vermek idi. Bunun için Hz. İsa, kısas ağırlıklı Hz. Musa Şeriatine sevgi ve af boyutunu da ilave etmek suretiyle, onu daha kolay uygulanır hale getirmek istiyordu. Zira toplumsal gelişmeler artık bu sevgi ve af boyutunu gerekli kılmıştır. Sevgi ve af boyutuna ağırlık vermesi, bazı Yahudileri, Hz. İsa'nın şeriatı kaldırmayı amaçladığı düşüncesine sevketmiştir. Bunun üzerine Hz. İsa, Şeriatı ve peygamberlerin öğretisini kaldırmak için değil, ama onları daha kolay uygulanır hale getirmek için geldiğini ifade etmiştir. Sevgi ve af boyutuna ağırlık verilmesi hiç bir şekilde kısasın ortadan kaldırılmasını gerektirmez. Kısas ve af birbirini dışlayan değil fakat birbirini tamamlayan iki alternatif müessesedir. Kur'an bu iki müesseseyi, yepyeni bir sentez içinde sunacak ve affı faziletin bir simgesi haline getirecektir.

İşte Hz. İsa üç yıl kadar kısa süren tebliği esnasında ruhsuzlaşmış Yahudi toplumuna, onları yeniden canlandıra bilmek için sevgi boyutunu aşılamaya çalışmıştır. Bu uğurda bir çok mucizeler göstermiştir. Ama Yahudilerin büyük bir kısmı ona iman etmeme hususunda diretmişler ve hatta onu öldürmeye karar vermişlerdir. Bunun üzerine Yüce Allah onu azgın Yahudilerin elinden kurtarmış ve canını alarak yanına yükseltmiştir. Hz.İsa'nın getirdiği mesajın ölümü üzerinden fazla bir zaman geçmeden tahrife uğratıldığına tanık oluyoruz. Bu tahrifte en önemli rol, başlangıçta Hıristiyanların amansız düşmanı olan Pavlus tarafından oynanmıştır. Pavlus Sır dinlerinden ve Gnostisizm 'den yararlanmak suretiyle öğretisini oluşturmuştur. Pavlus'un öğretisi iki ana esasa dayanmaktadır:

1- Doğuştan günahkar olan insanın kendi amelleriyle kurtuluşa ermesi mümkün değildir. Kurtuluş ancak onun dışında ilahi bir müdahale ile gerçekleşebilir.

2- Bu kurtuluş Allah'ın oğlu İsa'nın çarmıhta olmasi ve üçüncü gün dirilmesi ile gerçekleşmiştir.

Pavlus'un bu öğretileri ihtas etmesinin sebebi, Hz. İsa'nın Yahudilere yönelik mesajını putperestlere yaymak istemesidir. Zira, asırlarca şirk içinde yaşamış olan putperestlerin tevhid inancını kolayca kabul etmeyeceklerini gayet iyi bilmektedir. Bu bakımdan dini onların kabul edeceği şekle sokmak için elinden geleni yapmış ve başarılı da olmuştur. Bu konuda ona eskiden putperest olan İncil yazarı Lusa çok yardımcı olmuştur.

Pavlus'a ps ikanaliz uygulayan E. Gillabert, onun bir paranoyak olduğunu iddia etmektedir. Eğer bu iddia doğru ise, İncil yazarı olması yanında aynı zamanda doktor olan Luka'nın Hıristiyanlığı, nefret ettiği Yahudilerin tekelinden kurtarıp onu putperest hemşehrilerine mal edebilmek için, Pavlus'u kullanmış olması mümkündür. Her halukârda kesin olan şudur ki, Pavlus, Luka ve yine İncil yazarı Markos arasında sıkı bir bağ ve ilişki mevcuttur. Luka ve Markos hapishanede bile hocalarını terketmemişlerdir. İşte bu sıkı ilişkiler sonucudur ki, Pavlus, doğrudan olmasa bile bu öğrenci leri vasıtasıyla İncillere öğretisini destekleyecek ilavelerde bulunabilmiştir.

Pavlus başlangıçta havarilerin hoşuna gidecek şekilde davranmaya özen gösterir. Ancak kısa bir müddet sonra, Kilise içinde kendini kabul ettirdiğini hissettiği an havarilere karşı çıkmaktan geri kalmamıştır. Burada Kur'an'ın ifadelerine dayanarak, Pavlus karşısında havarilerin hatalı ve gevşek davrandıklarını belirtelim. Zira onlar, dinini savunacakları hususunda Allah'a verdikleri sözü unutmuşlardır:

> Biz Nasârâ (yardımcılar)yız diyenlerden de ahid almıştık. Onlar da uyarıldıkları şeylerden pay almayı unutmuşlardı. Bu yüzden aralarına kıyamet gününe kadar düşmanlık ve kin saldık. Allah onlara yaptıklarını haber verecektir.
> /‾5 el-Mâide, 14_7

İşte onların Allah'ın dinini korumadaki gevşeklikleri yüzünden, Pavlus ve taraftarları duruma eğemen olmuşlar ve Allah'ın tevhid dinini şirke dönüştürmüşlerdir. Haktan ayrıldıkları içindir ki, Hıristiyanlar arasında fikir ayrılıkları ve bu fikir ayrılıklarının yol açtığı düşmanlık ve nefret eğemen olmuştur. Asırlar boyu sapık öğretiler yüzünden Hıristiyanlar birbirlerine düşmanlık beslemişler ve hatta birbirlerini boğazlamaktan geri kalmamışlardır. Tarih bu fikir ayrılıkları yüzünden binlerce masum insanın acımasızca boğazlanmasına tanık olmuştur. Pavlus,

Pavlus, Hz. İsa'nın ilah olduğunu, günahlarımızın bağışlanması ve Allah ile uzlaşmamız için çarmıhta öldüğünü dogma haline getirir. Peşinden giden Kilise bu dogmaları bugüne dek savunmuştur ve bundan sonra da savunmaya devam edecek görünmektedir. Kilise, Pavlus'un sözlerinin de vahiy olduğunu kabul etmiştir.

Yüce Allah'ın kendi adına insanların aldatılmasına rıza gösteremeyeceği açıktır. Bu yüzden, insanları içine düştükleri bataklıktan kurtarmak için son kitabı Kur'ân-ı Kerimi indirmiştir. Yüce Allah Kilise'nin dayandığı bütün esasların asılsız olduğunu bir çok âyet-i kerimede açıkca gözler önüne sermiş, Hıristiyanlığın sapıklığa düşüş sebebini açıklamış ve onları aslî birliğe davet etmiştir:

> Ey kitab ehli, gelin, aslında aramızda ve aranızda müşterek olan şu hususlarda birleşelim: Allah'dan başkasına kulluk etmeyelim; O'na hiç bir şeyi ortak

koşmayalım; ve birbirimizi Allah dışında
Rabbler edinmeyelim, de ! Eğer yine de
yüz çevirecek olurlarsa, siz onlara şahid
olun ki, biz müslümanız, deyin.
[3 Al-i İmran, 64]

Âyet-i kerimenin de açıkca ifade ettiği gibi, Hıristiyanların tevhidden uzaklaşıp şirke düşmelerine, din adamlarının uydurdukları öğretileri din olarak kabul etmeleri yol açmıştır. Şu halde şirk bataklığından kurtulmak istiyorlarsa, bu öğretilerin tasallutundan kurtularak mutlaka yeniden vahye dönmeleri gerekir. Aksi halde, kin ve düşmanlık asla peşlerini bırakmıyacaktır. Gerçek kurtuluşun insanlara sevgi ve kardeşliği emreden vahye dönüşte olduğu hiç bir zaman unutulmamalıdır.

K A Y N A K Ç A

ALLEGRO, J.M., The Dead Sea Scrolls, 1959, Pelican Books.

ANDREA, Tor, Les Origins de L'Islam et le Christianisme, Paris 1955.

ATEŞ, Süleyman, Kur'an-ı Kerîm ve Yüce Meali, Ankara 1983.

AYDIN, Mehmet, Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, Konya 1989.

AYYUB, Mahmud, Islam and Christianity, Humaniora Islamica, Volume II, 1974.

BASETTİ, Sani, G., Per un Dialogo Christiano Musulmano, Mila- 1969.

________ Il Corano nella luce di Cristo, Nigrizia 1972.

BEYDAVİ, Nasıruddin Abdullah bin Ömer, Envaru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, (Mecmuatun mine't-Tefasîr, Daru Ihya-i't-Turasi'l-Arabî) Beyrut, tarihsiz.

La Bible, Sociétés Bibliques, 1969.

La Bible de Jerusalem, Cerf Yay., Paris 1973.

BUCAİLLE, Maurice, La Bible, Le Coran et La Science, Paris 1976, Terc. Suat Yıldırım, İzmir 1984, T.Ö.V. Yay.

BULTMANN, R., Le Christianisme Primitif, Payot, Paris 1950.

BURMAN, C.A., Bible Doctrines, Berrien Springs, Mich., 1947.

COULDER, Michael, Jesus the Man of Universal Destiny, (In the Myth of God Incarnate, s.14-48).

________, The two Roots of the Christian Myth, (in the Myth of God Incarnate).

CUPPIT, Don, The Christ of Christendom, (in the Myth of God Incarnate, s. 133-147).

ÇELİK, Mehmet, "Sır Dinleri", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 8. 1988, s.213-225.

______, Süryanî Kilisesi Tarihi, İstanbul 1987.

DOANE, T.W., Bible Myths and Their Paralels in Other Religions, New York 1948.

Encyclopedia Americana 1978.

ERDEM, Mustafa, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da Adem, Ankara 1990, Doktora Tezi.

FRANCES, Young, The Roots on Tangled Mass, (in the Myth of Incarnate, s.64-87) , 1977.

______, A Could of Witnisses, (in the Myth of God Incarnate s. 13-47), 1977.

al-GHAZALİ, Refutation Excellente de la Divinité de Jesus Christ d'apres les Evangiles, Traduction Française, d. R. Chidial, Paris 1939.

GİLLABERT, Emile, Saint Paul ou le Colosse aux Pieds d'argile, Dijon-Quetigny 1974.

GRİLLMEİER, Aloys,S.J., Christ in Christian Tradition, Atlanta 1975.

HAYEK, M., Le Christ de L'Islam, Paris 1959.

JACOB, Xavier, İncil Nedir? Tarihi Gerçekler, Ankara 1985.

JOMİER, J.,La Bible et le Coran, Paris 1959.

______, Le Commentaire Coranique du Manar, Paris 1954.

HİCK, John, Jesus and the World Religions, (in the Myth of Incarnate, s.167-185) 1977.

HOULDEN, Leslie, The Creed of Experience, (in the Myth of God Incarnate, s.125-132)

Kuran-ı Kerim ve Türkçe Meali, Hikmet Yayınları, İstanbul 1985.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, D.İ.B. Yayınları, Ankara 1981.

al-KURTUBİ, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensarî, el-Câmi li Ahkami'l-Kur'an, Mısır 1369/1950.

LADD, G.E., A Theology of New Testament, Cambridge 1987.

LEON-DUFOUR,Xavier, Dictionnaire du Nouveau Testament, Paris 1975.

LİETZMANN,H., Histoire de L'eglise Ancienne, (Volumes), Payot, Paris 1949.

MASSİGNON,L., "Le Christ dans les Evangiles selon Ghazali", Revue des Etudes Islamiques, (abreviation: REI) 1932, s. 523-536.

MASSON,Denise, Le Coran et la Revelation Judeo Chrétienne, Paris 1958.

al-MERAĞİ, Ahmed Mustafa, Tefsiru'l-Merağî, Mısır 1974.

MİCHAUD, Henri, Jésus selon Le Coran, Neuchatel 1960.

MUHAMMAD, Atau'r-Rahim, Jesus, Prophet of Islam, Dıwan Press, 1977, Terc. Kürşat Demirci, İnsan Yay. İstanbul 1985.

NİNEHAM, Denis, Epilogue, s.186-204.

PAÇACI,Mehmet, "Kur'an-ı Kerim Işığında Vahiy Geleneğine-Kitab-ı Mukaddes Bağlamında- Bir Bakış", İslamî Araştırmalar, C.5, Sayı,3 Temmuz 1991, s.175-193.

Kur'an'da ve Kitab-ı Mukaddes'te Ahiret İnancı, Doktora Tezi, Ankara 1989.

PARRİNDER, Geoffrey, Jesus in the Qur'an, Faber and Faber, London 1965.

al-RAZİ,Fahruddin, et-Tefsiru'l-Kebîr, Tahran, tarihsiz.

RIDA,Reşid Muhammed, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim, Mısır 1366.

ROBERTSON,Archibald M.A., Jesus: Myth or History, London 1946.

ROYSTON PİKE,E., Encyclopedia of Religion and Religions, London 1951.

al-TABERİ, Ebu Cafer Muhammed bin Cerir, Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an, Mısır 1968.

TURMEL,Joseph, Histoire de la Théologie Positive, Paris 1904

SCHOEPS,H.J., The Jewish-Christian Argument, London 1963.

WATT,W.Montgomery, Muhammad at Macca, Oxford 1953.

WELTER, G., Histoire des Sectes Chrétiennes, Paris 1950.

YAZIR,Elmalılı Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul tarihsiz.

YILDIRIM,Suat, Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık, D.İ.B. Yay., Ankara 1985.

ZEMAHŞERİ, Mahmud bin Ömer, el-Keşşaf an Hakaiki Gavamizi't-Tenzil, Kahire 1378-1953.

S U M M A R Y

Jesus, in the view of the Quran, is one of the most important prophets. It says about him that, he was one of the long line of prophets who had been sent to the people of this earth; that he was a Messenger whose guidance and teachings were a reaffirmation of the guidance which the prophets before hem had brought, and were a preparation for the guidance which the prophet coming after him would bring.

The author, in the first chapter of his thesis, examines the important Christological problems according to the Christian sources and shows that the message and teachings of Jesus were corrupted by Paul who founded the church on the doctrine of the divinity of Jesus, original sin, atonement and redemption. None of these doctrines are to be found within the Gospels; since they were not taught by Jesus. They were Paul's idea which he took from the Gnostisism and the Mystery Religions. The doctrine of atonement and redemption teaches that Christ who was of God took on human form and became Jesus, who then died for mankind to atone for all its sins. The consequence of this doctrine is that a man is not responsible for his actions and that he will not be held to account for them after his death; for whatever he does he yet believes he will be redeemed by "Christ's sacrifice".

In the second chapter, the author examines the same Christological problems according to the Quran and clearly shows that it rejects all Christian doctrines and calls the people of the Book to Tevhid, e.g. to the doctrine of the oneness of God. Because the Quran denies strictly the divinity of Jesus and says that he was no other than a Messenger, Messengers the like of whom had passed away before him.